

NEMZETI
KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM
ÁLLAMTUDOMÁNYI ÉS NEMZETKÖZI TANULMÁNYOK KAR
KÖZIGAZGATÁS-TUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

Regionális gazdaságfejlesztés a globalizmusban - Székelyföld fejlesztési irányvonalai

Konzulensek: Dr. habil. Artner Annamária

Dr. Pásztor Szabolcs

Doktorandusz: Kocsis Lóránt Zsombor

2024

Budapest

Tartalomjegyzék

1	BEVEZETÉS.....	4
1.1	A témaválasztás indoklása és aktualitása.....	4
1.2	Hipotézisek	5
1.3	Kutatási célok	6
1.4	Kutatásmódszertan	6
2	ELMÉLETI KERETEK	13
2.1	Globalizmus	13
2.1.1	A centrum-periféria viszony valósága	13
2.1.2	Összekapcsoltság és ellátási láncok.....	16
2.1.3	Big data és finanszírozás.....	27
2.1.4	Tudás, kutatás-fejlesztés és innováció	34
2.1.5	Jövőbeni alternatívák	44
2.1.6	Rendszerproblémák.....	47
2.1.7	Konklúziók	50
3	AZ EURÓPAI UNIÓ ÉS KOHÉZIÓS POLITIKÁJA	53
3.1	Az Európai Unió keletkezése, felépítése és kohéziós politikája	53
3.1.1	A kezdetek és fejlődés	53
3.1.2	Felépítés	58
3.1.3	Kohéziós politikák.....	63
3.2	Kohéziós alapok Romániában.....	67
3.3	Európai Unió alapok és támogatások a 2021-2027-es költségvetési időszakra	72
4	ERDÉLYI, EZEN BELÜL SZÉKELYFÖLDI MAKROGAZDASÁGI MUTATÓK, SAJÁTOS SÁGOK, LEHETŐSÉGEK.....	110
4.1	A Bruttó Hazai Termék (GDP) romániai, erdélyi és székelyföldi helyzete	112
4.2	Az átlagjövedelem (ezen belül a nettó átlagbér) romániai, erdélyi és székelyföldi helyzete 125	
4.3	A munkanélküliségi ráta romániai, erdélyi és székelyföldi helyzete	137
4.4	Az FDI befektetések romániai, erdélyi és székelyföldi helyzete.....	151
4.5	Az ipari tevékenységek romániai, erdélyi és székelyföldi helyzete	160
4.6	Kutatás-fejlesztés Romániában, Erdélyben és Székelyföldön	173

4.7	A közlekedési infrastruktúra Romániában, Erdélyben és ezen belül Székelyföldön	181
4.8	Az EU-s támogatások abszorpció helyzete Erdélyben és ezen belül Székelyföldön	190
4.9	Összegzett elemzések.....	193
5	Új tudományos eredmények	200
6	Összefoglaló, hipotézisvizsgálat és javaslatok.....	201
7	Ábrák, táblázatok és alkalmazott rövidítések jegyzéke.....	212
8	IRODALOMJEGYZÉK	222

1 BEVEZETÉS

1.1 A témaválasztás indoklása és aktualitása

Dolgozatom a globalizmus és regionalizmus elméleti hátterének bemutatását, illetve ezen két fogalom, főleg gazdasági szempontból történő-, összeegyeztethetőségét és a régiók fejlesztési lehetőségeit vizsgálja. Kutatómunkám esettanulmánya egy jól meghatározott régió, meghatározott nemzeti csoportjának, kisebbségének, gazdasági fejlesztési alternatíváinak feltárására fókuszál.

A kiindulópont feltételezi, hogy egy régió fejlesztése, ezen belül pedig egy bizonyos kisebbség kiemelése, nem valósítható meg kizárólag endogén jellegű gondolatmenettel, látásmóddal és megközelítéssel. Elengedhetetlen a kutatott terület belső erőforrásainak analizálása, a gazdasági potenciálok, kulturális, etnikai, vallási, tradicionális elemek feltárása, de nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy mindez egy nagyobb és terjedelmesebb valóság keretein belül jelenik meg, amelynek elemeivel ezer szállal összeköttetésben áll. Az esettanulmány keretén belül feltárásra kerül Erdély, mint földrajzi egység, történelmi régióként számon tartott terület, amely megőrizte identitását és integritását a történelem folyamán és ez a jelen korban is megfigyelhető. Itt a magyar ajkú kisebbség fogyása, kivándorlása és periferizálódása vitathatatlan tényként kezelendő jelenségek, amelyeket tudományos demográfiai és statisztikai adatok támasztanak alá. Ennek oka, a kulturális és etnikai vetületek mellett, a létfenntartással függ össze, azaz gazdasági jellegű. A problémát fenntartó főbb pillérek azonosítása, analizálása és alternatív megoldási stratégia(-ák) kidolgozása létszükségletté vált ezen a területen.

Ma már a világ gazdasága egy élő szervezethez hasonlítható, amelyben az alkotó régiók, államok szimbiózisra emlékeztető jelleggel működnek, és ahogy a nagy egész nem működhet alkotóelemei nélkül, úgy az alkotóelemei- nevezhetjük régióknak- sem működhetnek az őket körülvevő valóság figyelembevétel nélkül, amelyben alkotóelemként, részként tűnnek fel. A nagy egészet nevezhetjük globális világnak, ennek alkotóelemeit pedig államoknak és régióknak. Minden állam és régió számtalan szállal és kötélléssel kapcsolódik úgy politikai, mint szociális és piaci szempontból egymáshoz.

Ezért amikor Erdély és ezen belül a magyar kisebbség gazdasági fejlesztéséről beszélünk, figyelembe kell vennünk, hogy az általa lakott régió egy állam részét képezi, ez pedig az Európai Unió része és mindez egy nagyobb léptékű globális környezetbe ágyazódik.

A probléma aktualitását és sürgős akcióterv kidolgozásának fontosságát bizonyítják azon intézkedések intézményi, politikai és akár állami szinteken is, amelyek ennek megoldására irányulnak. Ezek közül kettőt emelnék ki az alábbiakban:

- Az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács (EMNT) kezdeményezésére kidolgozott „*Az erdélyi gazdasági együttműködés programja*”, amelyet Mikó Imre tervnek kereszteltek, és Erdélyi Új Széchenyi tervként is emlegették. Egy általános terv kidolgozása után a programnak nem volt folytatása.
- A Magyar Kormány 2017-es gazdaságfejlesztési programjának kezdeményezése Erdély területén, amelyet már a Vajdaságban is sikeresen alkalmaztak. A lebonyolítást a Pro Economica alapítvány végzi, a program főleg mezőgazdasági területre terjed ki. A programot Marosvásárhelyen Magyar Levente, a Külgazdasági és Külügyminisztérium gazdaságdiplomáciáért felelős államtitkára ismertette.

1.2 Hipotézisek

1. A globális és regionális gazdasági fejlettségi szintkülönbségeket az ipar, az ehhez kapcsolódó területek, és ennek fejlettségi szintje határozza meg.
2. Az EU által működtetett ERFA, ESZA+ és Kohéziós Alapok támogatási keret biztosítanak az ipar és az ehhez kapcsolódó területek támogatására Székelyföld esetében is.
3. Azonosíthatók olyan mutatók/tényezők, amelyek meghatározzák Székelyföld gazdasági növekedését, és ezek tekintetében az elemzett régió hátrányos helyzetben van az erdélyi megyék átlagához viszonyítva.
4. Az azonosított növekedés-generáló mutatók befolyása külön-külön meghatározható, hogy milyen mértékben járulnak hozzá a gazdasági növekedéshez.

1.3 Kutatási célok

A dolgozat által gazdaságfejlesztési irányok feltárása valósul meg, amely Székelyföldre alkalmazható. Ennek reális megvalósulása érdekében figyelembe veszem, hogy az elemzett régió a globális és EU-s környezetbe ágyazódik be. A terv elsősorban a nemzeti kisebbségnek számító magyar közösséget veszi figyelembe, bár egyértelmű, az irányok megvalósulása esetén, a jövőbeni hatások alól nem vonható ki a régió lakosságának többi része sem, egyrészt a gazdaság működési szerkezetének felépítése miatt, másrészt pedig kizárandó a diszkriminatív megközelítés is.

A globális gazdaság működési mechanizmusainak és befolyásoló tényezőinek a vizsgálatát követően, objektív módon és hiteles adatok alátámasztásával, illetve elemzésével vizsgálom a székelyföldi helyzetet és ennek lehetséges fejlesztési irányait.

A kutatás célja olyan tényezők azonosítása, amelyek globális szinten meghatározók a gazdaság fejlesztése szempontjából, ebből kifolyólag az általam elemzett régióra is hasonló hatást gyakorolnak. A célok közé tartozik továbbá megvizsgálni, hogy az azonosított tényezők szempontjából milyen helyzetben van a székelyföldi régió az erdélyi megyékhez viszonyítva, ugyanakkor, hogy ezek a tényezők külön-külön milyen mértékben befolyásolják a növekedést, illetve fontos célként kezelendő a fejlesztési irányok megvalósításához szükséges uniós pénzügyi források megjelölése is. Általánosítva olyan irányok felvázolása (az azonosított tényezők fejlesztése által) a kutatás célja, amelyek közép és hosszú távon kedvezően befolyásolják Székelyföld gazdasági növekedését és fejlődését.

1.4 Kutatásmódszertan

A módszert illetően a dolgozat ötvözi a kvalitatív és a kvantitatív kutatási típusokat. A 2-es és a 3-as fejezetek esetében főleg a kvalitatív módszerre támaszkodik a kutatás, hiszen itt történnek a forrásfeltárások, dokumentumelemzések, szakirodalom tanulmányozása, adatelemzés, sőt történelmi összehasonlító elemzések (a globális gazdaság szemszögéből). A 4-es fejezet esetében pedig kifejezetten a kvantitatív módszer dominál, ez számszerűsíthető eredményeket tár fel, statisztikai adatgyűjtés, illetve statisztikai elemzés történik.

Továbbá a kutatás módszereit vizsgálva ugyanakkor elmondható, hogy a dolgozat a deduktív kutatási módszerre támaszkodik. Ennek értelmében a dolgozat 1.2-es pontjában

megfogalmazódnak a főbb hipotézisek, a továbbiakban pedig ezek elemzése, vizsgálata és bizonyítása történik.

Az anyagbegyűjtés véglegesítését követően több nagy részre osztható a kutatási módszer alkalmazása.

Az első részbe (kvalitatív módszer) minden olyan szakkönyv, tanulmány, tudományos cikk besorolható, amely által megismerhető a globális gazdaság működési mikéntje és jellegzetessége. Ebben a részben ugyanakkor feltárássra kerülnek általános regionális jellegzetességek, amelyek a globális tér alkotóelemeiként jelennek meg.

Az első rész kutatási forrásai:

- Könyvtárak: Marosvásárhelyi Megyei Könyvtár, Sapientia Tudományegyetem Kolozsvár, NKE Központi Könyvtár Budapest, BBTE Központi Könyvtár Kolozsvár.
- Tudományos folyóiratok: Köz-gazdaság, Közgazdasági Szemle, Európai Tükör, Polgári Szemle, Acta Sapientia, Kisebbségi Szemle, Eszmélet.
- Internet adatbázisok: Scopus, MTMT, OrcID, google scholar, ResearchGate, Academia.edu, Eurostat.

Néhány fontosabb szakirodalom, amely az első rész elméleti keretét megalapozták: Bevezetés a vilárendszer elméletbe (Wallerstein, 2010), Tőke, munka és válság a globalizáció korában (Artner, 2014), Közgazdaságtan (Samuelson-Nordhaus, 2012), Nemzetközi politikai gazdaságtan (Gilpin, 2004), Konnektográfia (Khanna, 2017), Geopillanat. A 21. század megismerésének térképe (Csizmadia, 2016), Az eltűnő munka nyomában. A big data és a pénztőke évszázada (Forgács, 2015), A kapitalizmus vége (Streeck, 2018). A dolgozat irdalomjegyzékében megtalálható a teljes felhasznált irodalom feltüntetve a formai követelményeknek megfelelően.

A *második részben* szűkítve a kört, az Európai Unió és ennek kohéziós támogatási politikája képezi a kutatás tárgyát. Ezek közül kiemelve azon támogatási rendszereket a következő hét éves költségvetési ciklusban (de megemlítve az előző 2016-2020.as költségvetési időszak fontosabb jellegzetességeit is), amelyek a régiókra és ezen is belül kiváltképpen Székelyföldre vonatkoznak. Az itt felhasznált adatok és információk fő forrásait az Európai Bizottság, az Európai Befektetések és Projektek Minisztériuma és a Központi Fejlesztési Régió hivatalos honlapjai szolgálták.

A kutatás harmadik részében a 2-es fejezetben feltárt és azonosított fejlődést és növekedést generáló tényezők szempontjából elemzésre kerül Székelyföld helyzete az erdélyi megyék rangsorában. Itt azon hipotézis állítását vizsgálom, amely a hátrányos helyzetre és a tényezők növekedéshez való hozzájárulásának mértékére vonatkozik, hivatalos, hiteles és számszerűsíthető adatokkal alátámasztva.

Ennek megvalósítása érdekében a következő források kerülnek felhasználásra:

- Országos Statisztikai Hivatal (Institutul Național de Statistică -INS) hivatalos honlapja
- Országos Statisztikai Hivatal TEMPO adatbázisa (INS-TEMPO)
- Nemzeti Stratégiai és Prognózis Bizottság (Comisia Națională de Strategie și Prognoză- CNSP) hivatalos honlapja
- Román Nemzeti Bank (Banca Națională Română –BNR) adatbázisa

Az említett forrásokból származó adatok feltárásai, tanulmányozásai segítenek a megfelelő információk értelmezésében és elemzésében.

A statisztikai adatok elemzésére, feldolgozására és eredményeinek értelmezésére nem egy ismert módszert alkalmazok, hanem ezeket saját számításaimmal és logikai következtetéseimmel támasztom alá.

A statisztikai elemzések során Erdélyt a következő régiókra szokás osztani: Székelyföld, Közép-Erdély, Észak-Erdély, Dél-Erdély, Bánság, Partium (Erdélystat, 2020). Ezek a régiók több (teljes) megyét foglalnak magukba, ezért ezek statisztikai feldolgozása és összehasonlítása nem jelent problémát. Fontos azonban figyelembe venni, hogy valójában Székelyföld a történelmi székely székek területét foglalja magába, ez a terület pedig nem azonos a statisztikai adatok feldolgozása során elemzett területtel. Székelyföld a mostani megyei felosztásban Kovászna, Hargita és részlegesen Maros megyéket foglalja magába, a statisztikai adatok feldolgozása tekintetében pedig csak Kovászna és Hargita megyéket. További gondot jelent, hogy a történelmi székek felosztása tekintetében Maros megye egy része Székelyföldhöz tartozik, viszont a statisztikai felosztás tekintetében ez a megye Kolozs megyével együtt a Közép-Erdélyi régiót alkotják. Ennek tükrében, amennyiben valós képet szeretnénk alkotni az elemzett régió helyzetéről nem hagyhatjuk figyelmen kívül Maros megyét. Ha a statisztikai régiófelosztásnál maradnánk, akkor abba az ellentmondásba ütközhetünk a régióelemzés során, hogy két olyan régiót hasonlítunk össze (Székelyföld és

Közép-Erdély gazdasági helyzete), amelyek egy adott megye szempontjából átfedésben vannak egymással, ezért a valós összehasonlítás, amennyiben a székek területét vesszük figyelembe, nem adna valós képet, hiszen ez olyan helyzetet eredményezne, hogy valamit részbeni önmagával hasonlítunk össze.

Ez az ellentmondás a dolgozatban úgy került feloldásra, hogy nem a statisztikai régiófelosztást veszem figyelembe, hanem az erdélyi megyéket, és ezeket elemezzük, illetve rangsoroljuk egymáshoz viszonyítva. Ez azonban felvet egy másik problémát, nevezetesen azt, hogy akkor elvész a régió típusú elemzés és mindössze megyei elemzések valósulnak meg. Ennek megoldása érdekében a dolgozatban úgy tekintünk a székelyföldi régióra, mint egy megyére, a három székelyföldi megye átlagával számolok (számtani középarányosával), minden gazdasági mutató szempontjából, és ezt hasonlítom össze, rangsorolom a többi erdélyi megyével. Ezt az átlagot $\bar{A}(K,H,M)$ mutatónak neveztem el, abban az esetben viszont amikor az értékeket Maros megye nélkül szeretném elemezni, akkor az úgynevezett $\bar{A}(K,H)$ mutatót használom, amely Kovászna és Hargita megyék átlagait mutatja.

A 4. fejezetben részletes elemzésre kerülnek azok a gazdasági mutatók és tényezők (alfejezetekre osztva), amelyek a gazdasági fejlődést és növekedést leginkább befolyásolják (ezek azonosítása a 2. és 3. fejezetben történik). Minden egyes növekedést befolyásoló tényező esetében számolok $\bar{A}(K,H,M)$ és $\bar{A}(K,H)$ mutatókat. A 4. fejezet minden alfejezetének felépítése egy általam kijelölt sablonra épül, amely az országos szintről közelít a regionális, majd a megyei szintek felé. Ennek értelmében minden (növekedést befolyásoló) tényezőnél/mutatónál (minden alfejezet esetében) elsőként az országos helyzetet veszem figyelembe, majd a fejlesztési régiók helyzetét, aztán térek az $\bar{A}(K,H,M)$ és $\bar{A}(K,H)$ mutatók kiszámítására és a megyei szintekre. Ezt követően történnek az összehasonlítások és rangsorolások, ezek mutatják majd meg, hogy a székelyföldi régió átlaga hol helyezkedik el az erdélyi megyék rangsorában és hol van lemaradásba, és esetlegesen ez a lemaradás mekkora mértékű.

Egy másik szempontból a 4. fejezet minden alfejezete (kivéve a 4.9-es alfejezetet) két nagy részre osztható. Elsőként azt vizsgálom, hogy milyen eltérés figyelhető meg az éppen elemzett tényező szempontjából az $\bar{A}(K,H,M)$ és az $\bar{A}(K,H)$ mutatók között (székelyföldi átlag Maros megyével és nélküle). Ennek mindössze érzékeltető szerepe van, hogy bizonyításra kerüljön (bár ez a hipotézisek között nem szerepel, de fontosnak tartom), mennyire jelentős az eltérés, ha Maros megyét kivesszük a számításból. Ez az érzékeltetés

(összehasonlítás) a végső elemzést azonban nem befolyásolja. Az érzékeltetés érdekében az említett két átlagmutatót más tetszőleges erdélyi megyék értékeivel is összehasonlítom, minden gazdasági növekedést mérő vagy generáló tényező tekintetében. Ezek az erdélyi megyék a következők: Szeben, Brassó, Fehér, Kolozs, Bihar és Temes megyék. Az első három megyét azért választottam, mert ugyanabban a fejlesztési régióba tartoznak (Központi), mint a székelyföldi megyék, a következő kettőt azért, mert ezek kötik össze földrajzilag Székelyföldet az anyaországgal, ezért mindig nagy jelentőségük volt, illetve a legutóbbit azért, mert meglátásomban Temes megye egy követendő példa országos szinten a gazdasági fejlettség és növekedés szempontjából. Ebben az esetben a dolgozat megírásának pillanatában legfrissebb rendelkezésre álló adatokat veszem figyelembe, ahol lehetséges előrejelzéseket is a 2026 vagy 2027-es évig. Mivel itt csak átlagmutatók eltérései közötti érzékeltetés a cél, nincs különösebb jelentősége a más elemzett megyéknek vagy éveknél, viszont nem ez a helyzet az említett alfejezetek következő részében. A második részben minden erdélyi megye értéke elemzésre, összehasonlításra és rangsorolásra kerül az $\dot{A}(K,H,M)$ mutatóval a 2019-2022-es időszakban (a dolgozat írásának pillanatában általában ezek a legfrissebb végleges adatok), azért, hogy a végső elemzés során az értékek összehasonlíthatók és értékelhetők legyenek. A 4.1-4.8-as alfejezetek második részében már csak az $\dot{A}(K,H,M)$ átlagmutatóval számolok az összesítő táblázatokban (2019-2022-es periódusra), és ezt hasonlítom össze az összes többi erdélyi megye értékeivel külön-külön minden mutató/tényező tekintetében (ezek a mutatók/tényezők képezik az alfejezeteket) és feltárom ezek százalékos eltérését minden erdélyi megyéhez képest, illetve az erdélyi megyék átlagához képest. Az alfejezetekben kibontott mutatók/tényezők más-más mértékegységeket használnak, ezért a százalékos eltérés majd összehasonlíthatósági alapot biztosít a végső/összegző elemzés során (4.9-es alfejezet). Minden gazdasági növekedést mérő vagy generáló mutató/tényező esetében számolt székelyföldi átlagot az $\dot{A}(K,H,M)$ -el jelölöm (vagy $\dot{A}(K,H)$ -val Maros megye nélküli számítás esetén), tehát nem használok minden tényező átlagértéke esetében külön jelölést, hogy ne bonyolítsam túl a jelöléseket, de minden esetben egyértelmű lesz a dolgozatban, hogy az átlagérték majd melyik mutatóra vonatkozik.

Fontos megjegyzés, hogy a dolgozatban különbséget teszek passzív és aktív mutatók között. A passzív mutatók a fejlettségi szintet mutatják (ilyen a GDP/fő, más passzív mutatók is bemutatásra kerülnek a 4. fejezetben), de önmagukban ezeken nem lehet változtatni csak más tényezők által. Az aktív mutatók azokat a tényezőket tartalmazzák, amelyekre hatva

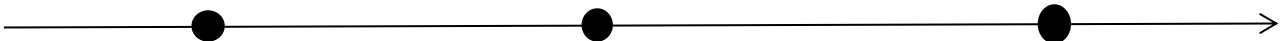
befolyásolható a növekedés (azaz a passzív mutatók értéke, részletezve a 4. fejezet keretén belül).

A végső elemzésben (4.9-es alfejezet) összegzem külön minden tényező esetében az erdélyi megyék átlagának eltérését az $\dot{A}(K,H,M)$ -hez viszonyítva. A gazdasági növekedést a GDP/fő értékével mérem (ezt a passzív mutatót választottam a növekedés mérőjének), megvizsgálom, hogy ennek szempontjából mekkora a százalékos eltérés az erdélyi megyék átlaga esetében az $\dot{A}(K,H,M)$ -hez képest, a 2019-2022-es periódusban, amennyiben az eltérés pozitív, ezt növekedésként értelmezem. Az összegzésből az is kiderül, hogy a növekedéshez (százalékos mutató lesz) külön mindegyik aktív mutató mekkora mértékben járult hozzá (ez is százalékos kimutatás). A dolgozatban figyelembe vettem azt is, hogy az azonosított aktív mutatók befolyása a gazdasági növekedéshez nem vehető 100%-os értéknek, hiszen lehetnek egyéb tényezők is, amelyeket a jelen kutatás nem azonosított. Ennek figyelembe vételével a dolgozatban azonosított aktív mutatók befolyását a gazdasági növekedéshez 70%-ra (ez szubjektív megítélés, viszont a tanulmányozott szakirodalom, információk erre engednek következtetni), míg az egyéb tényezőket 30%-ra értékeltem. Az ekképpen felállított algoritmus megmutatja, hogy külön-külön minden aktív mutató százalékos változtatása (növelése) esetén, ez mekkora változást fog eredményezni összességében a gazdasági növekedésre (százalékban kifejezve). Fontos kiemelni, hogy az algoritmus az erdélyi megyék értékeire támaszkodik a 2019-2022-es időszakban, viszont az elemzett régió is Erdélyben található, az adatok pedig a dolgozat megírásakor legfrissebb végleges értékeket mutatják.

A következő két ábra összefoglalva a dolgozatot, a kutatás folyamatát és a kutatási terek közötti kapcsolatot érzékelteti, szemlélteti.

1. ábra A kutatás folyamatának érzékeltetése

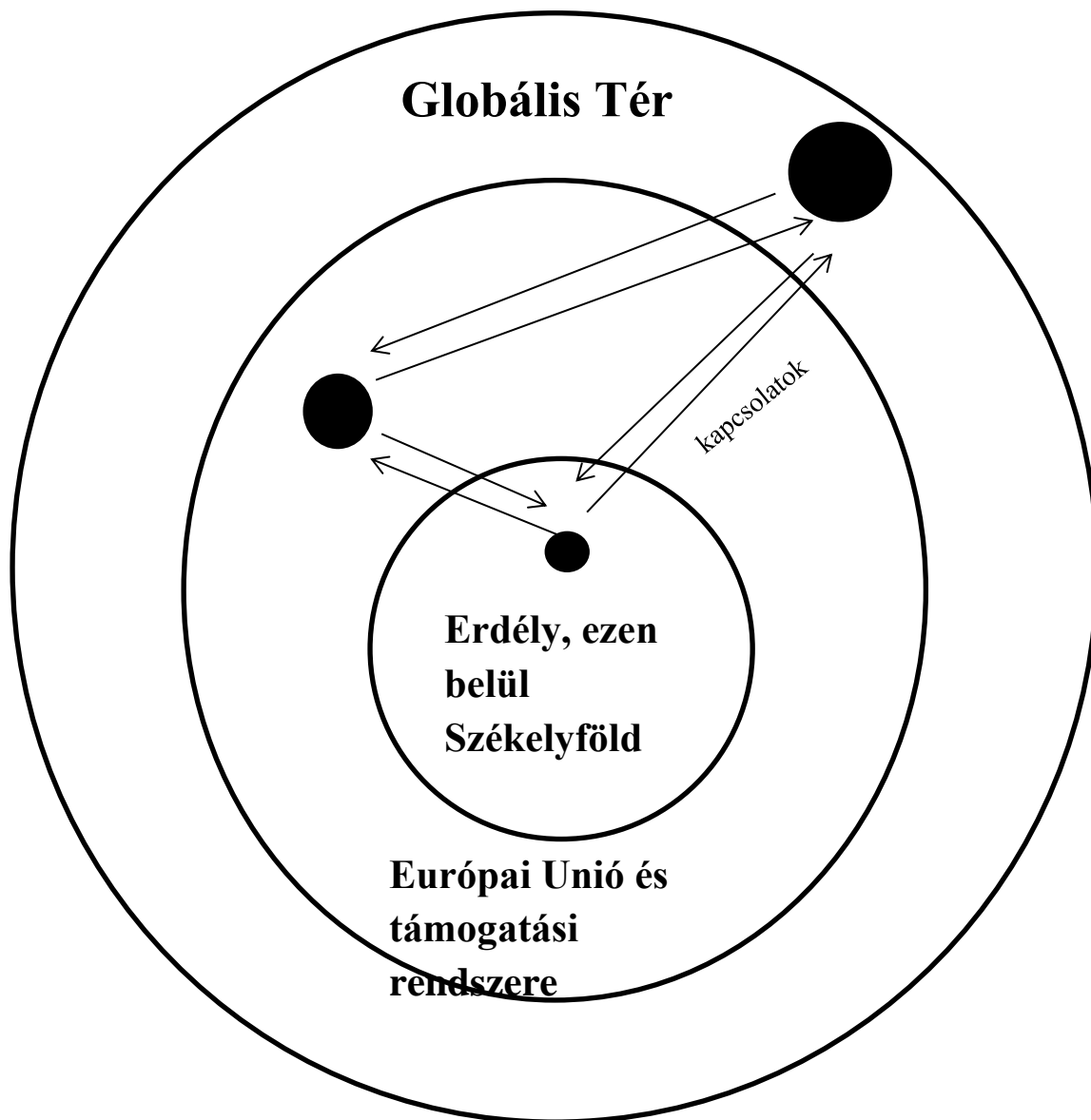
Globális mechanizmusok EU és támogatási rendszere Erdély, ezen belül Székelyföld

(A szerző saját készítése)

A dolgozat keretén belül a kutatási terek közötti kapcsolatháló feltérképezésére is sor kerül (2-es ábra).

2. ábra A kutatási terek közötti kapcsolatháló szemléltetése

(A szerző saját készítése)

2 ELMÉLETI KERETEK

2.1 Globalizmus

2.1.1 A centrum-periféria viszony valósága

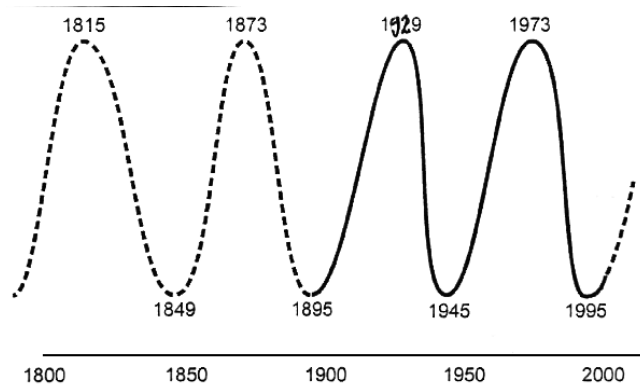
A kor, amiben ma élünk, Wallerstein megfogalmazása szerint a „modern” világrendszer világa, amely valójában egy *kapitalista világgazdaság*. Ennek első és legfontosabb ismertetőjele a tőke vég nélküli felhalmozása (Wallerstein, 2010). A világgazdasági rendszert az ember hozta létre és uralja. Látszólag. Meglátásom szerint feltehető a kérdés mi van akkor, ha a tőke, mint a kapitalizmus lényege, mindent átható, átszövő valósága olyan törvényszerűségeket generál, amely már a tőke fennmaradási, sőt halmozódási érdekeit veszi figyelembe, nem pedig a társadalom és ezen belül az ember alapvető érdekeit? Egy rendszer, amit az ember hozott létre, a meghatározott irányvonalak mentén, tehetetlenségi erejéből egy olyan entitást alkotott, amely az idő múlásával szinte észrevétlenül kivette az ember kezéből az irányítást és megalkotója fölé emelkedve, ennek irányítójává vált. Nevezhetnénk ezt akár a tőke diktatúrájának is. Ami a piacokat illeti, egy látszólagos paradoxonnal állunk szemben, hiszen a kapitalizmus hívei, a szakirodalom és a tankönyvek is a szabad piacról beszélnek, és úgy tüntetik fel, hogy ez a kapitalizmus egyik alapfeltétele. Ez a nézőpont viszont téves. A valóságban teljesen szabad piac nem jöhet létre, hiszen ez ellehetetlenítené a tőke vég nélküli felhalmozását. Képzeljünk el egy olyan gazdasági környezetet, ahol a termelési tényezők akadálymentesen mozognak, mindenki informált és nagyszámú vevővel nagyszámú eladó áll szemben. Ez a keret a tökéletes verseny megvalósulását jelentené, ami köztudottan a valóságban nem létezik, de a tőkés nemhogy a tökéletes piaci feltételeket nem szeretik, hanem egyáltalán magát a versenyt sem. Ez pedig szorosan összefügg a profitrátával. Minél inkább kiváltságossá válik egy vállalat egy új termék bevezetése során, annál kisebb lesz a versenyhelyzete és annál nagyobb érték többlettel tudja eladni termékeit. Ennek következtében jelentősen megnő az eladási ár és a termelési költség közötti különbség, ami a profitráta egyértelmű növekedéséhez vezet. Ezért a mostani gazdasági berendezkedésben nemhogy szabad piacról nem beszélhetünk, hanem megfigyelhetők a kvázi-monopóliumok megjelenése. Monopóliumok (egyetlen eladó létezik), nagyon nehezen hozhatók létre, ezért inkább úgynevezett kvázi-monopóliumok, (néhány eladó), jönnek létre, amelyet gazdasági

szakkifejezéssel oligopólium típusú versenynek nevezünk. Ezen kvázi-monopóliumok viszont meglehetősen rövid életűek, de eléggé sokáig képesek fennmaradni (akár több évtized is), ahhoz, hogy jelentős tőkefelhalmozást valósítsanak meg. Attól a pillanattól kezdve, hogy egy piac kezd kompetitív (versenyhelyzetűvé) válni, a kiváltság, ami a nagy profitrában ölt testet, egyre csökken, hiszen elkezdnek csökkenni az árak is, ezáltal csökken az eladási ár és a termelési költség közötti különbség is. Ekkor a tőketulajdonosok más vezértermékekbe vagy új vezető (cutting edge) iparágakba kezdenek befektetni, ami előlről kezdi a folyamatot, újabb kvázi-monopóliumok kialakulását eredményezve, így a játék soha nem ér véget (Wallerstein, 2010). Az elmélet egyik legalapvetőbb mérföldköve a tengelyszerű munkamegosztás, amely a termelést centrumra és perifériára osztja fel. A centrumban azonosíthatjuk a legerősebb gazdasággal rendelkező államokat: USA, Kanada, EU10-az Európai Unió tíz legfejlettebb állama, Japán, Ausztrália, Új-Zéland, az ellenkező póluson, a periférián pedig a legkiszolgáltatottabb államokat, például a szegény afrikai, ázsiai és latin-amerikai országok. Megfigyelhető ugyanakkor egy átmenet is a két pólus között, ilyen az integrált félperiféria: Ciprus, Málta, Tajvan, Hongkong, Szingapúr, az integrált periféria: Mexikó, közép és kelet európai országok, illetve a félperiféria: Brazília, Dél-Afrika, Kína, Oroszország (Artner, 2018).

Mivel az erőviszonyok eltérőek, egyértelműsíthető, hogy értéktöbblet-áramlás vagy akár elszivattyúzás történik a perifériából a centrum felé. A világgazdaság ciklikus változása is ennek köszönhető. Amikor a centrumban megjelenik egy vezető iparág és ennek következtében kialakulnak a kvázi-monopóliumok, akkor expanzióról beszélünk és megkezdődik a tőke felhalmozása. Ebben az esetben nő a foglalkoztatottság, növekednek a bérek, óriási profitrák jellemzőek és egy általános prosperitás figyelhető meg. Idővel, viszont ahogy egyre több vállalat lép be a kvázi-monopol térbe annál inkább felhígul ez a környezet és a piac egyre kompetitívebbé válik. Ez a versenyhelyzet azt eredményezi, hogy túltermelés alakul ki, felhalmozódnak az eladatlan termékek és zuhanásba kezd a profitráta. Ebben a pontban a gazdaság növekedési görbéje átfordul és belépünk a recesszió időszakába (Wallerstein, 2010). Mivel a vállalatok költségeik csökkentésére vannak kényszerítve, hogy az árbevétel és termelési költség közötti rés ne zsugorodjon tovább, az olcsóbb munkaerő irányába fordítják figyelmüket, ezáltal centrifugális erők lépnek működésbe és elkezdődnek a termelési folyamatok kiáramlásai a centrumból a periféria irányába, amelyek beruházások által valósulnak meg. A beruházások két típusát különböztetjük meg: a portfólió beruházást (gyors pénzszerzés) és az FDI hosszú távú beruházásokat (Gilpin, 2004). Általában ezek

elsődleges élvezői a félperifériás államok, majd idővel tovább sodródnak a perifériás országokba. Ennek a folyamatnak köszönhetően lassan a bérek a centrumban is süllyedni kezdenek és a termékek iránti kereslet, ami eddig a túltermelés miatt volt elégtelen, most a lenyomott bérek miatt tovább zuhan. Ilyen helyzetben egyik bevált módszer a centrumban való bérek emelése, ami visszaállítja a kereslet szintjét és új vezértermékek értékesítését teszi lehetővé. Amennyiben ez megvalósul a recesszió görbéje visszakanyarodik és újabb expenzió jöhet létre. Ez egy koordináta rendszerben is ábrázolható, ahol A fázis az expenzió és B fázis a pangás vagy recesszió. Az A és a rákövetkező B fázist Kondratyev ciklusnak szokták nevezni.

3. ábra A Kondratyev ciklus ábrázolása

(Forrás: Marosán, 2020)

Ez a világgazdaság szisztolé-diasztoléja. A világgazdaság történeti megfigyelése alapján a Kondratyev ciklusok hossza általában ötven-hatvan év volt, de ez nagy mértékben attól függ, hogy egyes államok milyen politikai és intervencionista lépéseket tesznek a B fázis elkerülése és ami talán még ennél is fontosabb, az ebből való kilábalás végett. A kapitalizmus globalizációs jellegének köszönhetően a Kondratyev-ciklus a két szakasz (extenzív és intenzív) térben szét-, időben pedig összezsúszását eredményezte. Ami azt jelenti, hogy a centrumban az újítások szinte folyamatosak (intenzív szakasz) és röviddel az új technológia bevezetése után már az alacsonyabb bérszintű régiók fele telepednek (extenzív szakasz), egyre nagyobb területeket lefedve. Mindez, ahogy már fennebb megállapításra került, egyre inkább megszilárdítja a centrum-periféria országokra vetített szereposztását. A perifériás országoknak alulfejlettek a termelőalapjai, ezért beleragadnak a tőkemegtérülési ciklus extenzív szakaszába (Wallerstein, 2010).

A szerző a centrum-periféria viszony elméletében, amikor a bérek csökkenéséről értekezik, nem tér ki néhány társadalomban fellelhető realitásra. Ilyenek a szakszervezetek szerepvállalása ebben a kérdéskörben, az állami jogrendszer a bérek tekintetében vagy az alkalmazó-alkalmazott szerződéses kereteire, és ezek mekkora teret engednek a bérek ingadozásának. A világgazdaság-elméletre azonban jellemző, hogy összeköt és kilépve a diszciplináris „dobozokból” egy nagyobb hálózati egység egészét szemlélve vizsgálja a társadalmi valóságokat. Ezért a politikai, történelmi és gazdasági területek mellett bevonja a háztartások és ezek jövedelmének vizsgálatát is. Az elmélet keretein belül azonban nem esik szó a nominálbér, reálbér és vásárlóerő fogalmairól. Köztudott, a szakirodalom definíciója szerint, a nominálbér az adózás előtti bruttó összeget jelenti, a reálbér az adózás utáni nettó összeget és a vásárlóerő az egy pénzegységgel vagy egy meghatározott reálbérrel megvásárolható áruk és szolgáltatások mennyiségét fejezi ki. Ez a típusú megközelítés azonban figyelmen kívül hagy egy fontos elemet, ezért a reálbér definíciója nem teljesen fedi a valóságot. Ugyanis a reálbér tekintetében nem tesz különbséget az életben maradás és az élet megélése között. Valóban a reálbér azt az összeget képviseli, amit az alkalmazott ténylegesen elkölthet, de ennek az összegnek jelentős részét az életben maradásra költi nem pedig az élet megélésére. Az életben maradáshoz, felszínen tartáshoz szükség van a házzal kapcsolatos kiadásokra (bérlés, részletfizetés), szükség van az energiahordozókkal járó kiadásokra (víz, gáz, villany) és természetesen az élelem költségeire. Ha csak ezek kifizetésére futja a reálbérből, akkor rabszolga típusú életvitelről beszélhetünk. Ez eddig csak annyira elég, hogy egy ember élete ne legyen veszélybe vagy ne kerüljön a társadalom kiszorított, periferezált rétegéhez, de az emberhez méltó élet megélését az ezen felül járó költségek biztosítják. Ezek nagyon sokrétűek lehetnek: társadalmi kapcsolatokkal járó költségek, kulturális, szellemi, fizikai, lelki fejlődést, feltöltődést biztosító stb. költségek. Ezért az adózás után kézhez kapott reálbér lényegében pszeudo-reálbér és ami az életben maradás érdekében kifizetett összeg után megmarad, az a valós reálbér.

2.1.2 Összekapcsoltság és ellátási láncok

A világgal kapcsolatos leghíresebb mondások egyike „a földrajz a végzetünk” a mai gazdasági-társadalmi keretek között egyre inkább elavulttá válik és „az összekapcsoltság a végzetünk” új alapelve válik meghatározóvá. Az összekapcsoltság mozgatórugó egy sokkal komplexebb globális rendszerbe való átmenetnek. Az országok, régiók és kontinensek egy

organikus szervezet alkotóelemeiként jelennek meg a 21. század gazdasági rendszerében, ezért az ezek közötti intenzív kapcsolatok megteremtése nem valamilyen lehetséges opcióként jelenik meg, hanem létszükséglet. Az infrastrukturális hálózatok biztosítják mindezt, amelyek autópályákban, vasutakban, hidakban, alagutakban, repülőterekben, vezetékekben, elektromos hálózatokban, internetkábelekben öltenek testet. A globális szállításnak, kommunikációnak és energiahálózatoknak ezen rendszere lehetővé teszi és megkönnyíti az ember, áru, adat és tőkeáramlás megvalósítását. Figyelembe kell veyük azonban, hogy világunk összekapcsoltsága nem csupán gazdasági vetületekkel járó szükségszerűség, hanem korunk szellemiségének és életvitelének kikerülhetetlen alkotóeleme. A világ népességének 40%-a 24 év alatti fiatal, ők nem csupán a politika által meghatározott államokhoz akarnak tartozni, sokkal inkább vágnak az államok közötti kapcsolódásokra. Ebben az összeforrt kapcsolati hálóban, amely egyre inkább bővül és komplexebbé válik, a városok jobban számítanak majd, mint az államok és a kereskedelmi láncok fontosabb indikátorok lesznek mint a hadsereg, ezek feladata a határok mellett, vagy akár helyett, a kereskedelmi láncok védelme lesz. A versengő összekapcsoltság a 21. század fegyverkezési versenye. Az összekapcsoltság vázát és érrendszerét alkotó infrastruktúra a világgazdaság hajtóereje, több trillió dollárral járulnak hozzá ennek fejlődéséhez. Ez jelen pillanatban a legjobb beruházás, történelmi aspektusból vizsgálva az Amerikai Egyesült Államokban (USA) 1 befektetett dollárra 2 dollár jövedelem jutott. Az infrastruktúra iránti kereslet és kínálat között óriási a szakadék, a befektetések jelen pillanatban globális szinten évente több mint 3 trillió dollárt követelnek (összehasonlítás képen a védelmi kiadások 1,75 trillió dollár), az előrejelzések szerint 2025-re ezek 9 trillió dollárra rúgnak majd. A globális összekapcsoltság forradalmának korszakában élünk. Minden az összekötöttség intenzitásáról szól, és nem az elválasztásról ember és ember között. Az „infrastrukturális mátrix” 64 millió km autótutat, 2 millió km vezetéket, 1,2 millió km vasutat, 750 ezer km tenger alatti internetkábelt jelent, ezzel szemben mindössze 250 ezer km-nyi nemzetközi határral rendelkezik a világ. Talán az egyik legnagyobb, az összekapcsoltságot elősegítő projekt, az új selyemutak építése, amely új infrastruktúrákat foglal magába, főleg vasutak (selyemutak vasból vagy új vaskor jelzőkkel is illetik), de energiahálózatok formájában is. Ennek célja összekötni euráziát, ellátási láncokat kialakítva, főleg Kína számára. Előre láthatóan a következő 40 évben az emberiség több infrastruktúrát épít majd, mint az elmúlt 4000 évben. Mindez egyre inkább egy áramkör hálózatához hasonlít, a világ kezd úgy kinézni, mint az internet (Khanna, 2017).

Ebben a kapcsolati hálózatban a globális gazdaság szervezetében minden egyes alkotóelem sajátos jellemzőkkel bíró szervként jelenik meg. Egyes városok, régiók és országok szakosodásának lehetünk tanúi, míg egyesek a mezőgazdaságban, mások a kitermelésben, fejlesztésben vagy egyes iparágakban biztosítják a hozzáadott érték megvalósítását. A növekedő összekapcsoltság valóságában egyre inkább közeledünk ahhoz az állapothoz, amikor minden kereslet találkozik minden kínálattal, bármi vagy bárki képes fizikailag és virtuálisan is eljutni bárhová. A híres fizikus Michio Kaku szerint egy ilyen „tökéletes kapitalizmus” felé tartunk, azaz az „ellátási lánc világa” felé. A világ leghatalmasabb ereje a piac és az ellátási láncok hívták életre a piacokat. Az ellátási láncok bonyolult hálózata kezdődik a kitermeléssel, magába foglalja a fejlesztéseket, erőforrások átalakítását, az elosztást, majd bezárul a végtermékek fogyasztókhöz való juttatásával. Tranzakciók rendszerei, a láncszemek pedig „mikro-interakciókként” jelennek meg, ezek a világ útjai ahol mindenki és minden mozgásban van. A legújabb infrastruktúra, amelyre egyre több ellátási lánc épül az az internet. Ebben a helyzetben amikor az államközi határok egyre átjárhatóbbak és a globális tőke ezek fölött működik, a nemzeti szuverenitás és az állam átalakul, és az államok városai és tartományai versenyeznek egymással államokon belül és kívül egyaránt. Új rendszerező elv alakult ki, az emberek oda mennek, ahol az ellátási láncok vannak, és nagymértékben ez hívja életre a világszinten zajló migrációt is. Afrika és India főleg fiatal közösségei szétszélednek az egykori gyarmati világban, de Amerika is csatlakozott ehhez a hullámhoz, hiszen több mint 6 millió amerikai él külföldön, a felmérések pedig azt mutatják, hogy a 18-24 év közötti fiatalok korábbi 12%-a helyett már 40%-a tervezi, hogy elhagyja hazáját. Kongó és a hozzá hasonló államokban élők számára az ellátási láncok menekülési útvonalakat jelentenek. A jövőben is nagy valószínűséggel államhatárok által meghatározott világban fogunk élni, de csak névlegesen, sokkal fontosabb, hogy a világ népességének jelentős része fizikailag és virtuálisan is az átjárók és az ellátási láncok mentén fog élni (Khanna, 2017). Azon városok, régiók, államok amelyek kimaradnak az ellátási láncokból, elveszítik kapcsolatukat a civilizált globális gazdasággal, ezáltal minimalizálják fejlődési és túlélési esélyeiket.

Az ellátási láncok világa ugyanakkor teljesen új településformákat és törvényeket hív életre. Ez az újszerű megközelítés hívja életre a gyárvárosokat, amelyek az ellátási lánc világának „popup” városai, és jellemző rájuk, hogy általában egy központi vállalat vagy ipar köré épülnek. A Global Trends 2030-as jelentése egy olyan forgatókönyvet tartalmaz amelyben az állam nélküli világ képe jelenik meg, és ahol segítik a kapitalista erők által irányított

különleges gazdasági övezetek (KGÖ) felemelkedését. Ezek saját szabályozás által működnek, amely vonzza a befektetőket, de az államok is nagy mértékben rájuk vannak utalva, bár jelentősen veszítenek szuverenitásukból. A KGÖ-k olyan kerületek, városok, amelyek célja, hogy speciális ipari csoportokba vonzzák a befektetőket, ennek megfelelően itt külkereskedelem és külföldi befektetés zajlik legfőképpen. Óriási befektetések, amelyek munkahelyeket teremtenek, új technológiákat, szaktudást biztosítanak és hatékonyan kapcsolódnak szövetséges városokhoz, gazdasági erőkhöz. Az ellátási lánc rendszere minden szuperhatalom helyére lépett, ők a nagy ellátási lánc-háborúban versenyeznek, aki ezeket uralja, az uralja a világot. Ebben a képletben a földrajzi területek fölötti uralom is új értelmet nyert, nem az a lényeg ki birtokolja, hanem, hogy ki használja a területet. A globalizáció ezen korszakában új mottó született, ami így szól: „Használd vagy elveszíted”. Elemzők szerint a globalizáció új aranykorba lép, ami azt jelenti, hogy a stratégiai ambíciók, új technológiák, az olcsó pénz és a migráció következtében tovább szélesedik. Minden mindennel összekapcsolva fejlődik és függ egymástól, ugyanakkor egyre bővül, ez már a hiperglobalizáció, de ez nem összetévesztendő az internacionalizációval. A globalizáció növekvő kapacitást jelent a világméretű interakciók létrehozására, míg az internacionalizáció az ipartól és a gazdasági periódustól függően nagy mértékben képes változni. Egy terület globalizált mértéke az összekapcsoltság mérésével fedhető fel, ez az érték ugyanakkor megmutatja a befolyásolási képességet is. A McKinsey Global Institute összekapcsoltsági indexe a termékek, pénzügyek, munkaerő és adatok áramlásának sűrűségét méri, ennek értelmében a jelenlegi legmagasabb indexel Németország rendelkezik a maga 110%-os áramlásintenzitási értékével, ez a gazdasági összeköttetést jelzi a GDP nagyságához képest (Khanna, 2017).

Az ellátási lánc világában, Parag Khanna értelmezésében, a hatalom képviselői az „5 C” egyikébe tartoznak, ezek pedig a következők: countries, cities, commonwealth, communities, companies.

Az *államok* (countries), lehetnek stabilak és kevésbé stabilak saját határaikon belül, egyes államok instabilitását jelzi, hogy Itamara Lochard a Middlebury Nemzetközi Tanulmányok Intézetének professzora világszinten 13.000 felfegyverzett milíciát azonosított, amely 65-ször annyi mint a szuverén államok száma. Azonos határon belüli közeli helyek lehetnek egészen más világok, sok esetben jellemző rájuk az egyenlőtlenség.

Joel Kotkin szerint a jövőben a politikai határok helyett a törzsi kötelékeken, azaz a borszínen, az etnikai hovatartozáson és a vallási meggyőződésen alapuló világrend lesz a

meghatározó. Ennek értelmében az államokat 19 úgynevezett regionális törzsszövetség köré csoportosítja, ezek a következők: Új Hanza-szövetség, Határterületek, Olíva köztársaságok, Városállamok, Észak-amerikai szövetség, Liberalistas, Bolívar köztársaságok, Egyedülállók, Az orosz birodalom, A vadkelet, Iranisztán, Nagyobb Arábia, Az új Ottománok, Dél-afrikai birodalom, Szubszaharai Afrika, Maghreb-övezet, Közép-királyság, Gumiöv, Szerencsés országok (Csizmadia, 2016).

A *városok* (cities), a legstabilabb társadalmi szerveződések, túléltek minden birodalmat. Sok esetben befolyásolási képességük és gazdasági erejük tekintetében a globális városok felülmúlják az országokat, jellemző rájuk, hogy denacionalizáltak és gazdasági gravitációt gyakorolnak. Önálló diplomáciát alakíthatnak ki, ezt nevezzük diplomacitynek, amely keretein belül irodákat nyitnak világszerte, hogy kapcsolatokat alakítsanak ki és vonzerejüket növeljék. Városi szigetcsoporthoz jöttek létre, ezek közül a legnagyobb a japán Tókaidó folyosó, ez a Tokió-Nagoja-Oszaka megalopolisz, amely japán lakosságának kétharmadát öleli fel, ide sorolható a kínai Gyöngyfolyó deltája is. Kína újraszervezi magát két tucat megaváros-klaszter körül, és mégis 2030-ra várhatóan Tokió után a világ második legnagyobb városa Manila lesz. Figyelemreméltó jelenségek ugyanakkor a repülőterek körül kialakult új kerületek, amelyek kikerülik a városi forgalmat és így sokkal hatékonyabban kapcsolódnak a globális piacokhoz és ellátási láncokhoz, ezek az aeropolisok. Mindezek azt bizonyítják mennyire meghatározó a globális városok szerepe a gazdaság működésében, ahol ipar, kultúra, infrastruktúra, innováció és vezető intézmények egyvelege hozza létre a kikerülhetetlen gravitációs hatást.

A *nemzetközösségek* (commonwealth), „új regionális” típusú együttműködéseket foglal magába, mint amilyen az EU, ASEAN, Észak Amerikai Unió.

Artner (2014) részletesen foglalkozik az új regionalizmus jelenségével. Eszerint az új regionalizmus kifejezés sok szempontból eltér a regionalizmus klasszikusnak mondható fogalmától, még hozzá leginkább abban, hogy egyezményeken alapuló régiókról beszélünk, nem pedig történelmi földrajzi területekről. Ez azt jelenti, hogy nem a közös múlt, gyökerek, hagyományok, nyelv, kultúra köti össze ezeket a régiókat, hanem valamilyen közös cél megvalósítása érdekében csoportosulnak, általában nemzetközi szinten. Valójában az új regionalizmus az 1990-es évektől jelent meg, mint a regionalizmus egy fajtája és két jelenségcsoportra utal:

- országok közötti kapcsolatok

- országokon belüli régiók működési mechanizmusa

Legyen szó bármelyik, fent leírt, típusról a közös együttműködések, egyezmények célja általában gazdasági és/vagy társadalmi működési és szerkezeti fő irányvonalak megvalósításában öltenek testet. Ideológiai szempontból két fajta új regionalizmus létezik, állapítja meg Artner (2014):

- a neoliberális globalizációt kiszolgáló és elősegítő új regionalizmusok
- a posztliberális regionalizmus („másik új regionalizmus”)

Az előző lényege a „liberalizálj, deregulálj, privatizálj” hármas tartószervezet kiépítése, amely a tőke szabad áramlását és a piacok nyitottságát szorgalmazza (USA, Kanada, EU, Japán Ausztrália, Új-Zéland-ra jellemző). Ennek fényében az új regionalizmus valójában először egy olyan regionális kereskedelmi egyezményt jelentett, amely a következő elemeket foglalja magába: pénzügyi és tőkeáramlás elősegítése; munkaerőáramlás liberalizálása; adó-és szubvencionálási politikák harmonizációja; makropolitikai együttműködés; regionális integrálódást elősegítő intézmények; regionális kommunikáció, közlekedés, szállítás javítása; jogrend harmonizálása; monetáris unió.

A posztliberális regionalizmus válaszként született és Latin-Amerikában bontakozott ki. Az ebben részt vevő régiók, országok és ezek kormányai a következő irányelveket követik:

- az állami szerepkör növelése a piac szerepével szemben
- nagyobb hangsúlyt helyeznek az intézményépítésre és a közös politikákra, a szabad tőke, áru és szolgáltatásáramlással szemben
- előtérbe helyezik a szociális problémákat
- a közvetlen demokráciát, szociális mozgalmakat és a környezetbarát szemléletet szorgalmazzák

A következőkben vizsgáljunk meg néhány, mindkét ideológiai csoportból merítve, új regionalizmus típusú egyezményeket:

- Európai Unió, neoliberális elveken alapul, kimondottan európai országokat foglal magába, jelenleg 27 tagországgal rendelkezik
- NAFTA (North American Free Trade Agreement- Észak-Amerikai Szabadkereskedelmi Egyezmény), tagjai USA, Kanada, Mexikó, piacok, munkahelyek teremtését és a versenyképesség növelését tartják fő céljuknak

- UNASUR (Dél-amerikai Nemzetek Uniója), az előző két felsorolt példával szemben, posztliberális régióknak mondható, valamennyi dél-amerikai országot magába foglal (kivéve az Anglia és Franciaország mai napig fennálló gyarmatait). A közös piac kiépítését, a gazdasági fejlődést, védelmi és infrastrukturális együttműködést, a polgárok szabad mozgását tűzték ki célul.
 - ASEAN (Association of Southeast Asian Nations- Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetsége), tíz ázsiai tagországgal rendelkezik és a politikai, gazdasági, katonai, oktatási és kulturális együttműködést tűzték ki célul
 - ASEAN+3 (ASEAN plusz Japán, Kína, Dél-Korea)
 - APEC (Ázsiai- Csendes-óceáni Együttműködés), laza konzultatív fórum.
- (Artner, 2014)

A *közösségek* (communities), pontosabban felhőalapú közösségek, amely a diaszpórát köti össze, főleg az interneten, amelyek közös érdekekkel és célokkal rendelkeznek. Khanna szerint az emberek egyre inkább a városokhoz és az ellátási láncokhoz lojálisak, mintsem a nemzetekhez, a hitelkártyát és a digitális pénznemet többre értékelik, mint az állampolgárságot, és inkább a kibertérben keresnek közösséget, mintsem egy országban. Az ilyen hálózatok felváltják a nemzeteket, ahogy a nemzetek felváltották a birodalmakat.

A *vállalatok* (companies), a multinacionális vállalatok óriási vagyonokkal rendelkeznek, például kevesebb, mint öt ország van a világon, amelyek GDP-je nagyobb, mint a 200 milliárd dolláros likvid készpénzzel rendelkező Apple Inc.-nek (Khanna, 2017). Az országokra nem mint szuverén hatalomra tekintenek, és üzleti hálózataik ezek határain átívelnek.

A globális tendenciák tekintetében figyelembe kell vennünk ugyanakkor a decentralizáció fogalmát, amely a termodinamika második törvényének geopolitikai megtestesülése. Minden rendszer az entrópia felé törekszik, ami társadalomtudományi szempontból azt jelenti, hiába próbálnak államok határok közé rendszerezett, egységes területeket tömöríteni, egyes régiók, törzsek, népcsoportok folyton megpróbálnak a decentralizáció irányába elmozdulni. Khanna megfogalmazásában a területtel rendelkező nemzetek nem „természetes” egységeink, az emberek és a társadalmak viszont igen. Ebből a perspektívából közelítve a decentralizáció biztosítja a konfliktusok csökkenését, hiszen a történelmi tapasztalat azt mutatja a multi-etnikum harmóniája legtöbb esetben kevés sikerrel fenntartható. A decentralizáció fontosabb hajtóereje a globális stabilitásnak, mint a demokrácia, ugyanakkor a politikai stabilitás

feltételeit teremti meg. Paradox módon csak az maradhat egyben, aki decentralizál, ez rövidtávon a nacionalizmust erősíti, de a folyamat hosszú távon egyesülést hoz magával. Erre a legjobb példa talán Európa, ahol a világháború után a birodalmak szétestek, ebből több mint 40 ország született, amelyek aztán egy szupranacionális Európai Unióban egyesültek. A decentralizáció-egyesülés dinamikája, a német filozófus Hegel szerint, dialektikus, azaz ellentéteken keresztüli fejlődés a magasabb rendű felé. Kézenfekvővé válik a kijelentés, amelynek értelmében egy helyi demokráciából álló decentralizált világ kívánatosabb, mint egy nagy áldemokráciából álló világ (Khanna, 2017).

A decentralizáció, amely tehát az elkülönülés látszatát kelti, a tényszerű összekapcsoltság valóságát teremti meg, az ellátási láncok hálózatában való egyesülését. Az ellátási lánc geopolitikájában viszont a különálló földrajzi területek fogalma üressé vált. George Orwell geoökonómiai jóslata több (pontosabban három)-pólusú világot vizionált, amelyben patthelyzet alakult ki, hiszen ezek közül egyiknek sem sikerült felülkerekedni, még szövetség árán sem. A jelen és az előrelátható jövő egyértelműen ezt igazolja, hiszen egymás erőforrásaikhoz és piacaihoz való hozzáférés a cél, mivel nem tudják egymást legyőzni, a nagyhatalmak nem háborúznak, hanem „köteleket húznak”. Ebben a helyzetben ugyanakkor egy függőség alakul ki, ami gátat szab a konfliktusoknak, és az egymáshoz való kötődést az érdekek mentén létrejött tranzakciók biztosítják. Az Amerikai Egyesült Államok és Európa között egy Transzatlanti Kereskedelmi és Befektetési Partnerség (Transatlantic Trade and Investment Partnership – TTIP) látszik körvonalazódni, amelynek célja, hogy eltöröljön olyan szabályozási súrlódásokat az Atlanti-óceánon keresztül, amelyek nehezíthetik a kereskedelmi és befektetési tevékenységeket, a világ egyik legmélyebb befektetési medencéjében. Az Európai Unió már jelen pillanatban is a legnagyobb befektető az Egyesült Államokban, ez a partnerség pedig tovább növelheti a 3 milliárd dolláros napi forgalmat és a két kontinenst gazdaságilag valójában egybeolvasztja anélkül, hogy fizikailag egyetlen lépést is közelítettek volna egymáshoz. A gazdasági egybeolvadás másik kiemelkedő példája a Csendes óceánon átívelő Transz-csendes-óceáni partnerségi megállapodás (Trans-Pacific Partnership – TPP). Ennek alapvető lényege, hogy az Egyesült Államok termékeket, szolgáltatásokat (a világkereskedelem 60%-a szolgáltatás) és energiát exportáljon a növekvő ázsiai piacokra, a partnerség kivonja majd a vámokat és közös szabványokat teremt olyan államok között, amelyek a világ GDP-nek 40%-át adják. Stratégiai szempontból elengedhetetlen gazdasági kapcsolatok kiépítése a riválisokkal is, vagy ezek szomszédjaival, de az itt kibontakozó versengés nem a területekért folyik, hanem az ellátási láncokért. A TPP célja tehát nem az,

hogy kizárja Kínát vagy bárki mást, hanem, hogy még nagyobb mértékben hozzájáruljon a nyitottság megvalósításához. A világ három legnagyobb gazdasági hatalma- Amerika, Kína és Európa- tekintetében a kapcsolatok egy érdekes egyvelege figyelhető meg, a konfliktus, együttműködés és verseny egymásba fonódó hálójában. Az ellátási láncok komplexek és szétszóródottak, nehéz meghatározni mi hol készült, inkább a „Made Everywhere” jellemző már a termékekre. Az export összefügg az importtal, nem lehet már export, ha nincs import. Ebben a megközelítésben szakértők egy része úgy véli a nyitottság a megoldás minden területen, hiszen a vámok, díjak visszafogják az ügyleteket és a költségeket is növelik. Mivel a világkereskedelem 80%-a globális multinacionális cégek és leányvállalataikon belül és között történik az ellátási láncokon keresztül, ezért nem áll érdekükben a meglévő vámok fenntartása. A nyitott kereskedelem és nyitott határok tovább alakítják a világot funkcionális áramkörökké, az erre hajló együttműködés egyik kiemelkedő példája, hogy az Egyesült Államok és Németország meg akarják nyitni a védett piacokat, ezért összefognak. A jövőben egyre inkább a kormányzati beszerzések is ki lesznek téve a globális versengésnek (Khanna, 2017). Ezen jelenség társadalmi hatásai összetettek, a multinacionális tőke térnyerésének következményeit a további fejezetekben részletezzük.

Külön figyelmet érdemel az eddig vázolt összekapcsoltság és ellátási lánc világában a pénzügyi ellátási lánc. A világ teljes pénzügyi tőkéje 900 trillió dollár körüli. Kiemelendő az „instivduals” fogalmának megjelenése (az angol institutional és individuals szavak egybeolvasása), melyek olyan milliárdosok, akik egyszerre individuumok és intézményi individuumok, tőkekészletük 46 trillió dollárra tehető. Ezen kívül a nyugdíjalapok 40 trillió dollár, míg a biztosítási alapok 30 trillió dollár értékeket képviselnek (Khanna, 2017). Khanna megfogalmazásában a pénzügyi világban a léggömbök (a pénzügyi világ növekedése) gyorsabban nőnek, mint a buborékok (fedezet nélküli növekedés). A globális pénzügyi hatásokra a finanszírozással foglalkozó fejezet keretein belül térünk ki részletesen.

Az ellátási láncok funkcionális áramkörei amint láthattuk a globális gazdaság érrendszerét alkotják, ahol áramlások és tranzakciók hatalmas mennyiségű megvalósulása követhető nyomon. Éles vitákat válthat ki ennek hatása, hiszen a bemutatott berendezkedésnek vannak haszonélvezői és károsultjai egyaránt. A haszonélvezők sorából mindenképpen a fejlett centrális államok és főleg a hatalmas tőkével rendelkező transznacionális (TNC) vállalatok kerülnek ki. A periféria és félperiféria számára nem beszélhetünk egyértelmű előnyökről (bár vitathatatlan azok is vannak a munkahelyteremtés és infrastrukturális fejlesztések terén), a negatív hatások kivédésére bizonyos önvédelmi stratégiákat hívhatnak segítségül. Például

számos ország az erőforrás-nacionalizmus jogi eszközét, amelyet arra használnak, hogy Kína ellátási lánc behatolását kivédjék. Nem feledhetjük azt sem, hogy az ellátási lánc visszavághat, számos példa van rá a történelemben, hogy idővel a megépített infrastruktúrák vagy létrehozott eszközök előnyeiből nem a kezdeményező, hanem ennek vetélytársa profitált. Más elemeket is azonosíthatunk, amelyek érzékenyen érinthetik a jelenlegi ellátási lánc világát. Az egyik ilyen a 3 D nyomtatás új trendjei, hiszen ha helyben nyomtatnak majd termékeket és ezek szállítása megszűnik, jelentősen átértékelődnek dolgok. Szakértők szerint azonban inkább egy átszerveződésnek lehetünk majd tanúi, nem valószínű, hogy a szállítás csökkenni fog, inkább a szállítás tárgya (a mit is szállítunk) fog változni. A másik a közösségi gazdaság (sharing economy), nem ritkán hallható, hogy ez lerombolja a hagyományos ellátási láncokat. Ebben az esetben a végfelhasználók fellépnek szolgáltatóként és fogyasztóként is (SZOSZOV, 2014). Ez azért történhet, mert mindkét esetben magánszemélyekről, fizikai személyekről beszélünk, akik legtöbbször egy helyi (de lehet tágabb lefedettség is) közösséget alkotnak és olcsóbban jutnak bizonyos szolgáltatásokhoz, mintha cégektől, vállalkozásoktól szereznék azt be. Mivel általában helyi erőforrásokat használnak, igyekeznek megteremteni autonómiájukat a globális piacoktól. Ilyen például az AirBnb, Über, TaskRabbit, eBay. Bár ez a típusú gazdaság óriási fejlődési potenciállal rendelkezik, számos problémába ütközik a minőségbiztosítás, garancia, adózás területén, ugyanakkor általában nem károsítja számottevően a hagyományos ellátási láncokat.

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a kimondottan gazdasági jellegű megközelítés mellett a globális térben a társadalmak és ezen belül az egyének is figyelemreméltó változásokon mennek keresztül. Ez a társadalmi-egyéni átalakulás ugyanakkor nem is igazán választható szét a gazdaság alakulásától, hiszen legtöbb esetben az utóbbi befolyásolja és határozza meg az előbbit. Genetikaiag már kevertek vagyunk és, Khanna szerint, most zajlik a kulturális, etnikai, vallási és gazdasági keveredés. Ezt a folyamatot igazolják a soha nem tapasztalt migrációs hullámok is, Európa demográfiaiilag, kimagaslóan a nyugati részén, nem képes a megújulásra, ezért találkozunk egyre inkább bevándorlópartí erőkkel. Ezek azon reményüket fejezik ki, hogy a kiesett munkaerőben és fogyasztásban keletkező rést be lehet tölteni a más földrésről érkezők tömegeivel. Rideg matematikai kalkulációval az egyenlet megoldhatónak tűnik ezzel a módszerrel, azonban az ebből származó kulturális, vallási és etnikai konfliktusokat figyelmen kívül hagyja. Megfigyelhető ugyanakkor a keveredésből származó új géncsomagok megjelenése, főleg ázsiában és közel keleten, ilyen a kindiai (a kínai és indiai génállomány keveredésének eredményeként), indipino (Szingapúrban és Dubajban az indiai

és a filippínó bevándorló munkások keveredésének eredménye). Ma a globális városok a legnagyobb genetikai olvasztótégelyek, ezért a civizmus (városi büszkeség) a hódító jelenség, mint a 21. századi nacionalizmus versenytársa. Növekvőben olyan szakemberek száma, akik számára a szakmai fejlődés többet jelent a nemzetiségi hovatartozásnál, ők a globális állampolgárok. Nem ritkán magas szakképesítéssel rendelkeznek, ezért talán nem túlzás állítani, hogy a tudásalapú társadalom külön osztályát alkotják. Megnevezésük nem nevezhető túlzásnak, ha figyelembe vesszük, hogy sokan közülük egy bizonyos helyről származnak, de máshol végezték tanulmányikat, megint máshol a cég székhelye, amely alkalmazta őket, és teljesen máshol dolgoznak. „Davosi emberek”-nek vagy „kozmodratáknak” is nevezik őket, ők azonban nem egy országhoz vagy nemzethez, hanem az „Ellátási Lánc Független Köztársaság”-ához hűek, neki fogadnak hűséget. Az összekapcsoltság megtestesíti, hogyan érezzük egymást, és a „nekünk-nekik” mentalitásból elmozdulhatunk a „mi” irányába (Khanna, 2017). Ebben az összetett valóságban nincs egy globális vezető, de Durkheim vallotta, hogy a növekvő mértékben összetett munkamegosztás funkcionális kölcsönös függőséghez, és így egy organikus társadalmi szolidaritáshoz vezet. Ez a megközelítés rávilágít, hogy a globális társadalom lényege nagyobb, mint részeinek összessége, elérkezett a „pluralisztikus összekapcsoltság új korszaka”. A globális kormányzás, akárcsak az internet központi ellenőrzés nélküli, azaz jellemző rá a szétosztott koordináció és kölcsönösség, így az összekapcsoltság valójában a káosz alatt megbúvó kohéziót segíti elő. Az erőforrások felhasználása is megváltozott és a jövőben még inkább tanúi lehetünk ezek bizonyos eseti túlkínálatának és helyettesíthetőségüknek. Ezen problémakör felvetése akaratlanul is felhossa a környezetszennyezéssel járó hatásokat és következményeket. Az ellátási láncok által kiszolgált piacnak van egy másik vetülete is, amely megerősokolja a világot azáltal, hogy kizsákmányolja a természeti erőforrásokat, sok esetben a munkaerőt is, és szennyezést eredményez. Az ellátási láncokhoz ezért kapcsolnunk kell az ellátási kör fogalmát, amely az újrahaznosítást jelenti, hiszen a fel nem használt érték, kidobott érték (Khanna, 2017). Az ellátási láncok világát csak akkor tudjuk pozitív értelemben megközelíteni, amennyiben az figyelembe veszi és tiszteletben tartja az ember érdekeit és méltóságát, illetve a természetvédelem és fenntarthatóság alapelveit. A jövő eldönti, hogy a nyitott, keverékkultúrákból álló világ, vagy az Orwelli megabirodalmakból álló világ körvonalazódik majd, talán egy nyitott, de a nemzeti, kulturális és vallási gyökereket, hagyományokat és identitást tiszteletben tartó. A határok nélküli világ hívei a nemzeti határok leomlásában látják a megoldást, ahol az áramlások és összekapcsoltság a kockázat és bizonytalanság ellenszerei. Einstein ma is aktuális meglátását alkalmazva, miszerint egy problémát nem tudunk

ugyanazzal az elmével megoldani, amellyel létrehoztuk, új típusú gondolkodásmóddal kell megközelítenünk számos előttünk álló globális próbatételt. Wallerstein három előttünk álló feladatot jelöl ki a jövőre nézve: megérteni a mostani helyzetet (intellektuális feladat, próbatétel), az irány meghatározása (erkölcsi feladat) és a lépések megtétele (politikai feladat). Az összekapcsolt ellátási láncok világa számos lehetőséget és megoldásra váró problémát tartogat számunkra.

2.1.3 Big data és finanszírozás

A nagy mennyiségű adatbegyűjtés (big data) és felhasználás a globális tér hajtómotorja lett, amely úgy a gazdasági életet, mint az intézmények és egyének mindennapjait is meghatározzák. Ezért a big data és a digitalizáció, az előző jórészt az utóbbi jóvoltából valósulhat meg, megkerülhetetlen elemeivé, sőt létszükségleteivé váltak a gazdasági életnek. Az internet által biztosított virtuális térben a digitális hálózati társadalom látszik kibontakozni. A közösségi oldalak uralmát éljük, amelyek a hírek gyors terjedése és a kapcsolatteremtés és építés mellett, adatokat gyűjtenek, olyan adatokat, amelyeket akár döntéseink befolyásolására és életvitelünk meghatározására is felhasználhatnak. Ezt bizonyítják például a Facebook titkos algoritmusai, ezek szűrik a felhasználókhöz eljutó híreket a világról (personalized news stream). Ugyanakkor nem feledkezhetünk meg a nagy adatbázisok létezéséről sem, akik adataink újrahasznosításából tesznek szert hatalmas jövedelmekre, a vállalatok marketingje pedig, ezek felhasználásával, még a személyes kereséseinket (personalized search) is képesek igencsak hatékonyan befolyásolni (Forgács, 2015).

A gőzgépek feltalálásától számítjuk az első ipari forradalmat, amely az emberiség fizikai korlátait volt képes átlépni és megsokszorozni, a mikroprocesszorral működő számítógépek világában, a 70-es évek elejétől nevezhetjük a második gépkorszaknak, szellemi képességeink határait tágítja, talán a végtelen felé. A digitalizáció felfoghatatlan fejlődése megváltoztatja ugyanakkor a munkavégzés eddigi ismert struktúráját is. A számítógépek fejlesztése és a gondolkodó robotok világában számos eddig végzett emberi munka a megszűnés felé sodródik és jelentősen átrendeződik a munkaerőpiac eddigi ismert arca. A jelen pillanatban az ipari termelés jelentős része automatizálható, itt érdemes kiemelni például a 3D nyomtatásban rejlő lehetőségeket is, ez a jövőben újabb munkahelyek megszűnéséhez vezet, de az átrendeződés folyamatában újak is jelennek meg, a kérdés mennyire valósítható meg az egyensúly a két ellentétes folyamat között. Amennyiben ez nem valósul meg és a

munkanélküliek tömege gyarapodik, úgy csökken a globális kereslet is, ami viszont fölöslegessé teszi a termelés további növelését, vagy akár szinten tartását is. Az úgynevezett Moravec-paradoxon egy érdekes ellentmondásra hívja fel a figyelmet ezzel kapcsolatban. A számítógépek fejlődése a magas végzettséggel rendelkezők munkahelyeit veszélyeztetik leginkább, mivel ezek sok esetben könnyen standardizálhatók. A digitalizáció valójában azt jelenti, hogy a jogász, mérnök, bróker, banki alkalmazott döntései leegyszerűsíthetők a kettes számrendszerben igen-nem válaszok formájában. A hatalmas mennyiségű adat gyors és hatékony feldolgozása is a számítógépek képesek elvégezni. Ezzel szemben az alacsonyabb végzettséggel rendelkezők munkáját (szakács, kertész, betegápoló stb) a gépek nehezebben vagy egyáltalán nem képesek felváltani. Természetesen számos olyan munkafolyamat és szolgáltatás létezik, amelyeket még hosszú ideig nem lesz képes felváltani a mesterséges intelligencia. Amennyiben az említett jelenséget számadatokban mérjük gazdasági fejlődésről beszélhetünk, de minden gazdasági fejlődés természetes kísérője a strukturális munkanélküliség. Ez annak a következménye, hogy a legtöbb országban az oktatási intézmények nem készítik fel a jövő generációit a munkaerőpiacon várható drámai változásokra. Ebben a folyamatban csak azon országok és régiók képesek versenyben maradni, és egyáltalán fennmaradni, akik felismerik a high-tech húzóágazatok követelményeit. Ennek megvalósítási feltétele a tudásra alapozó társadalom kiépítése, a képzési szint folyamatos emelése elengedhetetlen feltétele a „tudásintenzív” ágazatok sikerének, ebben útmutató lehet India példája (Forgács, 2015). Ezért a múltba és történelemben való beragadás, nem csak ideológiai, hanem technológiai és ebből adódóan gazdasági következményekkel járhat, mindez az elmaradottság és kiszolgáltatottság fokozatos kirajzolódásának melegágyai.

A big data amint láthattuk jelentősen befolyásolja életünket, ennek azonban vannak úgy pozitív, mint negatív vetületei. Vitathatatlan, hogy számos területen megkönnyíti mindennapjainkat, ha csak arra gondolunk, hogy a Waze navigációs alkalmazás a felhasználók által begyűjtött és leközölt hatalmas adat segítségével megkönnyíti számos utazó életét azáltal, hogy a leggyorsabb, illetve a leginkább költségtakarékos megoldásokat kínálja. Az alkalmazás a hálózati hatás (network effect) elvét hasznosítja, ennek értelmében az alkalmazás értéke minden új felhasználó csatlakozásával növekedik. Bizonyos IT termékek előállításának költségei nem ritkán lehetnek magasak, de az újraelőállítás határköltségei szinte a nullához közelítenek. Ez hatalmas lehetőségeket teremt azon vállalkozások számára akik ezen a területen folytatják aktivitásukat, márcsak azért is, mert a digitalizált termékek

volumene, változatossága és terjedési sebessége az internet segítségével, eddig soha nem látott dimenziókat nyit, hiszen ezen termékek (mint a kínálat megtestesítői) képesek találkozni globális szinten minden kereslettel. Egy másik pozitív példa a prediktív analitika módszere, amely segítségével egyre több vállalkozás képes csökkenteni költségeit, azáltal, hogy csak akkor cserélik le a használt gépek, járművek alkatrészeit, ha azok valóban elhasználódtak. Ez számítógéppel összekötött érzékelők elhelyezésével valósítható meg, amelyek az adatok begyűjtése által előre jelzik a kopást vagy meghibásodást. A 60.000 járművel rendelkező UPS fuvarozó cég esetében például ezzel a módszerrel dollármilliók megtakarítása valósult meg. Amikor a járműveket GPS-el is ellenőrizték a sofőrök által választott kézbesítési útvonalakat, csak 2011-ben 48 millió kilométerrel kevesebbet tettek meg, ami 11 millió liter üzemanyag-megtakarítást eredményezett (Mayer-Schönberger, V., Cukier, K.). A Forecast nevű vállalkozás, a nagy adattömeg felhasználásával a repülő jegyárak terén, képes volt előrejelezni, hogy mikor a legkedvezőbbek az árak és érdemes az utazóknak jegyet vásárolniuk. A szolgáltatást felhasználó ügyfelek ezért hajlandók voltak fizetni egy bizonyos összeget a szolgáltatónak, és a cég hihetetlenül sikeres lett. Mielőtt azonban a cég kiterjesztette volna szolgáltatásait a szállodai szobákra, koncertjegyekre és a használt autók árváltozásaira a Microsoft felvásárolta 110 millió dollárért és beépítette saját keresőrendszerébe (Forgács, 2015). Az adatbőség feldolgozása nem csak vállalkozásoknak jelent lehetőségeket, hanem a közérdeket is szolgálhatja. A big data felhasználásával például a Chicagói Egyetem kutatói leleplezték a szumó sportvilágában történő bundázásokat, ami miatt 2002-ben robbant ki jelentős botrány. Az adatokban rejlő lehetőségeket a pénzügyi felügyeletek is hatékonyan felhasználhatják, de a nyomozói munkát is jelentősen segíti. A Nagy Adattömeggel működő rendszerek azonban sok esetben jelentős mértékben eltérnek a hagyományos gondolkodástól, ugyanis nem foglalkoznak az okokkal, vagyis a kauzalitással, megelégszenek az összefüggések, korrelációk kimutatásával, mivel ezek alapján már valószínűsíthető bizonyos változások bekövetkezése (Forgács, 2015). Ennek fényben megállapítható, hogy az ok-okozati összefüggések feltárása, a racionalitás és a kauzalitás megjelölése, ebből a szempontból már elavult gondolkodásnak számít.

Az adatból információ jöhet létre, az értelmezés során. Amikor egy adatot értelmezünk, azaz dekódoljuk, hozzájutunk jelentéséhez az információhoz (Digitális Tankönyvtár, regi.tankonyvtar.hu). A begyűjtött, feldolgozott és értelmezett adatok világában, az információs társadalom megjelenéséről beszélhetünk. Az információs társadalom gazdaságának fő erőforrása az információ és a tudás. A jelenben is megfigyelhető, de a

jövőben hatványozottan igaz lesz, hogy azon városok, régiók, országok jutnak vezető szerephez, amelyek ezt az új gazdasági erőforrást (az információt) elsőként építik be gazdasági szerkezetükbe, és a foglalkoztatottak nagy része a tudományos kutatásban, illetve a felsőoktatásban talál munkát. A tanulás során aktív tudásra, azaz képességre vagy kompetenciára teszünk szert, ez pedig eladhatóvá válik ott, ahol kereslet van rá a piacon, így válik az információ anyagi erővé, tőkévé. Az info-kommunikációs technológiák (ICT) fokozatosan megjelennek a közigazgatásban is, ami idővel megköveteli a hivatal szerkezetének átszervezését. Ezen gondolatmenet mentén haladva a térinformatika beszivárgása a közigazgatásba kiemelendő tényként kezelendő. A térinformatika „az informatika speciális tudományága, amelyben az információ alapjául szolgáló adatok földrajzi helyhez köthetők”. Ezen belül megemlíthető a földrajzi információs rendszer, azaz GIS rendszer (Geographical Information System), amely a térinformatika tudományának egyik fő eszköze. Leegyszerűsítve azt mondhatjuk, hogy a GIS rendszerek (térinformatikai rendszer) az ICT-n keresztül (info-kommunikációs technológiák) beépülnek az E-Government-be (elektronikus közigazgatás). Ennek megfelelően a térinformatika jelentős szerepet játszik a közfeladat-ellátásban, így a GIS megjelenik a vagyongazdálkodásban, közösségi és közüzemi szolgáltatásokban, az egészségügyi ellátásban, de a logisztikai szolgáltatásokban is. (Tózsza, 2008)

A big data társadalmának azonban árnyoldalai is vannak. A cégek, vállalkozások ugyanis az emberi lényt egyszerű biológiai adathordozóknak tekintik. Erre az egyik szemléltető példa, a Target áruházlánc esete, ahol a marketingosztály dolgozói a begyűjtött adatok alapján hamarabb értesültek egy középiskolás lány teherbeeséséről, mint annak szülei. A hasonló esetek sorozata folytatható lenne, és ez olyannyira a mindennapi valóság részévé vált, hogy egyes szakértők már az adatok diktatúrájáról beszélnek. Ez nem csak a kereskedelemben, hanem a közösségi oldalakon is egyre fenyegetőbbé válik, ugyanis a közösségi kapcsolatokat rögzítő közösségi gráf (social graph) felhasználási lehetőségei csaknem korlátlanok. Mindez a globális jövedelemtranszfer szempontjából sem elhanyagolható a jövőre nézve. Egy oxfordi szerzőpáros szerint a Facebook lehetséges, hogy a jövő legnagyobb hitelminősítőjévé is válhat. A hálón fellelhető kapcsolataink révén következtethetnek majd hitelképességünkre is. A közösségi oldalakon történő fecsegésekből levonható egy adott régió általános érzelmi állapota is, a matematikai modelleket alkalmazó pénzügyi szakértők, a kvantok, többet között ilyen adatok elemzése alapján adtak befektetési tanácsokat, amely idővel előidézte a 2008-as pénzügyi válságot. A digitális lábnyomokban rejlő hatalmas lehetőségek a multinacionális

cégeket erősítik. Ők rendelkeznek a legnagyobb adattömeggel, és amennyiben a jelenlegi szabályok nem változnak, ez a piaci verseny teljes kiiktatásához is vezethet. A MasterCard jelenleg 210 ország 1,5 milliárd kártyatulajdonosának 65 milliárd tranzakciója adatait összesíti, hogy megismerje fogyasztói és üzleti trendek jövőbeni alakulását. Ezen információkat eladja más üzleti partnereknek, aminek következtében a kisebb pénzüzetek lépéshátrányba kerülnek. A személyes adatokkal való korlátlan rendelkezés veszélyeire már az Európai Unió Bírósága is felfigyelt, egy osztrák állampolgár keresete miatt, aki sérelmezte, hogy a Facebook írországi központjából átküldték személyes adatait az Egyesült Államokba, amely ország (a Snowden-ügy után) adatvédelmi szempontból nem tekinthető biztonságosnak. Az digitalizált térben rejlő problémák valóságára, a 2015 április 15-én az Európai Unió versenyjogi biztosa által kezdeményezett, a Bizottság eljárásának elindítása is felhívja a figyelmet, nevezetesen a Google-al szemben, a trösztellenes jogszabályok megsértése miatt. (Forgács, 2015)

A big data-ban rengeteg új lehetőség és veszély is fellelhető, amelyek jelentős mértékben befolyásolják és meghatározzák a globális társadalom jelenét és jövőjét egyaránt. A jövőt fürkészve kijelenthetjük, hogy „az adat lesz a gazdasági szféra új nyersanyaga” (Csizmadia, 2016). A Sloan Digitális Égboltfelmérési Program 2000-ben kezdte működését és az első hetekben annyi információt gyűjtött, mint az asztronómia azelőtt összesen, ugyanakkor 15 év alatt 140 terabyte adatot halmozott fel. A később, 2016-ban beüzemelt Synoptic Survey teleszkóp minden ötödik nap képes felmalmozni ezt a mennyiségű adatot. A Walmart amerikai kiskereskedő cég minden egyes órában körülbelül egymillió vásárlói tranzakciót bonyolít le, ezáltal több mint 2,5 petabyte-nyi információt termel, amely 167-szer nagyobb, mint az amerikai Kongresszusi Könyvtár teljes könyvállománya. Folytathatjuk a sort a genetikában elért eredményekkel, az emberi test génállományának feltérképezése megfeszített kutatói munka 10 éves eredményének a gyümölcse, 2003-ban mindez egyetlen hét alatt lehetségessé vált. Összességében, ha jó kezeljük az adatokat, akkor tudományos áttöréseket érhetünk el és a gazdasági értékek új forrásait tárhatjuk fel. Az elkövetkezőkben az információ szerepe hangsúlyosabbá válik, a nyersanyagoké pedig várhatóan csökken. A vállalatok számára az adat, információ, új technológiák és technikai megoldások és gyártási eljárások fontosabbá válnak, mint a materiális nyersanyagok, gépek és berendezések. A világ legnagyobb vállalatai, mint amilyenek az Oracle, IBM, Microsoft, SAP, az utóbbi néhány évben összesen több mint 15 milliárd dollárt költöttek adatmenedzsmenttel és adatelemzéssel foglalkozó szoftvercégek megvásárlására. Az adat olyan új inputot jelent, amely a

munkaerővel és a tőkével lehet egyenértékű. A Microsoft egyik kiemelkedő szakembere, Craig Mundie, szerint „az adatközpontú gazdaság épp most van születőben” (Csizmadia, 2016). A big data egyre inkább meghatározza a jövő globális gazdaságának alakulását és fejlődési irányát.

A digitalizáció, ugyanakkor a Nagy Adattömegek és információk egyre gyorsuló begyűjtése, feldolgozása és kézbesítési sebessége szorosan kapcsolódnak a pénzügyi világháló kialakulásához.. A pénz a fizető, forgalmi és értékmérő eszközök mellett magára öltötte az áru jellegét is, túlzás nélkül állíthatjuk, hogy a globális gazdaság finanszírozódott. A digitális forradalom lehetővé tette a személyi számítógépek elterjedését és a komputerezált bankrendszer létrejöttét, mint előfeltételeit a ma ismert globális pénzügyi háló megszületésének. A pénzügyek digitalizációja következtében a banki ügyfelek kényelme mellett, a bankok és befektetési alapok legfőképpen, a nap 24 órájában működő piacokon százmillió ügyletet bonyolíthatnak le pillanatok alatt, a fizikai helyváltatás megvalósítása nélkül. A digitalizált tér gyors adat és ügyletközvetítő világához a tőzsdék is csatlakoztak. A nem ritkán jelentős kockázatokat magukban hordozó tőkepiaci ügyletek, napjaink gazdaságának meghatározó elemeivé váltak. A részvény-és kötvénypiac hagyományos határait azonban messze meghaladó értékpapír konstrukciókat figyelhetünk meg. Köztudott, hogy 1971-ben szűnt meg a dollár aranyra válthatóságának lehetősége, ezért a hitelpénz önálló értékkel nem bíró utalások formájában jelent meg, ekkortól bontakozott ki a származékos értékpapírokra épülő- egyes szakemberek megfogalmazásában un.-papírgazdaság. Új létrehozott érték nélkül is bővíthet a gazdaság, fiktív módon, csak papíron a piac pszichológiájára alapozva, ezért a gyarapodás is valós alap nélküli, legtöbb esetben a monitorokon létezik, ezért talán találóbb lenne rá a monitorgazdaság megnevezés. A tőkepiac működése és a pénzügyi termékek létrehozása szigorú szabályokhoz kötött, azaz kötött volt, a neoliberális ideológia térnyeréséig, ettől kezdve ugyanis deregulálták a pénzügyi szabályokat. Az állam szerepe jelentősen csökkent, leginkább az infláció visszaszorítása vált feladatává, így ezt a szemléletet hirdető szigorú monetáris politika vált mindenütt prioritássá. Az értékpapírok és a pénzügyi eszközök egyre nagyobb változatossága válik jellemzővé, ezek közül kiemelendő az innovatív származékos értékpapírok piaca, az ezen belüli ügyletek, és termékei. Ilyen például a CFD (Contract for Differences) ügylet is, amely esetében a befektetők egy kis letéttel (margin) nagy összegekre nyithatnak pozíciókat a lebonyolítás érdekében, mindez a hatalmas tőkeáttétel által válik kivitelezhetővé. A pozíció, amely a tőkepiaci ügylet megnyitását jelenti, lehet long pozíció (vételi pozíció, a befektető az

árfolyam növekedésre spekulál) és lehet short pozíció (eladási pozíció, a befektető árfolyamcsökkenésre spekulál). A tőkeáttét lényegében abban áll, hogy a befektető a pozíció értékének csak egy töredékét kell fedezetként (margin) betéte, a többit a tőkeáttételes termék szolgáltatója adja. Ezáltal a befektető a CFD esetében nem vásárol meg semmilyen tulajdonjogot, de lehetősége nyílik az értékpapírok árfolyamával kereskednie, hozzáférhető áron. A hagyományos brókereknél a margin 50% körüli lehet, a CFD brókereknél ez gyakran csak 5% (admiralmarkets.com). A befektetési bankoknál dolgozó kvantok „csomagolásainak” eredményeképpen több típusú tőkepiaci termék valósul meg (capital.com), ilyenek: az eszközalapú/eszközfedezetű értékpapírok (ABS- Asset Backed Security), jelzálog fedezetű értékpapírok/biztosítékok (MBS- Mortgage Backed Security), biztosított adósságkötelezettség (CDO- Collateralized Debt Obligation), kötvénykockázati felár (CDS- Credit Default Swap).

Fontos figyelemmel kísérni az ún. P/E mutatót, amely az értékpapírok tőzsdei árfolyamát (Price) és az ezek által megvalósítható nyereséget (Earning) méri egymáshoz. Amennyiben az osztási művelet eredménye meghaladja a 20-as értéket, az úgy értelmezhető, hogy az árak elszakadtak a reális gazdasági teljesítménytől. 2000-ben a technológiai részvények P/E mutatója amerikában 156 volt, jelenleg a kínai mutató 220 körüli értéket képvisel (Forgács, 2015). A pénzügyek világában nem feledkezhetünk meg a bitcoin (kripto valuta) létezéséről és betöltött szerepéről sem. Ez egy digitális fizetőeszköz (újabb kapcsolat a digitalizáció és pénzügyek között), amely a tranzakciók lebonyolítására és biztosítására kriptográfiát (informatikai kódolás) használ saját infrastruktúráján belül. Egyedisége abban rejlik, hogy gyors, biztonságos és alacsony költségű fizetésekre nyújt lehetőséget, bank vagy egy más központi rendszer nélkül, ebből adódóan harmadik félre nincs szükség. A bitcoin árfolyama változó, és ezekre CFD ügyletek is köthetők. A CFD-ken történő bitcoin kereskedés igazából nem sokban különbözik bármely más árupiaci CFD-től (admiralmarkets.com).

A finanszírozódott gazdaságban egyértelműen megfigyelhető, hogy a befektetések egyre inkább a pénzügyi befektetések (portfólió befektetések) irányába mozdulnak el, és egyre nagyobb teret nyernek a valós (FDI- Foreign Direct Investment) befektetésekkel szemben. Thomas Piketty számításai ugyanakkor arra hívják fel a figyelmet, hogy a tőke átlagos éves hozama (r) nagyobb, mint a gazdasági növekedés éves üteme (g). Európát hozza fel konkrét példaként, ahol a lakósnál 5%-os évi tőkehozamot számol, amihez képest köztudottan messze elmarad az országok évi növekedése. Ezzel szorosan összefügg, hogy a magánmegtakarítások a fejlett országokban gyorsabban nőttek, mint a nemzeti jövedelem,

Piketty adatai szerint, aki az 1970-2010-es időszakot vette figyelembe. Ez részben az államadósságok nagy mértékű növekedésével magyarázható ebben az időszakban. De a hitelek terjedése és az eladósodás nem csak az országok esetében figyelhető meg, hiszen egyes szakértők szerint, minden pénz hitelpénz formájában jelenik már meg. A pénzpiacok működése globális, míg a pénzügyi jogalkotás és alkalmazás nemzeti. 150 cég uralja a világgazdaság felét, és ennek háromnegyede pénzügyi közvetítő, amelyek az államhatárokon átnyúló globális szolgáltatóként jelennek meg. Görögország példája bizonyítja, hogy ebben a helyzetben a politikai ideológiának nincs jelentősége, az adósnak a hitelező diktál (Forgács, 2015).

2.1.4 Tudás, kutatás-fejlesztés és innováció

Az elmúlt időszak gazdasági szerkezetváltásának lehettünk tanúi, az ipari forradalom után a szolgáltatások kerültek előtérbe, és a digitális, illetve az információs forradalom beköszöntével a humán erőforrás, a tudás által hozzáadott érték az, ami a gazdasági növekedés és fejlődés hajtómotorját képezi. Csíkszentmihályi Mihály szemléletében azonban mindezek mellett még egy fontos elem kerül említésre, nevezetesen a kreativitás, amely jelentősen növeli a tudás hasznosságát és értékét. A tudás, innováció és kreativitás kimutatható módon globális szinten, egyes országokban és régiókban növekedési tényezőt jelentenek. Ezek bevonása az oktatásban és a kutatás-fejlesztésben (K+F) a technológiai fejlődés mellett a kulturális és kreatív iparágak GDP-hez történő egyre nagyobb hozzájárulását eredményezik. A tudás, innováció és kreativitás nem csak a technológiai iparágakban (bár ezek jelentősége vitathatatlan) gyümölcsöztethető, hiszen a kultúra is válhat a gazdaság meghatározó részévé. Egy új és dinamikusan fejlődő húzóágazat jöhet létre a gazdasági térben, amennyiben felismerjük a kreatív kulturális szolgáltatóiparban rejlő lehetőségeket. Ezáltal a kulturális örökség hasznosítása és a hozzá kötődő iparágak terjeszkedése a versenyképességet erősítő gazdasági stratégia részeként fogható fel. A 2019-ben megjelenő járványhelyzet hatására bár lassultak, a kulturális és kreatív iparágak Európa legjobb teljesítő ágazatai voltak az utóbbi években, amely bizonyítja az ebben rejlő perspektivikus lehetőségeket. A nemzetgazdaságok jelentős hozzáadott értékén túl a munkaerőpiacon is nagy szerepük van a munkahelyteremtésben és a munkaerő-magtartó képességükben. Az ENSZ Kereskedelmi és Fejlesztési Konferenciája (UNCTAD) által publikált kiadványában adatok támasztják alá, hogy a kulturális és kreatív tevékenységek számos országban húzóágazattá váltak, ezek exportértéke 2011-ben 624 milliárd dollárra rúgott (Csizmadia, 2016).

- ma már a termékek értékének hozzávetőlegesen 80%-a szellemi tőke,
- a tudomány exponenciálisan fejlődik, és ennek követése gondot jelent bizonyos országok és társadalmi rétegek számára
- a tudomány globalizálódott (kiemelendő itt a közös nyelv használata)
- az innovációs idő (a felfedezéstől a terméké válásig) nagyon lerövidült (5-7 év)
- a reálszféra hatása a tudományos kutatásra növekedik
- az interdiszciplináris projektek egyre elterjedtebbek
- egyre nagyobb jelentőségük lesz a szélessávú hálózatoknak
- az innováció területén egyre gyakoribbak a rugalmas kis-és középvállalkozások megjelenése.

A K+F ráfordítások nagymértékben megnövelik egy ország gazdasági teljesítményét és biztonságot is szavatolnak válságos időszakokban. Németország a 2008-as válság után 10%-al növelte K+F kiadásait, Kína ezt az időszakot követően 1500 milliárd dollárt fektetett főleg környezetbarát és IT technológiákban, ezen befektetések biztosították mindkét esetben a piacvezető szerepet a szerszámgépipar és az IT-szektorban. A tudományos és technológiai parkokat a vállalatok, K+F intézetek és egyetemek hármass együttműködése kelti életre, amelyekhez pénzügyi szervezetek is csatlakoznak. Ezek teljesítőképessége és versenyképessége attól függ, hogy a kollektív tanulás, illetve az innovációs kultúra kialakul-e térségükben. A 21. századra jellemző, hogy globális szinten új innovációs központok versenyeznek egymással, a nagy hírnévvel rendelkező Szilícium-völgy már nincs egyedül. A nagy technológiai, innovációs és kutató parkok létrehozása világszerte bizonyítja az innováció jelentőségét, ezek közül a legfontosabbak a következők (Csizmadia, 2016): Boston Innovációs Kerület (USA, Boston); Szilícium-völgy (USA, Kalifornia); Kansai Tudományos Város (Japán); Daedeok Innopolis (Dél-Korea); Sophia Antipolis (Franciaország); Nemzeti Technológiai Park (Írország, Limerick); Matam Park (Izrael, Haifa).

Az országok, régiók akkor képesek a fejlődés és biztonság útjára lépni, ha megértik a tudás, kutatás-fejlesztés, innováció és kreativitás fontosságát.

Az ipar fontossága elengedhetetlen a gazdasági fejlődés megvalósításához, ugyanakkor ez szoros összefüggésben áll, szinte elválaszthatatlanul kapcsolódik az innovációhoz, a technológia fejlődéshez és a technológiatranszferhez.

A technológiai fejlődéssel a híres szerzőpáros Samuelson-Nordhaus is foglalkozott, munkásságukban kiemelték, hogy a gazdasági növekedés tekintetében három tényező

figyelembevétele szükséges, nevezetesen a munka, a tőke és a technológiai haladás. Ezen növekedési tényezőket elemezzük és megállapítjuk hozzájárulásukat a növekedéshez. A kibocsátás növekedését (ezt Q-val jelöljük) úgy kapjuk, hogy összeadjuk a munka (L a jelölése) és a tőke (K-val jelöljük) növekedését, mindegyiket külön megszorozva a saját súlyával és ezekhez hozzáadjuk a technológiai fejlődést (jelölése TF). Mint ismeretes a hagyományos elméletekben három fő termelési tényező figyelembe vétele szükséges: föld, munka, tőke. A jelenlegi számításban gyakran elhagyjuk a föld (természeti tényező) tényezőt, mert a földterület állandónak tekinthető. Fontos észrevétel azonban, hogy a munka és a tőke nem azonos mértékben járulnak hozzá a növekedéshez, hiszen az előző háromszor nagyobb mértékben járul hozzá, mint az utóbbi. Egész pontosan a munka 3/4, míg a tőke csak 1/4 részben, ehhez pedig hozzáadjuk a technológiai változás hatását.

Mindezt a matematika nyelvére fordítva a következő képletet kapjuk:

$$Q \text{ (százalékos növekedése)} = \frac{3}{4} \text{ (L százalékos növekedése)} + \frac{1}{4} \text{ (K százalékos növekedése)} + \text{TF}$$

ahol, Q - kibocsátás, L - munka, K - tőke, TF - technológiai fejlődés (ez a tényezőtermelékenységet jelöli)

Egy fontos kérdés azonban még mindig megoldásra vár: hogyan mérhető a technológiai fejlődés (TF)? Ez reziduális érték (a kibocsátás és a ráfordítás értékeinek kiszámítása után kapjuk, maradványérték), ezért nem mérhető, ezt pedig a fenti egyenletből kiemelve kapjuk meg a következőképpen:

$$\text{TF} = Q \text{ százalékos növekedése} - \frac{3}{4} \text{ (L százalékos növekedése)} - \frac{1}{4} \text{ (tőke százalékos növekedése)}$$

Az L-et, mint önálló növekedési tényezőt kiiktathatjuk, az egy főre jutó növekedést vizsgálva, így a következőt kapjuk:

$$Q \text{ százalékos növekedése} - L \text{ százalékos növekedése} = \frac{1}{4} \text{ (K-L százalékos növekedése)} + \text{TF}$$

A technológiai fejlődés (TF) fontossága az Amerikai Egyesült Államok példáján keresztül is egyértelműen szemléltethető, itt az 1900-2008 között mért évi adatok a következők: L (a ledolgozott munkaórák száma) 1,4%-al, K (a bevont tőke) 2,6%-al, illetve a Q (kibocsátás) 3,3%-al növekedett. Ha az értékeket behelyettesítjük a fenti képletbe, a következőket kapjuk:

$$3,3-1,4 = \frac{1}{4} (1,2) + TF$$

$$1,9 = 0,3 + TF, \text{ itt a } 0,3 \text{ a K (tőke) értékét képviseli}$$

$$TF = 1,6$$

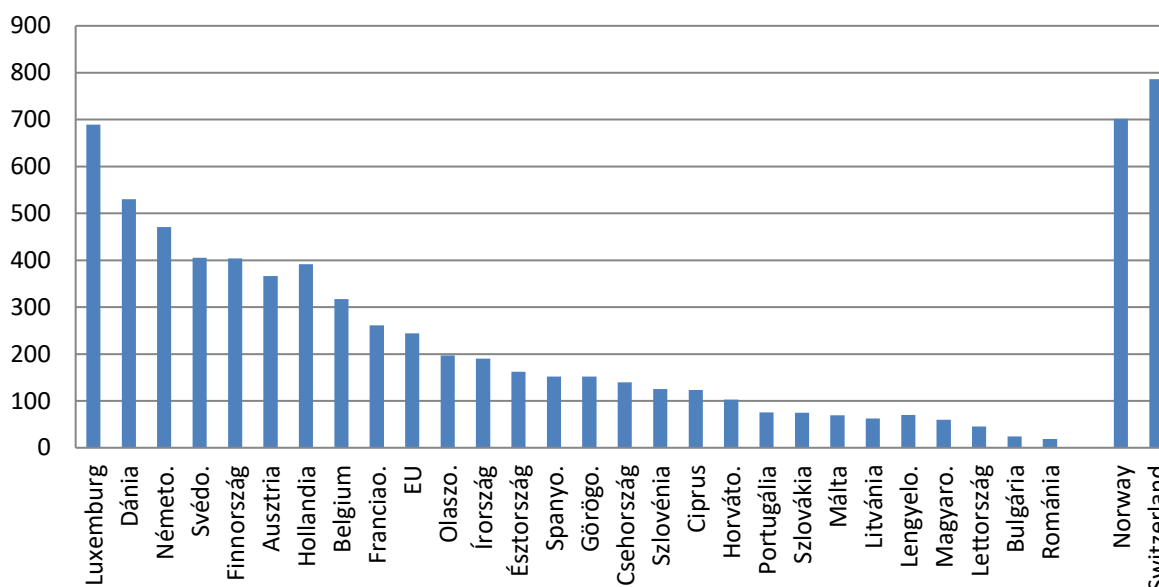
A számítás végeredményeként látható, hogy a kibocsátás növekedése 1,9%, ehhez 1,6%-kal járult hozzá a technológiai fejlődés (TF) és mindössze 0,3%-kal a tőkeintenzitás növekedése, ami azt jelenti, hogy az előző több mint ötször nagyobb szerepet játszott a növekedésben, mint az utóbbi értéke (Samuelson-Nordhaus, 2012). Mindebből egyértelműsíthető, hogy az innováció és a kutatás-fejlesztés (K+F) eredményeképpen megjelenő technológiai fejlődés egy ország gazdasági növekedésének alappillérét testesíti meg (Kocsis, 2023).

Amint a fentiekből kiderül, az ipar szerepe elengedhetetlen a gazdasági növekedés megvalósításához, de csak abban az esetben, amennyiben ez összeköttetésben áll a technológiai fejlődéssel. A technológiai fejlődés előfeltétele a kutatás-fejlesztés (K+F) megvalósítása, ennek következménye pedig az innováció megjelenése. A tanulmány következő részében azt fogjuk vizsgálni, hogy a kutatás-fejlesztés jelenléte milyen hatással van az innováció megjelenésére, illetve mindez hogyan függ össze az egyik legfontosabb makrogazdasági mutató- a Bruttó Hazai Termék (GDP)- alakulásával és az átlagjövedelem szintjével különböző európai országok tekintetében.

Kezdetben vizsgáljuk meg a kutatás-fejlesztés jelenlétét az Európai Unió (EU) területén (erre a területre szűkítem a kutatás kiterjesztését), mégpedig úgy, hogy rangsort állítunk az országok között a K+F kiadásaik függvényében, hiszen minél nagyobbak az erre irányuló kiadások évente, annál inkább jelen van ez a tevékenység az illető országban, következésképpen annál nagyobb hatással van ennek gazdaságára.

A következő ábra szemlélteti, hogy az EU-ban (ezek mellett megjelenik Norvégia és Svájc is) mekkora összegeket szántak K+F tevékenységekre országonként/fő, a 2021-es évben (ezek a legfrissebb rendelkezésre álló adatok a dolgozat kidolgozásának pillanatában):

5. ábra K+F tevékenységekre szánt költségek/fő az európai országokban, 2021-ben

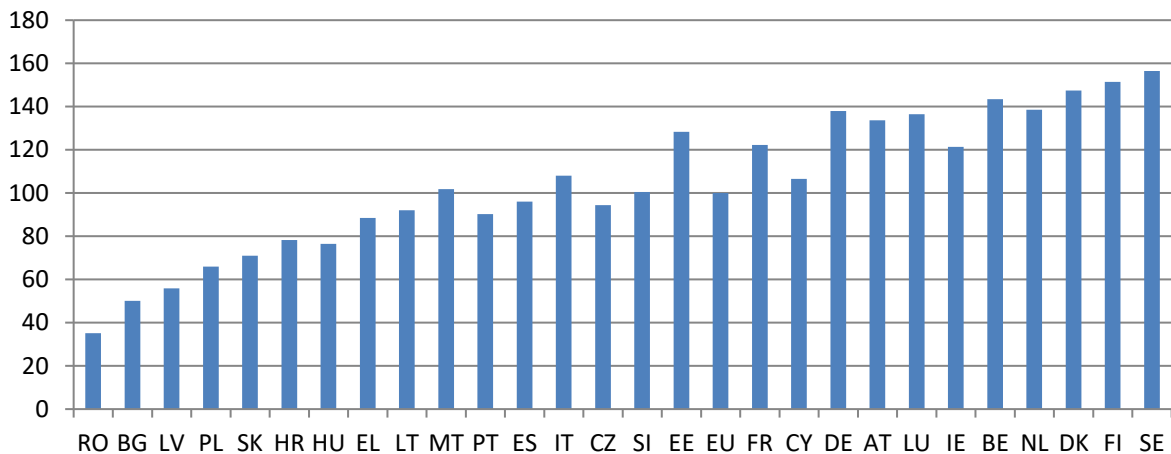
(forrás: Eurostat, 2022)

Az EU összesen 2021-ben 109,25 milliárd eurót költött kutatás-fejlesztésre, amely a GDP 0,8%-t teszi ki, erre az időszakra, ez 6%-os növekedést jelent 2020-hoz képest, amikor ez az összeg 102,79 milliárd euróra rúgott, illetve 35%-os növekedést 2011-hez képest, ekkor ez az összeg mindössze 81,13 milliárd euró volt. Amint azt a fenti ábra is hűen tükrözi a legnagyobb összegeket/fő Luxemburg (itt figyelembe kell veyük a kis népesség demográfiai tényét is, ami egyértelműen megemeli a per főre történő leosztott összeg mennyiségét, ami 689 euró/fő), Dánia (530 euró/fő), Németország (471 euró/fő) tudhatja magáénak, de előkelő helyet foglal el Svédország, Finnország, Ausztria, Hollandia, Belgium és Franciaország is. A legkisebb értékekkel Románia (19 euró/fő), Bulgária (24 euró/fő), Lettország és Magyarország rendelkezik, de a legnagyobb növekedés is (2011-hez képest) Lettországban, Magyarországon és Görögországban figyelhető meg, az EU-s átlag 200-300 euró/fő értékek között helyezkedik el (Eurostat, 2022).

A továbbiakban megvizsgáljuk, hogy a kutatás-fejlesztés jelenléte (a tanulmányban az erre leosztott kormányzati összegek/fő a mérőszám) mennyire áll összefüggésben az innovációval, mint a K+F következménye. Természetesen figyelembe kell veyük, hogy innováció nem csak az ipart befolyásoló technológia területén jöhet létre, de ez egy reális iránymutató a kutatásban.

A következő ábra rangsorolja az EU országait innovativitásuk szerint feltörekvő innovátorok, mérsékelt innovátorok, erős innovátorok és vezető innovátorok kategóriákba (2021-es adatok).

6. ábra Az európai országok innovativitásuk szerinti rangsorolása, 2021-es adatok

(Forrás: World Economic Forum, 2022)

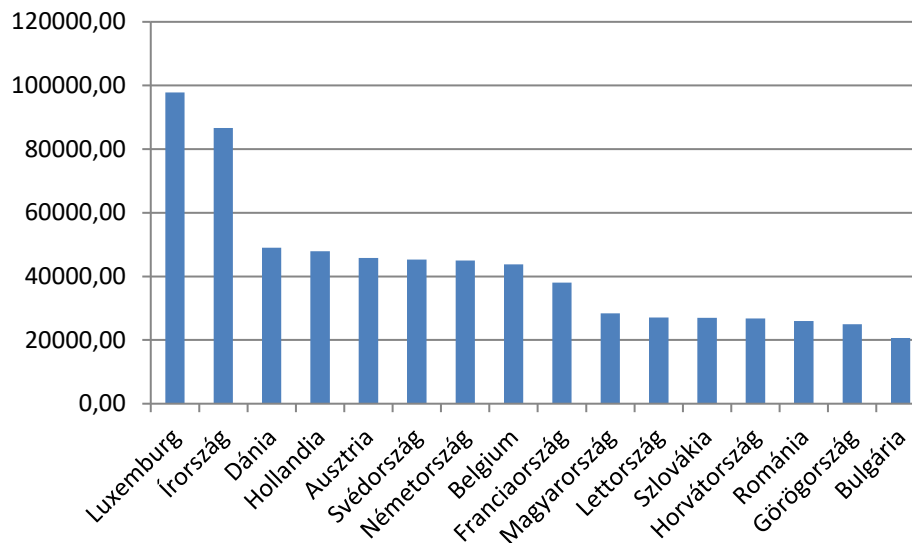
Megfigyelhető, hogy ez a rangsor lényegi jelentése ugyanaz, mint az előző K+F-ben felállított rangsoré, kiemelkedő kivételt képez Luxemburg, a fennebb említett népességszám jelensége miatt. Az élbolyban itt is Svédország, Dánia, Finnország, Hollandia, Belgium, Ausztria, Németország foglal helyet, míg a legutolsó ebben az elemzésben is Románia és Bulgária.

Amint az a fenti adatokból világosan kitűnik, hogy azon országok járnak élen a kutatás-fejlesztésben és az innovációban, amelyek a köztudatban fejlettekként vannak számon tartva, ahogy azt a centrum-periféria viszony elmélete is tartja, de vizsgáljuk meg pontosan mit is mondanak minderről a számok a továbbiakban.

Elsőként az egyik legismertebb és legfontosabb makrogazdasági mutatót elemeztem az Európai Unió keretén belül, nevezetesen a Bruttó Hazai Termék (GDP) értékeit. Az adatok a paritáson számolt (PPP) GDP/fő értékeket mutatják országonként lebontva, a 2021-es évre euróban.

A legnagyobb és a legkisebb GDP/fő (PPP) országos rangsorolását a 2021-es évre (euróban) az alábbi ábra mutatja be.

7. ábra GDP/fő (PPP) értékek az európai országokban, 2021-ben

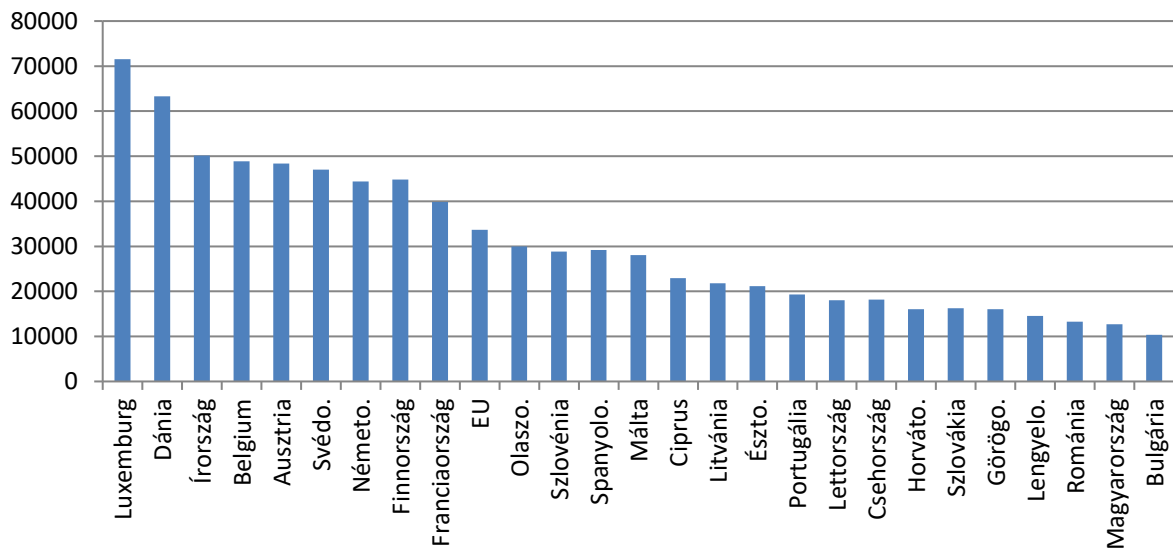
(Forrás: The global economy, 2022)

Megjegyzés: A forrásként használt adatbázisban az adatok amerikai dollárban (USD) szerepelnek, ezeket számoltam át euróba a 2021-es átlagárfolyam (1 USD=0,8458 Euró) használatával (Exchange Rates, 2021).

Az ábrából kitűnik, hogy az élbolyban és a sereghajtókban szinte ugyanazon országok tűnnek fel, mint a K+F és az innováció tekintetében, kivételt képez az előbbi kategóriában az közelmúlt gazdasági csodájának számító Írország, illetve az utóbbiban a számos válságot átélte Görögország (köztes kategóriákra nem terjedt ki a jelen elemzés).

A következő vizsgált mutató az átlagbéreket elemzi, országonkénti rangsorolásban. A tanulmányban felhasznált mutató nem a megszokott kereseti adatokat használja fel, hanem egy új, az Eurostat által használt mutatót. Ennek értelmében az úgynevezett átlagos éves teljes munkaidős kiigazított fizetés (average annual full-time adjusted salary for employees) kerül bemutatásra, amely ugyan nem egyezik meg a hagyományos módon leközölt adatokkal, de reális képet ad az ország-kategóriák fejlettségi szintjének tekintetében. Ez a mutató a nemzeti (hagyományosnak tekinthető) adatok és a munkaerő-felmérő (Labor Force Survey-LFS) adatainak kombinációján alapul. Ezt úgy kapják meg, hogy a részmunkaidős fizetéseket teljes munkaidős egyenértékben fejezik ki (Eurostat, 2022).

8. ábra Az átlagos éves teljes munkaidős kiigazított fizetés, a 2021-es évre, országos rangsorolásban

(Forrás: Eurostat, 2022)

Ez a mutató is szinte teljes mértékben egybeváág a többi mutató által (K+F, innováció, GDP) bemutatott ország-kategóriákkal, kivételt képez a sereghajtók tekintetében Magyarország (azonban figyelembe kell vennünk, hogy a hagyományos adatok alapján ez az ország néhány hellyel előbbre helyezkedik el a rangsorban).

A következő táblázatban megvizsgáljuk, hogy a fent elemzett négy mutató (K+F, innováció, GDP, átlagbér) által felállított ország-kategóriák (éllovasok, sereghajtók) milyen mértékben egyeznek egymással.

1. táblázat Élenjáró és sereghajtó európai ország-csoportok a K+F, innováció, GDP/fő és átlagbér szempontjából

	Élenjárók	Sereghajtók
K+F	Luxemburg, Dánia, Németország, Svédország, Finnország, Ausztria, Hollandia, Belgium, Franciaország	Szlovákia, Litvánia, Lengyelország, Magyarország, Lettország, Bulgária, Románia
Innováció	Svédország, Finnország, Dánia, Hollandia, Belgium, Írország, Luxemburg, Ausztria, Németország, Franciaország	Horvátország, Magyarország, Szlovákia, Lengyelország, Lettország, Bulgária, Románia
GDP	Luxemburg, Írország, Dánia, Hollandia, Ausztria, Svédország, Németország, Belgium, Franciaország	Magyarország, Lettország, Szlovákia, Horvátország, Románia, Görögország, Bulgária
Átlagbér (eurostat módszere szerint)	Luxemburg, Dánia, Írország, Belgium, Ausztria, Svédország, Németország, Finnország, Franciaország	Horvátország, Szlovákia, Görögország, Lengyelország, Románia, Magyarország, Bulgária

(Forrás: The global economy, 2022; Eurostat, 2022)

A táblázatból egyértelműen kiolvasható, hogy mind a négy mutató (K+F, innováció, GDP, átlagbér) tekintetében ugyanazok az országok találhatóak az éllovasok és ugyanazok a sereghajtók csoportjában (némiképp a sorrend változik). Ez azt a tényt bizonyítja, hogy ahol nagymértékben jelen van a kutatás-fejlesztés, ott jelenik meg az innováció, és ahol ez a két tényező jelentős, ott nagyobb a GDP/fő értéke és ott nagyobbak az átlagbérek is, amelyek (utóbbi kettő) egyértelműen az életszínvonal legmeghatározóbb befolyásoló tényezői. Természetesen a kutatás-fejlesztés (K+F) összefüggésben van az iparral, hiszen legfőképpen ennek fejlesztésére jelenik meg, függetlenül attól, hogy a termelés hol történik, a fontos, hogy saját tőkével valósuljon meg. Mindez azt bizonyítja, hogy az ipar és ennek fejlettségi szintje, illetve szinten tartása, jelentősen meghatározza a gazdaság fejlettségi szintjét.

2.1.5 Jövőbeni alternatívák

A jövő előrejelzése mindig foglalkoztatta az emberiséget, ez a globális gazdaság és politika színterén sincs másképp, a lehetőségeket a rendelkezésre álló adatok, információk és tapasztalatok felhasználásával próbálják jelezni a jövő tekintetében, ahol a kiindulópont a jelen. A világgazdaság jelenét vizsgálva egyértelműen megállapíthatók az erőviszonyok és a gazdasági ágazatok egymáshoz mért aránya. Az erőviszonyok tekintetében a jelen pillanatban kitűnik a tíz legerősebb gazdaság, a nominál GDP alapján, ezek a következők: Egyesült Államok, Kína, Japán, Németország, Franciaország, Egyesült Királyság, Brazília, Oroszország, Olaszország és India. Ugyanakkor három nagy erőközpontot azonosíthatunk a világgazdaság talaján: Egyesült Államok, Európai Unió és Kína, előreláthatóan amennyiben a trendek nem változnak 2030-ig lehetséges, hogy az Európai Unió helyét átveszi India. A gazdasági ágazatok arányainak tekintetében megfigyelhető, hogy a fejlett országokban egyértelműen a szolgáltatások dominálnak, ezt követi az ipari termelés, majd pedig a mezőgazdaság. 2045-ig előreláthatóan a világgazdaság többszörösére fog növekedni a jelenlegihez képest, India 4,5-szörös, Kína 4-szeres, USA 95,5%-os, az Európai Unió pedig 75,5%-os bővülést könyvelhet majd el (Csizmadia, 2016). Ezen jövőbeni értékeket, a jelen helyzetből kiinduló reális gazdasági számítások támasztják alá.

Közel harminc évvel ezelőtt, a szovjetrendszer összeomlását követően, Francis Fukuyama az eltérő ideológiák harcára épülő történelem végét jósolta. Azóta bebizonyosodott, hogy egyik legfőbb kritikusanak, nevezetesen Samuel P. Huntingtonnak lett igaza, ő ugyanis kitartott nézete mellett, miszerint Fukuyama téved. Az ő nézetében az ideológiák harcát a kultúrák és civilizációk közötti küzdelem váltja fel (Forgács, 2015). Az azóta eltelt időszakban a liberális demokrácián több helyen is sebet ejtettek jelentős globális események, mint amilyen a 2001 szeptember 11-kei terrortámadás, a 2008-as válság vagy akár a párizsi Charlie Hebdo merénylet. Nem feledkezhetünk meg ugyanakkor arról sem, hogy a jelen pillanatban a rendszerváltás utáni időszakra jellemző, egyértelműen az Egyesült Államok hegemoniájának köszönhető, egypólusú világ megszűnőben van. Ezek a változások együttesen jelentős mértékben átrajzolják a világ geopolitikáját és ebből adódóan a gazdasági struktúrákat is. Legfőképpen a 2008-as válságot követően tanúi lehettünk az államkapitalizmus újbóli megerősödésének és előretörésének. Ennek köszönhetően bizonyos társadalmi-gazdasági és politikai nézetek és intézkedések a neoliberalis térről egy enyhe áthajlást kezdtek eredményezni az ordoliberalizmus ténfelé. Az állam szerepe és az államok közötti kötérlhúzás is felerősödött. A nemzeti érdekek érvényesítése érdekében a kormányok

szakpolitikák és jogszabályok eszközrendszerével nemzeti húzóágazatokat vagy állami tulajdonú vállalatokat támogatnak. Ezek lehetnek a „nemzeti bajnokok” amelyekből globális szinten is élenjáró vállalatok válhatnak. A határon átnyúló gazdasági háló működését közös szabályozások, normák irányítják, és e normák felállításában azon országok és szövetségesi járnak élen akik „nemzeti bajnokai” uralják az adott szektort (Csizmadia, 2016). Ennek fényében szakemberek egy csoportja a geoökonómia felemelkedését és térnyerését jósolja, mint lehetséges jövőbeni alternatíva. Kimondottan a 2008-as válságot követő jelenség, ahol az államok prioritása már nem a szabad piacok előmozdítása, hanem saját erejük növelése a cél, piaci eszközök használata által, ezáltal a gazdaság a nagyhatalmi politika egyik eszközeként jelenik meg. Itt már nem a globalizáció ismert szabályai működnek, amelyek főleg a nyitottságon alapulnak, hanem inkább a neo-merkantilizmus jegyei válnak meghatározóvá. A gazdasági érdek a politikai fölé helyeződik, azon országokban ahol ezt az utat választják. Az Európai Unió nem volt képes megfelelő választ adni és intézkedéscsomagot összeállítani a válságot követően, ezért egyes országok befelé fordultak, és sok esetben az unió keretén belül egymás versenytársaivá váltak és válnak a jövőben is, nem pedig egymás partnereivé. Ez a továbbiakban problémát okoz a közösségnek, hiszen sem külpolitikai téren, sem gazdasági téren nem képesek egységesen fellépni a továbbiakban, márpedig csakis együttesen lehet elegendő erejük ahhoz, hogy versenybe maradjanak (Csizmadia, 2016). Létezik azonban egy másik meglátás is a jövőt illetően, ez pedig az „új medievalidizmus” (új középkornak is nevezik) szemlélete. Ez azon a feltételezésen alapul, hogy a nemzeti szuverenitás végét éli, ezért elveti a „szuverén államok közötti együttműködésre épülő liberális nemzetközi gazdasági rendet”. Az államok kisebb egységekre esnek szét és háttérbe szorítják őket a nem-állami és államok feletti szereplők, ezek közül a legfontosabbak a multinacionális vállalatok, nemzetközi szervezetek és a civil vagy nem-kormányzati szervezetek. A medievalidisták úgy látják, hogy a transznacionális gazdasági erőknek, a technológia és a szállítás területén bekövetkezett fejlődésnek tudható be mindez. Az internetnek köszönhetően a kormányzatok elvesztették az információ fölötti uralmat, monopóliumot és ezért tudják őket oly sikeresen támadni a nemzetközi térből kikerült nem-kormányzati szereplők. A medievalidisták úgy vélik a nemzetállamok hierarchikus rendjét az államok, önkéntes szervezetek és nemzetközi intézmények horizontális hálózata váltja fel. Mindez azt eredményezi majd, hogy a „világ problémái az individuumok és csoportok közötti együttműködés útján fognak megoldódni” (Gilpin, 2004). Parag Khanna megközelítésében nem állunk messze egy olyan „új középkor” bekövetkeztétől, amelyben a káosz, főleg gazdasági téren, a társadalmi feszültségek, a vallási fanatizmus és a dekadencia válnak meghatározókká. Szerinte ez egyáltalán nem is baj, mert

az állam a mostani felépítésében nem tud megfelelő válaszokat adni a 21. század kihívásaira, problémáira, ezért egy új rendszernek, az ún. „új reneszánsznak” kell megszületnie. Ennek keretén belül az új szereplők (vállalatok, lobbicsoportok, kormányok, civil szervezetek, hírességek, vallási csoportok) eseti alapon hamarabb és jobb megoldásokat találnak a kihívásokra, mint a jelenlegi nehézkes struktúrákban az lehetséges. Khanna szerint is leértékelődik a nemzetállamok szerepe, hatalmuk csorbul a szubnacionális, szupranacionális és magánszereplők rovására, a hierarchikus rendszerek helyett a horizontális kapcsolati hálóé a jövő (Csizmadia, 2016). Ebben az egyenletben nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt a multipolaritást, amely kibontakozóban van a világban, és amelyre nem volt példa a középkor óta.

A jövő horizontját fűrkészve figyelemreméltó Joel Kotkin víziója 19 regionális törzsszövetség köré csoportosítja az országokat. Ebben a világrendben a politikai határok kevésbé lesznek fontosak, inkább a törzsi kötelékek válnak meghatározóvá. Ezen törzsi kötelékek a közös történelem, a rassz, etnika, vallás és a kultúra. Íme a törzsszövetségek Kotkin látomásában, ezek jellemzőik és a köréjük csoportosuló országokból néhány példa: Új Hanza-szövetség: germán kötelékek, kereskedelmi múlt, jóléti rendszer és innováció jellemzi őket. Pl. Németország, Hollandia, Dánia; Határterületek: keresik a helyüket, többször megszállás alatt voltak a történelem folyamán. Pl. Belgium, Csehország, Magyarország, Románia; Olívia köztársaságok: ókori görög és római gyökerekkel rendelkeznek, adósságuk nagy a Hanza országokkal szemben. Pl. Görögország, Olaszország; Városállamok: gazdasági központok. Pl. London, Párizs, New York; Észak-amerikai szövetség: gazdaságuk, kultúrájuk szorosan összekapcsolt, két országot foglal magába: Egyesült Államok és Kanada; Liberalitas: Latin-Amerika szegény országai. Pl. Kolumbia, Costa Rica; Bolívar köztársaságok: Amerika- és kapitalistaellenesek. Pl. Kuba, Argentína; Egyedülállók: egymástól is eltérő, önálló karakterekkel rendelkeznek. Pl. Franciaország, Japán; Az orosz birodalom: általában szláv identitás. Pl. Oroszország, Ukrajna; A Vadkelet: gyakran ütközőzónák. Pl. Afganisztán, Pakisztán; Iranisztán: szélsőséges ideológiák. Pl. Irán, Irak; Nagyobb Arábia: nagy olajtartalékkal rendelkeznek. Pl. Jemen, Kuvait; Az új Ottománok: főleg Törökország; Dél-afrikai birodalom: jó infrastruktúrával, termékeny talajjal, ásványkincsekkel rendelkeznek. Pl. Dél-Afrika, Botswana; Szubszaharai Afrika: nagyarányú szegénység és gazdag természeti kincsek jellemzik őket. Pl. Angola, Etiópia; Maghreb-övezet: szegénység és elszigetelt fejlődési gócok jellemzik. Pl. Algéria, Líbia; Közép-királyság: gyorsan fejlődő ázsiai régió, Kína, Hong-Kong, Tajvan; Gumiöv: erőforrásokban gazdagok, de instabilak. Pl. Indonézia,

Laosz; Szerencsés országok: nagy jövedelemmel rendelkeznek, angolszász gyökerek jellemzik őket, ez Ausztrália és Új-Zéland (Csizmadia, 2016). Annyiban igaza lehet Kotkinnek, hogy ma is, habár nem törzsszövetségi szinten, körvonalazódni látszanak ezen csoportosulások.

Előrejelzések szerint 2030-ig a következő trendek látszanak kibontakozni: növekvő urbanizáció és előregedő társadalom, a globalizáció nem hátrál meg és folytatódik, a technológia és innováció (ezen belül főleg az élettudományok) és a tehetség egyre inkább felértékelődik, erőforráshiány (legfőképpen energia és víz) és globális felmelegedés. Elgondolkodtató Geroge Friedman víziója is, ennek értelmében Európa négyfelé szakad, mégpedig a következőképpen: Atlanti Európa (Egyesült Királyság, Franciaország, Spanyolország, Portugália), Közép Európa: (Németország, Dánia, Svájc, Olaszország), Skandináv Európa (Norvégia, Svédország, Finnország) és Kelet Európa (Lengyelország, Csehország, Szlovákia, Ausztria, Magyarország, Románia és a volt Jugoszláv régió). Ez egyáltalán nem légből kapott látomás, amennyiben figyelembe vesszük az EU-n belül kialakult feszültségeket, kiváltképp néhány kelet európai ország és a centrumállamok között. Ray Kurzweil szerint a szingularitás irányába tartunk, ez azt jelenti, hogy annyira felgyorsul a változások üteme, hogy az emberek azok eredményeit nem értik és időben közeli ponton, az eseményhorizonton túl nem tudják előrelátni. Ebben a gyors és mélyreható technológiai változásoknak meghatározó szerepük lesz (Csizmadia, 2016). Már a jelenben is egyértelműen megfigyelhető egy tatóngó szakadék a politika és a technológia világa között, hiszen az első 19. századi, míg az utóbbi 21. századi (Forgács, 2015). Ez előreláthatóan mélyülni fog az elkövetkező időszakban is.

2.1.6 Rendszerproblémák

A jelenlegi gazdaság struktúrája és felépítése tartalmaz olyan hiányosságokat, amelyek jelentős károkat képesek okozni és megoldásuk sürgetőbb lett, mint valaha. Nem véletlen, hogy egyes szakértők a mostani kapitalista berendezkedést kaszinókapitalizmusnak, papírgazdaságnak (utalva a financializálódásra és a szabályozatlan és káros spekulatív ügyletekre), vagy a gazdasági elméleti bázist préri közgazdaságtannak (az emberi és természeti erőforrásokat kimeríthetetlennek tekinti) szokták nevezni. Sőt olyan is akad, aki szerint a piac „megerősokolja a világot”¹, teret nyitva a természeti erőforrások kizsákmányolásának, de a bűnügyi szervek nagyobb kiterjedésének és hatékonyságának is.

¹ Parag Khanna (2017) kifejezése

Három hosszú távú tendencia körvonalazódik, amelyek már kóros gazdasági anomáliaként jelennek meg a világ legtöbb országában, ezek a következők: a gazdasági növekedés folyamatos csökkenése, eladósodás, egyenlőtlenségek fokozódása. Ezek pedig, az eddigi tapasztalatok alapján riasztó módon erősítik egymást. A demokrácia és kapitalizmus összeférhetetlen elemek voltak, de a háború utáni időkben kibékítették őket, azonban ez a kapcsolat ma újabb kétségek felvetését hívja életre. A demokrácia intézményei fokozatosan kiüresednek, illetve a kormányok és pártok eljelentéktelenednek a globális piacgazdaságban, és un. politainment²-té alakulnak (Streeck, 2018).

A piac mindent felülír, és terjedése nem ismer határokat, egy olyan helyzetet teremtve ahol, nem a szükséglet hívja életre a kínálatot, hanem a kínálat teremti meg a szükségletet. Polányi Károly azonban a három fiktív áru elméletében kifejti, a piaci terjeszkedésnek társadalmi határai vannak. Polányi fiktív árunak nevezi az olyan forrást, amely a kereslet-kínálat törvényének nem, vagy csak részben tudja alávetni magát, mivel nem termelődik és nem termelhető a kereslet által diktált ütemben. Ezen fiktív áruk a munkaerőben, a Föld vagy természetben és a pénzben testesülnek meg. A kizsákmányolás egyértelműen nyomon követhető a munkaerő³ és a természeti források tekintetében, a jelenlegi gazdaság pedig a klasszikusnak nevezhető pénz-áru-pénz képletéből, átcsapott a pénz-pénz alapú kapcsolati rendszerbe. A már említettekén kívül, és ezekkel összefüggésben, öt rendszerszintű probléma azonosítása súlyosbítja a jelenlegi berendezkedés helyzetét: stagnálás (összefügg a növekedés csökkenésével), oligarchikus újraelosztás (az egyenlőtlenséget mélyíti), közszféra kifosztása (eladósodással összefüggésben), korrupció és globális anarchia (Streeck, 2018). A legutóbbit Khanna, ahogy már említésre került, új-középkornak nevezi, és ez szerinte nem is baj, mert ebből alakul ki az új-reneszánsz korszaka, ahol majd az „új szereplők” hatékonyabban és gyorsabban megoldják a világ problémáit, mint ahogy azt a jelenlegi államok teszik. Azonban azt nagyon nehéz előre látni, hogy az állam szerepkörének ilyen mértékű csökkentése milyen következményekkel járna. A döntéshozóknak ebben a szerkezeti felépítésben folyamatosan a piacok és a választók között kell lavírozniuk, és egyre inkább úgy tűnik az előzők érdekei érvényesülnek, amely az egyenlőtlenségek további mélyülését eredményezi. A közgazdaságtan mai irányvonala, a politikai gazdaságtannal ellentétben, úgy tartja a piacnak

² Politikai szórakoztatást jelent, amely a politics és az entertainment angol szavak összeolvasásából keletkezett. (Megj.: a lábjegyzeteket is nagybetűvel kezdjük!)

³ legfőképpen az elmaradottabb, periférikus régiókban

önszabályozó törvénye van, ezért nem szükséges a beavatkozás. Ebben a keynesi-hayekista⁴ feszültségtengelyben, mivel bármilyen makrogazdasági beavatkozás nagy jelentőséggel bír, az állam vagy a piacnak, vagy a népnek kedvez/vagy árt, a kettő legtöbb esetben nem egyeztethető össze.

A piacok elmozdultak a szükséglet kielégítésétől az igények kiszolgálása felé. A fordista⁵ korszak végén elkezdődött a fogyasztási cikkek testre szabása, minden kezdett egyénre szabott lenni, ez generálta a hiteleket, amelyek hozzájárultak a lakossági eladósodáshoz (Streeck, 2018). Az óriási méreteket öltő eladósodás nem csak a háztartásokat sújtja, már kóros jelenségnek számít az államok eladósodása is, ahol a politika és a nép által képviselt akarat eltöprekszik a hitelezői szempontok mellett, jelentősen csorbítva az államok szuverenitását. Erre egyik legkiemelkedőbb példa Görögország esete, ahol a 2015-ös népszavazás eredményét semmibe véve bevezették az általános megszorító intézkedéseket. A centrum-periféria viszony szempontjából vizsgálva, jelenleg a gazdag-szegény közötti szakadék és kapcsolatrendszer fenntartásának konszolidálása a meghatározó. A centrum országok a mindig újító, innovációt alkalmazó szerepben tűnnek fel, míg a periféria országai a leértékelt tőke befogadó és kiszolgáló szerepében. Ebből számukra, a jelenlegi berendezkedés folytatása mellett, kitörni szinte lehetetlen, a függőségi rendszer és az áthárítási mechanizmusok által generált gazdasági realitások miatt. Ebben a függőségben a tőke exportőr hozza a döntéseket (számára kedvezőt) és határozza meg a következő lépést, ami meghatározza a befogadó helyzetét. A globális problémák nem fognak globális szolidaritáshoz vezetni, és az áthárítás törvényeinek értelmében, itt is érvényes a szabály: „az utolsók viselik a terhet”. „Szuverén az, mint újabban tapasztaljuk, aki saját cselekvésének terhes következményeit másokra hárítja át”(Safranski, 2004).

Hagyományos értelmezésben az állam, az adóztató állam szerepében tűnik fel, ez az 1980-as évektől megváltozott, ekkortól beszélünk adóságállamról, a fiskális válságra való válaszként ezt követően az 1990-es évektől megjelent a konszolidáló állam. A legutóbbi feladata a stabilizáció megvalósítása, mint válasz azokra a válságokra amelyek számos ország gazdaságát érintik. Wallerstein szerint a jelenlegi berendezkedés válsága már az 1970-es évek elejétől elkezdődött, és el kell jönnie a bifurkáció pillanatának, amikor is a társadalmak válaszut elé kerülnek a folytatást illetően. Amíg ez nem valósul meg addig a jelenlegi helyzet

⁴ az egyik az állami beavatkozás fontosságát vallja, míg a másik a piac önszabályozó mechanizmusát tartja mérvadónak

⁵ standardizált, homogén áruk jellemezték

foltozgatása történik, és áttörő megoldás nem fog megszületni. A konszolidáló állam viszont a jelenlegi helyzet fenntartása mellett kívánta megvalósítani a stabilizációt és visszaállítani a gazdaságot a háború utáni időszakban tapasztalt növekedési pályára. Ebben való törekvésükben azonban olyan helyzetet teremtettek, amelyben a kereskedelmi, piaci érdekek elsőbbséget élveznek a politikai állampolgári kötelezettségekkel szemben, és az állampolgárok nem rendelkeznek olyan eszközökkel és lehetőségekkel amelyek segítségével felléphetnének ezzel szemben (Streeck, 2018). Ezért a vállalati dzsentrifikáció ellen vívott harcok jelennek meg, és a több országon végigsöprő tömegtüntetések a francia ancien regime⁶ forradalmi tüneteit is magába hordozza (Khanna, 2017). Ezért a konszolidáló állam által létrehozott világ, inkább a piacot stabilizálja, nem a demokratikus berendezkedést.

A neoliberális deregularizáció hatásai következtében számos olyan eseménynek lehettünk tanúi az elmúlt időszakban, amelyek jelentősen sújtották háztartások, vállalatok és államok gazdasági helyzetét. A származékos értékpapírpiacon szabályozatlan működése pénzügyi buborékok keletkezését eredményezte, amely kihasadása a 2008-as gazdasági válsághoz vezetett, az ezt kiváltó ügyletek közül kiemelendők a CDO-al és a CDS kötvényekkel való üzérkedések. Számos olyan bank létezik, amelyek óriási kockázatokat vállalnak, orosz rulettet játszanak, de más fejjel, „ha fej én nyerek, ha írás te veszítesz”⁷ logikája alapján működnek. Ebben a szektorban azonosíthatók olyan szakemberek, értékesítők, akik amoralitása, azt jelenti, hogy számukra nem létezik a jó vagy rossz fogalma, náluk fel sem tevődik ez a kérdés. A „perverz ösztönzők”⁸ hajtják e gépezetet. Ez súlyos erkölcsi deficitet eredményez, és ezek romboló hatásai fellelhetők a társadalom egészét befolyásoló gazdasági folyamatokban is. Sokatmondó egy névtelen sikeres bankár vallomása, aki, amikor azzal a kérdéssel szembesült miért lépet ki és hagyta ott ezt az életmódot, a következő választ adta: „Elképzeltem, hogy a fiam vagy a lányom egyszer majd megkérdezi: Apuci, mi a munkád? Akkor majd mit felelek? Hát, tudod, a papa azzal keresi a pénzt, hogy lépre csal másokat” (Luyendijk, 2016). Megérett a pénzügyi világ, hogy újragondolják, és jobban szabályozzák működését.

2.1.7 Konklúziók

A globális térben résztvevő gazdaságok működését és alakulását mindent átfogó törvényszerűségek irányítják. Az határozza meg egy ország vagy régió sikerességét, hogy mennyire képesek megérteni és mennyire képesek profitálni ezekből a folyamatokból. Mivel

⁶ a francia forradalmat megelőző időszak

⁷ Joris Luyendijk Vakrepülés című könyvéből

⁸ nemkívánatos magatartásért járó jutalom

az ezen törvényszerűségekből származó átfogó mechanizmusok kikerülhetetlen elemek, a világszintű gazdaság már egy organikus szervezethez hasonlítható, nem pedig a befelé forduló „bennszülött” földrajzi egységek összességéként fogható fel. Az, hogy egy adott ország, régió, város a nyertesek vagy a vesztesek táborába tartozik, vagy fog tartozni a jövőben, a világszintű lehetőségek kihasználási hatékonyságán múlik. Bár bizonyos nézetek egy neo-merkantilista korszak eljövételét jósolják, ennek kevés a valószínűsége, a merkantilista időszak véglegesen lejárt. A multipoláris világban mindenki meg kell találja a számára legmegfelelőbb helyet, leggyümölcsözőbb kapcsolatokat és az erőforrásokhoz való hozzáférés leghatékonyabb módját. Ezek összetett és bonyolult politikai-gazdasági célok kitűzését és stratégiák kidolgozását feltételezik, oly módon, hogy a világ gazdasági vérkeringésébe való bekapcsolódás és az ebből származó kapcsolati hálók, a megmaradást és fejlődést szavatolják. „Kommunikálhatunk és utazhatunk ugyan globális mértékben, de lakni nem lakhatunk globális szinten. Csak itt vagy ott lakhatunk, mindenütt nem (Safranski, 2004). Ezért globális gondolkodást kell elsajátítanunk, a lokális érdekek érvényre juttatása érdekében. A világgazdaság működésében fellelhető tartópillérek - mint amilyen az összekapcsoltság és ellátási láncok valósága, a centrum-periféria viszony által azonosított tőkeáramlás, digitalizáció, big data, új technológiák bevezetésének szükségessége és az innováció, valamint a pénzügyi világ szerkezete – kell az alapját képezzék minden gazdasági fejlesztési stratégiának. Ebben a fejezetben azonosított és ismertetett fő elemek mindegyike visszaköszön és kapcsolódik majd Erdély, és ezen belül Székelyföld, fejlesztésének kidolgozása folyamán. Ez a következőképpen valósul meg (vázlatosan bemutatva):

- a centrum-periféria viszony tanulságából olyan endogén fejlesztési terv kidolgozása szükséges, amely nem zárja ki ugyan a külföldi tőkét, de figyelembe veszi az ettől való túlzott függőség elkerülését,
- az összekapcsoltság és ellátási láncok fényében, az erdélyi (és ezen belül a székelyföldi) termelőket és szolgáltatókat olyan körforgásba kell bekapcsolni, amely biztosítja ezek, és ezáltal az egész régió, fejlődését,
- olyan képzések, támogatások azonosítása és inkubátorházak, parkok létesítése, amelyek segítik a tudáshoz, adatokhoz, információkhoz, technológiatranszferhez, új technológiákhoz, innovációhoz való hozzáférést és útmutatót adnak ezek helyes felhasználásához,
- a pénzügyi világban és a rendszerproblémákban azonosított elemek útmutatóul szolgálnak a térség vállalkozói és/vagy magánszemélyei által eszközölt portfólió-befektetések

lebonyolításához, ezáltal elkerülhetővé teszik a túlzott és veszélyes kockázatok felvállalását, ugyanakkor tudatosabb felelősségvállalásra kényszerítik az őket képviselő politikai elitet.

Ezek figyelembevételével valósítható meg egy hatékony közép- és hosszútávú terv kidolgozása Erdély, és ezen belül Székelyföld, gazdasági fejlesztésére.

3 AZ EURÓPAI UNIÓ ÉS KOHÉZIÓS POLITIKÁJA

3.1 Az Európai Unió keletkezése, felépítése és kohéziós politikája

3.1.1 A kezdetek és fejlődés

Az európai összefogás és egység megvalósításának gondolata már a középkorban is foglalkoztatta a kontinens gondolkodóit, uralkodói rétegét, ám ennek mai formában ismert megvalósítása a 20. század derekán kezdett konkrét formában kirajzolódni. A gondolkodók tollából a legjelentősebb ezzel kapcsolatos művek talán az Oszmán Birodalom fenyegetésének hatására kezdtek egyre nagyobb számban napvilágot látni. Pogyebárd György cseh király „Univerzális béketervezete” (1462) egy föderális jellegű kooperációt javasol, míg jóval később a 17. században kiemelendő Maximilien de Béthune, Sully hercegének a „A nagy terv” című műve, amely egy konföderális Európa képét vázolja fel. Összességében kijelenthető, hogy az együttműködésre tett korabeli meglátások a keresztény Európa összefogására tettek javaslatokat egyházi, vagy esetenként világi vezetés mellett. A 18. század sem kevésbé foglalkoztatta a gondolkodókat a közös európai béke megteremtése kapcsán, itt említésre érdemes Saint-Perre által publikált béke tervezete az Általános Szövetség vagy Immanuel Kant Örök béke című műve. A 19. század a békeegyesületek és békekongresszusok létrejöttének egész sorát hozta el, ezekből kiemelendő a harmadik Párizsi Békekongresszus, ahol Victor Hugo mint konferencia elnök a „tartós békében élő Európát, egy Európai Egyesült Államokat vizionált” (Kengyel, 2020). Ezen erőfeszítések egyértelmű kudarcként az első világháború kitörése nevezhető meg.

Az első világháborút követően az európai vezetők számára nyilvánvalóvá vált, hogy erőfeszítéseiket folytatni kell az együttműködő és békés Európa irányában. Ennek következményeként 1923-ban megszületett Richard Coudenhove-Kalegri Páneurópai-javaslat, amely egy mozgalommá nőtte ki magát és a következő évben megalakult a Páneurópai Unió, amelyhez számos közéleti személyiség csatlakozott. Ez a javaslat már tartalmazott a vámunióra és a közös alkotmányra vonatkozó elemeket is, bár ez sem tudta megakadályozni egy második, Európai szintérrel is rendelkező, világégés sajnálatos bekövetkeztét. A második világháború alatt újra terítékre került egy Európai Egyesült

Államok típusú berendezkedés javaslata, amely mellett a kontinens fő gondolkodói le is teszik voksukat és 1944-ben New Yorkban elfogadták ennek alkotmánytervezetét. Ugyanazon év májusában Genfben megszületett az Európai ellenállás kiáltványa. Ebben az időszakban egyértelműen fő irányelvként a kontinens föderális típusú berendezkedése uralkodott, mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az Európai Föderális Unió (EFU) létrehozására tett erőfeszítések. Ennek háttérében vitathatatlanul a németekkel szembeni bizalmatlanság és félelemmel ötvözött elővigyázatosság állt, hiszen a kiáltvány támogatói úgy vélték Németország integrációját csak egy föderális Európa berendezkedése biztosíthatja. Ez szavatolta volna a militarizmus megakadályozásának újjáéledését. Az EFU megszüntette volna a nemzeti hadseregeket így létrehozva egy közös haderőt, ugyanakkor egy közös kormányt és bíróságot vizionált. 1945-ben három fontos szervezet alakult, amelyek a világ és ezen belül Európa gazdasági életét és biztonságát jelentősen befolyásolták a továbbiakban, ezek a következők: Nemzetközi Valutaalap, Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank és az Egyesült Nemzetek Szervezete, amely célja a nemzetközi béke fenntartása volt. Ezt követően 1947-ben George C. Marshall bemutatta tervét amely Európa gazdasági lábba állítását célozta meg, ez pedig az „Európai Újjáépítési Program” nevet viselte, azonban az alapvető feltétel az volt, hogy a források elosztásában az európai partnerek működjenek együtt és együtt szervezzék meg, ezáltal is kényszerítve a kontinens országait az együttműködésre. Ennek sikeres végrehajtását az Európai Gazdasági Együttműködési Szervezet (OEEC) létrehozása biztosította, amelyet 1948-ban hoztak létre 18 tagországgal, ugyanakkor a kereskedelmi kapcsolatok élénkítéséért és liberalizálásáért az Európai Fizetési Unió (EPU) felelt, amely központi bankként is működött. Mindössze három év leforgása alatt (1948-1951) a Marshall-terv keretén belül az OEEC tagállamok 13,6 milliárd dollár segélybe és kölcsönbe részesültek, mindebből kimaradva a vasfüggönytől keletre eső országok. A hidegháború kitörését követően fontos kiemelni az 1949-ben 12 ország képviselői által aláírt az Észak-atlanti Szerződés Szervezetét (NATO) megalapító Washingtoni Szerződést, a szervezetre Európa a biztonság letéteményeseként tekintett. A 40-es évek végét a föderalisták és az unionisták (funkcionalisták) egymásnak feszülő álláspontja jellemezte. Az előbbieket egy szupranacionális elképzelés mellett tették le voksukat, ahol a tagországok szuverenitása csökkent volna bizonyos döntéshozatalok folyamán. Ezzel ellentétben az unionisták, az Egyesült Királyság és a Skandináv országok képviselőiben, a szuverenitás megőrzése mellett egy kormányközi együttműködést tartottak elfogadhatónak. Mindkét tábor esetében azonban számos közös pont rajzolódott ki, ennek megfelelően az országuk függetlenségét féltő oldal is egyetértett az emberi jogi charta elfogadásában, a szabadkereskedelemben, illetve az eszmék és személyek

szabad áramlásában. Ez az egyetértés teremtette meg az alapját annak a londoni egyezménynek, amelyet végül tíz ország írt alá 1949-ben, létrehozva ezzel az Európai Tanácsot (ET). Az Európai Tanács célja a tagországok szorosabb együttműködése, a közös eszmék és alapelvek védelme, a szociális és gazdasági fejlődés (Kengyel, 2020).

Az európai egység gondolat alapját kezdetben a francia-német megbékélés képezte, Schuman és Monnet terve egy föderális kontinenst vizionált, amely a két nemzet tengelye köré szerveződik. A francia elképzelés szerint az integráció alapjául egy olyan területet választottak, amely elsősorban a béke fenntartásának feltételeit biztosította, ez pedig a szén és az acélipar központi ellenőrzése, hiszen ennek révén az önálló háborús készülődés esélye jelentősen lecsökkent. Az elképzelés mellett szólt, hogy a béke szavatolása mellett a gazdasági előnyök is egyértelművé váltak, mivel hiány mutatkozott szénből és acélból, ezek koordinált felhasználása előnyösnek mutatkozott a felek számára. A javaslatot az akkori Német Szövetségi Köztársaságban (NSZK) is pozitívan fogadták. Ennek következményeként az említett két ország mellett a Benelux-államok és Olaszország (az úgynevezett Hatok) 1951-ben Párizsban aláírták az Európai Szén-és Acélközösségről (ESZAK) szóló szerződést, amely következő év júliusában lépett hatályba. A föderális Európa hívei szerint a következő lépés egy közös haderő felépítése, az Európai Védelmi Közösség, lett volna, ez azonban meghiúsult miután 1954-ben végül maga Franciaország is leszavazta azt a kezdeményezést, amelyet saját maga terjesztett elő. Ez a kudarc az elkövetkező időszakban lelassította az integrációs folyamatokat egészen 1955-ig, amikor is a Benelux-államok kezdeményezésére Messinában gyűltek össze az ESZAK tagállamai a közös gazdasági kapcsolatok elmélyítése érdekében. Ennek következményeként a Spaak-bizottság munkájának köszönhetően 1957-ben Rómában a Hatok aláírták az Európai Gazdasági Közösséget (EGK) és az Európai Atomenergia-közösséget (Euratomot) létrehozó szerződéseket (Római Szerződések), ezek 1958-ban hatályba is léptek (Horváth, 2007).

Ezzel párhuzamosan, a második világháború végétől, nevezetesen 1945-től kezdődően, 1973-ig a gazdasági csoda időszaka zajlott le, amikor akár az évi 4%-os GDP növekedések sem voltak ritkák Európa nyugati államaiban. Ez köszönhető volt a hatalmas tőkeberuházásoknak, amelyből az Egyesült Államok méltó módon kivette részét, a Marshall-terv sikerének és az európai munkaerő-tartalékok megfelelő mozgósításának. A korszak jelentős gazdasági fejlődése sürgette az együttműködések előmozdítását főleg a vámunió megvalósítása és a közös agrárpolitika területén. Ebből az elsőt, nevezetesen a vámuniót, az úgynevezett Hatok 1968 júliusára el is érték, mint az integráció következő fokozatát. Mérföldkönek könyvelhető

el a Római Szerződés első módosítása, amelyet 1965-ben írtak alá és ennek következményeként 1967-ben lépett életbe az Egyesülési Szerződés (Brüsszeli Szerződés), amely a három párhuzamosan működő közösségi intézményt (EGK, ESZAK, Euratom) egyesítette és Európai Közösségre nevezte át az addigi EGK-t (Kengyel, 2020).

Az EK ezt követően 1973 január 1-én három új taggal bővült, nevezetesen Dánia, Írország és az Egyesült Királyság (amelyet De Gaulle francia köztársasági elnök lemondása tett lehetővé) a közösség tagjaivá váltak. Ennek hatására az EK gazdasági súlya jelentős mértékben növekedett, főleg az Egyesült Királyságnak köszönhetően, amely az addig Európa gazdasági újjáépítésében érdekelt Egyesült Államok nemtetszését váltotta ki, amely egyre inkább versenytársként kezdett az EK-re tekinteni. A 70-es évekre egyértelművé vált, hogy a világgazdaságban az úgy nevezett Triád (Egyesült Államok, Japán, Európai Közösség) versenye válik meghatározóvá. Az említett évtized jelentősen próbára tette a közösség működését egyrészt az olajválságnak (az arab-izraeli háborúnak köszönhetően), másrészt pedig a Bretton Woods-i pénzügyi rendszer szétesésének következtében. Ennek ellenére a 70-es évek közepére teljesen kiépült a közös kereskedelempolitika és 1979-ben megkezdődött az Európai Monetáris Rendszer útnak indítása, amely az első és legmeghatározóbb lépés volt a gazdasági unió irányába. A 80-as évek újabb bővülési hullámot eredményeztek, ezáltal a közösség tagjává vált 1981-ben Görögország, illetve 1986-ban Portugália és Spanyolország. Ez azonban egy újabb problémát vetett fel, nevezetesen, hogy az addig homogén gazdasági-társadalmi felépítésű közösség hirtelen polarizálttá vált, jelentős különbségek jelentek meg országok és régiók között, amely egyre sürgetőbbé tette a megfelelő kohéziós politikák kidolgozását. Az EK az évtized végére új tagokkal bővült (már 12 tagország alkotta) és gazdasági súlya is növekedett, viszont ennek ellenére világgazdasági szinten versenyképességében való lemaradása kezdett kirajzolódni, amely tény újabb intézkedések megtételére kényszerítette irányítóit. Az egységes, belső piac kialakítása egyre sürgetőbbé vált, és az akkori vezetők úgy látták, hogy ennek megvalósításának feltétele a dereguláció, amely a nemzeti szuverenitás további feladásához vezetett. Ennek megvalósítása érdekében a Római Szerződés módosítása is kikerülhetetlenné vált. Mindezek hatására született meg az Egységes Európai Okmány, amely 1987. január 1-én lépett hatályba, és jelentősen módosította a Római Szerződésbe foglaltakat. Az egységes, belső piac a tagországok jogszabályainak összehangolását eredményezte összesen 300 közösségi irányelv alapján 1987-1992 között, ugyanakkor az áruk, szolgáltatások, a munkaerő és a tőke szabad mozgását

akadályozó fizikai, technikai és pénzügyi nemzeti korlátok lebontását vonta maga után (Horváth, 2007).

A 80-as évek végén és a 90-es évek elején végbement kelet-közép Európai változások és a német egyesítés következtében a közösség előtt egy újabb lépés megtétele kínálkozott, amely jelentős mértékben módosította az addigi szerződéseket és változásokat hozott az integráció jellegében is. Mindezt az úgy nevezett Maastrichti Szerződés biztosította, amelyet 1992. február 7-én írtak alá a hollandiai Maastricht városába, és 1993. november elsején érvénybe is lépett. A szerződés értelmében az addigi Európai Közösség átnevezésre került, azóta használatos az Európai Unió (EU) megnevezés, de a névváltoztatáson kívül számos tartalmi változtatásra is sor került. A tagországok az integráció mélyítése érdekében megállapodtak a gazdasági és monetáris unió megvalósításának fontosságában és megegyeztek, hogy 1999-ig közös valutát vezetnek be. Az EU ún. három pilléres szerkezetté vált, az első pillér az addig működő három közösséget foglalta magába (ez volt korábban az Európai Közösség), a második pillér a Közös Kül-és Biztonságpolitika, a harmadik pedig a Bel-és Igazságügyi Együttműködés (Kengyel, 2020). Megfigyelhető, hogy az addigi főleg gazdasági területekre fókuszáló integrációs törekvésekből már egy politikai unió megszületése körvonalazódott, amely még szorosabbra fűzte az együttműködést és még inkább egymástól függőbbé tette a tagállamokat. Ugyancsak ezen szerződés keretén belül került elfogadásra az ún. szubszidiaritás elve, amelynek értelmében a döntéshozatal nemzeti szinteken kell megtörténnjen, és amennyiben ez nem lehetséges szükséges ezt közösségi szintre emelni (Horváth, 2007). Maastrichtot követően 1995 januárjától három új tagországgal bővült az Európai Unió, ezek pedig a következők: Ausztria, Svédország és Finnország. Az egyre szorosabbá váló kereskedelmi, gazdasági tevékenységek szükségessé tették, hogy az EU tagállamai az EFTA (Európai Szabadkereskedelmi Társulás) államaira is kiterjesszék az egységes belső piacot, ez hívta életre 1994-ben az Európai Gazdasági Térségről szóló szerződést. Kiemelendő esemény a Maastrichti Szerződést felülvizsgáló 1996-os Amszterdami Szerződés, amely keretén belül létrehozták a Főképviselő posztját, bevezették a konstruktív tartózkodás intézményét és megjelent a flexibilitási klauzula is (Kengyel, 2020).

A 90-es évek közepétől már egyértelművé vált, hogy több mint tíz ország szeretne csatlakozni az EU-hoz, ez pedig újabb kihívást jelentett, hiszen úgy az intézményrendszer, mint a költségvetés szempontjából megoldást kellett találni arra, hogy az unió több mint húsz országgal is működőképes maradjon. Ezért dolgozták ki az Agenda 2000-t, amely számos reformintézkedést tartalmaz, megjelenik a Közös Agrárpolitika, regionális politika, közös

költségvetés, de előcsatlakozási alapokkal is számol. Ezt követően 2004. május 1-én tíz új tagországgal (Ciprus, Csehország, Észtország, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Magyarország, Málta, Szlovákia és Szlovénia), majd 2007. január 1-én kettővel (Románia, Bulgária) és 2013. július elsején Horvátországgal bővült, így összesen 28 tagországot számolt az Európai Unió (Kengyel, 2020). Fontos mérföldkőnek számít a Nizzai Szerződés, amely az „amszterdami maradékokra” próbált megoldásokat találni, de kiváltképpen a 2007-ben aláírt és 2009-ben érvénybe lépő Lisszaboni Szerződés. Az utóbbi értelmében főbb változások születtek, mint amilyen a minősített többségi szavazások számának növelése az EU Tanácsában, az Európai Parlament megnövelt szerepe a döntéshozásban, az Alapjogi Charta kötelezővé tétele.

Az Európai Unió eddigi életét nem csak a csatlakozások sorozata határozta meg, hiszen 2020. január 31-én 47 év után az Egyesült Királyság hivatalosan kilépet az unióból. Ennek következtében jelentősen csökkent az EU politikai és gazdasági súlya, a továbbiakban pedig a válságok, járványok, migrációk és háborúk újabb kihívások elé állítják Európa egységként működő politikai-gazdasági tömbjét.

3.1.2 Felépítés

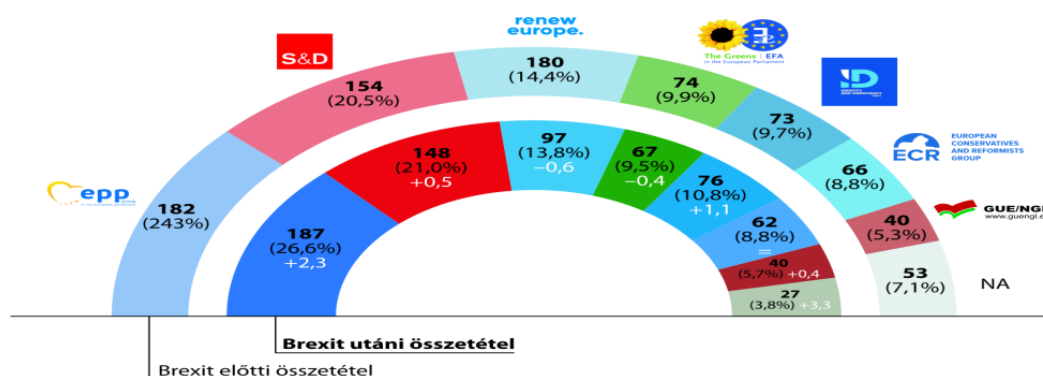
Az EU intézményi rendszere az idők során számos változáson ment keresztül, eredetileg négy fő intézmény volt ismeretes, de ez az idő során ma már hétre változott, ezek pedig az EUSZ 13. cikke értelmében a következők:

- Európai Parlament (EP)
- Európai Tanács
- Tanács
- Európai Bizottság (csak a Bizottság néven is emlegetik)
- Európai Unió Bírósága
- Európai Központi Bank (EKB)
- Számvevőszék

A fent említett fő intézményeken kívül számos egyéb intézmény is létezik, amelyek különböző szakterületeken látnak el feladatokat, ilyenek például: az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság, a Régiók Bizottsága, Európai Külügyi Szolgálat, Európai Beruházási Bank, Európai Ombudsman, Európai Adatvédelmi Biztos (Kengyel, 2020).

Az *Európai Parlamentet* az unió állampolgárai által közvetlenül választott képviselőtestület, és egyik legfőbb feladata, hogy az unió állampolgárainak érdekeit képviselje a közösségi döntéshozatalban (Horváth, 2007). A Brexitet megelőzően a parlament 751 taggal rendelkezett, míg azt követően 705-re csökkent a képviselők száma. A képviselők politikai és nem a nemzeti hovatartozásuk alapján alkotnak csoportokat, frakciókat. A legfőbb frakciók az Európai Néppárt, Szocialisták és Demokraták Progresszív Szövetsége és Renew Europe, jelen pillanatban az erőviszonyok a következőképpen festenek (összehasonlítva a Brexit előtti állapottal) – ld. 9. ábra.

9. ábra Az Európai Parlament összetétele a Brexit előtt és után

(Forrás: Kengyel, 2020)

A képviselőket az arányos képviselő elve alapján választják, a tagállamok népességük arányának megfelelő számú helyet rendelkeznek, de betartva a csökkenő arányosság elvét. Az EP székhelye Strasbourgban található (12 négynapos ülés), a parlamenti bizottságok Brüsszelben üléseznek (6 kétnapos ülés), míg a Parlament Főtitkársága Luxemburgban található (Kengyel, 2020). Elmondható, hogy az EP a Tanáccsal közösen alkot jogszabályokat és hoz döntéseket, az utóbbival ezért társjogalkotó és társdöntéshozó szervként működik, de ugyanakkor ő hagyja jóvá az Európai Bizottság összetételét és felügyeli ennek munkáját is (Horváth, 2007). Mindemellert az EP rendelkezik költségvetési (a Tanáccsal együtt a többéves pénzügyi keretről határoz), ratifikálási hatáskörrel, vizsgálóbizottságot hozhat létre és az Európai Ombudsmant is ő nevezi ki. Az EP-vel kapcsolatban ugyanakkor megállapítható, hogy bár hatásköre az évek során folyamatosan bővült, még nem tekinthető valódi parlamentnek, hiszen „nem rendelkezik teljes jogalkotói hatáskörrel”, ami pedig a költségvetési hatáskört illeti az is jelentősen korlátozott, és nem mozdíthatja el az Európai Tanácsot és a Tanácsot sem, mint fő döntéshozatali intézményeket (Kengyel, 2020).

Az *Európai Tanács* a tagországok állam-és kormányfőiből, saját elnökéből (jelen pillanatban Charles Michel) és a Bizottság elnökéből (Ursula von der Leyen) tevődik össze, de munkájában részt vehetnek az Unió külügyi és biztonságpolitikai képviselői is. Ez az intézmény nem rendelkezik sem jogalkotói, sem döntéshozói hatáskörrel, de úgynevezett következtetéseket fogalmaz meg, amelyek meghatározzák az Unió által követendő irányvonalakat és prioritásokat. Az ET félévente kétszer, azaz évente minimum négyszer ülésezik, de ezen kívül lehetnek rendkívüli vagy informális ülések is, amelyekre (különös esetektől eltérően) 2009-től Brüsszelben kerül sor.

Az Európai Tanács feladatai a következő területeket célozzák meg: az EU fejlődése, intézményi és alkotmányos kérdések, gazdasági és pénzügyi irányvonalak, új tagállamok felvétele vagy kilépése, kül-és biztonságpolitikai kérdések, az EU belső politikái. Az ET ugyanakkor dönt a saját elnöke kinevezése mellett az Európai Bizottság elnökének, az Unió külügyi és biztonságpolitikai főképviseelőinek, illetve az Európai Központi Bank elnökének kinevezéséről. (Kengyel, 2020).

A tagállamok közötti nézetkülönbségek megoldásában óriási szerepe van az ET-nak, hiszen „package deal”-eken (egyezségcsomag) keresztül tudnak kompromisszumos döntéseket hozni. Bár a végső formába való öntés már nem feladata, az EU jövője szempontjából a legmeghatározóbb döntéseket elmondható, hogy szinte mindig az ET hozza meg. (Horváth, 2007).

Összességében elmondható, hogy az ET fontos feladatokat lát el és a nagyobb horderejű megegyeződések/kiegyeződések tekintetében kikerülhetetlen Uniós intézmény, de csökkentti a többi intézmény mozgásterét, így a Tanácsét is, az EP-nek nincs ráhatása az ET tárgyalásaira és napirendjére, sőt a Bíróság sem rendelkezik hatáskörrel rá vonatkozólag (Kengyel, 2020).

A *Tanács*, nem összetévesztendő a fentebb bemutatott Európa Tanáccsal, korábban Miniszterek Tanácsának nevezték, amely név talán jobban sugallta ezen intézmény összetételét. Kiemelkedő jellegzetessége, hogy összetétele nem állandó, hanem a napirendnek megfelelően delegálnak a tagállamok miniszteri szintű képviselőket, akik kötelezettségeket vállalnak és szavaznak. Az ún. tanácsi formációk különböző szakterületekkel foglalkoznak és ezek eltérő gyakorisággal üléseznek. A tanácsi formációk a következők: általános ügyek; külügyek; mezőgazdaság és halászat; versenyképesség; gazdasági és pénzügyek; környezetvédelem; foglalkoztatottság, szociálpolitika, egészségügy és fogyasztóvédelem; oktatás, ifjúság, kultúra és sport; bél-és igazságügy; közlekedés, távközlés és energia.

Mivel a tagok saját hazájukban kormánytagok is egyben, ezért mindkét helyen több kötelezettséggel rendelkeznek, ez szükségessé tette egy állandó képviselőkből álló bizottság létrehozását (ún. Coreper segíti a munkájukat, ez az Állandó Képviselők Bizottsága), amely feladata a Tanács munkájának előkészítése és bizonyos megbízatások teljesítése. A Coreper (Comité des représentants permanents) két fő csoportra oszlik, az állandó képviselőkből álló Coreper II (ők a „magaspolitika” kérdéskörében munkálkodnak) és az állandó képviselők helyetteseiből álló Coreper I (technikai jellegű területeken készítik elő a munkát, mint amilyen a versenyképesség, mezőgazdaság, oktatás, környezetvédelem, közlekedés, foglalkoztatás). A Tanácsot azonban nem csak a Coreper, hanem rajta kívül több mint 150 bizottság és munkacsoport segíti munkája elvégzésében. Az intézmény elnöki tisztét félévente eltérő tagállamok töltik be, ebben az időszakban az elnökség feladata a Tanács üléseinek előkészítése és vezetése. A döntéseket három módon hozhatják meg: egyhangúsággal (konszenzusos), minősített többséggel (a Tanács tagjai legalább 55%-ának és az unió népességének legalább 65%-át kitevő tagállamokat képviselő szavazata szükséges) és egyszerű többséggel (az EU-27 esetében legalább 14 tag támogatását jelenti). A Tanács fő feladatai és hatásköre tekintetében a következők említhetők meg: jogalkotás (mivel azonban a Tanács az EP-vel társjogalkotó szerepben tűnik fel, ezért az uniós jogalkotás egy kétkamarás parlament működéséhez hasonlít), költségvetés, végrehajtói funkciók (ez leginkább a tagállami hatóságok feladata, ezért ebben az esetben a Tanács végrehajtói szerepe másodlagos), mediátori szerep (mint a tagállamok kormányképviselőinek fóruma fontos szerepet tölt be a tagállamok közötti megértés és konszenzus kialakításában). Bár a Tanács fontossága, jogalkotói és döntéshozói szerepe megkérdőjelezhetetlen, hatásköre jelentősen szűkült az Európai Tanács megjelenésével és az Európai Parlament társjogalkotói szereppel való felruházása következtében (Kengyel, 2020).

A **Bizottság** egy szupranacionális szerv, amely az EU érdekeit képviseli és a tagállami érdekektől független. Ezen szerv az EU döntéselőkészítő, kezdeményező, javaslattevő, ellenőrző, végrehajtó és bizonyos esetekben döntéshozó munkáit látja el. Kormányyszerűen működő intézmény, a feladatok szakterületenként felosztottak és mindegyik alá hivatali apparátus tartozik, de fontos kiemelni, hogy döntéshozó feladatokkal csak korlátozottan rendelkezik (Horváth, 2007). A portfóliók elosztása meglehetősen bonyolult folyamat, de vannak állandóak (kereskedelempolitika, környezetvédelem stb) és vannak olyanok amelyek változhatnak vagy újakat hozhatnak létre. Bizonyos szakpolitikai területek élére ún. biztosokat neveznek ki, ez a szakterület lehet környezetpolitikai terület, egészségügy,

mezőgazdaság, közlekedés, gazdasági-és pénzügyek, adó-és vámügy, kereskedelempolitika stb. A Bizottság munkáját főigazgatóságok és szolgálatok segítik, ezek valamilyen szakpolitikai területért felelősek, összesen az említett uniós szervnek megközelítőleg 32.000 alkalmazottja van. A Bizottság főbb feladatai közül kiemelendő: a döntéselőkészítés (jogszabályjavaslatokat terjeszt elfogadásra az Európai Parlament és a Tanács elé), végrehajtó szerep (végrehajtási hatáskör a versenyjog területén, kidolgozza az unió éves költségvetését, de ezt az EP és a Tanács e kell fogadja, felügyeli az uniós források elköltését), a „szerződések őre” (az uniós jogot érvényesíti és kötelezettségszegési eljárást indíthat ha valamelyik tagállam esetében kihágást tapasztal), az EU külső képviselője, közvetítő és békéltető szerep. A Bizottság jelentősége és hatásköre az idők folyamán csökkent, míg az Európai Parlamenté és a Tanácsé növekedett, ettől eltekintve fontos feladatkörökkel rendelkezik az EU intézményi szerkezetében (Kengyel, 2020).

Az **Európai Unió Bírósága** két fórumból tevődik össze, amelyek az igazságszolgáltatást szavatolják: a Bíróságból és a Törvényszékből. Az előző tagállamonként egy-egy bíróból és 11 főtanácsnokból (kinevezésük 6 évre szól) tevődik össze, akik indítványaikkal nagy mértékben segítik a Bíróság munkáját. A Törvényszék 2019. szeptember 1-től tagállamonként két bíróból áll, így jelen pillanatban ennek létszáma (az Egyesült Királyság kilépését követően) 54 fő. Ami az eljárást illeti az Európai Unió Bírósága egyszerű többséggel határoz, de fontos kiemelni, hogy nem rendelkezik általános hatáskörrel. Ennek értelmében (két kivétellel) nem járhat el a közös kül- és biztonságpolitika területén. Az ügylettípusok tekintetében beszélhetünk közvetlen keresetről (ilyen a kötelezettségszegési eljárás) és közvetett keresetről (előzetes döntéshozatal). (Kengyel, 2020)

Az **Európai Központi Bank** (EKB) a Központi Bankok Európai Rendszerén (KBER) belül működik és azon tagországok (számszerűen 19) központi bankja, amelyek az eurót bevezették. A KBER – amely magába foglalja az összes tagállamot, attól függetlenül, hogy tagja-e vagy sem az eurózónának,- feladata az EU monetáris politikájának meghatározása, devizatartalékok megjelölése, devizaműveletek végzése, a fizetési rendszerek megfelelő működésének biztosítása. A KBER-t az EKB döntéshozó szervei irányítják (Kormányzótanács és Igazgatóság). Ennek megfelelően a már említett feladatokon túl az EKB felel a hitelintézetek felügyeletéért (akik az egységes felügyeleti mechanizmusban részt vesznek), az euró kezeléséért, az árstabilitás fenntartásáért, az EU gazdasági és monetáris politikájának meghatározásáért és végrehajtásáért (Kengyel, 2020).

Az *Európai Számvevőszék* a tagállamok egy-egy olyan állampolgárából áll, akik külső ellenőrzést végző szervezetekhez tartoztak/tartoznak, és függetlenségükhöz nem fér kétség. A tagokat hat éves időszakra választják, amely megújítható, és a Tanács nevezi ki ezeket, de szükséges ez ügyben az Európai Parlamenttel is egyeztetnie. A Számvevőszék elnökét három évre választják a tagok, jelen pillanatban ezt a tisztséget Klaus-Heiner Lehne tölti be. A feladatkört illetően az intézmény az ellenőrzésre és tanácsadásra fókuszál. Az ellenőrzés az unió összes bevételére és kiadására vonatkozik, és három szempont alapján történik: pénzügyi ellenőrzés; jogszerűség és szabályszerűség ellenőrzése és végül a teljesítményellenőrzés (az eredményességet, költséghatékonyságot ellenőrzi). A tanácsadói hatáskörben a Számvevőszék a többi uniós intézmény kérésére véleményt adhat, de kötelező az ezzel való egyeztetés abban az esetben, ha olyan jogszabályt készülnek elfogadni vagy módosítani amelynek nagy jelentőségű pénzügyi hatásai lehetnek (Kengyel, 2020).

3.1.3 Kohéziós politikák

Az 1970-es válság következményeként Európa vezetői belátták szükség van az elmaradottabb területek támogatására, ezért 1975-ben létrehozták az ERFA-t (Európai Regionális Fejlesztési Alap), fő célja a Közösségen belül a regionális gazdasági és társadalmi különbségek csökkentése. Ezt, a korábban létrehozott Európai Szociális Alappal, az Európai Mezőgazdasági Orientációs Alappal és az 1993-ban létrehozott Halászati Orientációs Pénzügyi Eszközzel együtt nevezték el Strukturális Alapoknak, ez a felállítás 2006-ig működött, 2007-től változás állt be.

A Közösség (akkor) déli országainak bővítésével növekedtek a gazdasági különbségek és a homogén gazdasági környezet heterogénné változott, ezért 1985-ben megindult a regionális támogatási rendszer reformja és 1986-ban elfogadták az Egységes Európai Okmányt (ezzel egészítették ki az EGK-t), ez pedig a gazdasági és társadalmi kohéziót a Közösség céljaként deklarálta.

A felzárkózást, integrációt hivatottak segíteni a strukturális és kohéziós alapok. A strukturális alapok alapelvei: átfogó célrendszer szerinti felhasználás, partnerség, addicionalitás, programozás, tervezés elve. 2007-től stratégiai referenciatervet határoznak meg a tagállamok, ezek operatív programokon keresztül fejtik ki hatásukat. A strukturális alapok elosztását a

NUTS alapján határozzák meg, NUTS1 a legnagyobb régió, míg a NUTS5 települési szint. (Kengyel, 2015).

1993-ban a Strukturális Alapokat kibővítették a Kohéziós Alapokkal, ez nem régióknak hanem elmaradottabb *országoknak* szóltak és főleg infrastrukturális támogatásokat céloztak meg. Egyre nagyobb teret kapott és sikerült a leszakadást megakadályozni, a 80-as, 90-es években a szegényebb országok is jelentős növekedést értek el, sikertörténet Írország ahol a GDP az EU-s átlaghoz mérten 66%-ról 108%-ra ugrott, de 1994-2001 között a többi esetben is az évi növekedés 3% volt, az EU-s átlag 2%-hoz képest. A regionális támogatáspolitikai sikeresnek bizonyult. 2000-től elfogadták az Agenda 2000 támogatáspolitikai reformot, amely az újonnan csatlakozott országokat is figyelembe vette, de ez átmeneti volt hiszen 2007-től ezekre is a strukturális és kohéziós támogatáspolitikát terjesztették ki.

A strukturális és kohéziós alapok működése 1999-ig

6 célkitűzést fogadtak el: a fejlődésben elmaradt területek támogatása, az ipari hanyatlásba tartozó területek támogatása, munkanélküliség visszaszorítása, átképzések, mezőgazdaság, gyéren lakott területek támogatása. A *közösségi kezdeményezéseken* keresztül azon programokat támogatták, amelyek nem fértek bele a 6 célkitűzésbe. Akkor még ECU-ban számoltak, nem euróban.

A strukturális és kohéziós alapok 2000-2006 között

A problémát az újonnan csatlakozott országok jelentették, amelyek mind jogosultak a támogatásokra, mivel GDP átlaguk nem érte el az EU átlagának 75%-át. Végül a régi tagállamoknak ugyanazon szintet határozták meg mint az előző időszakra, az újonnan csatlakozottak számára alacsonyabb támogatási szintet határoztak meg.

Új célkitűzések 6-ról, 3-ra csökkentek, mivel összevontak néhány pontot: 1. elmaradt régiók támogatása (régi 1, 6, 5a), 2. strukturális változások támogatása (régi 2, 5b), 3. átképzések, munkanélküliség megelőzése (régi 3,4).

2000-től a 4 strukturális program működött: INTERREG (határokon átnyúló nemzetek és régiók közötti együttműködés), EQUAL (a munkaerőpiaci egyenlőtlenségek ellen), URBAN (válságban lévő városoknak szólt), LEADER (vidékfejlesztés).

Phasing out: azon régiók számára akik már erre az időszakra nem voltak jogosultak a támogatásra (régi tagállamok), fokozatosan csökkentették, majd szüntették meg a

támogatásokat. *Phasing in*: az újonnan csatlakozott országoknak (elmaradottabbak) fokozatosan növelték, amíg elérték a nekik jogosult szintet.

Plafonizálás: Strukturális Alapoknál a közösségi támogatás egy projektnél maximum 75%, Kohéziós Alapoknál maximum 80-85%. A 2004-ben (majd később 2007-ben) csatlakozott országok az első periódusban nem kapták meg teljesen a nekik járó jogos támogatást (*phasing in*), a 4%-os GDP-s támogatási küszöb is nehezítette a dolgukat, hiszen az ő GDP-jük jóval kisebb volt, ezért paradoxon alakult ki.

A strukturális és kohéziós alapok 2007-2013 között

Meghatározó probléma a hatalmas fejlettségi szintkülönbségek, ezért jelentős változásokat hoztak a támogatáspolitikában: a 4 strukturális alpból 2 maradt fenn (ERFA, ESZA) és a Kohéziós Alap. Leválasztásra került a strukturális alap másik 2 pillére és létrejött az EMVA (Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alap), illetve az EHA (Európai Halászati Alap). Az kohéziós összegek/támogatások növekedtek.

Célkitűzések: 1. Konvergencia- nagyjából az előző 1-es pontnak felel meg, 2. regionális versenyképesség és foglalkoztatás- ami kimaradt az 1-ből, illetve akik már nem jogosultak az 1-re a fejlődés miatt (őket ebből a szempontból *phasing in*-nek is nevezik), 3. Európai területi együttműködés- INTERREG-hez hasonló együttműködések támogat.

Ebben az időszakban bevezetik a progresszív, illetve regresszív támogatási plafonizálást, az előző egységes 4%-os GDP plafon helyett most 3,79%, de minél fejlettebb egy régió annál kevesebbet kap, minél elmaradottabb annál többet (közelít a fenti plafonhoz).

A strukturális és kohéziós alapok 2014-2020 között

Az európai regionális politika támogatási keretét az Európai strukturális és beruházási alapok képezik, ennek összetevői: ERFA, ESZA, Kohéziós Alap, EMVA, ETHA. A regionális politika kiegészíti és elősegíti az EU céljainak és politikájának megvalósulását.

Erre az időszakra kijelölt célok: foglalkoztatás növelése, kutatás-fejlesztés fellendítése, éghajlatváltozás és fenntarthatóság javítása, oktatás fejlesztése, szegénység elleni intézkedések.

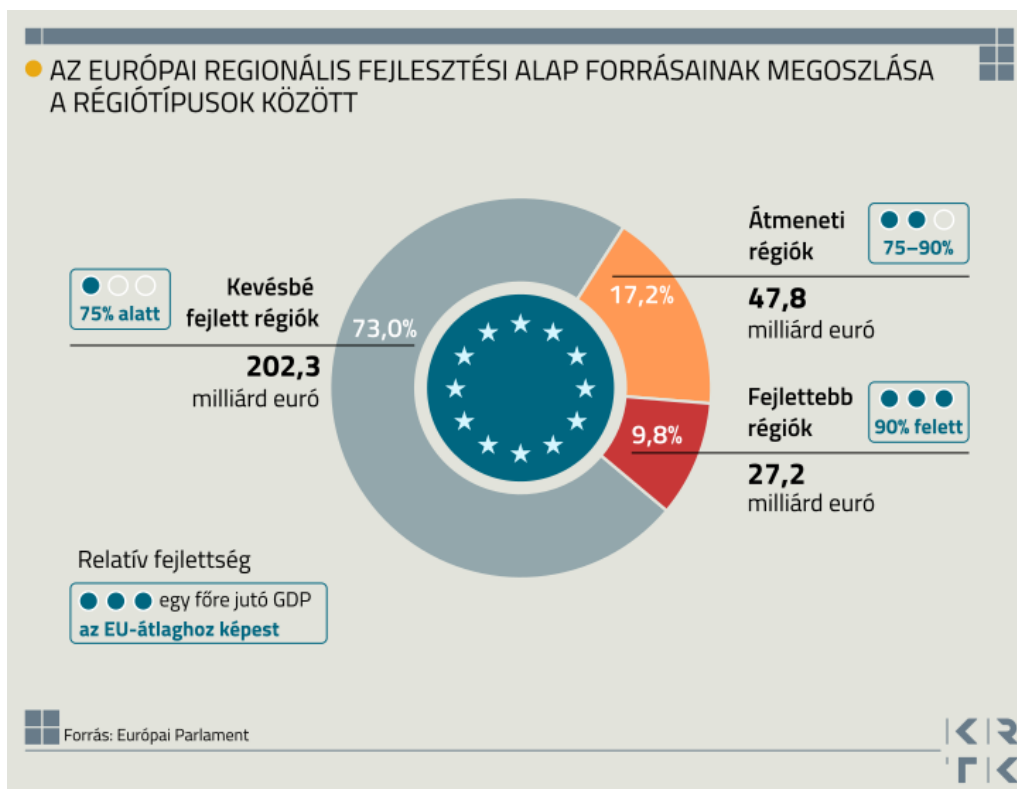
Ez az időszak 3 fő témakör köré csoportosul: Intelligens Európa (vállalkozások és új vállalkozások támogatása, új munkahelyek támogatása, kutatás-fejlesztés és széles sáv támogatása), Fenntartható Európa (megújuló energia, csökkentett energiafogyasztás, ivóvíz

minőségének javítása, szennyvízkezelés, utak, vasúti pályák), Inkluzív Európa (oktatás, gyerek gondozás, egészségügy). (Kengyel, 2015)

EU költségvetés 2021-2027 között

A Bizottság öt fő szakpolitikai célkitűzést határozott meg erre az időszakra: intelligensebb Európa (innováción alapuló, digitális), zöldebb, karbonmentes Európa, jobban összekapcsolt (hálózatos) Európa, szociálisabb Európa, a polgáraihoz közelebb álló Európa. Az ERFA (Európai Regionális Fejlesztési Alap) alapjaiból támogatott regionális fejlesztési beruházások az első két pontra helyezik a hangsúlyt. Bár eredetileg ezen beruházások a felzárkóztatást, konvergenciát helyezték előtérbe, az utóbbi időben egyre hangsúlyosabbá válik a versenyképesség növelésének igénye. Ennek eredménye, hogy a gazdaságilag fejlett régiók is részesülnek és részesülnek is a kohéziós alapokból. Az ERFA beruházások a következő három kategóriát különböztetik meg fejlettségi szintjük tekintetében: kevésbé fejlett régiók (itt az egy főre jutó GDP értéke nem éri el az EU-s átlag 75%-át), átmeneti régiók (75-90% fölötti értékekkel) és fejlettebb régiók (90% fölötti értékekkel). A kevésbé fejlett régiók a források több mint 70%-át kapják, míg a fejlettebbek kevesebb mint 10%-át.

10. ábra Az ERFA megoszlása a régiótípusok között, 2021-2027-es költségvetési időszak

(Forrás: Brucker, 2020)

A Bizottság javaslatára az allokációs módszer a GDP mellett, a mostani költségvetési ciklusban, figyelembe vesz más társadalmi-gazdasági szempontokat is, mint pl: munkanélküliség, népsűrűség, végzettségek szintje, éghajlatváltozás, a migránsok befogadása, integrációja. Ennek eredményeként Kelet Európából Dél Európába irányulnak át a források.

A koronavírus-járvány negatív gazdasági hatásainak ellensúlyozására erre az időszakra a kohéziós alapokat egy ún. Next Generation EU forrásokkal egészítik ki, a Helyreállítási és Rezilienciaépítési Eszköz a ReactEU kezdeményezéssel együtt a kohéziós fejezet forrásait háromszorosára növeli (Brucker, 2020).

3.2 Kohéziós alapok Romániában

A fejezet a teljesség igénye nélkül azon alapokat és ezen belül azon operatív programokat mutatja be, amelyek Erdély és ezen belül kifejezetten Székelyföld fejlődése szempontjából relevánsak. A fejezet kitér olyan operatív programra is, amely az előző költségvetési időszakban lett kiírva, de a 2022-es év elején még megpályázható volt, emellett néhány romániai állami alapból biztosított támogatást is ismertet, illetve érintőlegesen a jelenlegi költségvetési időszak operatív programjainak megnevezését és néhány esetben ezek vázlatszerű ismertetését tűzte ki célul.

Az operatív programok olyan részletes tervek, amelyek pontosan meghatározzák minden tagállam esetében hogyan fogják elkölteni az európai strukturális és beruházási alapokból származó támogatásokat (ec.europa.eu).

A Román Európai Befektetések és Projektek Minisztériuma a 2021-2027-es időszakra a következő fő Operatív Programokat jelölte meg (MFE, 2022):

- Közlekedés Operatív Program
- Egészségügy Operatív Program
- Regionális Operatív Program
- Intelligens Növekedés, Digitalizáció és Pénzügyi Eszközök Operatív Program
- Fenntartható Fejlődés Operatív Program
- Oktatás és Foglalkoztatottság Operatív Program
- Megfelelő Tranzíció Operatív Program
- Szociális Befogadás és Méltóság Operatív Program
- Technikai Asszisztencia Operatív Program

A 2014-2020-as költségvetési időszakra ugyanezen minisztérium a következő operatív programok lebonyolítását vezényelte: Nagy Infrastruktúra Operatív Program, Humántőke Operatív Program, Kompetitivitás Operatív Program, Hátrányos Helyzetű Személyek Megsegítése Operatív Program és Technikai Aszisztencia Operatív Program. Más minisztériumok a következő operatív programokért feleltek: Regionális Operatív Program, Adminisztrációs Kapacitás Operatív Program, Vidékfejlesztés Operatív Program, Halászati és Tengerügyi Operatív Program (mfe.gov.ro).

Az előző költségvetési ciklusban (2014-2020) működő operatív programok által kiírt pályázati lehetőségek lehívása és lebonyolítása a 2022-es évben is zajlott/zajlik. Ezek közül kiemelkedő fontosságú a termeléssel foglalkozó kis-és középvállalkozásoknak kiírt pályázati lehetőség. Ez a Kompetitivitás Operatív Program (Progamul Operațional Competitivitate) keretén belül került kiírásra a 4.1.1-es intézkedés értelmébe, amely a Termelési tevékenységeknek szánt befektetések (Investiții pentru activități productive) nevet viseli. Mivel Erdély és ezen belül Székelyföld iparának, termelési kapacitásának fejlesztése elengedhetetlen a régió fejlesztése szempontjából, az említett támogatási lehetőség több mint fontos szerepet játszik ebből a szempontból. Az alábbiakban ennek bemutatása következik.

Kompetitivitás Operatív Program, 4.1.1-es intézkedés: Termelési tevékenységeknek szánt befektetések

Összköltségvetés: 358 millió euró

Pályázási feltételek:

- mikro, kis-és középvállalkozásoknak szól a kiírás
- a vállalkozás 2018. december 31-ke előtt lett alapítva és az utóbbi 5 évben nem kapott támogatást azokra a költségekre, amelyekre jelen kiírás keretén belül pályázik
- nyereséget könyvelt el a 2019-es évre
- mivel a pályázatot célzottan a COVID 19 járvány miatt elszenvedett veszteségek ellensúlyozására írták ki, ezért a pályázó cég üzleti forgalma 2020-ban 2019-hez képest min 5%-os visszaesést kell mutatnia
- a TEÁOR-kód (románul CAEN-kód) szerint a következő cégek pályázhatnak: feldolgozóipar, autójavítás építkezési ipar, szállítás és raktározás, vendéglátóipar, tudományos, műszaki, adminisztratív tevékenységi körök, oktatás,

egészségügy, kulturális és szabadidős tevékenységek, egyéb szolgáltatások (kivételek vannak megjelölve), kereskedelem

Elszámolható költségek: gépek, felszerelések, IT eszközök, szoftverek; épületek felújítása; újrahasznosítható energia használatával és energiahatékonyság bevezetésével kapcsolatos költségek; területrendezés és közművesítés; tervezési költségek; elektromos/ hibrid autók vásárlása; pályázatírási és -lebonyolítási költség; a projekt kötelező nyilvánosságának biztosítása.

A megpályázható összeg értéke: 50.000-1.000.000 euró, de azzal a kitéttel, hogy nem lehet több mint a 2019-es üzleti forgalom ötszöröse.

A támogatás mértéke a vállalkozás méretétől függ, ennek értelmében:

- mikrovállalkozások esetében az elszámolható költség 95%-a
- kisvállalkozások esetében az elszámolható költség 90%-a
- nagyvállalkozások esetében az elszámolható költség 85%-a

Az elbírálásnál számít az elért pontok értéke (minimum 70 pont elérése szükséges), és a pontozás folyamán a következő szempontokat veszik figyelembe: innovatív termék/folyamat bevezetése, munkatermelékenység növekedése, az üzleti forgalom csökkenésének mértéke, környezetvédelem (a befektetett összeg legalább 20%-át kötelező erre fordítani). (Európai Befektetések és Fejlesztések Minisztériuma- MFE, 2022)

A támogatási lehetőség 2022. március 21-én nyílt és a pályázóknak öt nap állt rendelkezésükre benyújtani pályázataikat. A jelenlegi költségvetési ciklusban (2021-2027) is jelentős figyelmet szentelnek a hasonló beruházások támogatására. Előreláthatóan ezek az Intelligens Növekedés, Digitalizáció és Pénzügyi Eszközök Operatív Program (Programul Operațional Creștere Inteligentă, Digitalizare și Instrumente Financiare- POCIDIF), a Megfelelő Tranzíció Operatív Program (Programul Operațional Tranziție Justă- POTJ) és a Regionális Operatív Program (Programul Operațional Regional- POR) keretén belül valósulnak meg). (Európai Befektetések és Fejlesztések Minisztériuma- MFE, 2022)

Figyelemre méltóak azok a támogatási lehetőségek, amelyeket román állami alaphól finanszíroznak bár, de EU-s segítséggel és nem tartoznak a fent említett operatív programok rendszerébe. A Román Vállalkozási és Turisztikai Minisztérium (Ministerul

Antreprenoriatului și Turismului) által menedzselt kiírások is a társadalmi-gazdasági fejlődést hivatottak előmozdítani, nagy hangsúlyt fektetve a vállalkozások támogatására. Ezen pályázati lehetőségek évente kerülnek kiírásra a 2022-2027-es időszakban. Az egyik ilyen vissza nem térítendő támogatás a frissen induló vállalkozásokat támogatja és a Strat Up Nation nevet viseli.

A Start Up Nation támogatási eszköz

A támogatás „de minimis” típusú, ami azt jelenti, hogy az utóbbi három év leforgása alatt a vállalkozás nem részesült 200.000 eurót meghaladó támogatásban, vagy szállítást végző vállalkozások esetén ez nem haladja meg a 100.000 eurót.

A támogatás összege változó attól függően, hogy a vállalkozó egy vagy két személyt alkalmaz legalább két évre a projekt megvalósítása során. Az előző esetben 100.000 lej, míg az utóbbiban 200.000 lej vissza nem térítendő támogatást biztosítanak, a támogatás mértéke mindkét esetben maximum 95% az elszámolható költségek értékéből (Vállalkozásfejlesztési és Turisztikai Minisztérium, 2022).

Pályázási feltételek:

- olyan cégek pályázhatnak, amelyeket 2020. január 1-je után alapítottak
- a cégnek nincs állami adóssága
- nem pályázhat az a cég amely már részesült Start Up Nation támogatásban vagy Grant Capital és HORECA programok valamelyikének a támogatásában
- a TEÁOR-kódok (CAEN-kód Romániában) listája meghatározott, mezőgazdaságban aktiváló cégek nem pályázhatnak

Elszámolható költségek (olyan költségkategóriák amelyeket a pályázat támogat): technológiai felszerelések, gépek; a tevékenység lebonyolításához szükséges területek vásárlása; szállítási eszközök; digitális fejlesztések (minimum 25.000 lej értékben); bútorzat; szabadalom; a pályázat népszerűsítésének költségei.

A pályázat elbírálása pontozás alapján történik ahol több szempontot is figyelembe vesznek, mint pl termelőtevékenységet folytat-e cég vagy sem, az önrész mértéke, a technológiai berendezések támogatását előnybe részesítik stb. (Morado Consulting, 2022).

Ugyancsak a fent említett minisztérium hatáskörébe tartozik még két állami de minimis típusú támogatás, az egyik az ún. mikro-ipari (microindustrializare) tevékenységeket, míg a másik a kereskedelmi tevékenységeket támogató eszköz.

A támogatás mértéke: 85% , de nem haladhatja meg az 500.000 lejt a termelőcégek esetében, míg a kereskedelemmel foglalkozó cégek támogatása nem haladhatja meg a 300.000 lejt kedvezményezettenként (Vállalkozásfejlesztési és Turisztikai Minisztérium, 2022).

Pályázási feltételek:

1. 2019. december 31 előtt alapított kis-és középvállalkozások (KKV-k)
2. azon cégek, amelyek min.1 új munkahelyet teremtenek a projekt megvalósítása által
3. azok a vállalkozások, akik nem részesültek támogatásba támogatást a következő programok keretén belül: 2-es intézkedés (măsura 2, OUG 130/2020), Start-up Nation, HORECA pályázatok
4. amennyiben a tulajdonosoknak egy vagy több cége is van, csak az egyikkel pályázhat

Elszámolható költségek: gépek, eszközök, felszerelések, bútorzat, berendezések újrahaznosítható energiák használatához; járművek, utánfutók, rakodók, emelők beszerzésének támogatása; helyiség vásárlása termeléshez és raktározáshoz; adminisztratív/működési költségek korlátozott mértékben (fizetések, energiafogyasztás, könyvelés, stb.); digitális fejlesztések (weboldal, domain stb.).

A vidékfejlesztésre irányuló befektetéseket a Nemzeti Vidékfejlesztési Program (Programul Național pentru Dezvoltare Rurală- PNDR) keretén belül támogatják. A programon belül ún. intézkedéseket (măsuri) és al-intézkedéseket (submăsuri) dolgoznak ki, amelyeken keresztül hirdetik meg a pályázatokat. A pályázatok támogatnak úgy mezőgazdasági jellegű, mint nem mezőgazdasági jellegű, de a vidékfejlesztésre irányuló projekteket egyaránt. Az említett al-intézkedések a következők (Vidéki Befektetések Támogatásának Ügynöksége, 2022):

- 4.1 Mezőgazdasági megmunkálások támogatása
- 4.2 Mezőgazdasági termékek feldolgozása
- 6.1 Fiatal farmerek támogatása
- 6.2 Nem mezőgazdasági aktivitások létrehozásának támogatása
- 6.3 Kis farmok fejlesztésének támogatása

- 6.4 Nem mezőgazdasági aktivitások fejlesztésének támogatása
- 9.1 Mezőgazdasági termeléssel foglalkozó csoportok támogatása
- 16.4-16.4a Együttműködések támogatása.

A Regionális Operatív Program- ROP (Programul Operațional Regional- POR) a Romániát felosztó nyolc fejlesztési régió szerint fogalmaz meg támogatási kereteket, Székelyföld a Központi Fejlesztési Régióhoz (Regiunea de Dezvoltare Centru) tartozik. A ROP központi régióknak szánt támogatásai szempontjából kiemelkedőek a KKV-nek szánt támogatási keretek, amelyek K+F, technológiai transzfer, digitalizáció, oktatás, turisztikai aktivitások támogatásait célozzák meg (Központi Fejlesztési Ügynökség, 2022).

Az infrastrukturális beruházások támogatását a Szállítás Operatív Program biztosítja (Programul Operațional Transport- POT), itt összesen tíz ún. prioritási tengely (axă prioritară) található és mindegyik valamilyen infrastrukturális beruházást támogat.

A szakképzés, továbbtanulás, foglalkoztatás támogatását az Oktatási és Foglalkoztatási Operatív Program (Programul Operațional Educație și Ocupare) biztosítja, ennek keretén belül is tíz prioritási tengely van, amelyek különböző oktatási és foglalkoztatási területeket hivatottak támogatni a 2021-2027-es időszakra (Európai Befektetések és Projektek Minisztériuma, 2022).

3.3 Európai Uniós alapok és támogatások a 2021-2027-es költségvetési időszakra

Az előző fejezet a jelenlegi akár bevezetőjeként is értelmezhető, hiszen míg az, alapvető terminológiákat tisztázott, múlt időszakbeli támogatási programot mutatott be, illetve román költségvetésből támogatott alapokat és felsorolta a jelenlegi operatív programok egy részét, addig a jelen fejezet a 2021-2027-es költségvetési időszak támogatáspolitikáját részletezi, hangsúlyt fektetve a Központi Fejlesztési Régióra (Regiunea de Dezvoltare Centru), amely magába foglalja a legnagyobb összefüggő tömbben élő magyarságot Erdély területén, Székelyföld képviselőjében.

Első lépésként elemeznünk kell, hogy az Európai Unió, mint országok közössége, a következő 2021-2027-es időszakra milyen támogatási alapokkal rendelkezik, ezek milyen irányelveket

követnet, a támogatások szempontjából milyen területek élveznek prioritást, illetve minderre mekkora pénzügyi kerettel áll rendelkezésre.

A támogatási alapokat az Európai Bizottság két nagy részre osztja, ekképpen:

- kohéziós politika, ez magába foglalja a következő alapokat:
 - Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERFA)
 - Európai Szociális Alap Plusz (ESZA+)
 - Kohéziós Alapok
 - Igazságos Átmenet Alap
 - Interreg
- egyéb alapok, a következőket tartalmazza:
 - Menekültügyi, Migrációs és Integrációs Alap
 - Határmenedzsment és Vízumügyek
 - Belső Biztonsági Alap
 - Európai Tengerészeti, Halászati és Akvakultúra Alap

Jelen tanulmány a kohéziós politikával foglalkozik, azon belül is leginkább az Európai Regionális Fejlesztési Alappal (ERFA), az Európai Szociális Alappal (ESZA) és a Kohéziós Alappal, hiszen megítélésem szerint ezek járulnak hozzá leginkább a jelenlegi kutatás tárgyát képező régió fejlesztéséhez.

Annak érdekében, hogy az unió által rendelkezésre bocsájtott támogatásokat felhasználhassuk egy régió fejlesztésére – esetünkben Székelyföld – szükséges megismernünk minden egyes támogatási alap szerkezetét, irányelveit, felépítését és működését. Ezek rövid ismertetése következik a továbbiakban.

Az ERFA (Európai Regionális Fejlesztési Alap) célja az Európai Unió belüli kohézió megerősítése gazdasági és társadalmi téren a régiók közötti egyensúlyhiány korrekciója révén. A jelenlegi 2021-2027-es költségvetési időszakban az unió egészére szánt kezdeti előirányzott keret 215 milliárd euró, a jóváhagyott költségvetés pedig összesen- amely tartalmazza úgy az EU támogatásokat, mint a nemzeti hozzájárulásokat is- 129.315.013.735 euró (hozzávetőlegesen 129,31 milliárd euró), amiből EU támogatás 86.380.355.147 euró (hozzávetőlegesen 86,38 milliárd euró), illetve a nemzeti hozzájárulások összesen 42.934.658.588 euró (hozzávetőlegesen 42,93 milliárd euró). A beruházások tekintetében a

következő fő irányelvek, finanszírozási prioritások (úgynevezett szakpolitikai célkitűzések) kerültek megfogalmazásra:

- *Versenyképesebb és intelligensebb Európa*: kis- és középvállalkozások (KKV) támogatása, hangsúlyt fektetve az innovációra és a digitalizációra
- *Zöldebb Európa*: alacsonyabb széndioxid kibocsátás, a Párizsi Szerződés érvénybe léptetése, újrahasznosítható energiaforrások felhasználása, a klímaváltozás visszaszorítása
- *Összekapcsolt Európa*: stratégiai szállítási és digitális hálózatok fejlesztése és kiépítése révén
- *Szociálisabb Európa*: hatékony és inkluzív foglalkoztatás, az oktatáshoz és az egészségügyi ellátáshoz való egyenlő hozzáférés biztosítása, de a fenntartható turizmus és a kultúra támogatása is ide tartozik
- *A polgáraihoz közelebbi Európa*: a helyi stratégiai fejlesztések és a fenntartható városfejlesztések támogatása

A támogatási alap legfontosabb irányelvei a versenyképesebb és intelligensebb Európa (első szakpolitikai célkitűzés – policy objective, a továbbiakban PO1), és a zöldebb, illetve alacsony széndioxid kibocsátású Európára (második szakpolitikai célkitűzés – policy objective, a továbbiakban PO2) való átállás. Minden régió és tagállam a kiutalt összeg legalább 30%-át a PO2-re összpontosítja. A legfejlettebb tagállamok és régiók a támogatások 85%-át PO1 és PO2-re fordítják. Az úgynevezett tranzit régiók (átmenet a gyengén fejlett és a legfejlettebb között) a támogatások legalább 40%-át PO1-re fordítják. A gyengén fejlett régiók a támogatások legalább 25%-át PO1-re szükséges fordítaniuk. Minden tagállamnak és régióknak a támogatások legalább 8%-át városfejlesztésre kell fordítaniuk különböző helyi fejlesztési együttműködések által. Előreláthatóan az ERFA 30%-al járul majd hozzá a klímavédelmi célkitűzésekhez, az erre a célra szánt teljes költségvetésből (Európai Bizottság Hivatalos Honlapja-ERDF, 2022).

Előreláthatóan a 2022-2027-es időszakra Romániának az ERFA alapokból összesen több mint 9,6 milliárd euró támogatást juttatnak, amelynek nagy része Európai Unió hozzájárulás, kisebb részben pedig nemzeti hozzájárulás. A következőkben megvizsgáljuk, hogy ebből az összegből minden egyes PO (policy objective- szakpolitikai célkitűzés) mekkora juttatást kap és minden esetben milyen befektetési célokat támogatnak.

Versenyképesebb és intelligensebb Európa (PO1) esetében a juttatások összértéke 2.596.096.670 euró, ami a szóban forgó időszak teljes ERFA értékének a 27%-át teszi ki. Konkrét célkitűzései között szerepel az innováció, kutatás és az új fejlett technológiák bevezetése; a digitalizáció előnyeinek gyümölcsöztetése úgy az állampolgárok, mint vállalkozások és közigazgatás szintjén egyaránt; a kis- és középvállalkozások (KKV) növekedésének és versenyképességének elősegítése; készségek fejlesztése az intelligens szakosodás, iparosodás és a vállalkozói szellem elősegítéséhez; digitális kapcsolatok javítása.

A PO1 esetében a következőkre hívható le támogatás:

- a kis- és középvállalkozások (KKV) támogatása eszközbeszerzésre (ide tartoznak az immateriális eszközök vagy e-tőke is), amelyek kutatásokat és innovatív tevékenységeket végeznek
- technológiatranszfer, illetve a vállalkozások, felsőoktatási intézmények és kutatási központok közötti együttműködés
- képzések, kapacitás és készségek fejlesztése, vállalkozói szellem fejlesztése az ipari átmenethez és felfedezések támogatása
- a KKV-nek szánt kereskedelmi infrastruktúra fejlesztése (ide értve az ipari parkokat és telephelyeket)
- a KKV-k kereskedelmi fejlesztése és nemzetközivé tétele
- innovációs klaszterek és kereskedelmi hálózatok támogatása KKV-k számára, inkubációs tevékenységek, kezdő (start-up), illetve spin-off (kutatással, fejlesztéssel foglalkozó) vállalkozások támogatása
- a KKV-k digitalizációjának előmozdítása, elősegítése
- telekommunikáció, IT szolgáltatások, e-egészségügy

Zöldebb Európa (PO2) általában minden olyan tevékenységet támogat, amely a széndioxid kibocsátásának csökkentését, a klímavédelmet, az újrahasznosítható energiák felhasználását, a szennyezés csökkentését, a biodiverzitást és a városi ökológiai infrastruktúra, a körkörös gazdaság (környezetbarát terméktervezés, amely a termék tartósságát, javíthatóságát, újrahasznosítását tartja szem előtt), illetve a fenntartható multimodális városi közlekedés (okos közlekedési rendszer) fejlesztését valósítják meg.

A PO2 által támogatható tevékenységek a következők:

- középületek és lakóházak energetikai hatékonyságát növelő tevékenységek

- a központosított fűtési rendszerek hatékonyságát előmozdító tevékenységek
- újrahasznosítható energiaforrások felhasználása: napenergia, szélenergia, biomassa, geotermikus energia
- az elektromos áram intelligens elosztási rendszereinek támogatása
- az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodás, a katasztrófákkal szembeni ellenállóképesség, kockázatmegelőzési stratégiák (földcsuszamlás, szárazság, árvíz, földrengés) támogatása
- fenntartható vízgazdálkodás
- a körkörös gazdaságba való áttérés előmozdítása
- biodiverzitás biztosítása, a városi zöld infrastruktúra kiépítése, szennyezés csökkentése, a szennyezett ipari telephelyek fertőtlenítése
- városi közlekedés fejlesztése, főleg a kevésbé fejlett régiókban, mint pl: kisvasút, metró- és villamos vonalak, illetve a kerékpáros infrastruktúra fejlesztése

Összekapcsolt Európa (PO3) a transzeurópai közlekedési hálózat (TEN-T) fejlesztését, ezek a klímaváltozással szembeni ellenállóképességét, biztonságosságát, intermodalitását előmozdító tevékenységek támogatását célozza meg, ugyanakkor a regionális, helyi hálózatok fejlesztését, illetve ezek a TEN-T-hez való kapcsolódását, a határközi mobilitás elősegítését és a digitális összekapcsoltság javítását is prioritásként kezeli.

A PO3 által támogatott tevékenységek:

- autópályák, nemzeti, regionális, helyi úthálózatok építése, újraépítése, felújítása
- másodlagos úthálózat-kapcsolatok építése a TEN-T úthálózatokkal és csomópontokkal
- vasútvonalak építése, újraépítése, felújítása
- Európai Vasúti Forgalomirányítási Rendszer (ERTMS) kiépítése és mobil vasúti eszközök beszerzése
- nem városi multimodális közlekedés támogatása
- kikötők
- alternatív üzemanyagokhoz való hozzáférést biztosító infrastruktúra és kerékpározás biztosítása
- a közlekedés digitalizálása

Szociálisabb Európa (PO4) legfőképpen a szociális infrastruktúra fejlesztését célozza meg, figyelembe véve az innováció fontosságát is a minőségi munkahelyekhez való hozzáférés

megkönnyítése érdekében. Ugyanakkor jelentős hangsúlyt fektet az oktatásra, tanulásra és minden olyan infrastruktúra fejlesztésére, amelyek az ezekhez való hozzáférést megkönnyítik. Továbbá a marginalizált csoportok, bevándorlók társadalmi-gazdasági integrációjára is biztosít támogatást, ide értve a lakhatást, egészségügyi ellátást és egyéb szociális szolgáltatásokat.

A PO4 a következő esetekben nyújt támogatást:

- infrastrukturális beruházások támogatása az óvodai nevelés, alap-, közép-, felsőfokú oktatás és a felnőttképzés megvalósítása és fejlesztése érdekében (úgy személyes, mint online térben egyaránt)
- migránsok, menekültek (főleg, de lehetnek egyéb, nemzetközi védelmet kereső személyek is) megsegítése a lakhatás, ideiglenes befogadás és szociális ellátás által
- egészségügyi infrastruktúrák támogatása, orvosi eszközök, mobil egészségügyi eszközök és az egészségügy digitalizálása
- hátrányos helyzetű csoportok (munkanélküliek, fiatalok, romák, szegénységben élők) támogatása a munkahelyszerzés területén
- független aktivitások, szociális területen tevékenykedő és start-up (újonnan induló) vállalkozások támogatása
- az esélyegyenlőség biztosításának támogatása, a hátrányos csoportok munkába való be- és visszaillesztése, a társadalmi életbe való aktív részvétel előmozdítása
- az egészségügyi rendszerekhez való hozzáférést segítő és ezek hatékonyságát növelő intézkedések támogatása
- a család- és társadalomgondozási szolgáltatások javításának támogatása
- a kultúra és turizmus szerepének növelése a gazdasági fejlődésben, a társadalmi befogadásban és innovációban

A polgáraihoz közelebbi Európa (PO5) az integrált és az inkluzív fejlődés előmozdítását támogatja társadalmi, gazdasági és környezeti téren, figyelembe véve ugyanakkor a kulturális és természeti örökség, a fenntartható turizmus és a városi, illetve a városokon kívüli területek biztonságának fejlesztését.

A PO5 a következő tevékenységeket támogatja:

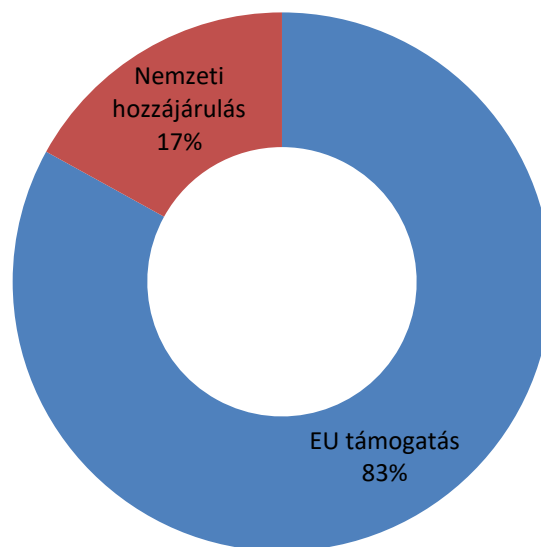
- a turisztikai közvagyon és az ehhez kapcsolódó turisztikai szolgáltatások fejlesztése, népszerűsítése és védelme

- a kulturális örökség és az ehhez kapcsolódó kulturális szolgáltatások fejlesztése, népszerűsítése és védelme
- az ökoturizmus és a természeti örökség fejlesztése, népszerűsítése és védelme
- a közterületek megújítása és ezek biztonságossá tétele

(Eur-Lex, 2022)

A Romániának szánt ERFA által támogatott összérték a 2021-2027-es költségvetési időszakra 9.614.292.107 euró (hozzávetőlegesen 9,6 milliárd euró), amiből az Európai Unió által támogatott érték 7.982.036.794 (hozzávetőlegesen közel 8 milliárd euró) és a nemzeti hozzájárulás értéke pedig 1.632.255.313 euró (hozzávetőlegesen 1,6 milliárd euró), 2022. novemberi adatok alapján.

11. ábra Nemzeti és EU-s hozzájárulás mértéke a Romániának szánt ERFA alaphoz

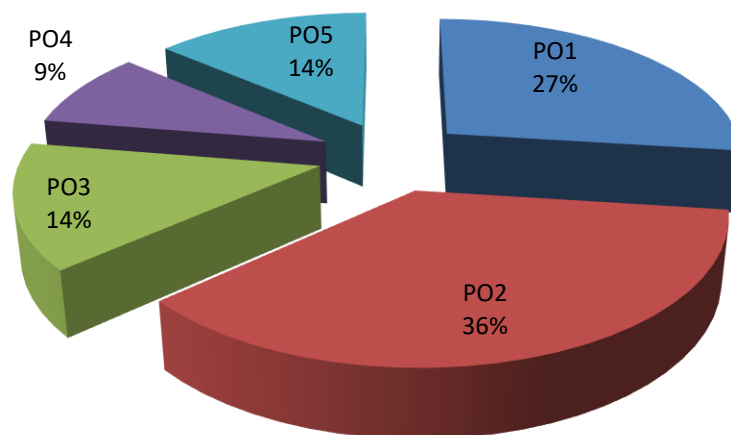

(Forrás: Európai Bizottság-ERFA, 2022)

Amint az a fentiekből kiderült az ERFA alapot öt politikai célkitűzés (PO) alkotja, minden esetben megjelölve az adott célkitűzés pontos és egyértelmű irányelveit, illetve pontosan meghatározzák azon tevékenységek összességét, amelyekre támogatás hívható le a szóban forgó uniós alap esetében.

A következő ábra bemutatja, hogy a Romániának szánt jelenlegi költségvetési időszakban melyik PO-ra mekkora hangsúlyt fektetnek az ERFA keretén belül (ebben az esetben az Európai Unió és a nemzeti hozzájárulást egybevonva):

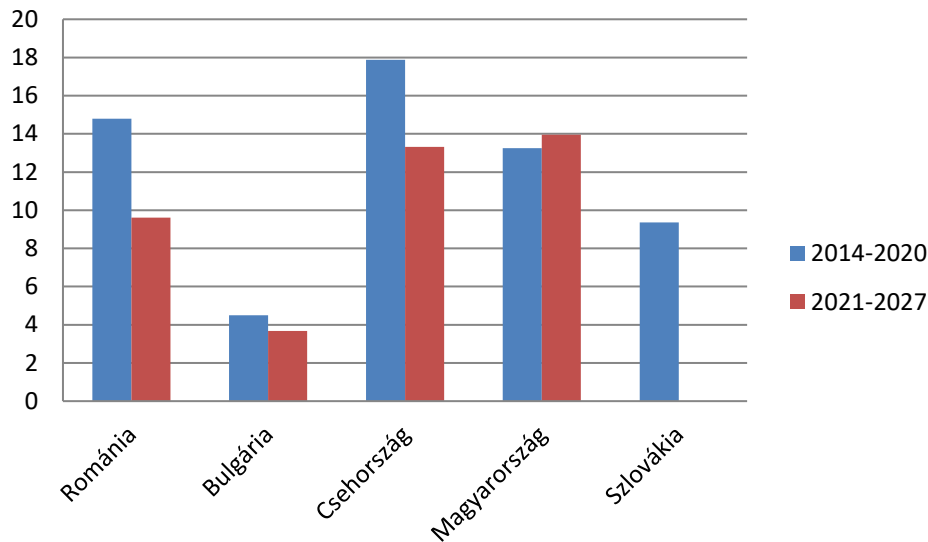
12. ábra PO-k felosztása az ERFA keretén belül (Románia esetében)

(Forrás: Európai Bizottság-Románia, 2022)

Ahol, PO1- Versenyképesebb és intelligensebb Európa, a juttatás összértéke: 2.596.096.670 milliárd euró; PO2- Zöldebb Európa, juttatás összértéke: 3.504.483.339 euró; PO3- Összekapcsolt Európa, a juttatás összértéke: 1.358.869.292 euró; PO4- Szociálisabb Európa, a juttatás összértéke: 837.339.488 euró; PO5- A polgáraihoz közelebbi Európa, a juttatás összértéke: 1.317.503.318 euró.

13. ábra Az ERFA támogatásait összehasonlítva a legutóbbi (2014-2020) és a jelenlegi (2021-2027) költségvetési időszakban, a Kelet Európai térség országai tekintetében

(Forrás: Európai Bizottság 2014-2020; 2021-2027, 2022)

Megjegyzés: Magyarország esetében a jelenlegi költségvetési időszakra vonatkozó összeg a 2021 júliusában megjelent Partnerségi Megállapodás által tartalmazott adatot jelöli, ami egy tervezetnek tekintendő, Szlovákia esetében a 2021-2027-es időszakra nincs adat (2022-es adatok).

Az Európai Unió kohéziós politikájának következő támogatási alapja az Európai Szociális Alap Plusz (European Social Fund Plus- ESF+, továbbiakban ESZA+). A 2021-2027-es költségvetési időszakra ezen alapon belül a kezdeti előirányzott keret közel 99 milliárd euró, a jóváhagyott költségvetés pedig összesen- amely tartalmazza úgy az EU támogatásokat, mint a nemzeti hozzájárulásokat is 53.984.951.023 euró (hozzávetőlegesen 53,9 milliárd euró), amiből EU támogatás 32.161.249.857 euró (hozzávetőlegesen 32,16 milliárd euró), illetve a nemzeti hozzájárulások összesen 21.823.701.166 euró (hozzávetőlegesen 21,8 milliárd euró) összegre rúgnak.

Az ESZA+ a legfontosabb uniós eszköz az emberekbe való befektetés tekintetében. A „Szociálisabb és befogadóbb Európa” szakpolitikai célkitűzések értelmében segíti a vállalkozások létrehozását, az embereket az elhelyezkedésben, támogatást biztosít a hátrányos helyzetű csoportoknak, de az oktatás javítása és a közszolgáltatások hatékonyabbá tétele is céljai között szerepel. A 2014-2020-as költségvetési időszakban támogatott prioritásokat is

integrálja az Ifjúsági Foglalkoztatási Kezdeményezés (YEI) és a Legrászorultabbak Európai Segítségnyújtási Alap (FEAD) keretében. Az alap ugyanakkor egyik legfontosabb eszköze lesz az EU társadalmi-gazdasági kilábalásának a koronavírus járvány által okozott helyzetből. A pandémia negatív hatásai közé tartozik az egyenlőtlenségek növekedése társadalmi csoportok között, óriási kihívás elé állította az egészségügyi és oktatási rendszereket, illetve felborította a munkaerőpiac egészséges működését. Az ESZA+ egyik legfőbb célkitűzése, hogy segítséget nyújtson a tagállamoknak ezen problematikák hatékony kezelésében. Továbbá, mint a kohéziós politika eszközeként az említett alap legfontosabb küldetései közé tartoznak a gazdasági, társadalmi, területi kohézió megvalósítása, ennek eredményeként pedig a csökkentve a tagállamok és régiók közötti egyenlőtlenségeket.

Az ESZA+ a jelenlegi költségvetési időszakban (2021-2027) négy alapot ötvöz, amelyek az ezt megelőző időszakban (2014-2020) különálló támogatási eszközként működtek, ezek pedig a következők: a legismertebb az Európai Szociális Alap (ESZA), továbbá ide tartoznak a már fennebb említett Legrászorultabbak Európai Segítségnyújtási Alap (FEAD) és Ifjúsági Foglalkoztatási Kezdeményezés (YEI), illetve az Európai Foglalkoztatási és Szociális Innováció Program (EaSI).

Összegezve az ESZA+ a Szociális Jogok Európai Pillére (European Pillar of Social Rights- 20 alapelvet fogalmaz meg az oktatás, esélyegyenlőség, foglalkoztatás, egészségügy, gyerekvédelem stb területén) elvét támogatja intézkedéseivel a foglalkoztatás, oktatás, a készségek fejlesztése és a befogadás területén. Mindezek révén hozzájárul a munkanélküliség csökkentésének, a képzések minőségi javításának, a társadalmi integráció, a nemek közötti esélyegyenlőség, az alapvető jogok tiszteletben tartása és a megkülönböztetés-mentesség megvalósításához.

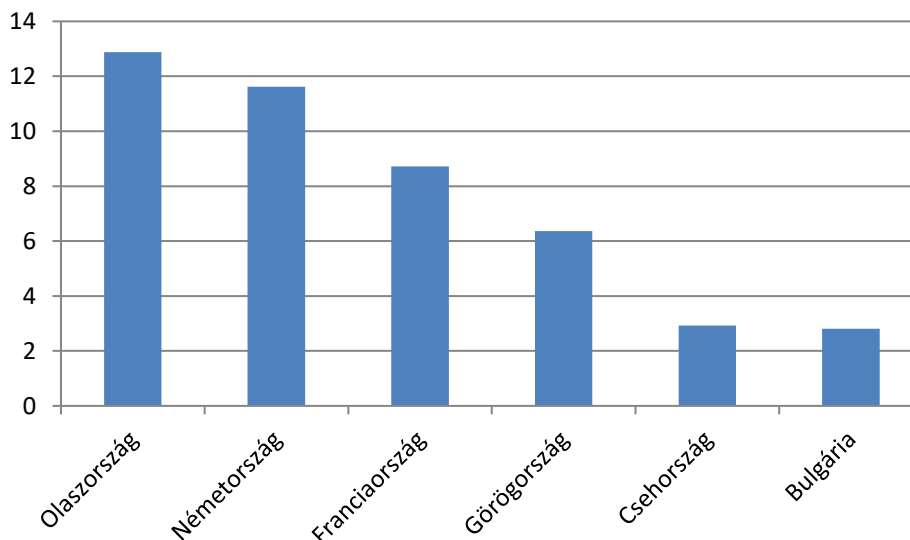
Az alap, mint az igazságos és inkluzív fellendülés egyik fő támogatója, a következő célokra összpontosít:

- társadalmi befogadás: legfőképpen a marginalizált csoportok társadalmi-gazdasági integrációjára fókuszál, továbbá prioritásként kezeli a szociális védelmet, a minőségi szolgáltatásokhoz való egyenlő hozzáférést, a szegénység elleni küzdelmet
- oktatás és készségek: képzési és oktatási rendszerek javításának, illetve az ezekhez való egyenlő hozzáférés biztosításának támogatása, ugyanakkor fontosnak tartja az átképzést, továbbképzést és az élethosszig tartó tanulást
- foglalkoztatás: biztosítani kívánja a minőségi és elérhető foglalkoztatást kivétel nélkül mindenki számára, ide tartozik a fiatalok foglalkoztatása is, továbbá

fontosnak tartja a korszerűsítés megvalósítását a munkaerő-piaci intézmények és szolgáltatások területén, ide tartozik a nemek szerinti kiegyensúlyozott munkaerő-piaci részvétel is, illetve a társadalom aktív rétegének- mint amilyenek a munkavállalók, vállalkozók, vállalkozások- alkalmazkodása a változásokhoz, új helyzetekhez.

(Európai Bizottság Hivatalos Honlapja- ESF+, 2022)

14. ábra Az ESZA+ által hat leginkább támogatott tagállam (milliárd euróba kifejezve)

(Forrás: Európai Bizottság -ESF+, 2022)

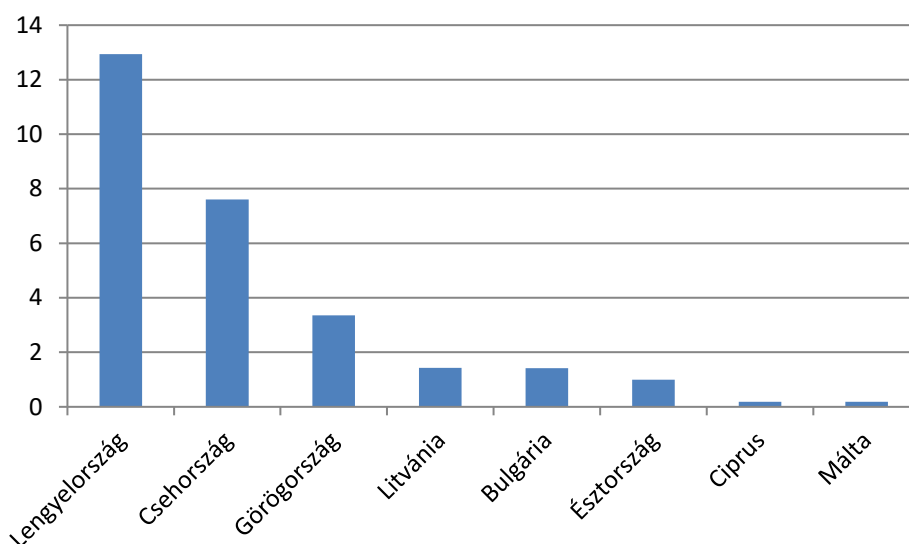
Megjegyzés: A dolgozat jelen alfejezetének kidolgozásának pillanatában (2022.11.20) Romániáról, az Európai Bizottság hivatalos honlapján az ESZA+ támogatásokról nem áll rendelkezésre adat.

Az Európai Unió harmadik kohéziós politikáját alkotó alap a Kohéziós Alap (KA), azon tagállamok számára nyújt támogatást, amelyek egy főre jutó Bruttó Nemzeti Jövedelme (GNI- Groth National Income) nem éri el az EU-27 átlagának 90%-át, hozzájárulva ezáltal ezek gazdasági, társadalmi és területi kohéziójának erősítéséhez. Ezek a tagállamok a következők: Bulgária, Horvátország, Ciprus, Csehország, Észtország, Görögország, Magyarország, Lettország, Litvánia, Málta, Lengyelország, Portugália, Románia, Szlovákia, Szlovénia. A kezdeti előirányzott összeg (mind a 15 tagállam részére összesen) 36,6 milliárd euró, ebből eddig elfogadtak 28.166.116.443 eurót (hozzávetőlegesen 28,16 milliárd euró), amely összeg magába foglalja úgy az EU-s támogatások, mint a nemzeti hozzájárulások összértékét.

Felbontva az EU-s támogatások 23.851.715.070 eurót (hozzávetőlegesen 23,85 milliárd eurót), míg a nemzeti hozzájárulások összértéke 4.314.401.373 eurót (hozzávetőlegesen 4,31 milliárd eurót) tesznek ki. Az alap a Zöldebb Európa és az Összekapcsolt Európa szakpolitikai célkitűzéseket (PO) tartja szem előtt, ezáltal biztosítva a környezetvédelmi és a transzeurópai közlekedési hálózatok (TEN-T) támogatását. Elvárásként fogalmazódott meg, hogy a KA 37%-át a klímaváltozásra vonatkozó célkitűzésekre használják fel.

(Európai Bizottság Hivatalos Honlapja- CF, 2022)

15. ábra A KA eddig elfogadott költségvetése nyolc tagállam számára biztosít támogatást (EU-s támogatás és nemzeti hozzájárulás összesen, milliárd euróba kifejezve)

(Forrás: Európai Bizottság –CF, 2022)

Megjegyzés: A jelen pillanatban (2022.11.20) Romániáról nem szerepelnek adatok az Európai Bizottság hivatalos honlapján, erről előreláthatóan a 2023-as év folyamán tesznek közzé információkat.

A kohéziós politika negyedik tartópillére az Igazságos Átmenet Alap (IÁA, Just Transition Fund- JTC). Az alap a 2021-2027-es költségvetési időszak újdonsága, új finanszírozási eszköz, amely 19,2 milliárd euró előirányzott összeggel rendelkezik a tagállamok összességét illetően. Ebből eddig elfogadásra került egy 9.200.065.464 eurós (hozzávetőlegesen 9,2 milliárd euró) költségvetés, ebből EU-s támogatás összesen 6.187.229.661 euró

(hozzávetőlegesen 6,18 milliárd euró) és nemzeti hozzájárulások összesen 3.012.835.803 euró (hozzávetőlegesen 3 milliárd euró), 2022 novemberi adatok alapján.

Az Igazságos Átmenet Alap az Igazságos Átmenet Mechanizmusának első pillére az Európai Zöld Megállapodás keretében, ennek értelmében elsődleges célja a klímasemlegesség megvalósítása az Európai Unió területén 2050-ig. Az alap legfőbb célja tehát a klímasemlegességre való átállás elősegítése a leginkább rászoruló területeken. Kiváltképpen azokat a régiókat hivatott segíteni, amelyek függősége jelentős a szilárd fosszilis tüzelőanyagoktól (szén, tőzeg, olajpala) és/vagy széndioxid-intenzív iparágakkal rendelkeznek (acél, cement, vegyipar), ezek társadalmi-gazdasági hatásait hivatott mérsékelni az átállás során. A támogatás ugyanakkor fontosnak tartja a regionális egyenlőtlenségek növekedésének elkerülését, amely összhangban van az EU regionális együttműködések csökkenésére és az ezen belüli szerkezeti (strukturális) változások kezelésére irányuló céljaival. Úgynevezett Igazságos Átmenet Platformot (Just Transition Platform) hozott létre a Bizottság, hogy biztosítsa a tagországoknak az Igazságos Átmenet Mechanizmus által kínált támogatási lehetőségeket. A platform biztosítja, hogy minden érdekelt és érintett fél hozzáférjen és rendelkezzen azokkal az ismeretekkel, információkkal, útmutatásokkal, amelyek biztosítják Európa igazságos átmenetét a klímasemleges és fenntartható gazdaságra. Ez az a hely ahol az érdeklődők technikai segítséget és tanácsokat is kapnak, ugyanakkor ügyfélszolgálattal is rendelkeznek. Rendezvényeket is szerveznek, továbbá a pénzügyi szereplők, szociális partnerek, az üzleti élet képviselői, ifjúsági szervezetek, munkacsoportok és az átmenetben szakosodott szakértők lehetőséget kapnak a tapasztalatcserére és az aktuális kihívások megvitatására.

A fennebb említett Európai Zöld Megállapodás (European Green Deal, továbbiakban EGD) a klímaváltozás által okozott kihívások leküzdésének előmozdítását tartja fő céljának, ennek értelmében az Európai Uniót modern, versenyképes és erőforrás-hatékony gazdasággá kívánja alakítani, biztosítva a következőket:

- a nettó üvegházhatású gázkibocsátás megszüntetése 2050-re
- erőforrás-felhasználástól független gazdasági növekedés biztosítása
- senki (sem személy, sem terület, régió) sem maradhat hátra

A EGD-t ugyanakkor úgy tartják, hogy egyben egy mentőöv is a koronavírus járvány által okozott visszaesésből való kilábalásban. Az EU 2021-2027-es költségvetéséből és a

NextGenerationEU helyreállítási tervből származó, beruházásokra szánt 1,8 billiárd euró egyharmada finanszírozza az EGD-t (Európai Bizottság –JTF, 2022).

A jelen tanulmányban utolsóként említett, de közelről sem utolsó sorban, az Európai Unió kohéziós politikáját elősegítő eszköz az Interreg nevezetű támogatási alap. Ez az Európai Területi Együttműködés a 2021-2027-es költségvetési időszakra három uniós forrást ölel fel a következő módon:

- az ERFA (a fennebb elemzett Európai Regionális Fejlesztési Alap) egy része, amely a Területi együttműködést célozza meg, határokon átnyúló, transznacionális, interregionális és együttműködési programokat támogat mintegy 9 milliárd eurós költségvetéssel
- az Előcsatlakozási Eszköz (Instrument for Pre Accession- IPA) keretén belül végrehajtott együttműködés támogatása, 401 millió eurós költségvetéssel
- a Szomszédsági, Fejlesztési és Nemzetközi Együttműködési Eszköz (Neighbourhood, Development and International Cooperation Instrument- NDICI) keretén belül megvalósuló együttműködés támogatása 611 millió eurós költségvetéssel

Az Európai Unió mint közösség egyik legfontosabb célja, hogy támogassa a területén lévő régiók közötti együttműködéseket, ezáltal hozzájárulva ezek gazdasági-társadalmi fejlődéséhez, ugyanakkor megvalósítsa a határok átjárhatóságát. Ezt valójában az Európai Területi Együttműködés (Interreg) teszi lehetővé, amely egy több szálon futó támogatási eszköz, a következő együttműködési összetevőkkel: határon átnyúló (Interreg A); transznacionális (Interreg B); interregionális (Interreg C); legkülső régiók együttműködése (Interreg D).

A jelenlegi költségvetési időszakra az Interreg hét kohéziós politikai prioritást tart szem előtt, ezekből öt a fennebb már részletesen bemutatásra kerülő szakpolitikai célkitűzések (PO1-PO5), de ezeken kívül két új konkrét céllal is rendelkezik:

- Interreg egyedi célkitűzés (ISO) 1: jobb együttműködési irányítás (közigazgatási intézmények kapacitásnövelése, jogi, adminisztratív akadálymentesítés, a fenntartható demokrácia fejlesztése stb)

- Interreg egyedi célkitűzés (ISO) 2: egy biztosabb és biztonságosabb Európa (határátlépések kezelése, társadalmi integráció, mobilitás, migráció, foglalkoztatás, esélyegyenlőség stb)

Figyelembe kell veyük az együttműködés beágyazása elvét, amely kimondja, hogy több szinergiára van szükség az Interreg programok, más együttműködési platform és más uniós támogatási program között, hiszen az együttműködés az Európai Unió lényege. Ez az elv ugyanakkor azt is jelenti, hogy minden ERFA által támogatott programnak egyben az együttműködési tevékenységeket is támogatnia kell (Európai Bizottság- Interreg, 2022).

Az együttműködés tekintetében, hogy ez maradéktalanul megvalósuljon úgy Európában, mint azon kívül is, négy fő sarokkövet szükséges kiemelni (a fennebb már említett együttműködési összetevők részletezése következik) (Interact, 2022; Urbact, 2022; ESPON, 2022):

- Interreg A terület: a Határon Átnyúló Együttműködés (Cross Border Cooperation)
- Interreg B terület: Transznacionális Együttműködés (Transnational Cooperation)
- Interreg C terület: Interregionális Együttműködés (Interregional Cooperation), régiók közötti együttműködést segíti, célja a kohéziós politika hatékonyságának növelése a tapasztalatcsere és az innovatív megközelítések által. A 2021-2027-es költségvetési időszakban négy interregionális program emelendő ki: Interreg Európa (Interreg Europe); Interact; URBACT (a városok közötti együttműködést támogatja); ESPON: az Európai Területrendezési Megfigyelő Hálózat (European Spatial Planning Observation Network);
- Interreg D terület: a Legkülső Régiók Programja célja az unió szempontjából leginkább kívül eső régiók segítése az együttműködésben a szomszédos országokkal és területekkel.

Az eddig részletesen bemutatott alapok az Európai Unió kohéziós politikájához hozzájáruló fő támogatási eszközök. A többi jelenlegi költségvetési időszakra elfogadott eszközöket „egyéb alapok” néven említi az Európai Bizottság, ezek a következők: A Menekültügyi Migrációs és Integrációs Alapot (Asylum, Migration and Integration Fund- továbbiakban AMIF); Határkezelési és Vízumügyi Eszköz (Border Management and Visa Instrument- BMVI); A Belső Biztonsági Alapot (Internal Security Fund- továbbiakban ISF); Az Európai Tengerészeti Halászati és Akvakultúra alap (ETHA, European Maritime, Fisheries and

Aquaculture Fund- továbbiakban EMFAF) (Európai Bizottság Hivatalos Honlapja, 2022). Ezek részletezése nem bír relevanciával a jelenlegi kutatás szempontjából.

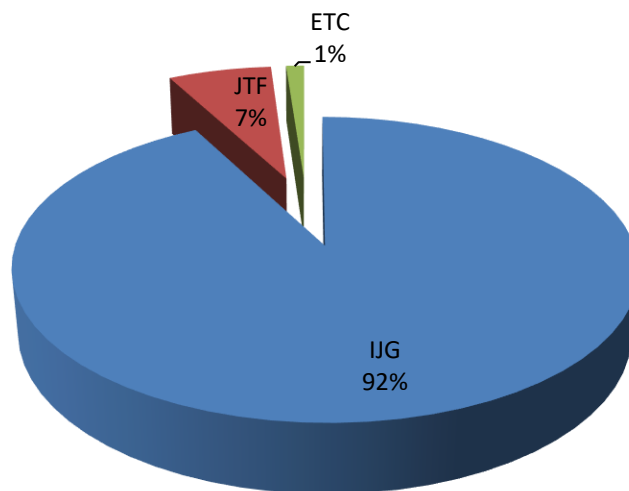
A tanulmány jelenlegi fejezetének (3.3) eddigi részében az Európai Unió 2021-2027-es költségvetési időszakára létrehozott támogatási alapok (eszközök) külön-külön kerültek bemutatásra, elemzésre, kiemelve minden egyes esetben az irányelveket és a szakpolitikai célokat. Az Európai Bizottság azonban egy másfajta felosztást, megközelítést is alkalmaz az említett alapok tekintetében, azaz más szemszögből csoportosítja ezeket és bemutatja a kezdeti költségvetési keretösszegeket minden egyes esetben. Fontos, hogy ezek az adatok, értékek a kezdeti EU-s allokációkat mutatják be, a források átutalása előtt. Az unió kohéziós politikájának érvényre juttatására, a jelenlegi költségvetési időszakban, összesen, mindent összevonva 392 milliárd eurós kezdeti költségkeretet szántak.

A Bizottság a következő csoportosítást alkalmazza a támogatási alapok tekintetében:

- Befektetések munkahelyekért és növekedési célokért (Investment for jobs and growth goal- továbbiakban IJG) kategória, amely a következő alapokat foglalja magába:
 - Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERFA, European Regional Development Fund- továbbiakban ERDF)
 - Európai Szociális Alap + (ESZA+, European Social Fund +, továbbiakban ESA+)
 - Kohéziós Alap (KA, Cohesion Fund- továbbiakban CF)
 - Igazságos Átmenet Alap (IÁA, Just Transition Fund- továbbiakban JTF)
- Interreg: Európai Területi Együttműködés (ETE, European Territorial Cooperation- továbbiakban ETC)
- A Bizottság által kezelt EU-s eszközök (Commission managed EU instruments- EUi) és technikai segítségnyújtás (Technical Assistance- TA)

A fennebb említett teljes összegből 11,3 milliárd eurót szának az Európai Hálózatfejlesztési Eszköznek és 2,5 milliárd eurót a Bizottság által kezelt eszközökre és a technikai segítségnyújtásra. Ennek értelmében összesen (EU-s szinten) 378,2 milliárd eurós keretösszeg marad az IJG és Interreg célok támogatására (Európai Bizottság –EU Buget, 2022).

16. ábra EU-s alapok százalékos megoszlása Románia esetében

(Forrás: Európai Bizottság –EU Buget, 2022)

A pontos összegek a következők (2022.11.22-ben): IJG 29.937,4 (hózzávetőlegesen 29,93 milliárd euró), JTF 2.139,5 (hózzávetőlegesen 2,13 milliárd euró), ETC 372,6 (hózzávetőlegesen 0,37 milliárd euró).

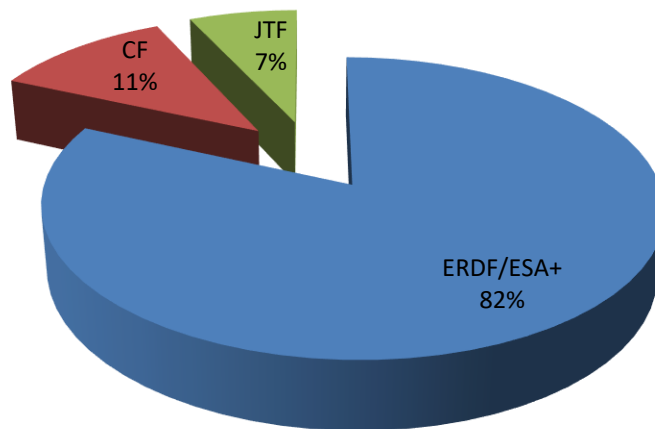
Megjegyzés: Megfigyelhető, hogy a Bizottság kimutatásában országokra leosztva, így Románia esetében is, nem szerepelnek a TA és EUi alapok, mivel ezeket kimondottan az említett uniós szerv használja fel a támogatási rendszer megfelelő működtetése érdekében. Az adatok 2022. novemberéből származnak.

A Bizottság felosztásában, amint már fennebb említésre került, a IJG csoportosítás magába foglalja az Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERFA- ERDF)/Európai Szociális Alap+ (ESZA+- ESF+) kombinációt, a Kohéziós Alapot (KA- CF) és az Igazságos Átmenet Alapot (IÁA- JTF), mindezek értéke összesen 369 milliárd eurós összegre rúgnak.

Fontos figyelembe venni, hogy az Európai Unió 2021/1131-es végrehajtási határozata alapján a kezdeti kimutatások úgy ERFA/ESZA+ kombinált allokációk formájában régiókra és régiókatégóriákra, mint külön ERFA és külön ESZA+ bontásban is szerepelnek.

A 2021-2027-es költségvetési időszakra a jogszabály lehetővé teszi az uniós források és a régiókatégóriák közötti átcsoportosításokat. Ezekre az átcsoportosításokra a tagállamok partnerségi megállapodásainak és a nemzeti, illetve a regionális programok módosítása és jóváhagyása során kerülhet sor.

17. ábra Románia esetében az IJG felosztása, arányaiban kifejezve

(Forrás: Európai Bizottság- EU Buget, 2022)

A pontos értékek a következők (millió euróban kifejezve, 2022.11.22-én): ERDF/ESA+ kombinált összevonás 25.309,2 euró (hozzávetőlegesen 25,3 milliárd euró), CF 3.537,6 euró (hozzávetőlegesen 3,53 milliárd euró) és JTF 2.139,5 euró (hozzávetőlegesen 2,13 milliárd euró). Ha felosszuk Románia esetében az ERDF/ESA+ kombinált összevonást, a következő értékeket kapjuk (millió euróban kifejezve): ERDF 17.069,6 euró (hozzávetőlegesen 17,06 milliárd euró) és az ESA+ 8.239,3 euró (hozzávetőlegesen 8,23 milliárd euró) (Európai Bizottság- EU Buget, 2022).

Kiemelendő, hogy az Európai Unió a tagállamok régióit (NUTS 2-es régiók) a következő három kategóriára sorolja fejlettségi szintjük szerint:

- kevésbé fejlett kategória: a paritáson számolt GDP (Bruttó Hazai Termék, továbbiakban GDP)/fő nem éri el az EU-27 átlagának 75%-át
- átmeneti régiók: a GDP/fő az EU-27 átlagának a 75%-100% közötti értékintervallumban helyezkedik el
- fejlettebb régiók: a GDP/fő az EU-27 átlagánál magasabb szinten helyezkedik el

Románia esetében a nyolc NUTS 2-es régióból egy régió (Bukarest és környéke) a fejlettebb kategóriába, míg a többi hét a kevésbé fejlett kategóriába kapott besorolást.

Az Európai Bizottság hivatalosan közzétett adatai alapján a 2021-2027-es költségvetési időszakra az IJG-ből Románia a következő felosztásban részesül támogatásban:

- kevésbé fejlett régiókra szánt támogatás: 25.184.970.130 euró (hozzávetőlegesen 25,18 milliárd euró)
- átmeneti régiók támogatása: erről nincs adat, mivel Románia nem rendelkezik átmeneti NUTS 2-es régiókkal
- Kohéziós Alapokból (Cohesion Fund- CF) szánt támogatás: 3.537.749.394 euró (hozzávetőlegesen 3,53 milliárd euró)
- fejlettebb régiók támogatása: 124.032.797 euró (hozzávetőlegesen 0,12 milliárd euró)
- Igazságos Átmenet Alapból (Just Transition Fund- JTF) szánt támogatás: 2.139.715.532 euró (hozzávetőlegesen 2,13 milliárd euró)
- legkülső területek támogatása: nincs adat, mivel Románia nem rendelkezik hasonló területekkel

Megjegyzés: a fennmaradt támogatási összeget az IJG-n kívül eső alapokból biztosítják.

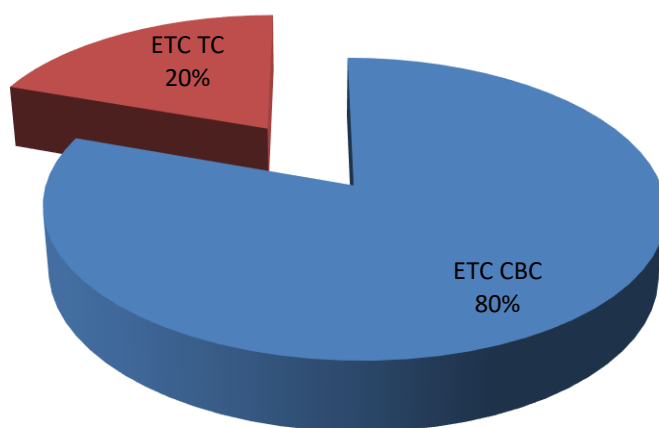
Ebben a csoportosításban az Európai Területi Együttműködés (European Territorial Cooperation- továbbiakban ETC, a tanulmány eddigi részében Interreg alapként volt nevezve) képezi a következő kategóriát.

Az ETC a következő támogatási alapokból tevődik össze:

- az Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERFA-ERDF) erre a célra (területi együttműködésre- ERFA Interreg) szánt része, ez összesen uniós szinten 9 milliárd eurós kezdeti támogatási keretösszeget jelent, a következő felosztást követve (ezek már részletesen bemutatásra kerültek): Határon Átnyúló Együttműködés (ETC Cross Border Cooperation, továbbiakban ETC CBC); Transznacionális Együttműködés (ETC Transnational Cooperation, továbbiakban ETC TC); Interregionális Együttműködés (ETC Interregional Cooperation, továbbiakban ETC IC); Legkülső Régiók Programja (ETC Outermost, továbbiakban ETC O)
- Előcsatlakozási Eszköz (Instrument for Pre-Accession- IPA) 401 millió eurós költségvetési kerettel, a jelenlegi költségvetési időszakra
- Szomszédsági, Fejlesztési és Nemzetközi Együttműködési Eszköz (Neighbourhood Development and International Cooperation Instrument - NDICI) 611 millió eurós költségvetéssel, a jelenlegi költségvetési időszakra

Románia esetében fontos kiemelni, hogy a 2021-2027-es időszakra előirányzott ERDF költségvetésből, területi együttműködésre a jelen pillanatban (2022.11.22) közzétett adatok alapján két alapból részesül támogatásba, ezek az ETC CBC és ETC TC.

18. ábra Az ETC CBC és ETC TC alapok arányos megoszlásai Románia esetében

(Forrás: Európai Bizottság –EU Buget, 2022)

Ezekon kívül még létezik egy úgynevezett EU Kezdeményezések eszköz (EU Initiatives), ez uniós szinten 1,2 milliárd eurós költségvetési kerettel rendelkezik és a következő három Bizottság által kezelt eszközt tartalmazza:

- Interregionális Innovációs Beruházások (Interregional Innovation Investments) 563.522.929 eurós költségvetéssel (a hátról ez 47%-ot tesz ki)
- Európai Városi Kezdeményezés (European Urban Initiative) 450.818.341 eurós költségvetéssel (37%)
- ESZA Transznacionális Együttműködés (ESF transnational co-operation) 197.233.025 eurós költségvetéssel (16%)

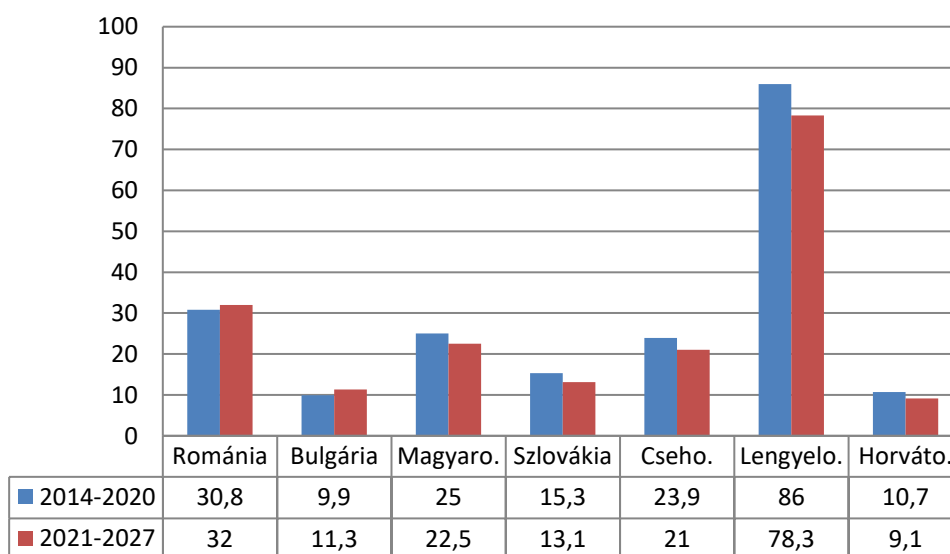
Megjegyzés: A jelen pillanatban Romániáról nem szerepelnek adatok az Európai Bizottság hivatalos honlapján, erről előreláthatóan a 2023-as év folyamán tesznek közzé információkat. (Európai Bizottság Hivatalos Honlapja- EU Buget, 2022)

A jelen fejezetben eddig a 2021-2027-es költségvetési időszakra szánt támogatási alapok és eszközök kerültek bemutatásra összesítve EU-s szinten és helyenként, ahol megfelelő hivatalos adat állt rendelkezésre, külön Románia esetében. A továbbiakban egy közép-kelet

Európai összehasonlítás következik, ahol több ország támogatási keretei kerülnek elemzésre a legutóbbi és a jelenlegi költségvetési időszakokra. Az összehasonlítás Románia, Bulgária, Magyarország, Szlovákia, Csehország, Lengyelország és Horvátország között történik figyelembe véve a teljes hét éves időtartamra szóló támogatási keretet, az egy főre jutó támogatási összegeket és a paritáson számolt egy főre jutó GDP (Growth Domestic Product- Bruttó Hazai Termék) értékeket.

Az elemzett hét ország összehasonlítását a teljes költségvetési időszakokra (2014-2020 és 2021-2027) az Európai Strukturális és Befektetési Alapok és IJG alapok (European Structural and Investment Funds- ESIF, magába foglalja: ERFA, KA, ESZA+, IÁA) tekintetében, a következő ábra mutatja be.

19. ábra Támogatások összehasonlítása az előző és a jelenlegi költségvetési időszakban, a Közép-Kelet Európai országok tekintetében, milliárd euróban (2022-es adatok alapján)

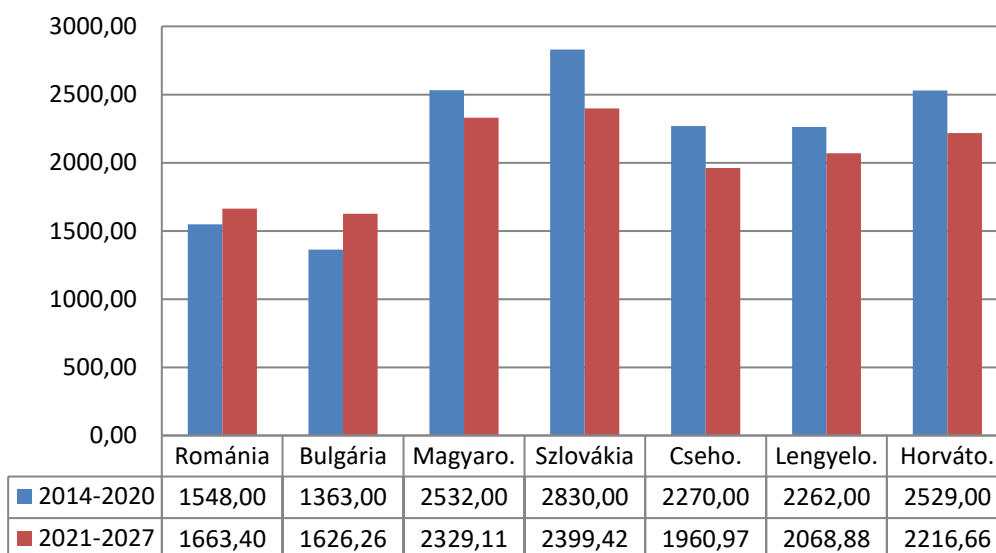

(Forrás: Európai Bizottság –Countries 2014-2020; 2021-2027, 2022)

Az elemzésből kitűnik, hogy Románia és Bulgária kivételével, minden ország esetében csökkent a támogatások keretösszege a jelenlegi periódusban (2022.11.22- ben rendelkezésre álló adatok alapján), az előzőhöz viszonyítva. Ugyanakkor az is kitűnik, hogy az országok között óriási eltérések vannak, ami nem is meglepő, mert a területi és népességbeli

különbségek is meghatározóak, ami összehasonlítási alapot jelenthet az az egy főre jutó támogatás értéke (euróban kifejezve).

20. ábra Az egy főre jutó támogatások értéke az előző és a jelenlegi költségvetési időszakban, Közép-Kelet Európai országok tekintetében, euróban kifejezve (2022-es adatok alapján)

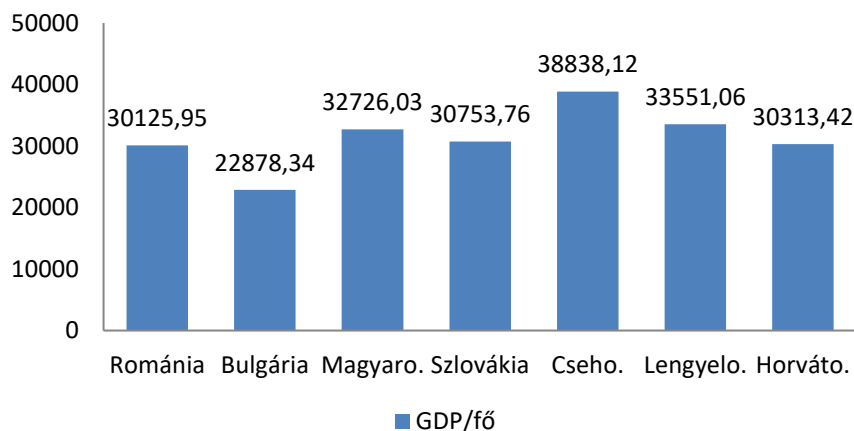
(Forrás: Worldometer, 2022; Európai Bizottság –Countries 2014-2020; 2021-2027, 2022)

Megjegyzés: 2020-as népességi adatok felhasználásával történtek a számítások.

Az elemzésből kitűnik, ha fejenkénti támogatást számolunk, bár jóval kisebbek, de így is vannak eltérések, ha sorrendet állítunk a lista legelején mindenképpen Szlovákia áll, öt követi Magyarország és Horvátország, aztán Lengyelország, Csehország következik és a legvégén Románia és Bulgária helyezkedik el.

A továbbiakban megvizsgáljuk van-e összefüggés az egy főre jutó támogatási összeg és az egy főre jutó paritáson számolt GDP érték között.

21. ábra GDP/fő értékek (PPP), a Közép-Kelet Európai országok tekintetében, euróban kifejezve (2021-es adatok)

(Forrás: Trading Economics, 2022; Bloomberg, 2022)

Az adatokból kitűnik, hogy a GDP/fő tekintetében is a legkisebb értékeket Románia és Bulgária esetében figyelhetjük meg, akárcsak a támogatások/fő értékeknél, főleg a legutóbbi marad alul jelentősen ebben az összehasonlításban. Az élbolyban azonban jelentős változás történik, hiszen messze a legjobban Csehország teljesít, őt követi Lengyelország, Magyarország és csak ezután következik Szlovákia, majd Horvátország.

Összegezve elmondható, hogy a gazdasági teljesítmény, így a paritáson számolt GDP/fő értéke, nem vagy csak kis mértékben számít a támogatások odaítélése tekintetében. Az elmaradottsági szint sem meghatározó, hiszen ha ezt az irányt követnék Bulgária kellene részesüljön a legnagyobb támogatásban. Mindebből feltételezhető, hogy inkább az egyes tagállamok és az EU vezetőinek egyeztetése az, ami a leginkább mérvadó ebben a tekintetben.

A következőkben bemutatásra kerül az európai alapok kezelésének *romániai intézményi struktúrája* a 2021-2027-es költségvetési időszakra.

Köztudott, hogy uniós szinten az európai alapokat és támogatási eszközöket az Európai Bizottság (European Commission) felügyeli és irányítja, Romániai szinten ezt a szerepkört az Európai Beruházási és Projektek Minisztériuma (Ministerul Investițiilor și Proiectelor Europene, még nevezik az Európai Alapok Minisztériumának is- Ministerul Fondurilor Europene, továbbiakban MFE) látja el. Az MFE-vel egy szinten és ezzel együttműködve kiemelendő szerephez jut az Audit (ellenőrző) Hatóság (Autoritatea de Audit) és a Pénzügyminisztérium (Ministerul Finanțelor Publice- MFP), a legutóbbi az összes operatív

program (kivéve az Európai Területi Együttműködés Operatív Programot- Program Operațional Cooperare Teritorială Europeană, PO CTE) számviteli funkcióját látja el. Az operatív programok olyan részletes tervek, ezeket tovább bontják prioritási tengelyekre (axe prioritare), amelyekbe a tagállamok meghatározzák pontosan, hogy miképpen fogják elkölteni a nekik szánt támogatási keretet, meghatározott támogatási időszakban.

A következő szinten (a fennebb említett intézmények alá tartozik) fontos szerephez jut a Fejlesztési, Közmunka és Közigazgatási Minisztérium (Ministerul Dezvoltării, Lucrărilor Publice și Administrației- MDLPA), amely a Regionális Operatív Programok (Programul Operațional Regional- POR) kidolgozásának és végrehajtásának operatív koordinációjáért felel, ez az operatív program az Európai Regionális Fejlesztési Alapból (Fondul European de Dezvoltare Regională- FEDR) kerül támogatásra. Románia közigazgatásilag nyolc fejlesztési régióra van osztva, mindegyiknek van egy Menedzsment (irányító) Hatósága (Autoritatea de Management- AM), és ezeken belül működnek az úgynevezett Regionális Fejlesztési Ügynökségek (Agenția pentru Dezvoltare Regională- ADR). A fejlesztési régiók a következők:

- Észak-kelet régió (magába foglalja Bákó, Botoșani, Iași, Neamț, Suceava, Vaslui megyéket)
- Délkeleti régió (magába foglalja Brăila, Buzău, Constanța, Galați, Vrancea, Tulcea megyéket)
- Dél- Muntenia Régió (magába foglalja Argeș, Călăraș, Dâmbovița, Giurgiu, Ialomița, Prahova, Teleorman megyéket)
- Dél- Nyugat- Olténia Régió (magába foglalja Dolj, Gorj, Mehedinți, Olt, Vrancea megyéket)
- Nyugati Régió (magába foglalja Arad, Krassó-Szörény, Hunyad, Temes megyéket)
- Északnyugati Régió (magába foglalja Bihar, Beszterce-Naszód, Kolozs, Maramaros, Szilágy, Szatmár megyéket)
- Közép Régió (magába foglalja Fehér, Brassó, Kovászna, Hargita, Maros, Szeben megyéket. Fontos, hogy ebbe a fejlesztési régióba tartozik Székelyföld is)
- Bukarest- Ilfov Régió (magába foglalja Bukarestet és Ilfov megyét)

(Központi Régió Fejlesztési Ügynökségének Hivatalos Honlapja, 2022)

Ugyancsak a Fejlesztési, Közmunka és Közigazgatási Minisztérium jut szerephez az Európai Területi Együttműködés Operatív Program (Programul Operațional Cooperare Teritorială

Europeană- PO CTE) lebonyolításában, ez is az ERFA (FEDR) alapból kerül támogatásra. Az említett minisztérium ebben az esetben a következő konkrét funkciókat látja el: Irányító Hatóság, Nemzeti Hatóság, Nemzeti Kapcsolattartó Pont, Tanúsító hatóság, Első Szintű Ellenőrzés, Duna Stratégia Titkársága.

A fennebb már említett Európai Beruházási és Projektek Minisztériuma (MFE) az általános felügyeleti és irányítási funkciók mellett, konkrét hatáskörrel rendelkezik az ERFA, ESZA+ (Európai Szociális Alap +, Fondul Social European +- FSE+) és az Igazságos Átmenet Alap (Fondul de Tranziție Echitabilă) kezelésében. Ezekből az alapokból a következő operatív programok kerülnek támogatásra a jelenlegi költségvetési időszakban, Romániában:

- Intelligens növekedés és digitalizáció Operatív Program (Programul Operațional Creștere Inteligentă și Digitalizare- PO CID), kimondottan ERFA-ból kerül támogatásra. Ebben az esetben az MFE átruházhat bizonyos hatásköröket úgynevezett Közvetítő Szerveknek (Organisme Intermediare). A tagállamok Irányító Hatóságai kinevezhetnek egy vagy akár több Közvetítő Szervet bizonyos feladatok ellátására (egyezség alapján), ezek a következők: a potenciális kedvezményezettek segítése, monitoring, informálás és kommunikálás stb.
- Fenntartható Fejlődés Operatív Program (Programul Operațional Dezvoltare Durabilă- PO DD), ERFA-ból és Kohéziós Alapokból (Fonduri de Coeziune) kerül támogatásra. Ebben az esetben az MFE átruházhat hatásköröket úgynevezett Regionális Infrastruktúráért felelős Igazgatóságoknak (Direcții Regionale Infrastructură/-DRI), ebben az esetben ezek töltik be a (fennebb bemutatott) közvetítő szervek szerepét.
- Társadalmi Befogadás és Területfejlesztés Operatív Program (Programul Operațional Incluziune Socială și Dezvoltare Teritorială Integrată- továbbiakban PO ISDTI), ERFA-ból és ESZA+-ból kerül támogatásra. Fő célja a társadalmi befogadás és a hátrányos helyzetű emberek segítése. Az MFE átruházhat hatásköröket közvetítő szerveknek.
- Egészségügy Operatív Program (Programul Operațional Sănătate- továbbiakban PO S), az ERFA-ból és az ESZA+-ból kerül támogatásra, az irányító hatóság átruházhat bizonyos hatásköröket a közvetítő szerveknek

- Technikai Asszisztencia Operatív Program (Programul Operațional Asistență Tehnică- továbbiakban PO AT), az ERFA-ból, az ESZA+-ból és a KA-ból (Kohéziós Alapok) kerül támogatásra

Amint megfigyelhető a legutóbbi három operatív program, nevezetesen a PO ISDTI, a PO S és a PO AT, kombinált módon az ERFA-ból és az ESZA+-ból kerülnek támogatásra a 2021-2027-es költségvetési időszakban.

Folytatva azon operatív programok listáját, amelyek ugyancsak az MFE közvetlen irányítása alá esnek, a következők:

- Humántőke Operatív Program (Program Operațional Capital Uman- PO CU), kimondottan az ESZA+-ból kerül támogatásra, és összesen országszerte hét közvetítő szerv (OI) segíti a munkában az irányító hatóságok (MFE), ezek pedig a következő városokban vannak: Kolozsvár, Karácsonkő (Piatra Neamț), Gyulafehérvár, Brăila, Craiova, Temesvár, Călărași.
- Igazságos Átmenet Operatív Program (Program Operațional Tranziție Echitabilă- PO TE), kimondottan az Igazságos Átmenet Alapból (Fondul Tranziție Echitabilă- FTE) kerül támogatásra, ebben az esetben is az irányító hatóság átruházhat bizonyos hatásköröket a közvetítő szervezeteknek

Az uniós alapok kezelése szempontjából a következő fontos irányító hatóság (menedzsment hatóság- AM) a Közlekedési, Infrastrukturális és Kommunikációs Minisztérium (Ministerul Transporturilor, Infrastructurii și Comunicațiilor- MTIC), irányítása alá kimondottan a Közlekedési Operatív Program (Program Operațional Transport- PO T) tartozik, amely az ERFA-ból és a KA-ból (Kohéziós Alap) kerül támogatásra a jelenlegi költségvetési időszakra. Ebben az esetben nincsenek megjelölve közvetítő szervek (OI) a lebonyolítás, irányítás tekintetében.

Eddig, az Európai Bizottság felosztásában, a kohéziós politikát megvalósító fő alapok és romániai operatív programok kerültek bemutatásra, a továbbiakban két irányító hatóság (AM) emelendő ki az úgynevezett „egyéb alapok” (other funds) kezelése szempontjából, ezek pedig a Belügyminisztérium (Ministerul Afacerilor Interne- MAI) és a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Minisztérium (Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale- MADR). Az előbbi a Belpolitikai Nemzeti Programokért (Programe Naționale Afaceri Interne- PNAI) felel, amely a következő uniós alapokból kerülnek támogatásra:

- Belső Biztonsági Alap (Fondul Securitate Internă- továbbiakban FSI)
- Menekültügyi, Integrációs és Migrációs Alap (Fondul Azil, Integrație și Migrare- továbbiakban FAIM)
- Határigazgatási és Vízumpolitikai Eszköz (Instrumentul pentru managementul frontierelor și politica de vize- továbbiakban IMFV)

Az irányító hatóság mindhárom alap esetében átruházhat hatásköröket a megjelölt közvetítő szervezeteknek.

A Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Minisztérium (MADR) a Halászati és Tengerészeti Operatív Program (Programul Operațional Pescuit și Afaceri Maritime- PO PAM) irányító hatósága, ezt pedig az Európai Halászati és Tengerészeti Alapból (Fondul European de Pescuit și Afaceri Maritime- FEPAM) kerül támogatásra. Ebben az esetben nincsenek feltüntetve a lebonyolítást és irányítást segítő közvetítő szervezetek.

Összegezve az Európai Unió kohéziós politikáját, a megjelölt uniós alapokból, megvalósító operatív programok a jelenlegi költségvetési időszakra Romániában, a következők:

- Regionális Operatív Programok (Programul Operațional Regional- POR)
- Európai Területi Együttműködés Operatív Program (Programul Operațional Cooperare Teritorială Europeană- PO CTE)
- Intelligens növekedés és digitalizáció Operatív Program (Programul Operațional Creștere Inteligentă și Digitalizare- PO CID)
- Fenntartható Fejlődés Operatív Program (Programul Operațional Dezvoltare Durabilă- PO DD)
- Társadalmi Befogadás és Területfejlesztés Operatív Program (Programul Operațional Incluziune Socială și Dezvoltare Teritorială Integrată- PO ISDTI), nevezik a Szegénység Visszaszorítása Operatív Programnak (Programul Operațional Combaterea Sărăciei- PO CS) is
- Egészségügy Operatív Program (Program Operațional Sănătate- továbbiakban PO S)
- Technikai Asszisztencia Operatív Program (Programul Operațional Asistență Tehnică- PO AT)
- Humántőke Operatív Program (Program Operațional Capital Uman- PO CU)
- Igazságos Átmenet Operatív Program (Program Operațional Tranziție Echitabilă- PO TE)

- Közlekedési Operatív Program (Program Operațional Transport- PO T)

Az egyéb uniós alapok kategóriájába pedig tartoznak a Belpolitikai Nemzeti Programok (FSI, FAIM, IMFV) és Halászati és Tengerészeti Operatív Program (Programul Operațional Pescuit și Afaceri Maritime- PO PAM). (Európai Befektetések és Projektek Minisztériuma, 2022)

A következő táblázatban bemutatásra kerül néhány fő különbség az ERFA 2014-2020 és a 2021-2027-es költségvetési időszakai között, hiszen ez az egyik legfontosabb uniós alap a régiófejlesztés tekintetében.

2. táblázat ERFA különbségek az előző és a jelenlegi költségvetési időszakban

2014-2020	2021-2027
<p>Társfinanszírozás mértéke:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 85% az ERFA-ból a kevésbé fejlett régiók számára (ebből hét régió van Romániában) - 80% az ERFA-ból a fejlettebb régióknak (egy ilyen régió van Romániában Bukaest-Ilfov képviselőjébe) <p>Megjegyzés: Romániában nincsenek átmeneti (tranzit) régiók. A régiófajták és ezek részletezése a tanulmány fennebbi részében követhető nyomon.</p>	<p>Társfinanszírozás mértéke:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 70% az ERFA-ból a kevésbé fejlett régiók számára - 40% az ERFA-ból a fejlettebb régióknak
<p>Tematikus koncentráció: 50% az első négy tematikus célkitűzésre (csoportosítás régiók szerint):</p> <ul style="list-style-type: none"> - kutatás-fejlesztés-innováció - információs és kommunikációs technológia - kis és közepes vállalkozások (KKV-k) 	<p>Tematikus koncentráció: 65% az első két szakpolitikai célkitűzés (policy objective-PO) esetében (nemzeti szinten):</p> <ul style="list-style-type: none"> - Versenyképesebb és intelligensebb Európa (PO1): innováció, digitalizáció, kutatás (35%) - Zöldebb Európa: a széndioxid kibocsájtás (CO2) csökkentése

- széndioxid (CO ₂) kibocsájtás csökkentése	(30%) - az ERFA-n belül a másik három szakpolitikai célkitűzésre (összekapcsolt, szociálisabb és a polgáraihoz közelebbi Európa) 35% jut a támogatásokból Megjegyzés: a szakpolitikai célkitűzések részletes bemutatása a jelen tanulmány fennebbi részében követhető nyomon.
Városfejlesztési támogatás: az ERFA keret minimum 5%-a	Városfejlesztési támogatás: az ERFA keret minimum 6%-a
N+3-as szabály: a támogatott projekteknél felvállalt kötelezettségvállalások három évig utánkövethetők	N+2-es szabály: a támogatott projekteknél felvállalt kötelezettségvállalások két évig utánkövethetők

(Forrás: MFE, 2022)

Amint a tanulmány keretén belül már említésre került Székelyföld, Románia régiófelosztásában, a Központi Fejlesztési Régió (Regiunea de Dezvoltare Centru) része, ez magába foglalja Maros, Hargita, Kovászna, Fehér, Brassó és Szeben megyéket.

A központi régió összesen 34.100 négyzetkilométeres terület, Románia összterületének 14,3%-át teszi ki, népessége 2.317.151 fő, amiből 28,6% magyar, 61,2% román és 4,7% roma az etnikumok felosztása tekintetében (2020-as adatok). Földrajzi helyzetéből adódóan a másik hét fejlesztési régió közül hattal közvetlen kapcsolata van, ez (ahogy neve is sugalja) központi helyzetének köszönhető. Lakosság szempontjából a nyolc fejlesztési régió közül az ötödik helyen helyezkedik el, a népességsűrűség 68 lakos/négyzetkilométer, a városban élők aránya 57,7%, ez pedig országos szinten Bukarest-Ilfov és a Nyugati régiók után a legurbanizáltabb régióvá teszi. A legtöbb város 20.000 körüli lakossal rendelkezik, Brassó ebben a régióban a legnagyobb a maga 200.000 lakosával, öt követi Szeben és Marosvásárhely 100.000 és 200.000 közötti lakos számmal.

Természeti erőforrásokban gazdag terület földgáz, színesfém, só, bazalt, andezit, márvány készletei vannak, de szénkészletek és ásványvízforrások is találhatóak a területén, ugyanakkor

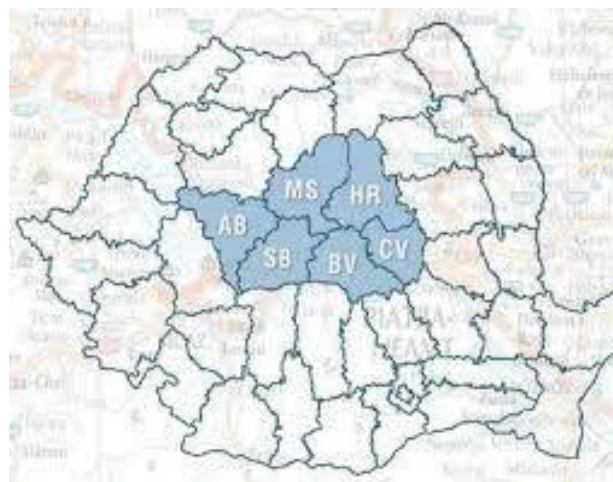
jelentős vízkészlettel és erdős területekkel rendelkezik (a régió területének hozzávetőlegesen egyharmadát teszik ki).

A régió gazdasága jelentősen átalakult az elmúlt tíz évben, a mezőgazdaság és a kitermelőipar súlya csökkent, ennek ellenére a mezőgazdaságban még mindig nagy számban dolgoznak. Ezt ellensúlyozza más ágazatok figyelemreméltó fejlődése, így a szolgáltatások jelen pillanatban a paritáson számolt GDP 57,4%-át teszik ki (régió szinten), az ipar pedig 32,5%-át. Az ipar legnagyobb részét az autóipar, fémfeldolgozó ipar, élelmiszeripar, a fafeldolgozó és könnyűipar teszi ki, de gyorsan fejlődik az informatikai szektor és a repüléstechnika is. A GDP/fő 2019-ben az Európai Unió átlag 66%-át tette ki a maga 20.500 eurós értékével, ez országos szinten a régiók felosztásában a harmadik helyezést jelentette Bukarest-Ilfov és a Nyugati Régió után.

A közlekedési infrastruktúra tekintetében a régió 11.534 km közúttal rendelkezik, 1.340 km vasúttal (amiből 671 elektromos) és 178 km autópályával, ezen kívül van két működő (Szeben és Marosvásárhely) és egy épülőben lévő reptere (Brassóban) (2020 végi adatok).

Fontos kiemelni, hogy a régió jelentős turisztikai potenciállal rendelkezik, ez magába foglalja a hegyvidéki turizmust, a fürdőturizmust, a kulturális és a faluturizmust is. Turisztikai vonzerő tekintetében az elsők között szerepel a régiók felosztásában, 2020-ban 1,53 millió turista látogatta a régiót, ez az országban tartózkodó turisták számának 24%-át tette ki. (Központi Régió Fejlesztési Ügynökségének Hivatalos Honlapja- Prezentare Regiune, 2022)

22. ábra A központi régió térképe

(Forrás: CentruRegion, 2022)

Kimondottan a Székelyföldi régió magába foglalja Hargita és Kovászna megyéket, illetve Maros megye egy kis részét (Marosvásárhely és környéke), ez egy 10.349 négyzetkilométeres terület (Erdélystat, 2021) , ahol 71,72% arányban magyar ajkú lakosság él (2011-es népszámlálási adatok). (Népszámlálási Adatok Hivatalos Honlapja, 2013)

A továbbiakban, Székelyföld fejlesztése szempontjából, az egyik legfontosabb támogatási eszköz, a Regionális Operatív Program (POR) rövid ismertetése következik.

Az operatív programok úgynevezett prioritási tengelyekre (axă prioritară) oszlanak, és mindegyiknek külön jól meghatározott célkitűzése, illetve támogatási területe van, ezeken keresztül történnek a pályázati kiírások is. Romániában a Központi Régió (Regiunea Centru) esetében a Regionális Operatív Program a következő prioritási tengelyekre oszlik:

- 1-es Prioritás: Versenyképes régió innováción és dinamikus vállalkozásokon keresztül az intelligens gazdaságért (O regiune competitivă prin inovare și întreprinderi dinamice pentru o economie inteligentă):
 - 1.1-es Konkrét Cél (Obiectiv specific): A kutatási és innovációs kapacitások fejlesztése és fokozása, valamint a fejlett technológiák alkalmazása. A beavatkozás célja a regionális kutatás-fejlesztés (K+F), innovációs kapacitások erősítése, technológiatranszfer, vállalkozások közti együttműködések elősegítése, alacsony széndioxid kibocsátáson alapuló gazdaság megvalósítása, az éghajlatváltozásokhoz való alkalmazkodás segítése, körforgásos gazdaság megvalósítása, kis és közepes vállalkozások (KKV) támogatása. A fő kedvezményezettek a következők: vállalkozók, kutatók, K+F, innovációs magán és állami központok, egyetemek, technológiatranszfer-központok, helyi közigazgatás, vállalatok, NGO-k, klaszterek
 - 1.3-as Konkrét Cél (Obiectiv specific): A fenntartható növekedés fokozása és a KKV-k versenyképességének növelése, valamint az ezeken belüli munkahelyteremtés, beleértve a termelői beruházásokat. Ennek célja egyfelől a KKV-k fejlesztése befektetésekkel, ipari modernizációval, technológiai fejlesztéssel és a fenntartható regionális gazdaság előmozdítása, másfelől pedig támogatási struktúrák kidolgozása a KKV-k fejlesztéséhez

- 1.4-es Konkrét Cél (Obiectiv specific): Az intelligens szakosodáshoz, az ipari átmenethez és a vállalkozói szellemhez szükséges készségek fejlesztése. Fő célja olyan oktatások, képzések támogatása, amelyek összefüggésben vannak a felsorolt konkrét célokkal.
- 2-es Prioritás: Digitális régió (O regiune digitală):
 - 1.2-es Konkrét Cél (Obiectiv specific): A digitalizálás előnyeinek kihasználása a polgárok, vállalatok, kutatószervezetek és közhivatalok számára
 - 1.4-es Konkrét cél (Obiectiv specific): Az intelligens szakosodáshoz, az ipari átmenethez és a vállalkozói szellemhez szükséges készségek fejlesztése. a 2-es Priorításban ez egy kiegészítő beavatkozás, amelynek célja, hogy növelje a hozzáadott érték létrehozásának képességét a támogatott projektek esetében (ugyanazzal a megnevezéssel már találkozunk az 1-es Prioritásnál is).
- 3-as Prioritás: Környezetbarát közösségekkel rendelkező régió (O regiune cu comunități prietenoase cu mediul):
 - 2.1-es Konkrét Célkitűzés (Obiectiv specific): A energiahatékonyság előmozdítása és az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentése
 - 2.7-es Konkrét Célkitűzés (Obiectiv specific): A természet, a biológiai sokféleség és a zöld infrastruktúra védelmét és megőrzését célzó intézkedések fokozása, beleértve a városi területeket is, valamint a szennyezés minden formájának csökkentése
- 4-es Prioritás: Fenntartható városi mobilitású régió (O regiune cu mobilitate urbana durabila):
 - 2.8-as Konkrét Célkitűzés (Obiectiv specific): A fenntartható multimodális városi mobilitás előmozdítása a nulla szén-dioxid-kibocsátású gazdaságra való átállás részeként
- 5-ös Prioritás: Könnyen megközelíthető (elérhető) régió (O regiune accesibilă):
 - 3.2-es Konkrét Célkitűzés (Obiectiv specific): Az éghajlatváltozással szemben ellenálló, fenntartható nemzeti, regionális és helyi mobilitás fejlesztése és javítása, beleértve a TEN-T-hez való hozzáférés javítását és a határokon átnyúló mobilitást
- 6-os Prioritás: Művelt régió (O regiune educată):

- 4.2-es Konkrét Célkitűzés (Obiectiv specific): A befogadó és minőségi szolgáltatásokhoz való hozzáférés javítása az oktatás, képzés és tanulás területén a hozzáférhető infrastruktúra fejlesztésével, beleértve a távoktatás és az online oktatás és képzés rugalmasságának előmozdítását
- 7-es Prioritás: Fenntartható turizmussal rendelkező régió (O regiune cu turism sustenabil)
 - 4.6-os Konkrét Célkitűzés (Obiectiv specific): A kultúra és a fenntartható turizmus szerepének növelése a gazdaságfejlesztésben, a társadalmi befogadásban és a társadalmi innovációban
- 8-as Prioritás: Vonzó régió (O regiune atractivă):
 - 5.1-es Konkrét Célkitűzés (Obiectiv specific): Az integrált és inkluzív fejlődés elősegítése társadalmi, gazdasági és környezeti, valamint kultúra területén, a természeti örökség, fenntartható turizmus és biztonság a városi területeken

(Központi Régió Fejlesztésének Hivatalos Dokumentuma, 2021)

A jelen fejezetben eddig bemutatott uniós támogatási lehetőségek tükrében, következő lépésként, meg kell vizsgálnunk, hogy Székelyföld fejlesztése tekintetében pontosan hol, milyen területen szükséges beavatkozni a megfelelő és leggyorsabb növekedés megvalósítása érdekében, és ezekhez pontosan milyen támogatási lehetőségeket lehet hozzárendelni a jelenlegi uniós költségvetési időszakban.

A kérdés megválaszolásához elsőként Farole, Rodríguez-Pose és Storper hármas szerzőpárost hívtam segítségül, akik három nagy csoportba osztják a világ régióit, a rendelkezésre álló technológiai tudáshoz való hozzáférés alapján. Így megkülönböztethetünk központi (a technológiai élvonalban lévő), a központtól távolabb fekvő és periférikus térségeket. A csoportok közötti különbségeket főleg a munkaerő képzettsége, a tőkéhez való hozzáférés és az új technológia alkalmazásának képessége (úgy intézményi, mint kulturális) határozzák meg. Az említett szerzők az Európai Unió esetében öt külön csoportra bontották a térségeket, mindegyik esetében meghatározták a technológiai élvonaltól való távolságot és az agglomerációs potenciált, illetve minden esetben külön a kohézió megvalósítása érdekében elvárható beavatkozási lépéseket (Kengyel, 2020).

3. táblázat EU-s régiótípusok, a technológiai élvonaltól való távolság és beavatkozási területek

Régiótípus	A technológiai élvonaltól való távolság és az agglomerációs potenciál	A kohézió érdekében szükséges beavatkozás jellemzői
1. Központi fekvésű nagyvárosi régiók (pl.: London, Párizs, Berlin, Randstad, Hamburg, Milánó, Koppenhága)	<ul style="list-style-type: none"> • Technológiai élvonalban • Erős agglomerációs hatás 	<ul style="list-style-type: none"> • Növekedésösztönzés (Európa 2020 stratégia) • A folyamatos élvonalbeli innovációstevékenység elősegítése
2. A központi nagyvárosi övezetekhez kapcsolódó másodlagos nagyvárosi régiók az EU centrumában (pl.: Yorkshire, Skócia, Toszkána, Rhone-Alpok)	<ul style="list-style-type: none"> • Közel a technológiai élvonalhoz • Mérsékelt potenciál az agglomerációs előnyök kiaknázásához 	<ul style="list-style-type: none"> • Endogén innovációs tevékenység előmozdítása • A központi nagyvárosi régiókkal való integráció ösztönzése • Agglomerációs potenciál fejlesztése (intézményi változások: kockázati tőke bátorítása, üzleti szolgáltatások és a K+F intézményi háttérének fejlesztése)
3. Nagyvárosi régiók a városi hierarchia csúcsán az elmaradott és periférikus területeken (pl.: Lisszabon, Athén, Varsó, Bukarest)	<ul style="list-style-type: none"> • Viszonylag messze a technológiai élvonaltól • Szerény potenciál az agglomerációs előnyök kiaknázásában bizonyos technológiai területeken • Számottevő hazai piaci hatások a méretgazdasági előnyök kiaknázásához 	<ul style="list-style-type: none"> • Intézményi modernizáció ösztönzése (kockázati tőke bátorítása, üzleti szolgáltatások és a K+F intézményi háttérének fejlesztése) • Célzott szektorális politikák
4. Fejletlen vagy periférikus	<ul style="list-style-type: none"> • Messze a technológiai 	<ul style="list-style-type: none"> • Közjavak biztosítása az

<p>vidéki régiók (pl.: Calabria, Andalúzia, Ipeiros, Podlaskie)</p>	<p>élvonaltól</p> <ul style="list-style-type: none"> • Korlátozott potenciál innovatív agglomeráció kialakítására • Korlátozott piac a méretgazdasági előnyök kiaknázására • Korlátozott potenciál jelentős termelőtevékenység rövid távú kiépítésére 	<p>emberi tőke és a helyi piac fejlesztésének ösztönzéséhez</p> <ul style="list-style-type: none"> • Termelőtevékenység-javítást elősegítő ágazati és vállalati szintű beavatkozások (a komparatív előnyök helyi forrásainak kihasználásához igazodva) • Infrastrukturális hálózatok összekapcsolása, a vezető régiókkal való összeköttetések megteremtése a termelőtevékenység vonzása érdekében • Intézményi modernizáció
<p>5. Viszonylag ritkán lakott vidéki és periférikus régiók (pl.: Basilicata, Extremadura, Alentejo, Kelet-Makedónia, Felső-Norrland)</p>	<p>Messze a technológiai élvonaltól</p> <ul style="list-style-type: none"> • Korlátozott potenciál innovatív agglomeráció kialakítására • Korlátozott piac a méretgazdasági előnyök kiaknázására • Korlátozott potenciál jelentős termelőtevékenység rövid távú kiépítésére 	<ul style="list-style-type: none"> • Közjavak biztosítása (a minőség fejlesztése az egyenlő esélyek biztosításához, mobilitás ösztönzése az oktatás és a lakáspolitiká megfelelő fejlesztésén keresztül) • Társadalmi vállalkozások ösztönzése • Intézményi modernizáció, társadalmi nyitottság elősegítése • Speciális piaci szegmenseken az innováció előmozdítása • Képzettségi szint emelése

		<ul style="list-style-type: none"> • A tudástranszfer érdekében a nagyvárosi térségekhez való kapcsolódás erősítése
--	--	--

(Forrás: Kengyel, 2020)

A jelen tanulmányban feltárt és elemzett adatok alapján Székelyföld, a fenti táblázat felosztása szerint, a negyedik régiókatéóriába tartozik, nevezetesen: Fejletlen vagy periférikus vidéki régiók.

A következő táblázatban minden fontosabb beavatkozáshoz hozzárendelünk olyan uniós támogatási eszközöket, amelyek jelentős mértékben hozzájárulhatnak a fejlesztések gyakorlati megvalósításához.

4. táblázat Szükséges beavatkozás típusa Székelyföld fejlesztése érdekében és hozzárendelt romániai EU-s támogatási eszközök

Beavatkozás típusa	EU-s támogatási eszköz
Közjavak biztosítása az emberi tőke és a helyi piac fejlesztésének ösztönzéséhez	<p>Regionális Operatív Program- Központi Régió:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 1-es Prioritás: 1.4-es Konkrét Cél (Obiectiv specific): Az intelligens szakosodáshoz, az ipari átmenethez és a vállalkozói szellemhez szükséges készségek fejlesztése. - 6-os Prioritás: 4.2-es Konkrét Célkitűzés (Obiectiv specific): A befogadó és minőségi szolgáltatásokhoz való hozzáférés javítása az oktatás, képzés és tanulás területén a hozzáférhető infrastruktúra fejlesztésével, beleértve a távoktatás és az online

	<p>oktatás és képzés rugalmasságának előmozdítását</p> <p>Humántőke Operatív Program (Program Operațional Capital Uman- PO CU)</p>
Termelékenység-javítást elősegítő ágazati és vállalati szintű beavatkozások (a komparatív előnyök helyi forrásainak kihasználásához igazodva)	<p>Regionális Operatív Program- Központi Régió: 1-es Prioritás:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 1.1-es Konkrét Cél (Obiectiv specific): A kutatási és innovációs kapacitások fejlesztése és fokozása, valamint a fejlett technológiák alkalmazása. - 1.3-as Konkrét Cél (Obiectiv specific): A fenntartható növekedés fokozása és a KKV-k versenyképességének növelése, valamint az ezeken belüli munkahelyteremtés, beleértve a termelői beruházásokat <p>Intelligens növekedés és digitalizáció Operatív Program (Programul Operațional Creștere Inteligentă și Digitalizare- PO CID)</p>
Infrastrukturális hálózatok összekapcsolása, a vezető régiókkal való összeköttetések megteremtése a termelőtevékenység vonzása érdekében	<p>Regionális Operatív Program- Központi Régió: 5-ös Prioritás: 3.2-es Konkrét Célkitűzés (Obiectiv specific): Az éghajlatváltozással szemben ellenálló, fenntartható nemzeti, regionális és helyi mobilitás fejlesztése és javítása, beleértve a TEN-T-hez való hozzáférés javítását és a határokon átnyúló mobilitást;</p>

	<p>Közlekedési Operatív Program (Program Operațional Transport- PO T);</p> <p>Európai Területi Együtműködés Operatív Program (Programul Operațional Cooperare Teritorială Europeană- PO CTE)</p>
<p>Intézményi modernizáció</p>	<p>Regionális Operatív Program- Központi Régió:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 1.1-es Konkrét Cél (Obiectiv specific): A kutatási és innovációs kapacitások fejlesztése és fokozása, valamint a fejlett technológiák alkalmazása. - 1.2-es Konkrét Cél (Obiectiv specific): A digitalizálás előnyeinek kihasználása a polgárok, vállalatok, kutatószervezetek és közhivatalok számára <p>Intelligens növekedés és digitalizáció Operatív Program (Programul Operațional Creștere Inteligentă și Digitalizare- PO CID)</p>

(Forrás: ADRcentru, 2021; 2022, MFE, 2022)

4 ERDÉLYI, EZEN BELÜL SZÉKELYFÖLDI MAKROGAZDASÁGI MUTATÓK, SAJÁTOSSÁGOK, LEHETŐSÉGEK

Ebben a fejezetben bemutatásra kerül a székelyföldi régió jelenlegi gazdasági helyzete olyan makrogazdasági mutatók elemzésével, mint amilyen a GDP, működő tőke beruházás, HDI mutató, infrastrukturális hálózatok és abszorpciós ráták. Ugyanakkor a régió fejlesztési lehetőségeit és kitörési pontjait azonosítja a globális gazdasági működés, folyamatok és törvényszerűségek, illetve az EU-s források által nyújtott lehetőségek figyelembevételével. Kitűnik, hogy egy félperifériás ország félperifériás régiójáról beszélünk, amely a jelenlegi helyzet változatlansága mellett a periféria irányába araszol. Elengedhetetlen azon fő irányok feltárása, amelyek a jelenlegi globális környezetben egy modern és versenyképes gazdaság irányába képes elmozdítani a jövőben az elemzett régiót. Az egyértelmű lépéshátrányok ugyanakkor páratlan lehetőségekkel társulnak, mint amilyenek a természeti erőforrások, biodiverzitás, hagyományok és a stratégiai földrajzi elhelyezkedés.

A munka, áru és tőke szabad áramlása határokon átnyúló és összefonódott valósággá váltak, és jelentős hatást gyakorolnak minden ország és régió gazdaságára. A tőke vándorlása és az ebből adódó munkamegosztás szerepeket oszt államok és globális régiók számára. Ebben a szerepkörben kapcsolódnak olyan láncolatokhoz, amelyek mikro-kölcsönhatásai rajzolják ki a globális gazdasági térkép egészét. Székelyföld közigazgatásilag nem elismert régió, lélektani határai rajzolják körül, amely kulturális, etnikai, történelmi és hagyományokon alapuló egységet képvisel. Bár különálló régióként való elismertetése még folyamatban van, amelyet az érdekképviselői szervek erőfeszítései bizonyítanak, mint amilyen a Minority SafePack kisebbségvédelmi kezdeményezés is, a globális folyamatok és törvények rá is vonatkoznak, és befolyásolják jelenét és várható jövőbeni alakulását egyaránt. A kedvezőtlen történelmi háttér, amely jelentős mértékben rányomta bélyegét gazdasági helyzetére, így a jelenlegi fejlettségi szint kialakulását is meghatározva, ellenére az elemzett régió jelentős potenciállal rendelkezik, és megfelelő intézkedésekkel a jövőbeni gazdaság lehetséges alakulása optimizmusra adhat okot. Ez viszont csak akkor valósítható meg, ha megfelelő infrastrukturális hálózat képezi a régió alapját úgy a termék, szolgáltatás, a nagy adattömeg, információ, munkaerő, mint a pénz gyors helyváltoztatásának biztosítása érdekében. Ebben a

folyamatban jelentős szerepet játszik a digitalizáció, ugyanakkor a hatékonyság növelése érdekében elengedhetetlen a technológiatranszfer és a kutatás-fejlesztés, innováció egyaránt.

Globális térben a centrumban azonosíthatjuk a legerősebb gazdasággal rendelkező államokat: például USA, EU10-az Európai Unió tíz legfejlettebb állama és Japán, az ellenkező póluson, a periférián, pedig a legkiszolgáltatottabb államokat, például a szegény afrikai, ázsiai és latin-amerikai országok. Megfigyelhető ugyanakkor egy átmenet a két pólus között, ide tartozik kelet-közép Európa is (Wallerstein, 2010). A centrum-periféria viszony törvényszerűségeit értelmezve, azon ország/régió képes áttörő fejlődést megvalósítani és a gazdasági biztonságot szavatolni, amely alapját az ipari termelés alkotja. Ez azt jelenti, hogy az iparban érdekelt, és termelést valósít meg vagy saját területén, vagy más földrajzi területen, de mindenképp saját tőkével. Az ipari termelés jelenti a megfogható, tapintható hozzáadott értéket, amely minden további értéknek az alapja, ezek köré épülnek ki nagyrészt a szolgáltatások is. Ebből adódóan minden a gazdaságban előállított érték, közvetett vagy közvetlen módon, az ipari termelésre vezethető vissza.(Kocsis, 2022) A termelés fenntartása és növelése érdekében óriási szerepet játszik az innováció és a kutatás-fejlesztés. A logikai következtetés helyességét hiteles adatok is alátámasztják. Székelyföld tágabb környezetében, nevezetesen Románia szinten és Erdélyben, elemeztem a továbbiakban a makrogazdasági mutatókat és az ezek közötti összefüggéseket.

A makrogazdasági mutatók elengedhetetlen információkat nyújtanak egy állam vagy régió gazdasági fejlettségi szintjéről és állapotáról, ugyanakkor időbeni síkban lehetőséget biztosítanak az összehasonlításra, amely elénk tárja a fejlődés irányát és ütemét, de prognózisok elkészítésére is bevonhatók. Látni fogjuk majd, hogy ezen adatok, információk feltárása és összefüggéseiknek megtalálása, hogyan körvonalazza az elemzett régió gazdaságfejlesztési lehetőségeinek irányvonalait.

A továbbiakban a következő mutatók kerülnek részletes elemzésre és bemutatásra, amelyekkel külön alfejezetekben tárgyal a jelen dolgozat:

- a nominális Bruttó Hazai Termék (GDP) bemutatása több fejlesztési régió és megye esetében, kiélezetten a székelyföldi régióra
- az átlagjövedelem helyzetének bemutatása
- a munkanélküliségi ráta megyékre, régiókra leosztva
- az infrastruktúra helyzete
- befektetések értékei, kiemelve az FDI típusú befektetéseket

- az ipar jelenléte, ide értve a K+F központokat, ipari parkokat és inkubátorházakat
- abszorpciós ráta az uniós források tekintetében

4.1 A Bruttó Hazai Termék (GDP) romániai, erdélyi és székelyföldi helyzete

A Bruttó Hazai Terméket (továbbiakban GDP, amely az angol Gross Domestic Product megnevezésből származik) a gazdasági teljesítmény mércéjeként is szokták emlegetni, hiszen hűen tükrözi egy adott földrajzi egység gazdaságának fejlettségi szintjét. Rendszerint a GDP értékét úgy kapjuk meg, hogy összegezzük pénzben a létrehozott termékek és szolgáltatások értékét egy bizonyos országban, általában meghatározott naptári évben. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy az összkibocsátás (termékek és szolgáltatások) legátfogóbb mércéje. A mi esetünkben azonban a kutatás nem csak egy ország adatait elemzi, hanem kitér bizonyos régiók és megyék adataira is. Ez a mutató több elemet is magába foglal, amelyek összegeként kapjuk meg ennek teljes és hiánytalan értékét, ezek a következők: egy bizonyos év alatt megtermelt fogyasztás, bruttó beruházás, kormányzati termékvásárlás és szolgáltatásvásárlás és a nettó export értékének (pénzben kifejezett) összege. Ha ezt egy képlet formájában írjuk fel, szimbólumokkal kifejezve, akkor a következő összefüggést kapjuk:

$$\text{GDP} = \text{C} + \text{I} + \text{G} + \text{X}$$

ahol,

GDP- Bruttó Hazai Termék (Gross Domestic Product); C- megtermelt fogyasztás pénzben kifejezett összértéke; I – bruttó beruházás pénzben kifejezett összértéke; G- kormányzati termék és szolgáltatásvásárlás pénzben kifejezett összértéke; X- nettó export pénzben kifejezett összértéke.

A GDP értékének meghatározásához kétféle mérés használatos:

- termékáramlási megközelítés: a végső felhasználásra kerülő termékeket veszi számításba
- kereseti vagy jövedelmi megközelítés (költségáramlási megközelítés): a jövedelmek összegzése, ami a vállalatok számára költség, az a háztartások számára a vállalatoktól kapott jövedelem.

Ezen mutató meghatározásakor, ugyanakkor figyelembe kell vennünk az úgynevezett többszörös számbavétel problémáját, amelynek értelmében a GDP értékében nem szerepelnek a közbülső termékek (termelő fogyasztás), amelyeket más termékek előállításához használnak fel, hiszen ez azt eredményezné, hogy ugyanazon tényező értékét többször vennénk számításba és ez a valós érték eltorzulását eredményezné.

Figyelembe kell vennünk azt a tény is, hogy ez a mutató többféle képpen értelmezhető, ennek értelmében beszélhetünk:

- nominális GDP-ről: a mutató értékét a szóban forgó év piaci árain mérjük.
- reál GDP: figyelembe vesszük az árváltozást a bázisévhez viszonyítva, a nominális GDP-t elosztjuk a GDP-deflátorral. A deflátor úgy kapjuk meg, hogy a jelenlegi év árait elosztjuk a bázisév árainak értékével (árindexnek is nevezik), a reál GDP értékét pedig a nominális GDP és a GDP árindex vagy deflátor hányadosaként kapjuk meg.

Ismert makrogazdasági mutató még a Nemzeti Jövedelem (NI- National Income), amelyet úgy kapunk, hogy a GDP-ből levonjuk az értékcsökkenést, de mivel ezt nehezebb kiszámolni, ezért továbbra is a GDP a legtöbbször használatos. (Samuelson-Nordhaus, 2012)

Fontos kiemelnünk a GDP/fő fogalmát, amely megmutatja, hogy egy földrajzi egységen belül (ország, régió, megye) mekkora GDP érték jut egy lakósra.

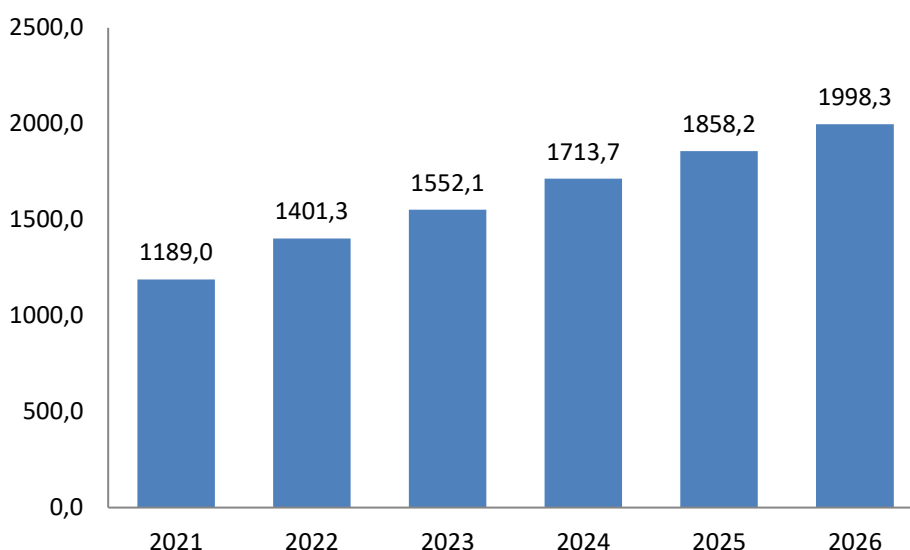
Nemzetközi összehasonlítások esetében általános eljárás a vásárlóerő- paritáson számolt GDP értéke (jele: PPP- Purchasing Power Parity), amely figyelembe veszi az országok közötti árkülönbségeket, így összehasonlíthatóvá teszi az értékeket.

A továbbiakban megvizsgáljuk, hogy az általunk elemzett országban, régiókban és megyékben milyen GDP értékeket figyelhetünk meg.

Románia esetében, országos szinten, a Nemzeti Statisztikai Hivatal (Institutul Național de Statistică, továbbiakban INS) legfrissebb adatai szerint a 2022 évben (részlegesen végleges adat) a nominális GDP összértéke 1.401,345 milliárd lej, amely euróban kifejezve 281,824 milliárd euró (a Román Nemzeti Bank 2024.01.10-én közzétett árfolyama alapján). Ez az érték 4,1%-os reálnövekedést jelent a 2021-es évhez képest, amikor ez az érték (végleges adat) az INS által leközzölt hivatalos adatok szerint 1.189,089 milliárd lej volt, amely 239,137 milliárd eurós összeget jelent (a fent említett árfolyam alapján). Fontos kiemelni azonban, hogy a 2020-as évben ez az érték (végleges adat) 1.066,780 milliárd lej volt, amely 3,7%-os reálérték visszaesést jelentett a 2019-es évhez képest (INS, 2024). A reálérték növekedés vagy csökkenés figyelembe veszi az árak változását az előző évhez képest, azaz deflátor vagy árindexet használ az értékek meghatározásánál.

A Nemzeti Stratégiai és Prognózis Bizottság (Comisia Națională de Strategie și Prognoză, továbbiakban CNPS), minden évben az előző adatokra alapozva, illetve számításba véve a nemzeti és világgazdasági helyzetet előrevetít makrogazdasági adatokat, amelyek az elmúlt évek során bebizonyították, hogy igencsak reális és megalapozott előrevetítéseket tartalmaznak. Az eddig leközölt INS adatok alapján és a CNSP előrejelzései alapján végigkísérhetjük az ország GDP értékeinek alakulását 2021-2026-os évek között.

23. ábra Ábra Románia GDP értékei és ezek előrejelzései 2021-2026 közötti időszakra (milliárd lejben kifejezve)

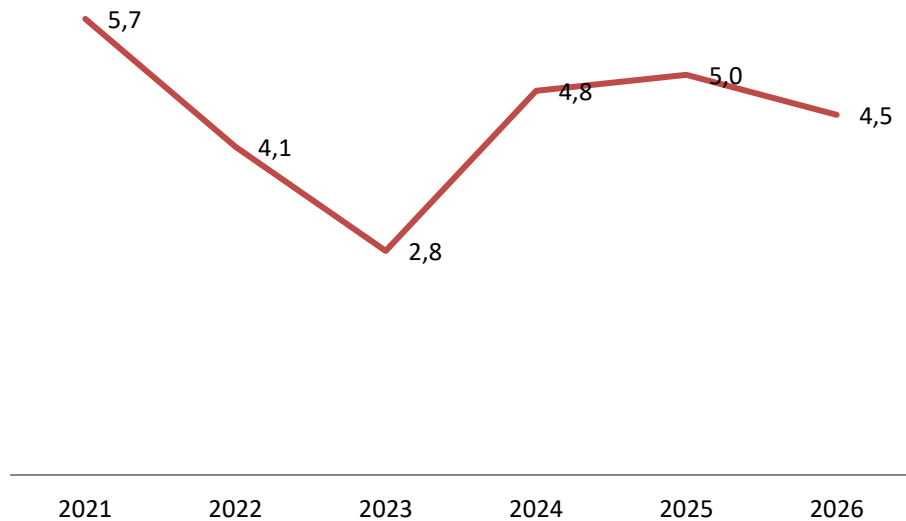
(Forrás: INS, 2021; CNSP, 2023)

A 2021 és 2022-es adatok a statisztikai hivatal (INS) által leközölt adatok (2021-végleges adat, 2022- részben végleges), 2023-tól a CNSP előrejelzései figyelhetők meg, itt a 2021-es évet tekintik bázisévnek és ezen év árértékeivel számolnak, ezért nem szükséges GDP-deflátort számolni minden egyes évben (tehát a reális növekedést mutatják), ez alól kivétel a 2022-es év, amely esetében a statisztikai hivatal 2022-es árakon közölte le a nominális GDP értékét a szóban forgó évre (2021-es árakon számolva 1.369,2 milliárd lej, 2022-es árakon számolva, amint azt az ábrán is olvasható 1.401,3 milliárd lej, amint látható az eltérés elenyésző, ami a lényegi kimutatáson nem változtat).

Az INS és a CNSP adatai alapján felállítható egy reális növekedési ütem is az országos GDP tekintetében százalékban kifejezve, minden egyes évben, az előző évhez viszonyítva.

A továbbiakban megfigyelhető, hogy reális értékekben hogyan növekednek, százalékban kifejezve Románia GDP értékei 2021-2026 között.

24. ábra Ábra A romániai GDP értékek reális növekedési ütemének előrejelzései százalékban kifejezve, az előző évhez képest

(Forrás: INS, 2021; CNSP, 2023)

Ebben az esetben is a 2021, 2022-es évre a statisztikai hivatal leközölt adatai láthatók, 2023-tól pedig a CNSP előrejelzései.

A továbbiakban az országos adatokat leosszuk területi adatokra, nevezetesen fejlesztési régiókra, majd megyékre, így pontosan megtudhatjuk, hogy az elemzett régió milyen GDP adatokkal rendelkezik, azaz milyen a gazdasági teljesítménye a többi régióhoz, megyéhez képest. Figyelembe kell vegyük azonban, hogy a régiók és megyék az országon belül jelentős mértékben eltérnek egymástól úgy a területi kiterjedés, mint a lakosság számának tekintetében, ezért a következőkben a GDP/fő értékeit fogjuk vizsgálni, amely egy sokkal reálisabb összehasonlítási alapot képez, mindezt euróban kifejezve. Az adatok ugyancsak a 2021-2026-os időszakot vizsgálják a CNSP hivatalosan közzétett adatai alapján.

5. táblázat A GDP/fő értékei Románia és a fejlesztési régiók szintjén, euróban kifejezve, 2021-2026 között (prognózis adatok)

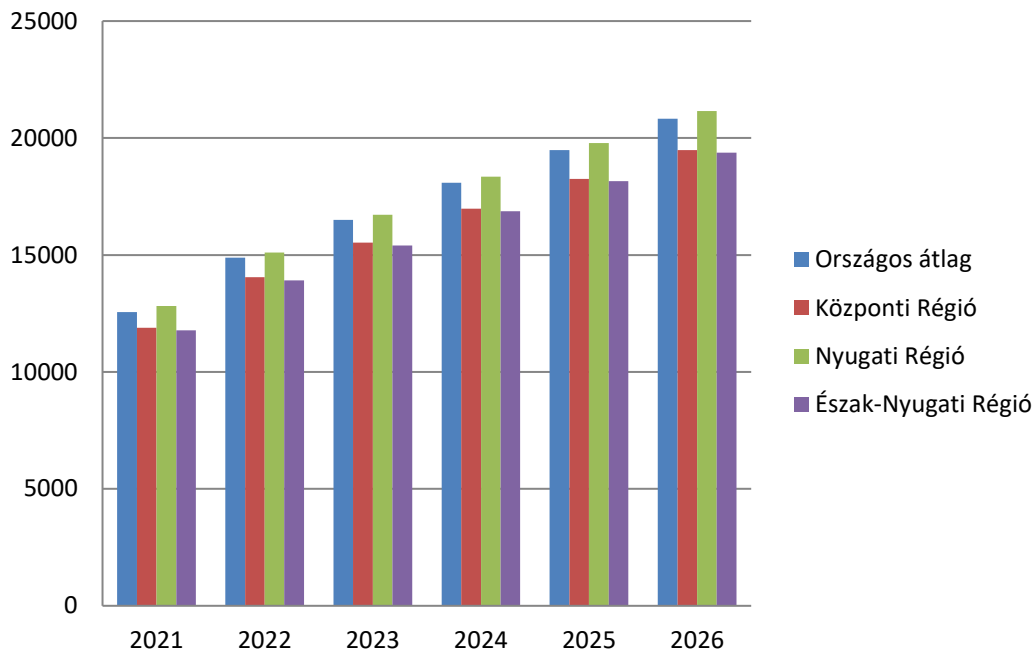
Évek/Régiók	2021	2022	2023	2024	2025	2026
Országos átlag	12560	14888	16500	18087	19482	20825
Észak-Kelet Régió	8002	9399	10441	11446	12331	13181
Dél-Kelet Régió	10318	12257	13664	15009	16201	17343
Dél Munténia	9556	11395	12687	13994	15158	16285
Dél-Nyugat Olténia	9835	11658	12994	14297	15475	16604
Nyugati Régió	12816	15105	16719	18346	19783	21153
Észak-Nyugati Régió	11779	13913	15408	16863	18150	19375
Központi Régió	11889	14054	15521	16978	18255	19488
Bukarest-Ilfov	28054	33153	36364	39516	42168	44711

(Forrás: CNSP, 2023)

Az 5-ik táblázat ugyancsak a 2021-es év árértékein mutatja be a reális GDP értékeket 2021-2026 között (ez nem összetévesztendő a paritáson számolt GDP értékekkel, amelyek teljesen más számadatokat tükröznek), a CNSP kimutatásai alapján. Az adatokból egyértelműen kivehető, hogy Bukarest-Ilfov régió messzemenően a legjobban teljesít, átlagba több mint kétszeres értékeket felmutatva és ez nagy mértékben felhúzza az országos átlagot is. A Központi Régió, amelyben Székelyföld is megtalálható, hozzávetőlegesen ugyanazon a szinten helyezkedik el a leközölt adatok és előrevetítések alapján, mint az Észak-Nyugati Régió, gyengébben teljesít, mint a Nyugati Régió, valamivel az országos átlag alatt helyezkedik el, de jobb eredményeket mutat fel, mint a többi négy régió (Észak-Keleti, Dél-Kelet, Dél-Munténia, Dél-Nyugat Olténia). (CNSP, 2024)

A következőkben megvizsgáljuk, a jobb érzékeltetés kedvéért egy ábra segítségével, hogy a többi erdélyi régióhoz és az országos átlaghoz képest a Központi Régió hol helyezkedik el a GDP/fő tekintetében, a 2021-2026-os előrejelzett időszakban (2021-es árfolyamon kifejezett euró értékekben).

25. ábra A Központi Régió összehasonlítása a többi erdélyi fejlesztési régióval és az országos átlaggal a GDP/fő tekintetében, a 2021-2026-os időszakra

(Forrás: CNSP, 2023)

Az ábra jól érzékelteti, hogy a Központi Régió valamivel jobban teljesít az elemzett időszakban, mint az Észak-Nyugati Régió, de következetesen és tartósan gyengébben, mint a Nyugati Régió és az országos átlag (az országos átlag tekintetében azonban figyelembe kell vennünk, hogy az adatokat, amint már említésre került, nagyon felhúzza a főváros és ennek környezetének értékei).

A következőkben elemezzük, hogy megyékre lebontva a székelyföldi régiót alkotó megyék (legfőképpen Hargita és Kovászna), milyen teljesítménnyel rendelkeznek, összehasonlításban a többi megyéhez képest. Az összehasonlításba bevontam a többi Központi Fejlesztési Régiót alkotó megyéket (Maros- itt Marosvásárhely és környéke ugyancsak Székelyföld része, de a megye legnagyobb része nem tartozik ebbe a régióba-, Fehér, Brassó, Szeben megyék), illetve még néhány, meglátásom szerint fontosabb gazdasági potenciállal rendelkező, erdélyi megyét (Kolozs, Bihar, Temes megyék). A Központi Fejlesztési Régió megyéin kívül azért elemeztem még ezt a három megyét, mert Kolozs és Bihar megyék képezik a híd szerepet a székelyföldi régió és az anyaország között, ezért mindig is fontos volt ebből a szempontból ezek gazdasági és infrastrukturális fejlettsége, illetve Temes megyét, mert erdélyi

szempontból köztudott, hogy egyik legmeghatározóbb terület a gazdasági fejlettség szempontjából.

6. táblázat A székelyföldi megyék GDP/fő értékeinek összehasonlítása más megyék teljesítményével

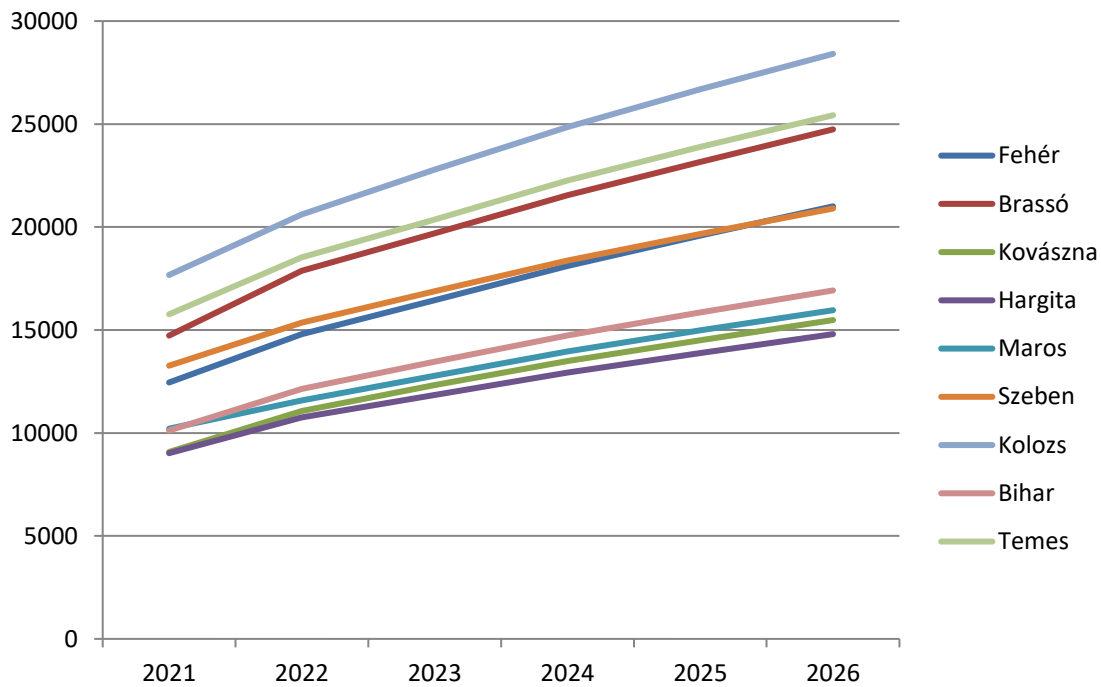
Évek/Megyék	2021	2022	2023	2024	2025	2026
Fehér	12452	14795	16443	18104	19582	21005
Brassó	14728	17874	19690	21543	23165	24741
<i>Kovászna</i>	<i>9076</i>	<i>11068</i>	<i>12317</i>	<i>13487</i>	<i>14506</i>	<i>15482</i>
<i>Hargita</i>	<i>9018</i>	<i>10747</i>	<i>11849</i>	<i>12935</i>	<i>13886</i>	<i>14799</i>
<i>Maros</i>	<i>10209</i>	<i>11575</i>	<i>12775</i>	<i>13950</i>	<i>14979</i>	<i>15960</i>
Szeben	13267	15350	16877	18369	19654	20898
Kolozs	17671	20610	22787	24861	26687	28408
Bihar	10120	12139	13454	14730	15849	16919
Temes	15762	18523	20366	22255	23885	25426

(Forrás: CNSP, 2023)

A táblázat adataiból kitűnik, hogy úgy a fejlesztési régió más megyéihez képest, mint a többi elemzésbe bevont megyékhez képest Hargita és Kovászna megyékben a leggyengébbek a teljesítmények, sőt Maros megye is az utolsók között helyezkedik el.

A jobb szemléltetés érdekében a következő ábra bemutatja a megyék értékei közötti eltéréseket.

26. ábra Megyék közötti eltérések a GDP/fő (euróban) értékei között a 2021-2026-os időszakra

(Forrás: CNSP, 2023)

A következő táblázatban összehasonlítottam a három székelyföldi régiót alkotó megye (Kovászna, Hargita, Maros) átlagát a többi megye adataival. Az átlagot a táblázatban Á(K,H,M)-el jelöltem, a számításnál pedig a számtani középárányost számoltam (minden elemzett évben Kovászna, Hargita, Maros megye értékeinek összege, osztva hárommal). A következő táblázat megmutatja, hogy minden egyes elemzett évben, minden megye mennyivel teljesít jobban (amennyiben pozitív érték jön ki) és mennyivel teljesít gyengébben (amennyiben negatív érték jön ki) a székelyföldi megyék átlagához képest.

7. táblázat Az elemzett megyék összehasonlítása a székelyföldi régió átlagához képest GDP/fő euróban kifejezett értékek tekintetében, a 2021-2026-os előrejelzett időszakban (a táblázat az értékek közötti különbségeket mutatja)

Évek/Megyék	2021	2022	2023	2024	2025	2026
<i>Á(K,H,M)</i>	9434	11130	12314	13457	14457	15414
Fehér	3018	3665	4129	4647	5125	5591
Brassó	5294	6744	7376	8086	8708	9327
Szeben	3833	4220	4563	4912	5197	5484
Kolozs	8237	9480	10473	11404	12230	12994
Bihar	1883	2659	2981	3326	3619	3925
Temes	6328	7393	8052	8798	9428	10012

(Forrás: CNSP, 2023)

Megvizsgáltam azt is mi történik akkor, ha Maros megyét kivesszük az átlagszámításból, hiszen ne feledjük, hogy ebből a megyéből csak a megyeszékhely és környéke tartozik az elemzett régióhoz, a megye többi, legnagyobb területe pedig nem ennek a része. Ebben az esetben az átlagszámításba Kovászna és Hargita megye adatait vontam be és ezt *Á(K,H)* jelzéssel jelöltem a lenti táblázatban, a számítás módszere pedig ugyanaz, mint a fenti táblázatban.

8. táblázat Az elemzett megyék összehasonlítása a székelyföldi régió átlagához képest, Maros megye kivételével, GDP/fő euróban kifejezett értékek tekintetében, a 2021-2026-os időszakban (a táblázat az értékek közötti különbségeket mutatja)

Évek/Megyék	2021	2022	2023	2024	2025	2026
<i>Á(K,H)</i>	9047	10908	12083	13211	14196	15141
Fehér	3405	3888	4360	4893	5386	5865
Brassó	5681	6967	7607	8332	8969	9601
Maros	1162	668	692	739	783	820
Szeben	4220	4443	4794	5158	5458	5758
Kolozs	8624	9703	10704	11650	12491	13268
Bihar	1073	1232	1371	1519	1653	1779
Temes	6715	7616	8283	9044	9689	10286

(Forrás: CNSP, 2023)

A fentiekben bemutatott és elemzett adatok alapján megállapíthatjuk, hogy a GDP/fő (euróban kifejezett) érték szempontjából a három székelyföldi régiót alkotó megye átlaga (számtani középarányosa) elmarad az általunk elemzett megyék értékeitől. A táblázatban minden esetben, minden egyes elemzett évre levetítve pozitív értékeket kapunk, ami azt jelenti, hogy az elemzett megyék minden esetben nagyobb értékekkel rendelkeznek, mint az általunk elemzett régió megyéinek átlaga. Az adatok Székelyföld esetében még kedvezőtlenebben lesznek, ha a régió átlagszámításából kivesszük Maros megyét, hiszen ne feledjük, hogy ez a megye csak nagyon kis része tartozik bele a székelyföldi régióba, pontosabban Marosvásárhely és környéke (még akkor is fontos ezt figyelembe vennünk, ha az említett település a megye legmeghatározóbb gazdasági központja).

Azért, hogy átfogóbb és valóságosabb képet kapjunk az értékek szempontjából minden erdélyi megye GDP/fő értékeit összehasonlítottam a Székelyföldet alkotó megyék értékeivel (az előrejelzett 2021-2026 időszakot illetően). Ennek érdekében az Erdélyt alkotó Központi Fejlesztési Régió, a Nyugati Fejlesztési Régió és az Észak-Nyugati Fejlesztési régió megyéit vontam be elemzésembe. Ebből az elemzésből az tűnik ki, hogy a Központi Fejlesztési Régióban Kovászna és Hargita megyék teljesítenek a leggyengébben, főleg Hargita megye, amely messzemenően a legkisebb értékekkel rendelkezik a teljes elemzett időszak (2021-2026) tekintetében. Maros megye pedig Fehér, Brassó és Szeben megyék után következik, értékei mindössze Kovászna és Hargita megyéknél jobbak, az elemzett időszakban. A Nyugati Fejlesztési Régió esetében Kovászna és Hargita értékei lemaradnak minden megye esetében, viszont Kovászna megközelíti Krassó-Szörény megye értékeit, de egyik évben sem éri el. Maros megye jobban teljesít, mint Krassó-Szörény megye és kivételesen a 2021-es évben, mint Hunyad megye, a többi elemzett évben, a többi megyéhez viszonyítva gyengébben teljesít ez a megye is. Az Észak-Nyugati Fejlesztési Régió esetében Kovászna jobban teljesít, mint Beszterce-Naszód, Máramaros és Szatmár megyék, viszont Hargita megye értékei mindössze Beszterce-Naszód értékeinél jobbak. Maros megye értékei ebben az esetben is jobbak, hiszen ebben a régióban, az elemzett mutató tekintetében, mindössze Kolozs és Bihar megyék előzik meg a 2021-2026-os időszakban. (CNSP, 2024)

Erdélyi szinten az elemzett tizenhat (16) megyéből a GDP/fő teljesítménye alapján négy negyedre osztottam a megyéket. Az első negyed jelenti az első négy helyezetet, a második negyed jelenti az ötödik-nyolcadik helyezetet, a harmadik a kilenc-tizenkettediket és a negyedik, egyben az utolsó a tizenhárom-tizenhatodikat. A székelyföldi régiót alkotó megyék közül Maros megye teljesítménye a legjobb (az a megye amelyből a legkisebb rész tartozik az

elemzett régióhoz), a tizenhat megyéből a kilencedik helyet foglalja el, így a harmadik negyedben kap helyet. Kovászna a teljesítmények alapján a tizenharmadik helyet foglalja el, így a legutolsó, negyedik negyedben helyezkedik el, akárcsak Hargita megye, amelynek a teljesítménye a leggyengébb a három megye közül, a tizenötödik helyezést érte el.

Abban az esetben, ha a három Székelyföldi megyét egybevonjuk, és egy régióként kezeljük, nem pedig különálló megyékként, akkor tizennégy (14) elemzett területet kapunk. Ebben az esetben Székelyföld (a három megyével egybevonva) 2022-ben a tizedik helyen helyezkedik el. Ha Maros megyét kivesszük az elemzett régióból akkor tizenöt (15) elemzett területet kapunk, így Székelyföld két megye egybevonásaként (Kovászna, Hargita) értelmezendő. Az elemzett területeket amennyiben három harmadra osszuk (egyötől-ötig első harmad, hattól-tízíg második harmad és tizenegyötől-tizenötig harmadik harmad), ebben a felállásban Székelyföld a tizenharmadik helyen helyezkedik el (összességében hozzávetőlegesen egy szinten Szatmár megyével), a harmadik (utolsó) harmadban. Egyértelműen látható, hogy az utóbbi esetben a teljesítmény mérése még gyengébb adatokat eredményez a régió esetében.

A 4-es fejezetben elemzett összes mutató összegzett elemzésére a 4.9-es alfejezetben kerül sor, az elemzett időszak pedig 2019-2022, mivel ezek a legfrissebb végleges adatok a dolgozat megírásának pillanatában. Az alábbi táblázat megmutatja az összes erdélyi megye GDP/fő értékeit, ugyanakkor ezek eltéréseit százalékban kifejezve az Á(K,H,M) mutatóhoz képest (Maros, Hargita, Kovászna megyék átlagait jelenti, ezek a megyék nem jelennek meg külön az elemzésben, mivel az elemzett régiót alkotják), a 2019-2022-es periódusban.

9. táblázat Az erdélyi megyék GDP/fő értékei és ezek százalékos eltérései az Á(K,H,M) mutatóhoz képest, 2019-2022 között

Megyék/ Évek	GDP/fő értékek évenként				Százalékos eltérés Á(K,H,M)-hez képest			
	2019	2020	2021	2022	2019	2020	2021	2022
<i>Á(K,H,M)</i>	8077	8887	9434	11130				
Arad	11 058	12 057	12293	14606	37	36	30	31
Krassó-Szörény	9 277	10 250	9598	11102	15	15	2	0
Hunyad	8 722	9 629	10075	11897	8	8	7	7
Temes	14 727	15 870	15762	18523	82	79	67	66
Bihar	9 079	9 906	10120	12139	12	11	7	9
Beszterce-Naszód	8 137	8 893	8879	10471	1	0	-6	-6
Kolozs	15 011	16 226	17671	20610	86	83	87	85
Máramaros	8 051	8 824	9063	10893	0	-1	-4	-2
Szatmár	7 943	8 685	9344	10875	-2	-2	-1	-2
Szilágy	9 194	10 137	9659	11486	14	14	2	3
Fehér	11 995	13 122	12452	14795	49	48	32	33
Brassó	13 695	14 869	14728	17874	70	67	56	61
Szeben	12 999	14 117	13267	15350	61	59	41	38
Összátlag eltérés Á(K,H,M)-hez képest százalékban (%) évenként					33	32	25	25
Összátlag eltérés Á(K,H,M)-hez képest százalékban (%) összesen					29			

(Forrás: CNSP, 2019; 2023)

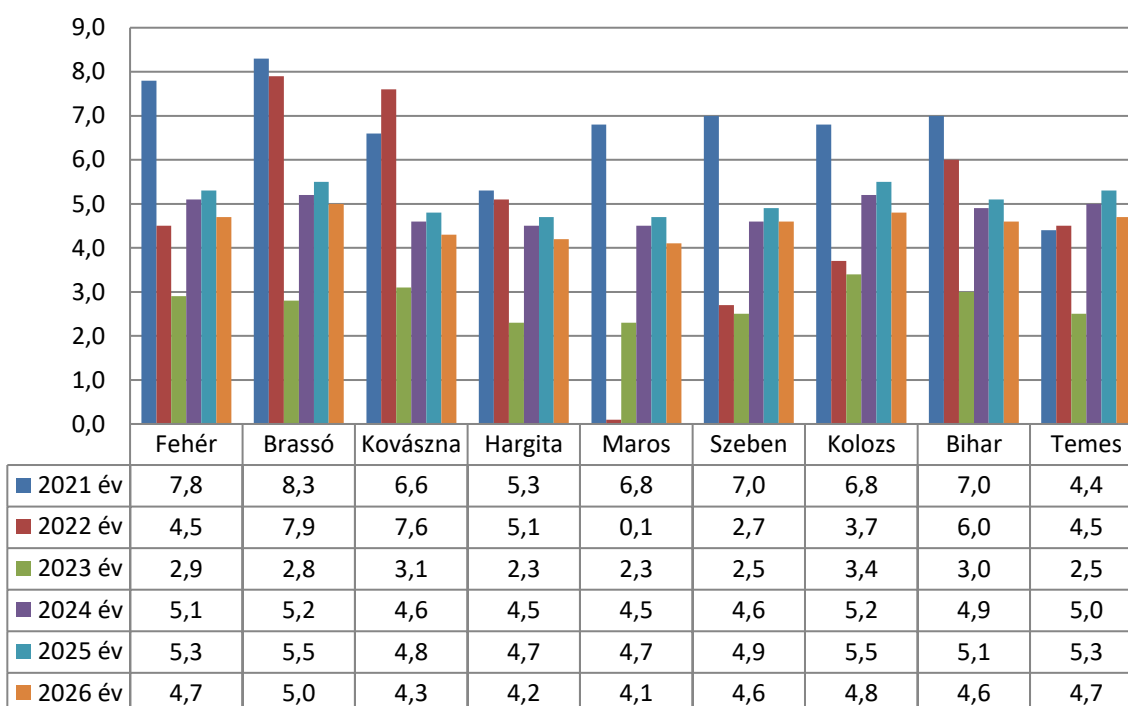
A táblázat megmutatja minden erdélyi megye és az Á(K,H,M) mutató esetében a GDP/fő értékeket, ugyanakkor a százalékos eltéréseket is az említett mutatóhoz képest, az utolsó előtti sor összesíti évenként a megyék százalékos eltéréseit az Á(K,H,M)-hez képest, az utolsó sor pedig a négy elemzett év (2019-2022) százalékos eltéréseinek átlagát mutatja. Ebből az következik, hogy 2019-ben 33%-al, 2020-ban 32%-al, 2021 és 2022-ben 25%-al nagyobb az erdélyi megyék átlaga a GDP/fő tekintetében a székelyföldi átlagnál (az Á(K,H,M) mutató szerint), összesítésben pedig a teljes elemzett időszakot felölelően ez az érték átlagban 29%-al nagyobb az elemzett régió átlagához képest.

A továbbiakban elemzésre kerül, hogy a CNSP leközölt adatai és előrejelzései alapján, megyei szinten, milyen reális GDP növekedések várhatók a 2021-2026-os időszakban, százalékban kifejezve az előző évhez képest. Az értékek meghatározásánál az említett intézmény 2021-es árakon számolta ki a szóban forgó makrogazdasági mutatót és minden évben feltüntette ennek százalékos növekedését az előző évhez képest. Ebben az esetben össz-GDP értékekről beszélünk megyei szinten, nem pedig GDP/fő értékekről, ahogy a fennebbi elemzés esetén, lejjben kifejezve, de csak a reális százalékos változás kerül feltüntetésre. A százalékos fejlődés egyértelműen és vitathatatlanul tükrözi a fejlődés ütemét (vagy akár a

visszaesést is) az előző évhez képest, ez értékes és szemléltető információt is jelent, ha egy meghatározott megyét/megyéket össze szeretnénk hasonlítani más megyék fejlődési ütemével.

A lenti ábra pontosan megmutatja, hogy a székelyföldi régiót alkotó megyék hogyan fejlődnek az előrejelzés alapján, de világosan tükrözi azt is, hogy a Központi Fejlesztési Régió más megyéihez, illetve az általam megjelölt fontosabb erdélyi megyékhez képest (Kolozs, Bihar, Temes) milyen mértékű ez a fejlődés.

27. ábra A megyék GDP értékeinek fejlődési üteme százalékban kifejezve, az előző évhez képest, a 2021-2026-os időszakban

(Forrás: CNSP, 2023)

A fent bemutatott adatokból kivehető, hogy Maros, Hargita és Kovászna megyék esetében a reális, százalékban kifejezett, növekedési ütem is lemarad a többi megye átlagától. A 2021-es évben kivételesen mindhárom megyében nagyobb ugyan, mint Temes megyében, de a következő évben Maros megyében nagyon bezuhan a növekedés, illetve 2023-tól kezdődően következetesen mindhárom megyében kisebb, mint a többi megye átlaga, minden évben (kivételt képez 2023-ban Kovászna megye növekedése Temes megyével szemben, de az utóbbi fejlettségi szintje messze meghaladja az előbbit). (CNSP, 2024)

Összességében elmondható, hogy a székelyföldi régiót képező megyék a GDP/fő makrogazdasági mutató szempontjából az erdélyi megyék sorában az utolsók között

helyezkednek el, tehát gazdasági szempontból ezek periférikus területeknek tekinthetők. Ez főleg akkor igaz, ha ezek átlagát vesszük figyelembe (Maros megye teljesítménye lényegesen jobb).

A dolgozat későbbi részében megvizsgáljuk azt is mi lehet ennek a lemaradásnak az oka és hogyan lehet ezen javítani.

Megj. (a jelen dolgozat egészére vonatkozik). Ebben az alfejezetben bemutatott adatok a dolgozat megírásának pillanatában a legfrissebb hivatalosan közzé tett adatokat tükrözik, amelyek két hiteles és hivatalos szerv által leközlött információkra, adatokra támaszkodnak, ez a Nemzeti Statisztikai Hivatal (Institutul Național de Statistică-INS) és a Nemzeti Stratégiai és Prognózis Bizottság (Comisia Națională de Strategie și Prognoză- CNSP). Továbbá fontos kiemelni, mivel Székelyföld hivatalosan nem létező régió, ezért külön csak erre a területre nincsenek feldolgozott, hivatalos és hiteles statisztikai adatok. A régió főleg Kovászna és Hargita megyéket foglalja magába és Maros megye kis részét (Marosvásárhely és környéke), ezért kerültek a jelen alfejezetben feltüntetve olyan adatok is amelyekben szerepel Maros megye, illetve olyanok is amelyekben nem. Bár köztudott, hogy Marosvásárhely nagyon fontos szereppel bír (úgy a magyar ajkú lakosság száma, mint gazdasági, mint stratégiai elhelyezkedés szempontjából) az elemzett régióban, külön csak az ő hozzájárulását nem lehetséges lemérni, mivel a kutatás pillanatában aktuális, hiteles és hivatalos makrogazdasági mutatók nem találhatók, ezek feltárására és leközlésére pedig a jelen dolgozat nem vállalkozik.

4.2 Az átlagjövedelem (ezen belül a nettó átlagbér) romániai, erdélyi és székelyföldi helyzete

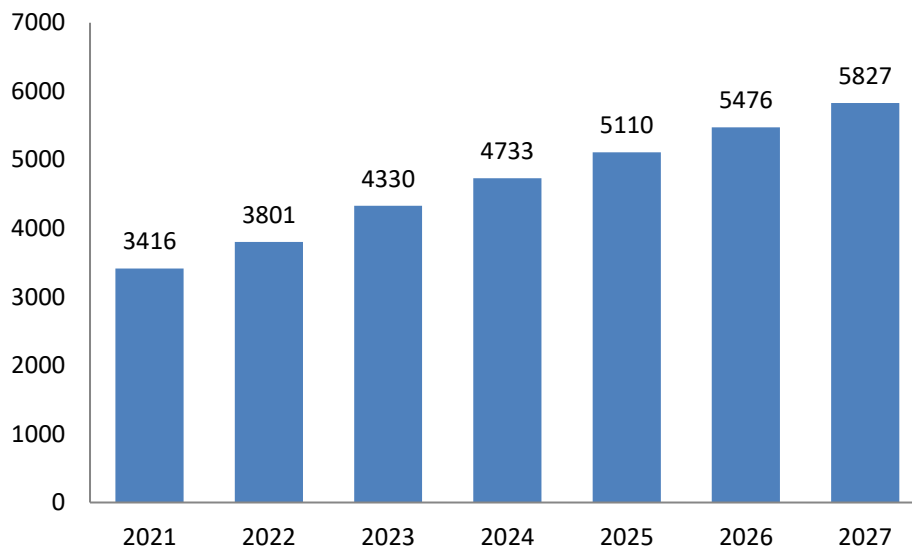
Az átlagjövedelem a következő fontos gazdasági mutató, amely egy meghatározott földrajzi terület (ország, régió, megye) gazdaságának helyzetét és lakosságának átlagos életszínvonalát tükrözi. Az átlagjövedelem ezt a szerepet akkor tölti be megfelelő módon, ha figyelembe vesszük az árak színvonalát is, azonban a jelen alfejezet egy országon belüli régiók és megyék összehasonlítását tartalmazza, ezért azt feltételezzük, hogy az árszintek eltérései, bár léteznek (főleg ingatlanok vásárlása, bérlése esetén), nem számottevőek a jelen elemzés eredményének kimenetele szempontjából. Az átlagjövedelem a kereslet egyik legmeghatározóbb tényezője, hiszen a kereslet mennyisége jelentősen változik a jövedelem változásának következtében. Amennyibe az átlagember jövedelme növekedik, szinte minden termékből és szolgáltatásból

egyre többet vásárolnak, még az árszintek változatlansága mellett is, az egyik ilyen termék például a gépjármű vásárlások számának növekedése, a jövedelem növekedése esetén. Általában amikor átlagjövedelemről beszélünk a jövedelmen a munkabéreket értjük, de ide tartoznak a nettó kamatok, osztalékok, földjáraadék és profit is. A jelen alfejezet a nettó átlagbérekre tér ki és végez összehasonlító elemzéseket országon belüli megyék között (a jövedelem többi említett elemét nem veszi figyelembe). A jövedelmek összességének aggregált értéke a nemzeti jövedelem, ez pedig egyik legfontosabb makrogazdasági mutató. A jelenlegi, piacgazdaságnak nevezett, gazdasági berendezkedés keretein belül a jövedelmet az úgynevezett termelési tényezők (ez hagyományosan a föld, munka, tőke) tulajdonosai között osztják el a fennebb említett módon. (Samuelson-Nordhaus, 2012)

A dolgozat jelen alfejezetében azt vizsgáljuk, hogy Románia határain belül bizonyos régiók (főleg Székelyföld szempontjából) és megyék között milyen átlagbér eltérések vannak, amely közvetlen módon befolyásolja az átlagember életszínvonalát is. Az elemzés során a hivatalos statisztikai és kormányzati adatok kerülnek felhasználásra a dolgozat keretén belül. Ezek az adatok a nettó (adózás utáni) átlagbér (átlagfizetés) szintjeit tükrözik, hiszen végül ez határozza meg a kereslet mennyiségét is egy meghatározott piac keretein belül (a bruttó bér egy jelentős részét a fogyasztók nem tudják vásárlásra felhasználni).

A következőkben megvizsgáljuk milyen szinten vannak és hogyan változtak Románia nettó átlagbérei 2021-től napjainkig a Nemzeti Statisztikai Hivatal (INS) adatai szerint és milyen előrejelzése várhatók 2027-ig a Nemzeti Stratégiai és Prognózis Bizottság (CNSP) adatai szerint.

28. ábra Románia nettó átlagbérek alakulása 2021-2027 között (lejbe kifejezve)

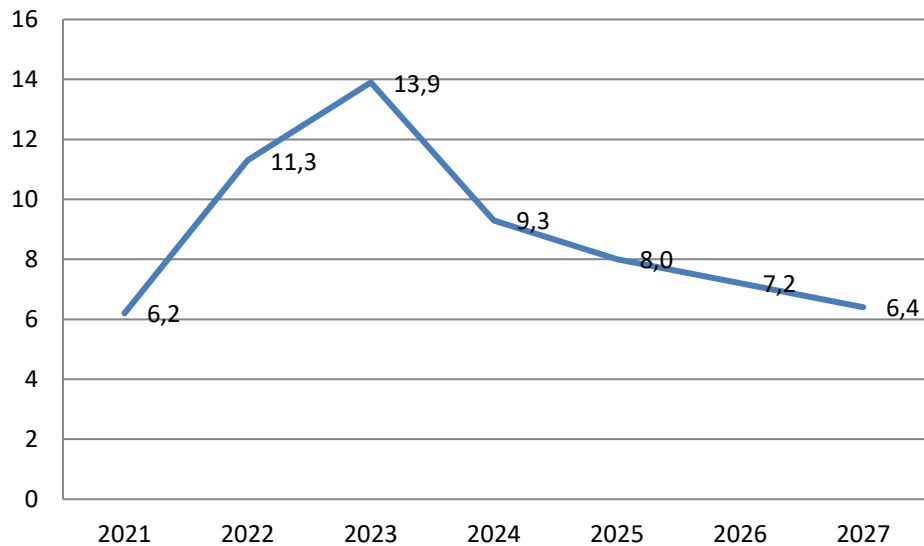

(Forrás: INS Tempo-FOM106E, 2023; CNSP, 2023; CNSP, 2024)

Megj. A 2021 és 2022-es évekre a statisztikai hivatal véglegesen leközölt adatai kerültek felhasználásra, míg 2023-tól prognózis adatokat láthatunk a CNSP (Nemzeti Stratégiai és Prognózis Bizottság) hivatalosan leközölt adatai alapján, ez a jelen alfejezetben található összes bemutatott adatra és számításra (beleértve ábrák, táblázatok) is érvényes.

A bérek növekedésének ütemét százalékban kifejezve az előző évhez viszonyítva a következő ábra mutatja be.

29. ábra A nettó átlagbérek növekedési üteme Romániában, 2021-2027 között (százalékban kifejezve)

(Forrás: CNSP, 2023; CNSP, 2024)

Az ábrából kitűnik, hogy 2022 és 2023-ban volt a legnagyobb bérnövekedés, a többi év növekedési üteme pedig jelentősen lemarad ezekhez képest. Figyelembe kell vennünk azonban, hogy ugyanakkor ezekben az években volt tapasztalható a legnagyobb inflációs ráta is, nevezetesen 2022-ben 13,9%, míg 2023-ban 10,4%, a többi elemzett évben messze 10% alatti inflációs ráta figyelhető meg. A 2022-es évben valójában a reálbér csökkenéséről beszélhetünk, amely -2,5% volt, 2023-ban viszont ez növekedett 3,5%-al. A 2023-as évtől kezdődően az inflációs ráta várható csökkenésének tudható be a nominális átlagbér csökkenése, nem pedig feltétlenül az életszínvonal csökkenéseként értelmezendő (hiszen ettől még a reálbér folyamatosan növekedhet, de ennek elemzésével a jelen tanulmány nem foglalkozik, nem ez a célja).

Mivel Románia nyolc fejlesztési régióra oszlik célszerű megvizsgálni és elemezni, hogy milyen régiószintű eltérések vannak országon belül az átlagbér tekintetében, itt pedig fokozott figyelemmel kísérni a Központi Fejlesztési Régiót, amely határain belül Székelyföld is megtalálható.

A 10. táblázat megmutatja, hogy az országos átlaghoz képest milyen bérszintkülönbségek figyelhetők meg az ország különböző fejlesztési régióiban, több éves időintervallum tekintetében.

10. táblázat Románia nettó átlag bérszintkülönbségei az országos átlag és a fejlesztési régiók tekintetében, a 2021-2027-es időszakban (lejben kifejezve)

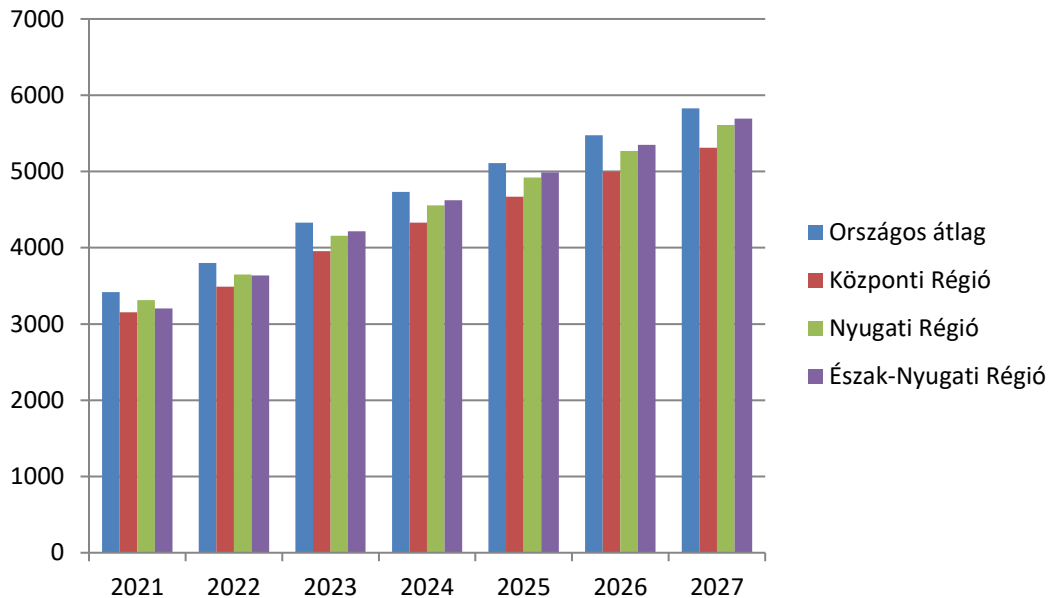
Évek/Régiók	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Országos átlag	3416	3801	4330	4733	5110	5476	5827
Észak-Kelet Régió	3014	3349	3807	4154	4475	4787	5084
Dél-Kelet Régió	2883	3173	3575	3872	4168	4453	4734
Dél Munténia	3024	3355	3810	4157	4474	4783	5069
Dél-Nyugat Olténia	2954	3247	3662	3983	4278	4567	4839
Nyugati Régió	3313	3650	4158	4554	4921	5268	5608
Észak-Nyugati Régió	3203	3635	4215	4621	4989	5347	5695
Központi Régió	3153	3489	3955	4327	4667	4996	5311
Bukarest-Ilfov	4576	5110	5827	6382	6904	7414	7897

(Forrás: INS Tempo-FOM106E, 2023; CNSP, 2023; CNSP, 2024)

A 10-es táblázat adatai egyértelműsítik, hogy minden elemzett év tekintetében a Bukarest-Ilfov régió teljesít a legjobban, és akárcsak a GDP esetében, felviszi az országos átlagot. A Központi Régió valamivel az országos átlag alatt teljesít, így gyengébb adatokat mutatva fel, mint a már említett Bukarest-Ilfov régió, a Nyugati Régió és az Észak-Nyugati Régió, viszont az összes többi régió tekintetében (Észak-Kelet Régió, Dél-Kelet Régió, Dél-Munténia, Dél-Nyugat Olténia) jobban teljesít.(CNSP, 2024)

A következőkben elemzésre kerül, a könnyebb és jobb áttekinthetőség kedvéért egy ábra segítségével, hogy kimondottan az erdélyi fejlesztési régiók és az országos átlag tekintetében a Központi Régió hol helyezkedik el a 2021, 2022, 2023-as években, illetve az előrevetített 2024-2027-es periódusban.

30. ábra A Központi Fejlesztési Régió nettó átlagbére a többi erdélyi régióhoz és az országos átlaghoz viszonyítva (2021-2027-es időszak)

(Forrás: INS Tempo-FOM106E, 2023; CNSP, 2023; CNSP, 2024)

A 30. ábrából kiolvasható, hogy bár a 9. táblázat azt a látszatot kelti, hogy a Székelyföldet is magába foglaló Központi Régió előnyös helyzetben van az átlagjövedelmek szempontjából, abban a pillanatban, amikor csak és kimondottan erdélyi régiókat elemzünk, a helyzet megváltozik. Az említett ábra egyértelműen szemlélteti, hogy míg a 2021-es évben a Központi Régió még alig volt lemaradásba az Észak-Keleti régióval szemben, 2022-től egyértelműen és következetesen leszakad a többi régióhoz és az országos átlaghoz képest (itt meg kell említenünk, akárcsak a GDP esetében, hogy az országos átlagot kissé elferdítik felfelé a főváros és környékének adatai).

Azért, hogy Székelyföld helyzete az átlagjövedelem szempontjából is megfelelően körvonalazódjon, az előző alfejezethez hasonlóan, megyei felbontást kell végeznünk. Akárcsak ott a GDP értékeinek elemzése során, itt is ugyanazon megyéket vesszük figyelembe, nevezetesen a Központi Régiót alkotó megyéket, illetve Kolozs, Bihar és Temes megyéket, ugyanazon indokkal, amit az előző alfejezetben kifejtettem.

11. táblázat A székelyföldi megyék nettó átlagbérének összehasonlítása más megyék értékeivel

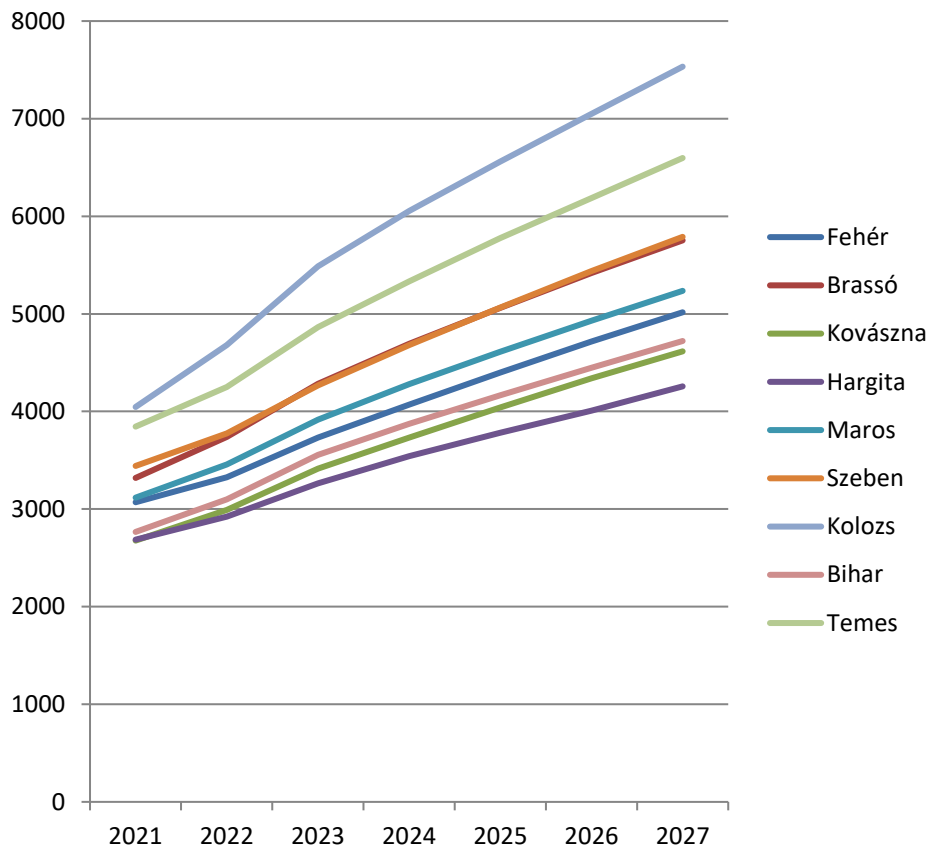
Évek/Megyék	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Fehér	3070	3325	3731	4070	4399	4718	5016
Brassó	3319	3740	4282	4695	5060	5417	5753
Kovászna	2677	2993	3413	3734	4040	4338	4616
Hargita	2687	2924	3264	3542	3783	4007	4257
Maros	3117	3456	3917	4279	4610	4930	5236
Szeben	3442	3775	4266	4682	5065	5437	5789
Kolozs	4046	4679	5487	6056	6559	7050	7533
Bihar	2766	3099	3555	3874	4166	4447	4722
Temes	3845	4251	4865	5333	5775	6187	6597

(Forrás: INS Tempo-FOM106E, 2023; CNSP, 2023; CNSP, 2024)

A 11. táblázat a 2021 és 2022-es évben végleges, a statisztikai hivatal (INS) által leközölt, adatokat tükrözi, míg a 2023-2027-es időszakra hivatalos prognózis adatok (CNSP által leközölt) kerülnek bemutatásra. A táblázatból egyértelműen kiolvasható, hogy minden egyes évben (úgy a végleges, mint az előrevetített adatok tekintetében) a székelyföldi régiót leginkább alkotó Kovászna és Hargita megyék következetesen a legkisebb átlagbérekkel rendelkeznek, Maros megye is (az említett két megyén kívül) mindössze két megyénél, Fehér és Bihar, teljesít jobban.

Az átlagbérek eltérésének jobb szemléltetése céljából a következő ábrát szerkesztettem.

31. ábra Megyék közötti eltérések a nettó átlagbér értékei között, a 2021-2027-es időszakra

(Forrás: INS Tempo-FOM106E, 2023; CNSP, 2023; CNSP, 2024)

A továbbiakban a 12. táblázat keretén belül összehasonlítottam a három székelyföldi megye (Kovászna, Hargita, Maros) átlagát a többi elemzett megye adataival. Az átlagot $\bar{A}(K,H,M)$ jelzéssel láttam el, ez valójában az elemzett megyék értékeinek számtani középáránysa (akárcsak az előző alfejezetben a GDP esetében). Az alábbiakban megvizsgáljuk, hogy a székelyföldi régió átlaga hogyan teljesít az elemzett megyékhez képest, amennyiben pozitív értékek jönnek ki ott a megjelölt megye teljesít jobban a táblázatban megjelölt értékkel, ha pedig negatív érték jön ki, abban az esetben a székelyföldi átlag teljesít jobban, a megjelölt értékkel.

12. táblázat Az elemzett megyék összehasonlítása a székelyföldi átlaghoz képest a nettó átlagbérek szempontjából, 2021-2027-es időszak, lebben kifejezve (a megyék értékei az $\bar{A}(K,H,M)$ -hez mért különbségeket mutatják)

Évek/Megyék	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
$\bar{A}(K,H,M)$	2827	3124	3531	3852	4144	4425	4703
Fehér	243	201	200	218	255	293	313
Brassó	492	616	751	843	916	992	1050
Szeben	615	651	735	830	921	1012	1086
Kolozs	1219	1555	1956	2204	2415	2625	2830
Bihar	-61	-25	24	22	22	22	19
Temes	1018	1127	1334	1481	1631	1762	1894

(Forrás: INS Tempo-FOM106E, 2023; CNSP, 2023; CNSP, 2024)

A 13. táblázatban elemeztem azt is, hogy milyen értékeket kapunk abban az esetben, ha a székelyföldi átlagszámításból kivesszük Maros megyét (mint részleges megyét) és csak Kovászna és Hargita megyék számtani középérével végezzük el ugyanazon számításokat, mint az előző táblázatban, ebben az esetben viszont az említett két megye átlagának jelölése $\bar{A}(K,H)$.

13. táblázat Az elemzett megyék összehasonlítása a székelyföldi régió átlagához képest, Maros megye kivételével, a nettó átlagbér tekintetében, 2021-2027 között, lebben kifejezve (a megyék értékei az $\bar{A}(K,H)$ -hoz mért különbségeket mutatják)

Évek/Megyék	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
$\bar{A}(K,H)$	2682	2959	3339	3638	3912	4173	4437
Fehér	388	367	393	432	488	546	580
Brassó	637	782	944	1057	1149	1245	1317
Maros	435	498	579	641	699	758	800
Szeben	760	817	928	1044	1154	1265	1353
Kolozs	1364	1721	2149	2418	2648	2878	3097
Bihar	84	141	217	236	255	275	286
Temes	1163	1293	1527	1695	1864	2015	2161

(Forrás: INS Tempo-FOM106E, 2023; CNSP, 2023; CNSP, 2024)

A 12. és 13. táblázatból egyértelműen kiolvasható, hogy az átlagbér tekintetében a 2021-2027-es időszakra vetítve (2021-2021 INS, 2023-2027 CNSP adatok) a székelyföldi átlagbér értéke a többi általunk elemzett megyéhez képest kisebb értéket képvisel, minden egyes

elemzett évben, Maros megyével is, illetve nélküle is (nélküle a kapott értékek még kedvezőtlenebbek a többi megyéhez képest). Egyetlen kivételt figyelhetünk meg az $\bar{A}(K,H,M)$ átlaghoz képest Bihar megye valamivel gyengébben teljesít a 2021 és 2022-es években, viszont 2023-tól ez a megye is nagyobb értékekkel rendelkezik, ugyanezt a megyét ha az $\bar{A}(K,H)$ átlaghoz képest számítjuk akkor már ez is nagyobb értékeket tudhat magának minden egyes általunk elemzett évben.

A következőkben, az előző alfejezet (GDP/főre vonatkozó) sablonját követve, annak érdekében, hogy még átfogóbb képet kapjunk a székelyföldi régió nettó átlagbéréről, az ezt alkotó megyék mindegyikét összehasonlítottam az eddig elemzett megyéken kívül, az összes erdélyi megyével is, illetve rangsoroltam külön megyékként és az $\bar{A}(K,H,M)$, $\bar{A}(K,H)$ átlagokhoz viszonyítva (az előrejelzett 2021-2027-es időszakot illetően). A Központi Fejlesztési Régió megyéihez képest Kovászna és Hargita teljesítenek a leggyengébben minden évben, főleg az utóbbi, Maros megye ezeken kívül még jobban teljesít, mint Fehér megye, de gyengébben, mint Brassó és Széchenyi megyék az elemzett időszakban. A Nyugati Fejlesztési Régió megyéihez viszonyítva a 2021-es évben ugyancsak Kovászna és Hargita megyék teljesítenek a leggyengébben, 2022-től Kovászna megelőzi Hunyad megyét, Krassó-Szörény megye szintjét majdhogynem eléri, de végig lemarad ettől. Maros megye helyzete ennél sokkal jobb, hiszen ebben a fejlesztési régióban mindössze Temes megye teljesít jobban 2021-2027 között az átlagjövedelem tekintetében. Az Észak-Nyugati Fejlesztési Régió megyéinek tekintetében Kovászna és Hargita megyék 2021-ben jobban teljesítenek, mint Beszterce-Naszód megye, de 2022-től az elemzett időszak végéig Hargita már lemarad ettől is, 2027-ben Kovászna viszont megelőzi Szilágy megyét is. Maros megye ebben a régióban mindössze Kolozs megyétől marad le az átlagjövedelem szempontjából a 2021-2027-es időszakban. (CNSP, 2024)

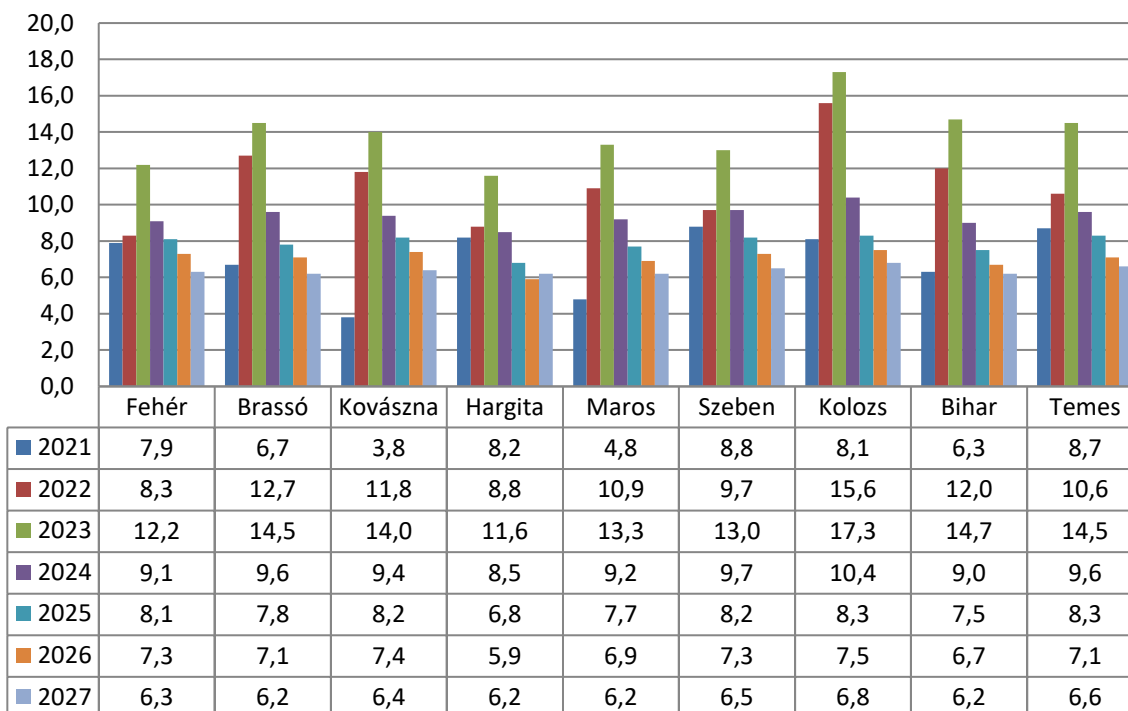
Az előző alfejezet alapján, a nettó átlagbér teljesítménye tekintetében is, az erdélyi megyéket négy negyedre osztottam. Ennek értelmében a tizenhat (16) megyéből az első negyedbe tartozik az első négy helyezett, a másodikba az ötödik-nyolcadik, a harmadikba a kilenc-tizenkettedik és a legutolsóba, azaz a negyedikbe, pedig a tizenhárom-tizenhatodik. Összesítésben az elemzett időszakban (2021-2027) a székelyföldi régió tekintetében leggyengébben Hargita megye teljesít, amely 2021-ben a tizenötödik helyet foglalja el, de 2023-tól már az elemzett időszak végéig a tizenhatodik helyen található, amely a negyedik negyed utolsó helyét jelenti. Ennél valamivel jobban teljesít Kovászna megye, amely 2021-ben a tizennegyedik helyezetet éri el, 2022-től megelőzve Hunyad megyét felkerül a

tizenharmadik helyre és a legutolsó elemzett évben (2027) megelőzve Szilágy megyét is előrelép a tizenkettedik helyre, amely a harmadik negyed utolsó helyezéséhez elegendő. A régió tekintetében messzemenően legjobban Maros megye teljesít, amely összességében az elemzett időszakban az ötödik helyezést éri el, ez a második negyed első helyezését jelenti.

A dolgozatban használt átlagszámítások bevonásával némileg megváltoznak a helyezések, ezek az átlagszámítások az $\bar{A}(K,H,M)$ és az $\bar{A}(K,H)$ tényezők bevonását feltételezi, az első esetben Kovászna, Hargita és Maros megyék számtani középarányosát, míg az utóbbiban Kovászna és Hargita megyék számtani közepét vesszük számításba. Az $\bar{A}(K,H,M)$ bevonása esetén tizennégy (14) elemzett területet kapunk. A 2021-es évben a székelyföldi átlag ($\bar{A}(K,H,M)$ mutató számításával) a nettó átlagbér szempontjából a nyolcadik helyet foglalja el, a következő évben (2022) rontva egy helyet lecsúszva a kilencedik helyre, 2023-2024-ben a tizenegyedik (11) helyre csúszva, majd 2025-ben a tizedik, és a 2026-2027-es időszakban a kilencedik helyet foglalva el. Ez átlagba az elemzett időszakot véve a 9,5-ik (a helyezések számtani középarányosa 2021-2027 között) helyet jelenti, tizennégy (14) elemzett területből. Abban az esetben, ha az $\bar{A}(K,H)$ mutatóval számolunk, azaz Maros megyét kivesszük a székelyföldi átlag számításaiból, akkor tizenöt (15) elemzett területet kapunk. Ennek értelmében mindössze 2021-ben és 2022-ben éri el a székelyföldi átlag (az $\bar{A}(K,H)$ mutató értelmében) a tizenegyedik (14-ik) helyezést, Beszterce-Naszód megyét megelőzve, az összes többi elemzett évben (2023-2027) az utolsó helyet foglalja el az átlagjövedelem szempontjából. Ez azt jelenti, hogy amennyiben az eredményeket három harmadra osszuk (a legutóbb elemzett mutató szempontjából), akkor az összes elemzett évben a régió átlaga a harmadik harmadban foglal helyet.

Az alábbi 32. ábra bemutatja a hivatalosan leközölt és előrevetített adatok alapján, hogy a dolgozatban leginkább elemzett megyék szempontjából (Központi Fejlesztési Régió megyéi és Kolozs, Bihar, Temes megyék), százalékban milyen átlagjövedelem növekedések várhatók minden egyes évben, az előző évhez képest.

32. ábra Az elemzett megyék nettó átlagbérének fejlődési üteme százalékban kifejezve, az előző évhez képest, a 2021-2027-es időszakban

(Forrás: INS Tempo-FOM106E, 2023; CNSP, 2023; CNSP, 2024)

Megj. A 2023-as évtől prognózis adatok szerepelnek a CNSP által leközölt adatok alapján.

A 32. ábra jól érzékelteti a bemutatott adatok alapján, hogy a székelyföldi régiót alkotó megyéknél a nettó átlagbér tekintetében, az elemzett 2021-2027-es időszakban, nincsenek áttörő fejlődési ütemek, ezért az eddig bemutatott rangsorokban nem várható változás a közeljövőben sem. Az évek közötti meglehetősen nagy eltérések nagyrészt az inflációs ráta változásának tudhatók be.

Annak érdekében, hogy a fejezet végén a mutatók összehasonlíthatósága megvalósítható legyen, az előző alfejezethez hasonlóan itt is bemutatásra kerülnek a 2019-2022-es időszakra az erdélyi megyék nettó átlagbérének értékei (a székelyföldi értékeket az Á(K,H,M) mutató tartalmazza), illetve ezek százalékos eltérései az említett mutatóhoz képest.

14. táblázat Az erdélyi megyék nettó átlagbérének értéke és ezek százalékos eltérései az Á(K,H,M) mutatóhoz képest, 2019-2022 között

Megyék/ Évek	Nettó átlagbér értékek évenként				Százalékos eltérés Á(K,H,M)-hez képest			
	2019	2020	2021	2022	2019	2020	2021	2022
Á(K,H,M)	2556	2845	2827	3124				
Arad	2751	3050	2972	3236	8	7	5	4
Krassó-Szörény	2479	2757	2759	3045	-3	-3	-2	-2
Hunyad	2365	2554	2731	2984	-7	-10	-3	-4
Temes	3375	3742	3845	4251	32	32	36	36
Bihar	2394	2634	2766	3099	-6	-7	-2	-1
Beszterce-Naszód	2353	2594	2644	2951	-8	-9	-6	-6
Kolozs	3503	3887	4046	4679	37	37	43	50
Máramaros	2448	2697	2721	3068	-4	-5	-4	-2
Szatmár	2500	2756	2816	3133	-2	-3	0	0
Szilágy	2535	2813	2884	3135	-1	-1	2	0
Fehér	2768	3095	3070	3325	8	9	9	6
Brassó	2993	3296	3319	3740	17	16	17	20
Szeben	3025	3342	3442	3775	18	17	22	21
Összátlag eltérés Á(K,H,M)-hez képest százalékban (%) évenként					7	6	9	9
Összátlag eltérés Á(K,H,M)-hez képest százalékban (%) összesen							8	

(Forrás: INS Tempo- FOM106E; CNSP, 2019)

A táblázat adatai bemutatják, hogy minden egyes erdélyi megye és az Á(K,H,M) mutató esetében a nettó átlagbér értékeit, a 2019-2022-es időszakra, ugyanakkor a százalékos eltéréseket is e mutató szempontjából. Ennek értelmében (az utolsó előtti sorban feltüntetve) a nettó átlagbér az erdélyi megyékben 7%-al volt nagyobb, mint a székelyföldi átlag, míg 2020-ban 6%-al, 2021 és 2022-ben 9%-al. Az utolsó sor megmutatja, hogy az elemzett időszak eltéréseinek összesítése esetén a nettó átlagbér 8%-al volt nagyobb, mint a székelyföldi átlag, 2019-2022 között.

Összességében megállapítható, az átlagbér tekintetében is (akárcsak a GDP/fő esetében), hogy a székelyföldi átlag (Maros megyével is, de nélküle még inkább) az utolsó között helyezkedik el az erdélyi megyék rangsorában, viszont kiemelendő, hogy Maros megye külön, önállóan sokkal jobb eredményeket tudhat magáénak ezen a téren (ennek részletezése fennebb megtalálható).

4.3 A munkanélküliségi ráta romániai, erdélyi és székelyföldi helyzete

A munkanélküliség egyik legfontosabb mutató egy ország, régió gazdasági helyzetét illetően. Elfogadott tény, hogy ez a jelenség akkor jelenik meg amikor a munkaerőpiacon a kínálat nagyobb, mint a kereslet. Ez alatt a felszín alatt azonban számos tényezővel találkozhatunk,

amelyeknek nem csak gazdasági, de olykor nagyon mély társadalmi vetületei is vannak. Első lépésként vizsgáljuk meg mit is jelent a munkanélküliség, a társadalom milyen rétegeire vonatkozik, és hogyan történik ennek mérése. A munkanélküliség felmérése során a következő fő csoportokra osztják a népességet:

- foglalkoztatottak: ők rendelkeznek munkával, ide tartoznak azok is akik éppen szabadságukat töltik, betegek vagy sztrájkolnak (de mindenképp munkával rendelkeznek)
- munkanélküliek: ebbe a csoportba tartoznak azok, akik nem rendelkeznek biztos állással, az előző négy hétben aktívan kerestek munkát, őket aktív munkanélkülieknek is nevezik
- munkaerő-állományon kívüliek: ide tartoznak a nyugdíjasok, munkaképtelenek, háztartásbeliek és azok akik nem rendelkeznek munkával, de nem is áll szándékukban munkába állni, nem is keresik ennek lehetőségét (ők az inaktív munkanélküliek)
- munkaerő-állomány: ez a gazdaságilag aktívakat jelöli, valójában a foglalkoztatottakat és az aktív munkanélkülieket foglalja magába.

A munkanélküliség pontos kiszámítása egy ország vagy földrajzi térség (pl. megye, fejlesztési régió) keretén belül az úgynevezett munkanélküliségi ráta meghatározásával történik, amelyet úgy kapunk, hogy a munkanélküliek számát elosztjuk a teljes munkaerő-állománnyal, azaz megmutatja százalékban kifejezve, hogy az aktív munkanélküliek száma hogyan aránylik a gazdaságilag aktívak számához. Ennek képlete a következő:

$$\text{Munkanélküliségi ráta} = \text{Munkanélküliek} / \text{Munkaerő-állomány} \times 100$$

Azt a társadalmi réteget akinek nincs munkája és nem is keres munkát, nem vesszük be a számításba.

Fennebb a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) által meghatározott módszer szerinti munkanélküliség felmérése került bemutatásra. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül azonban, hogy ez a módszer nem nyújt feltétlenül mindig reális képet a munkanélküliség helyzetéről. A foglalkoztatottak csoportjába például bevesznek mindenkit, aki akár egyetlen fizetett munkaórával rendelkezett a felmérés előtti héten, az lehetett akár alkalmi munka is. A felmérés nem veszi figyelembe ugyanakkor a bizonytalan munkahellyel rendelkezőket vagy akár az alulfizetett személyeket sem (Artner, 2014). Ennek ellenére a bemutatott

munkanélküliségi ráta ismerete és elemzése elengedhetetlen egy gazdaság helyzetének felmérése esetén.

A munkanélküliséget kiváltó okokat elemezve, beszélhetünk egyensúlyi munkanélküliségről, illetve nem egyensúlyi munkanélküliségről. Az előző esetében a társadalom egy bizonyos rétege úgy dönt, hogy meghatározott bérszínvonal mellett nem vállal munkát vagy éppen munkahelyet váltanak (de még nem sikerült újat találni). Ezt önkéntes munkanélküliségnek is szokás nevezni. Ebben az esetben a piac megtisztul, azaz meghatározott bérszínvonal mellett mindenki talál munkát aki dolgozni akar (ezért a bérért), illetve minden munkaadó tud alkalmazni, annyi munkást amennyire éppen szüksége van. A nem egyensúlyi munkanélküliség esetében az egyensúlyi ponthoz képest valamilyen eltolódást figyelhetünk meg, ennek pedig két formája ismeretes, nevezetesen a strukturális munkanélküliség (bizonyos gazdasági szektorok felemelkedése és mások hanyatlása esetén) és a konjunkturális munkanélküliség (recesszió esetén). (Samuelson-Norhau, 2012)

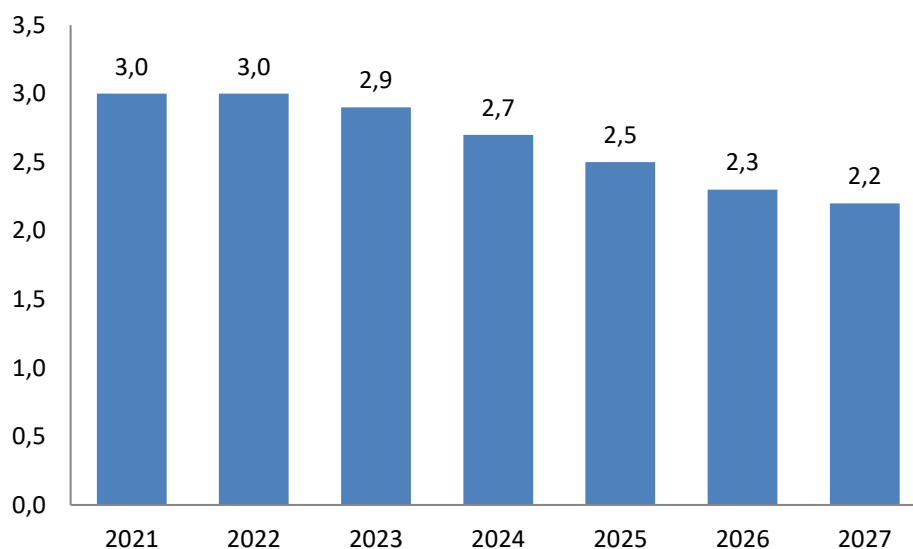
Érdekes megtalálni az összefüggéseket a munkanélküliség és a GDP vagy akár az infláció között. A munkanélküliség és a GDP összefüggésében Okun törvénye kimondja, hogy abban az esetben, ha a GDP értéke két százalékkal elmarad a potenciális GDP-hez képest, akkor a munkanélküliségi ráta hozzávetőlegesen egy százalékkal növekedik. A potenciális GDP azt a legmagasabb értéket jelenti, amely még nem eredményezi az infláció felgyorsulását. Az inflációval való összefüggés esetén, az úgynevezett rövid távú Philips görbe értelmében a munkanélküliségi ráta és az inflációs ráta egymással fordított arányú kapcsolatban állnak, azaz minél kisebb az munkanélküliségi ráta, annál nagyobb az infláció, és fordítva. Hosszú távon viszont van egy olyan minimális szintű munkanélküliségi ráta, amely nem eredményezi az infláció növekedését, ezt a nem gyorsuló infláció melletti munkanélküliségi rátának nevezzük (Samuelson-Nordhaus, 2012). A dolgozat azonban ezen összefüggéseket nem vizsgálja, hanem a munkanélküliségi ráták országon belüli régiók és megyék közti összehasonlítását valósítja meg.

A továbbiakban elemezni fogjuk, hogy Romániában hogyan alakult a munkanélküliségi ráta az elmúlt időszakban, milyen prognózis adatok várhatók, illetve a régiók és megyék összehasonlításában Székelyföld hol helyezkedik el e mutató szempontjából (a megjelölt hivatalos és hiteles adatokra támaszkodva).

Első lépésként megvizsgáljuk hogyan alakult Románia munkanélküliségi rátája 2021 és 2022-ben a Nemzeti Statisztikai Hivatal (INS) adatai szerint és milyen előrejelzések várhatók e

mutató tekintetében 2027-ig, a Nemzeti Stratégiai és Prognózis Bizottság (CNSP) számításai szerint.

33. ábra Románia munkanélküliségi rátájának alakulása 2021-2027 között (százalékban kifejezve)

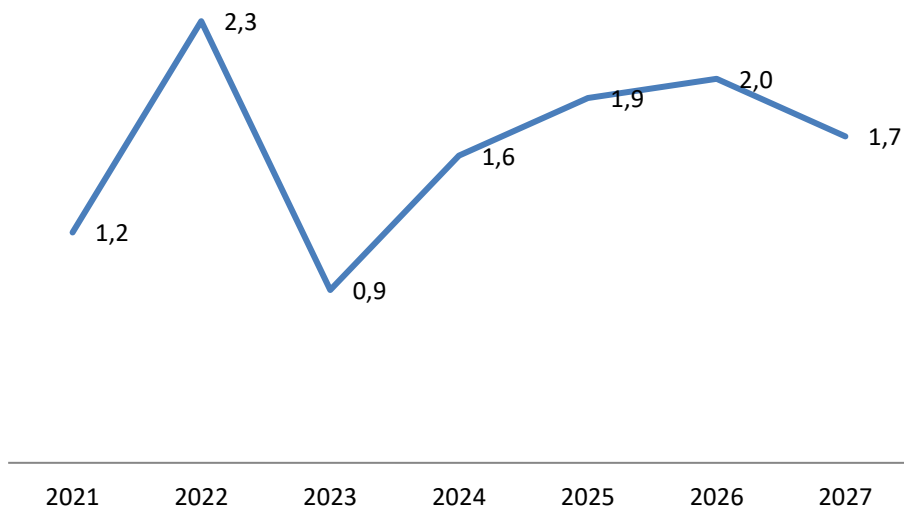

(Forrás: INS TEMPO – SOM103A, 2023; CNSP, 2024)

Megj. Az előző két alfejezetben elemzett mutatókhoz hasonlóan, itt is a 2021 és 2022-es értékek végleges statisztikai adatokat mutatnak (INS), míg 2023-2027 közötti adatok előrejelzések a prognózis bizottság (CNSP) adatai alapján (ez az alfejezet minden bemutatott adatára vonatkozik).

Az általunk elemzett mutató szoros összefüggésben áll az alkalmazottak számának alakulásával, hiszen ők alkotják a foglalkoztatottak táborát, amely a jelen ráta kiszámításának egyik alkotóeleme. A 44. ábra megmutatja hogyan változott az alkalmazotti létszám Romániában, az elemzett időszakban, az előző évhez képest.

34. ábra Az alkalmazotti létszámváltozás Romániában, százalékban kifejezve az előző évhez képest, 2021-2027 között

(Forrás: CNSP, 2024)

Az ábrából kitűnik, hogy az alkalmazotti létszám a legkisebb ütemben 2023-ban növekedett (ez prognózis adat, ellentétben a 2021, 2022-es adatokkal, amelyek végleges adatok), viszont a 33. ábrában bemutatott adatok szerint ennek ellenére a munkanélküliségi ráta nem növekedik, sőt csökken 0,1%-al. Ez arra enged következtetni, hogy bár alacsony ebben az évben az alkalmazotti létszámnövekedés, de (ha minimálisan is) meghaladja a munkanélküliek számának gyarapodását.

A Székelyföldet is magába foglaló Központi Fejlesztési Régió munkanélküliségi rátájának helyzetét, a 2021-2027-es elemzett időszakban, az országos átlaghoz és a többi fejlesztési régióhoz képest a következő táblázat mutatja be.

15. táblázat A romániai fejlesztési régiók és az országos átlag munkanélküliségi rátájának alakulása 2021-2027 között (százalékban kifejezve)

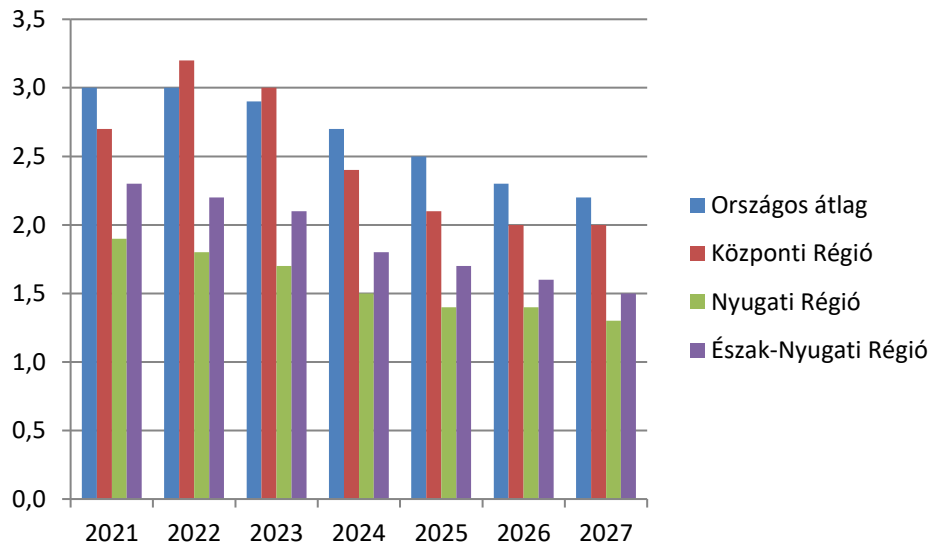
Évek/Régiók	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Országos átlag	3,0	3,0	2,9	2,7	2,5	2,3	2,2
Észak-Kelet Régió	4,3	4,3	4,1	4,0	3,8	3,5	3,4
Dél-Kelet Régió	4,2	4,1	3,8	3,6	3,3	3,2	3,1
Dél Munténia	3,7	3,9	3,8	3,5	3,2	3,0	2,9
Dél-Nyugat Olténia	5,4	5,7	5,4	5,0	4,6	4,3	4,2
Nyugati Régió	1,9	1,8	1,7	1,5	1,4	1,4	1,3
Észak-Nyugati Régió	2,3	2,2	2,1	1,8	1,7	1,6	1,5
Központi Régió	2,7	3,2	3,0	2,4	2,1	2,0	2,0
Bukarest-Ilfov	1,0	1,0	0,8	0,8	0,7	0,7	0,6

(Forrás: INS TEMPO – SOM103A, 2023; CNSP, 2024)

A táblázat adatai világosan tükrözik, hogy a munkanélküliségi ráta szempontjából, akár csak a többi eddig elemzett makrogazdasági mutató szempontjából is, a Bukarest-Ilfov Régió teljesít messzemenően a legjobban, hiszen itt a legkisebb a munkanélküliek aránya a teljes munkaerő-állományhoz viszonyítva. Összesítésben a Központi Fejlesztési Régió valamivel jobb, mint az országos átlag, és a már említett fővárosi régió kivül csak a Nyugati és az Észak-Nyugati Fejlesztési Régiók teljesítenek jobban, e mutató szempontjából. (CNSP, 2024)

Amint a makrogazdasági mutatók szempontjából eddig is tettük, ebben az esetben is tovább szűkítjük az elemzést az erdélyi fejlesztési régiókra. A következő ábra megmutatja, hogy kimondottan az országos átlaghoz és a többi erdélyi régióhoz képest hogyan teljesít a Központi Fejlesztési Régió a 2021-2027-es elemzett időszakban.

35. ábra A Központi Fejlesztési Régió munkanélküliségi rátája a többi erdélyi régióhoz és az országos átlaghoz viszonyítva (százalékban kifejezve, 2021-2027-es időszak)

(Forrás: CNSP, 2024)

A fenti ábra értelmében a véglegesen leközölt adatok tekintetében (2021, 2022) a Központi Fejlesztési Régió először jobban, aztán gyengébben teljesít, mint az országos átlag a munkanélküliségi rátát illetően. Az előrejelzések viszont azt mutatják, hogy 2023-tól kezdődően ebben a régióban valamivel kedvezőbbek a mutatók, de következetesen gyengébbek minden egyes elemzett évben, mint a Nyugati és az Észak-Nyugati Régió adatai.

Amint azt a GDP/fő és az átlagjövedelem esetében is tettük a továbbiakban az elemzést és összehasonlítást megyei szinten végezzük, hangsúlyt fektetve a Központi Fejlesztési Régió minden egyes megyéjére, illetve Kolozs, Bihar és Temes megyékre. Ennek következtében körvonalazódik leginkább a székelyföldi régió helyzete a munkanélküliségi ráta szempontjából is.

16. táblázat A székelyföldi megyék munkanélküliségi rátájának összehasonlítása más megyék értékeivel (százalékban kifejezve, 2021-2027 között)

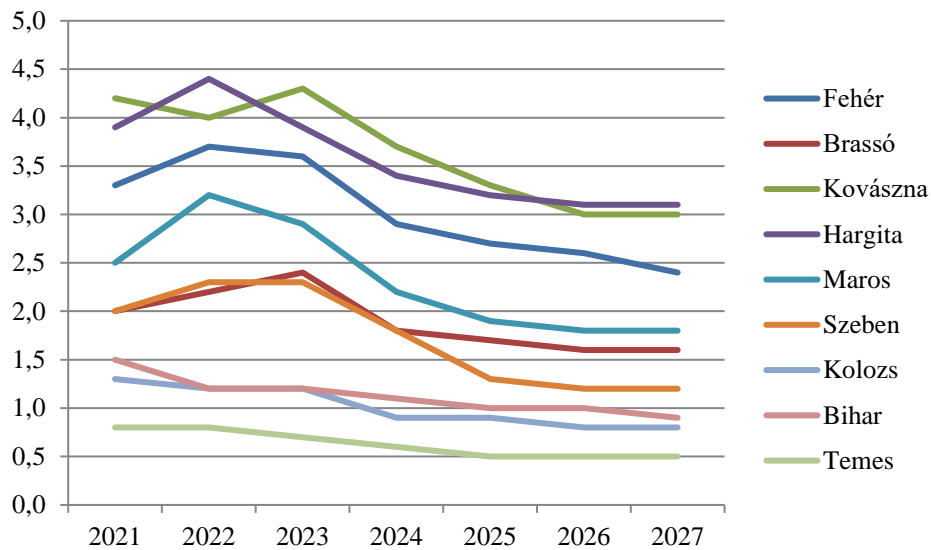
Megye/ Év	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Fehér	3,3	3,7	3,6	2,9	2,7	2,6	2,4
Brassó	2,0	2,2	2,4	1,8	1,7	1,6	1,6
Kovászna	4,2	4,0	4,3	3,7	3,3	3,0	3,0
Hargita	3,9	4,4	3,9	3,4	3,2	3,1	3,1
Maros	2,5	3,2	2,9	2,2	1,9	1,8	1,8
Szeben	2,0	2,3	2,3	1,8	1,3	1,2	1,2
Kolozs	1,3	1,2	1,2	0,9	0,9	0,8	0,8
Bihar	1,5	1,2	1,2	1,1	1,0	1,0	0,9
Temes	0,8	0,8	0,7	0,6	0,5	0,5	0,5

(Forrás: INS TEMPO – SOM103A, 2023; CNSP, 2024)

A 16. Táblázat adatai alapján, úgy a végleges (2021-2022), mint az előrevetített (2023-2027) adatok tekintetében, látható, hogy a székelyföldi régiót leginkább képező Kovászna és Hargita megyék teljesítenek a leggyengébben (a legnagyobb munkanélküliségi rátával rendelkeznek), de Maros megye is, az említett két megyén kívül, csak Fehér megyénél teljesít jobban, az elemzett időszakban.

A következő ábra a 16. táblázat adatait felhasználva szemlélteti a munkanélküliségi ráta alakulását az elemzett megyék szempontjából a 2021-2027-es időszakban.

36. ábra Megyék közötti eltérések szemléltetése a munkanélküliségi ráta tekintetében, a 2021-2027-es időszakra (százalékban kifejezve)

(Forrás: INS TEMPO – SOM103A, 2023; CNSP, 2024)

A 36. ábra különösen jól szemlélteti, hogy jelentős eltérések vannak az elemzett megyék között, úgy a végleges, mint a prognózis adatok tekintetében, hiszen egyes megyékben szinte mondhatni teljes a foglalkoztatottság, más esetekben pedig messze az országos átlag fölötti rátáról beszélhetünk. A rangsorolás szinte azonos az eddig elemzett gazdasági mutatók rangsorolásával, az ezek közötti összefüggés vitathatatlan, ennek elemzése pedig a dolgozat későbbi részében található.

Mivel azonban a dolgozat egy jól meghatározott régió helyzetét elemzi, amely több megyéből, illetve megye részből áll, átlagszámítást kell végeznünk a reális regionális helyzetfelmérés érdekében. Az eddigi sablont követve, jelen esetben is az $\hat{A}(K,H,M)$ és az $\hat{A}(K,H)$ átlagokkal számolunk (ezek magyarázata, számítási módszere az előbbi alfejezetekben található), amelyeket az alábbi táblázatok mutatnak be.

17. táblázat Az elemzett megyék összehasonlítása a székelyföldi átlaghoz képest a munkanélküliségi ráta szempontjából, a 2021-2027-es időszakban, százalékban kifejezve (a megyék értékei az $\bar{A}(K,H,M)$ -hez mért különbségeket mutatja)

Évek/Megyék	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
$\bar{A}(K,H,M)$	3,53	3,87	3,70	3,10	2,80	2,63	2,63
Fehér	-0,23	-0,17	-0,10	-0,20	-0,10	-0,03	-0,23
Brassó	-1,53	-1,67	-1,30	-1,30	-1,10	-1,03	-1,03
Szeben	-1,53	-1,57	-1,40	-1,30	-1,50	-1,43	-1,43
Kolozs	-2,23	-2,67	-2,50	-2,20	-1,90	-1,83	-1,83
Bihar	-2,03	-2,67	-2,50	-2,00	-1,80	-1,63	-1,73
Temes	-2,73	-3,07	-3,00	-2,50	-2,30	-2,13	-2,13

(Forrás: INS TEMPO – SOM103A, 2023; CNSP, 2024)

A 17. táblázat értékeit úgy kapjuk, hogy minden megye munkanélküliségi rátájának értékéből kivonjuk a székelyföldi régiót alkotó megyék átlagát ($\bar{A}(K,H,M)$ mutató, amely a táblázat értékeinek első sorában látható). Abban az esetben, ha negatív értéket kapunk, azt jelenti, hogy az illető megye rátája kisebb, mint a székelyföldi átlag (azaz ott kisebb a munkanélküliek aránya), pozitív érték esetében pedig ennek fordítottját jelenti (az illető megyében nagyobb a munkanélküliek aránya). A fenti táblázat esetében minden egyes érték (azaz minden elemzett megye értéke) negatív számot mutat, mindegyik elemzett évben, ami azt jelenti, hogy minden megyében kisebb a munkanélküliségi ráta, mint a székelyföldi átlag az elemzett periódusban, az $\bar{A}(K,H,M)$ mutató számításával.

Amennyiben arról szeretnénk képet kapni, hogy az elemzett régiót leginkább alkotó Kovászna és Hargita megyék átlaga (számtani közepe) hogyan teljesít, azaz az átlagszámításból kivesszük Maros megye értékeit és ez által az $\bar{A}(K,H)$ mutatóval számolunk, azt a következő, 18. táblázatban követhetjük nyomon.

18. táblázat Az elemzett megyék összehasonítása a székelyföldi átlaghoz képest, Maros megye kivételével, a munkanélküliségi ráta tekintetében, 2021-2027 között, százalékban kifejezve (a megyék értékei az $\bar{A}(K,H)$ -hoz mért különbségeket mutatják)

Évek/Megyék	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
$\bar{A}(K,H)$	4,05	4,2	4,1	3,55	3,25	3,05	3,05
Fehér	-0,8	-0,5	-0,5	-0,7	-0,6	-0,5	-0,7
Brassó	-2,1	-2,0	-1,7	-1,8	-1,6	-1,5	-1,5
Maros	-1,6	-1,0	-1,2	-1,4	-1,4	-1,3	-1,3
Szeben	-2,1	-1,9	-1,8	-1,8	-2,0	-1,9	-1,9
Kolozs	-2,8	-3,0	-2,9	-2,7	-2,4	-2,3	-2,3
Bihar	-2,6	-3,0	-2,9	-2,5	-2,3	-2,1	-2,2
Temes	-3,3	-3,4	-3,4	-3,0	-2,8	-2,6	-2,6

(Forrás: INS TEMPO – SOM103A, 2023; CNSP, 2024)

A 17. és a 18. táblázat összehasonlításából kiderül, hogy amennyiben kivonjuk Maros megyét az átlagszámításból a székelyföldi régió még gyengébben teljesít az összes többi megyéhez képest, a teljes elemzett időszak alatt (úgy a véglegesített, mint a prognózis adatok szempontjából egyaránt).

Az alábbiakban az eddig elemzett makrogazdasági mutatók sablonja szerint a székelyföldi régió megyéi összehasonlításra kerülnek az összes erdélyi megyével a munkanélküliségi ráta szempontjából (az előrejelzett 2021-2027-es adatok alapján), rangsorolva külön megyékként, illetve az $\bar{A}(K,H,M)$ és az $\bar{A}(K,H)$ átlagokhoz viszonyítva. A Központi Fejlesztési Régió tekintetében Kovászna és Hargita megyék teljesítenek a leggyengébben a munkanélküliségi ráta szempontjából is, ami az eddig elemzett adatokat figyelembe véve egyáltalán nem meglepő, viszont ebben az esetben nehezebb eldönteni melyik teljesít gyengébben, hiszen évenként változó helyezést érnek el az utolsó és az utolsó előtti helyek szempontjából. A 2021-es évben Kovászna megye teljesítménye a leggyengébb, 2022-ben már Hargita megye csúszik vissza a rangsor végére, 2023-2025 között Kovászna, aztán 2026-2027-ben újra Hargita megye teljesítménye a leggyengébb, Maros megye viszont Brassó és Szeben megyék után a harmadik helyet foglalja el ebben a fejlesztési régióban, az elemzett időszakban. A Nyugati Fejlesztési Régió esetében is Kovászna és Hargita megyék adatai a leggyengébbek közé tartoznak, versenyben Hunyad megyével az utolsó hely tekintetében. Kovászna megye

2025-2027 között az előrevetített adatok alapján jobban fog teljesíteni, mint Hunyad megye, de 2021-ben és 2023-ban gyengébben teljesít, míg 2022-ben és 2024-ben ugyanazon a szinten áll, mint az említett megye. Hargita megye a 2022-es év kivételével minden évben jobban teljesít, mint Hunyad megye. Maros megye viszont a teljes elemzett időszak alatt végig jobban teljesít, mint Hunyad megye, és 2022-2024 kivételével, mint Krassó-Szörény megye. Az Észak-Nyugati Fejlesztési Régió megyéit elemezve, Kovászna és Hargita megyék végig jobban teljesítenek, mint Szilágy megye, Maros megye pedig ezen kívül megelőzi Beszterce-Naszód és Szilágy megyéket is. (CNSP,2024)

Amennyiben az erdélyi tizenhat (16) megyét négy negyedre osztjuk a munkanélküliségi ráta tekintetében, az előző mutatókhoz hasonlóan, négy negyedet kapunk, ahol az első negyed az első négy hely, illetve a negyedik (utolsó) negyed a tizenhárom-tizenhatodik hely. Székelyföldet alkotó Kovászna és Hargita megyék minden elemzett évben a negyedik negyedben helyezkednek el a rangsorban. Kovászna megye e mutató szempontjából valamivel gyengébben teljesít, mint Hargita megye, a teljes elemzett időszakot tekintve (2021-2027) folyamatosan csak Szilágy megyét előzi meg, ez pedig a teljes periódusra a tizenötödik helyre elegendő, bár 2022, 2024-ben egy szinten van Hunyad megyével és 2025-2027 között megelőzi ezt, ugyanakkor 2022-ben, illetve 2026, 2027-ben Hargita megyét is. Ez azt jelenti, hogy 2021, 2023 és 2024-ben a tizenötödik (holtversenyben Hunyad megyével), 2022, 2025-ben a tizennegyedik, illetve 2026, 2027-ben a tizenharmadik helyen áll a rangsorban. Hargita megye a teljes elemzett időszak alatt Szilágy megyénél és (a 2022-es év kivételével) Hunyad megyénél teljesít jobban, ez összesítésben a tizennegyedik helyet jelenti, viszont 2021, illetve 2023-2025 között jobban teljesít, Kovászna megyénél is, ez pedig a rangsor tizenharmadik helyéhez elegendő. Látható, hogy az elemzett időszakban külön egyik megye sem (Kovászna és Hargita sem) képes kitörni teljesítménye alapján a negyedik negyedből. Maros megye teljesítménye ebben az esetben is sokkal jobb, mint az utóbbi két megye értékei, ami azt jelenti, hogy a teljes elemzett időszakban ezeken kívül megelőzi Hunyad, Beszterce-Naszód, Szatmár, Szilágy és Fehér megyéket, amely összességében a nyolcadik (második negyed) helyezést jelenti, viszont 2021-ben, illetve 2025-2027 között megelőzi Krassó-Szörény megyét is, így ezekben az években javítva egy helyet, felkerül a hetedik helyre a rangsorban (továbbra is a második negyedben maradva).

Az $\bar{A}(K,H,M)$ és az $\bar{A}(K,H)$ átlagok számításával (a székelyföldi régiót alkotó megyék átlaga Maros megyével és Maros megye nélkül), a következő eredményeket kapjuk. Az $\bar{A}(K,H,M)$ mutató esetében a teljes elemzett időszakban a székelyföldi átlag Szilágy és Hunyad

megyéknél jobb, ami a tizenkettedik (12) helyezést jelenti a rangsorban. A 2021-es évben és 2024-2026 között ez az átlag megelőzi még Szatmár megyét is, így ezekben az években a régió átlaga a tizenegyedik (11) helyet foglalja el. Összesítésben az $\bar{A}(K,H,M)$ mutató a teljes elemzett időszakra átlagban a 11,5-ik helyet foglalja el a tizennégy (14) elemzett területből. Az $\bar{A}(K,H)$ mutató bevonásával 15 elemzett területet kapunk, mivel Maros megyét kivesszük a régió átlagszámításából és külön megyeként kezeljük, a munkanélküliségi ráta esetében is a teljesítmény függvényében ezt három harmadra oszthatjuk. Ebben az esetben a mutató gyengébb teljesítménnyel rendelkezik, mint az előző esetében, hiszen a teljes elemzett időszakban mindössze Szilágy megyét előzi meg, ez pedig a tizennegyedik (14) helyre elegendő. A 2024-2027-es évek között megelőzve Hunyad megyét, egy helyet javítva felkerül a tizenharmadik (13) helyre, mindvégig a harmadik harmad utolsó felében maradva.

A végső elemzés megvalósításának érdekében a munkanélküliségi ráta adatait a 2019-2022-es időszakban is elemeztem, illetve meghatároztam az értékek eltéréseit az $\bar{A}(K,H,M)$ mutatóhoz képest.

19. táblázat Az erdélyi megyék munkanélküliségi rátáinak értékei és eltérései az $\bar{A}(K,H,M)$ mutatóhoz képest, 2019-2022 között

Megyék/ Évek	Munkanélküliségi ráta évenként				Eltérés $\bar{A}(K,H,M)$ -hez képest			
	2019	2020	2021	2022	2019	2020	2021	2022
$\bar{A}(K,H,M)$	3	3	4	4				
Arad	1,3	1,2	1,6	1,1	-1,7	-1,8	-2,4	-2,9
Krassó-Szörény	3,0	2,9	2,6	2,6	0,0	-0,1	-1,4	-1,4
Hunyad	3,2	3,0	4,0	4,0	0,2	0,0	0,0	0,0
Temes	0,7	0,6	0,8	0,8	-2,3	-2,4	-3,2	-3,2
Bihar	1,4	1,3	1,5	1,2	-1,6	-1,7	-2,5	-2,8
Beszterce-Naszód	2,9	2,8	3,5	3,2	-0,1	-0,2	-0,5	-0,8
Kolozs	1,2	1,1	1,3	1,2	-1,8	-1,9	-2,7	-2,8
Máramaros	3,1	3,0	2,1	1,9	0,1	0,0	-1,9	-2,1
Szatmár	2,5	2,3	3,6	3,8	-0,5	-0,7	-0,4	-0,2
Szilágy	4,4	4,1	4,9	5,0	1,4	1,1	0,9	1,0
Fehér	3,2	3,0	3,3	3,7	0,2	0,0	-0,7	-0,3
Brassó	2,0	1,9	2,0	2,2	-1,0	-1,1	-2,0	-1,8
Szeben	1,7	1,6	2,0	2,3	-1,3	-1,4	-2,0	-1,7
Összátlag eltérés $\bar{A}(K,H,M)$-hez képest évenként					-1	-1	-1	-1
Összátlag eltérés $\bar{A}(K,H,M)$-hez képest összesen					-1			

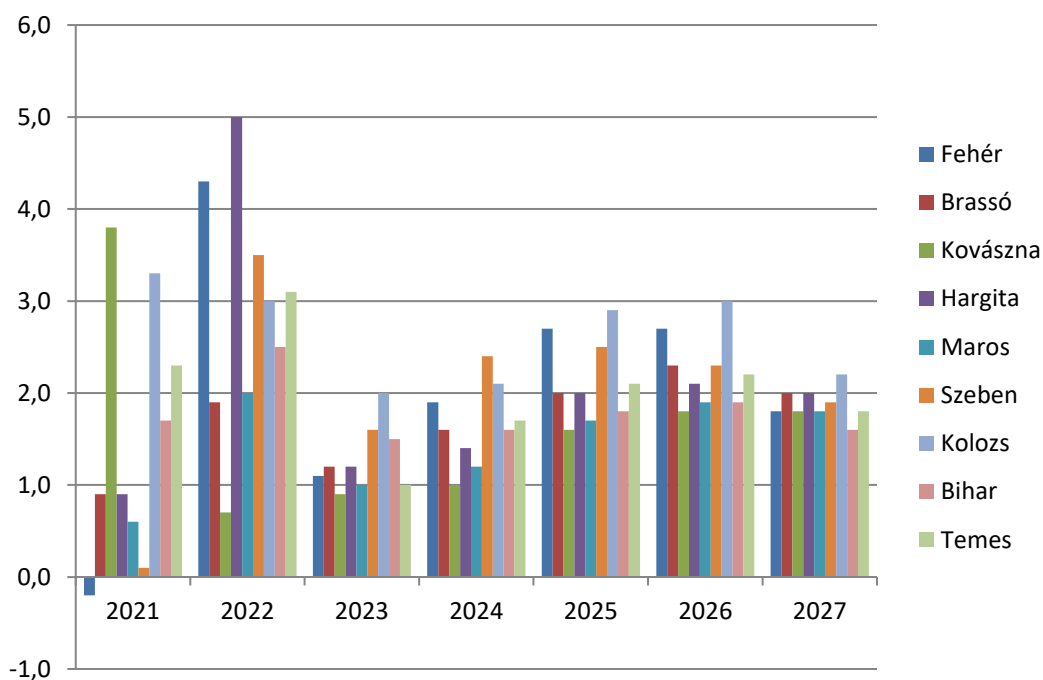
(Forrás: INS Tempo- SOM103A, 2023; CNSP, 2023)

A táblázat százalékos értékeket tartalmaz a munkanélküliségi ráta tekintetében, minden erdélyi megye és az $\bar{A}(K,H,M)$ esetében, 2019-2022 között. Látható, hogy a kerekített értékek értelmében az elemzett évekre leosztva és összesítésben is az erdélyi megyék

munkanélküliségi rátájának átlaga egy százalékkal (1%) kisebb, mint a székelyföldi átlag értéke.

A jelen alfejezeten belül megvizsgáltam a foglalkoztatott összlakosság számának alakulását is, hiszen ez is közvetlen módon befolyásolja az általunk elemzett munkanélküliségi rátát. Abban az esetben, ha a foglalkoztatottak száma nagyobb mértékben növekedik, mint a munkanélküliek száma, akkor az említett mutató csökken, ellenkező esetben viszont ennek növekedéséről beszélhetünk. Ebben az esetben is az általam főleg elemzett megyék jelennek meg, nevezetesen a Központi Fejlesztési Régió megyéi, illetve Kolozs, Bihar és Temes megyék (a dolgozat előző alfejezetben részletezett okok miatt). Ennek értelmében az alábbi ábrán nyomon követhetjük, hogyan változik a foglalkoztatott összlakosság számának alakulása, százalékban kifejezve az előző évhez képest, az elemzett időszakban (2021-2027).

37. ábra A foglalkoztatott összlakosság számának alakulása az elemzett megyékben, százalékban kifejezve az előző évhez képest, a 2021-2027-es időszakban

(Forrás: CNSP, 2023; CNSP, 2024)

A 37. ábrából kiolvasható, hogy jelentős eltérések vannak a foglalkoztatott lakosság összlétszámának alakulása tekintetében az elemzett megyék között. A 2021 és 2022-es években, azokban a megyékben ahol a munkanélküliség nagyobb, ott megfigyelhető, hogy a

foglalkoztatottság is jobban növekedik, ez pedig a munkanélküliség csökkenését vonja maga után, a teljes elemzett periódusban ezt a csökkenést a 46. ábra érzékelteti leginkább. A 2023-as évtől kezdődően (2023-tól prognózis adatokról beszélhetünk) azt vehetjük észre, hogy átlagosan az egyébként minden téren jól teljesítő megyék foglalkoztatottságának növekedési üteme felgyorsul és következetesen minden évben magas értékeket képviselnek. A székelyföldi régió megyéi, kiváltképp Kovászna és Hargita, sokkal nagyobb növekedési ütemet kellene elérjenek, annak érdekében, hogy csökkenjen esetükben megfelelő módon a munkanélküliségi rátájuk (ezek értékei a fejezet fennebbi részében tekinthetők meg).

Összességében elmondható a munkanélküliségi ráta szempontjából is (mint ahogy az előző alfejezetekben a GDP/fő és az átlagbér szempontjából is), hogy a székelyföldi régió teljesítménye alapján az utolsók között helyezkedik el az erdélyi megyék rangsorában, a teljes elemzett időszakban, Maros megyével is, illetve nélküle is.

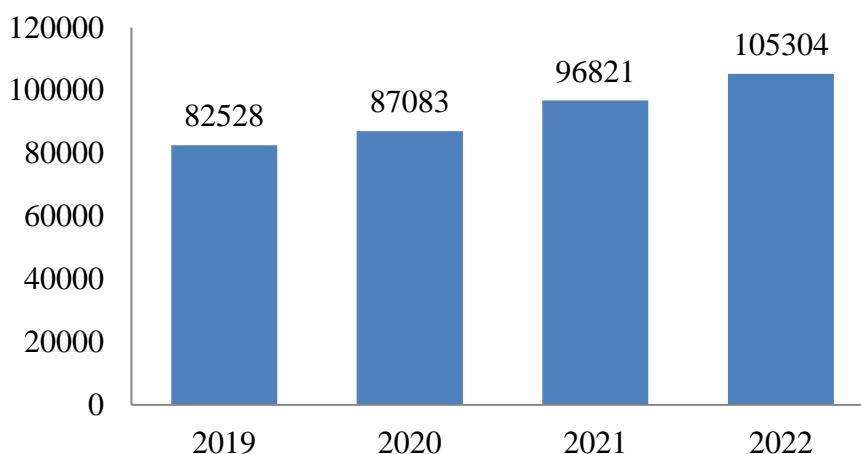
4.4 Az FDI befektetések romániai, erdélyi és székelyföldi helyzete

Az FDI befektetés az angol Foreign Direct Investment megnevezésből származik, amely közvetlen külföldi tőkebefektetést jelent, külföldi működőtőke befektetesként vagy külföldi közvetlentőke befektetesként is szokták említeni. Ez a típusú befektetés teljesen más, mint a portfólióbefektetés, hiszen az utóbbi értékpapírokba való befektetéseket feltételez, míg az előbbi eszközökbe és infrastruktúrába való befektetést jelent, amely nagyobb forráslekötést jelent, illetve ebben az esetben a befektető feltehetően hosszabb távra gondolkodik. Az FDI befektetéseknek jelentős hatásuk van egy ország vagy régió gazdasági fejlődésében, főleg a fejlődő, átmeneti állapotban lévő gazdaságok esetében. Mivel Székelyföld egy fejlődő gazdasági régiónak tekinthető, hiszen az Európai Unió egyik periférikus országának egy periférikus régiója, ezért gazdasági fejlődése nagy mértékben függ e típusú befektetésektől. Az FDI befektetések biztosítják az új technológiák bevezetését, a nemzetközi piacokhoz való hozzáférést, a nemzetközi ellátási láncokba való bekapcsolódást, a termelékenység növelését. Az ilyen típusú befektetéseknek vannak előnyeik és hátrányaik is. A dolgozat elején a centrum-periféria viszony elemzése következtében kiderült, hogy a külföldi befektetések hátrányokkal is járnak abban a tekintetben, hogy leértékelt tőkét visznek a fejlődő országokba, náluk pedig a kutatás-fejlesztés és innováció folyik, ezáltal fenntartva a bérkülönbségeket a centrum és a periféria országai között. Székelyföld globális tekintetben, kelet Európára jellemző módon, egy félperiférikus országban található, és bár a saját ipar létrehozása és

fejlesztése a hosszú távú gazdasági fejlődés kulcsa, jelen pillanatban rövid és közép távon nincs kapacitása ennek megvalósítására, ezért a fejlődés szempontjából elengedhetetlenek az FDI befektetések. Ezek a befektetések viszont feltételekhez kötöttek, mint amilyen a politikai stabilitás, megfelelő irányelvek gyakorlása, megfelelő infrastruktúra, a lakosság szakképesítése és idegen nyelv ismerete, földrajzi elhelyezkedés, az érdekképviselők lobbizási képessége.

Első lépésként elemzésre került hogyan alakultak az FDI befektetések romániai szinten 2019-2022 között, ebben az esetben nincsenek a Nemzeti Statisztikai és Prognózis Bizottság (CNSP) által előre vetített, prognózis adatok. A Román Nemzeti Bank (Banca Națională Română, továbbiakban BNR) által leközölt adatok láthatók az alábbiakban. A BNR adatai kimondottan azon vállalkozásokba való befektetéseket tükrözik, amelyek legalább húsz (20) alkalmazotti létszámmal rendelkeznek és az úgynevezett atipikus vállalkozásokhoz tartoznak, ezek húsz (20) fő alatti alkalmazotti létszámmal rendelkeznek ugyan, de harminc (30) millió lej fölötti üzleti forgalmuk vagy törzstőkéjük van, vagy legalább tizenöt (15) millió lej hosszú lejáratú hitelben részesültek külföldi befektetők vagy vállalatok részéről. Ezen típusú vállalkozásokba való befektetések teszik ki az összes FDI befektetések 97,6%-át. (BNR, 2023)

38. ábra A Romániába irányuló FDI befektetések alakulása 2019-2022 között (millió euróban kifejezve)

(Forrás: BNR, 2023)

Látható, hogy országos szinten, az elemzett időszakban, minden egyes évben jelentős volt a növekedés az FDI befektetéseket illetően, bár megfigyelhető a növekedés visszaesése a 2020-as évben, amely azt bizonyítja, hogy a pandémia erre az értékre is jelentős hatással volt.

Megj. A bemutatott értékek (millió euróban kifejezve) a BNR által leközölt hivatalos és végleges adatok.

A fejlesztési régiók közötti eltéréseket a következő táblázat mutatja be (a dolgozat szempontjából, ahogy az eddigiekben is, a Központi Fejlesztési Régió értékei a legfontosabban, hiszen ez foglalja magába az általunk elemzett székelyföldi régiót).

20. táblázat A romániai fejlesztési régiók és az országos átlag alakulása az FDI befektetések értékeinek szempontjából, a 2019-2022-es időszakra (millió euróban kifejezve)

Évek/Régiók	2019	2020	2021	2022
Országos összérték	82528	87083	96821	105304
Észak-Kelet Régió	1765	1647	2969	3107
Dél-Kelet Régió	3983	3663	4181	3904
Dél Munténia	5671	5924	6501	7150
Dél-Nyugat Olténia	2536	2487	1949	2021
Nyugati Régió	6198	6839	7494	7643
Észak-Nyugati Régió	5154	5644	5724	7052
Központi Régió	7648	8478	8774	9390
Bukarest-Ilfov	55349	56092	62694	67677

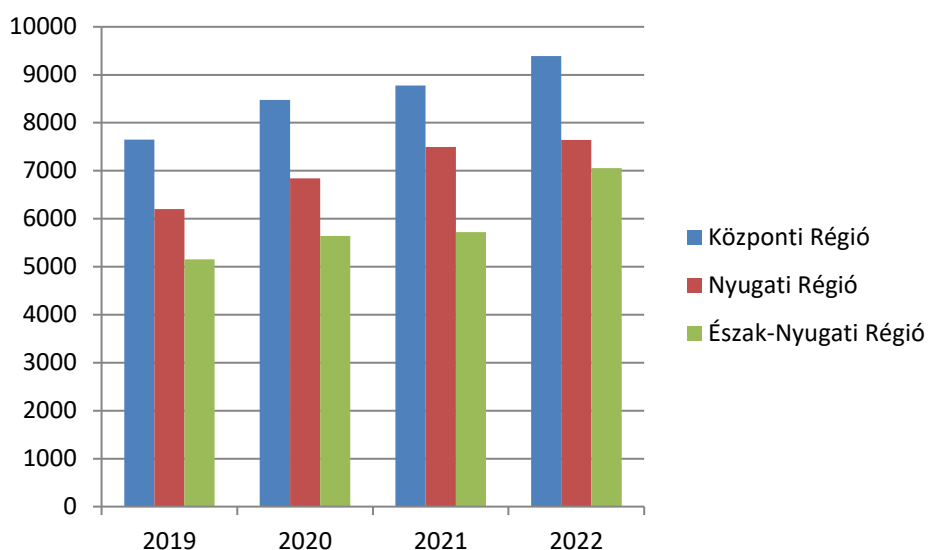
(Forrás: BNR, 2023)

Megj. A BNR kiadványa figyelmeztet, az értékek kerekítése miatt előfordulhat, hogy a végösszeg nem egyezik meg az összetevők összegével.

A fenti táblázat egyértelműen tükrözi, hogy a befektetések szempontjából a fővárosi régió minden eddigi mutatót meghaladva jár az élen, összesítésben az országos FDI befektetések több mint 60%-a ebbe a régióba koncentrálódik. Megfigyelhető azonban, hogy a Központi Fejlesztési Régió, bár nagyon lemaradva a fővárosi régiótól, 2019-2022-es időszakban a többi fejlesztési régióhoz viszonyítva a legjobban teljesít.

A jelen fejezetben elemzett többi mutatóhoz hasonlóan, ebben az esetben is az országos adatok után tovább szűkítve az elemzést, megvizsgáljuk kimondottan az erdélyi fejlesztési régiókat és összehasonlítjuk ezek értékeit egymással. Az ezek közötti értékeléseket a következő ábra érzékelteti.

39. ábra A Központi Fejlesztési Régióba irányuló FDI befektetések értékeinek összehasonlítása a többi erdélyi fejlesztési régió értékeivel, a 2019-2022-es időszakban (millió euróban kifejezve)

(Forrás: BNR, 2023)

Az ábrából kitűnik, hogy egyértelműen minden egyes elemzett évben a Központi Fejlesztési Régió teljesít a legjobban, még hozzá jelentős előnnyel, a növekedési tendencia pedig minden régió esetében megfigyelhető.

A továbbiakban a dolgozat keretén belül leginkább elemzett megyékre fektetjük a hangsúlyt (a Központi Fejlesztési Régió minden megyéje, illetve Kolozs, Bihar és Temes megyék, ennek indoklása az előző alfejezetekben megtalálható) és összehasonlításra kerülnek a befektetési értékek a 2019-2022-es időszakban.

21. táblázat A székelyföldi megyék FDI befektetési értékeinek összehasonlítása más megyék értékeivel (millió euróban kifejezve, 2019-2022 között)

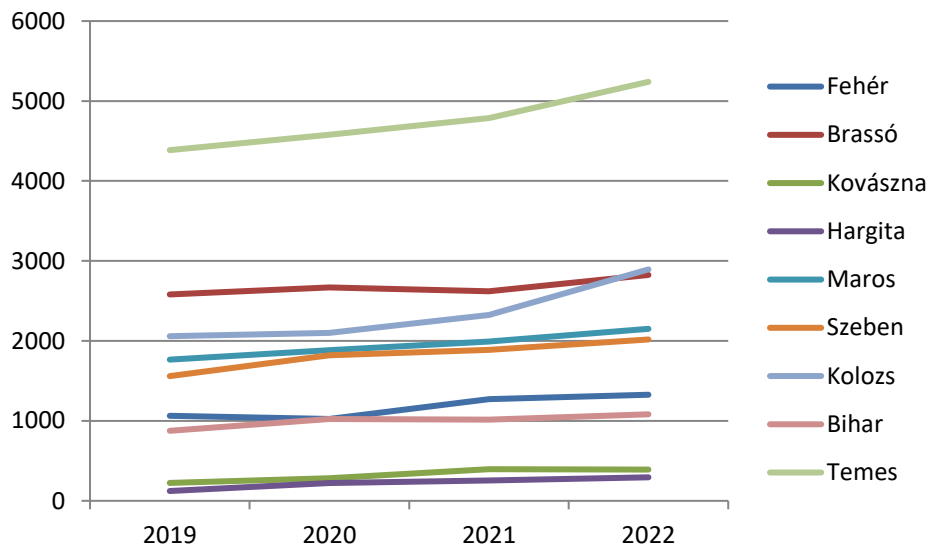
Megye/Év	2019	2020	2021	2022
Fehér	1065	1024	1270	1327
Brassó	2581	2668	2621	2825
<i>Kovászna</i>	<i>224</i>	<i>283</i>	<i>396</i>	<i>391</i>
<i>Hargita</i>	<i>123</i>	<i>223</i>	<i>253</i>	<i>294</i>
<i>Maros</i>	<i>1766</i>	<i>1884</i>	<i>1991</i>	<i>2151</i>
Szeben	1560	1820	1887	2018
Kolozs	2059	2101	2326	2894
Bihar	876	1023	1014	1082
Temes	4386	4579	4788	5240

(Forrás: BNR, 2023)

A 21. táblázatból kiolvasható, az előző mutatókhoz hasonlóan, hogy a székelyföldi régiót leginkább alkotó megyék (Kovászna, Hargita) teljesítenek messzemenően a leggyengébben, eddig ennél a mutatónál észlelhető a legnagyobb szakadék a többi elemzett megyéhez viszonyítva. Maros megye viszont kiemelkedően jól teljesít, az elemzett megyék közül mindössze Brassó, Kolozs és Temes megyék előzik meg.

Az alábbi ábra a 21. táblázat adatait felhasználva szemlélteti a különbségeket az elemzett megyék között, az FDI befektetések értékei tekintetében, a 2019-2022-es időszakban.

40. ábra Megyék közötti eltérések szemléltetése az FDI befektetések tekintetében, a 2019-2022-es időszakban (millió euróban kifejezve)

(Forrás: BNR, 2023)

A legnagyobb értékekkel a teljes elemzett időszakban Temes megye rendelkezik, messze megelőzve a többi megyét, öt követik Brassó, Kolozs megyék (2022-ben az utóbbi már nagyobb értékekkel rendelkezik, mint az előző), a negyedik helyen pedig Maros megye található. A legkisebb értékkel Hargita megye rendelkezik, utána rögtön Kovászna következik, mindketten messze lemaradva a többi elemzett megye értékeitől.

A továbbiakban bevezetve az eddig használt átlagszámításokat, nevezetesen az $\bar{A}(K,H,M)$ és az $\bar{A}(K,H)$ mutatókat, megtudhatjuk, hogy Székelyföld, mint régió milyen értékeket tudhat magának és a Székelyföldet alkotó megyék átlaga (az előző esetében Maros megyével, az utóbbi esetében nélküle), hogyan viszonyul a többi elemzett megye értékeihez, illetve a rangsorban hol helyezkedik el az FDI mutató tekintetében.

22. táblázat Az elemzett megyék összehasonlítása a székelyföldi átlaghoz képest az FDI befektetések értékeinek szempontjából (millió euróban), a 2019-2022-es időszakban (a megyék értékei az $\bar{A}(K,H,M)$ -hez mért különbségeket mutatják)

Évek/ Megyék	2019	2020	2021	2022
$\bar{A}(K,H,M)$	704	797	880	945
Fehér	361	227	390	382
Brassó	1877	1871	1741	1880
Szeben	856	1023	1007	1073
Kolozs	1355	1304	1446	1949
Bihar	172	226	134	137
Temes	3682	3782	3908	4295

(Forrás: BNR, 2023)

Megj. A táblázat kerekített értékeket tartalmaz.

A 22. táblázat $\bar{A}(K,H,M)$ mutatóját úgy kapjuk, hogy a három székelyföldi megye (Kovászna, Hargita, Maros) FDI értékeinek a számtani középátlagát számítjuk ki (a három értékének összege, osztva hárommal), minden elemzett év esetében. A táblázatban szereplő megyék értékeit úgy kapjuk, hogy külön minden megye FDI értékeiből kivonjuk az $\bar{A}(K,H,M)$ mutató értékeit, ugyancsak a 2019-2022-es időszakban. Ott ahol pozitív értéket kapunk az illető megye a feltüntetett értékkel jobban teljesít, mint a székelyföldi átlag (az $\bar{A}(K,H,M)$ mutató szerint), ott ahol negatív értéket kapunk, ott a székelyföldi átlag teljesít jobban. Látható, hogy a táblázat értékei minden elemzett megye szempontjából, a 2019-2022-es periódusban, pozitív értékeket mutat, ami azt jelenti, hogy az összes elemzett megye jobban teljesít, mint a székelyföldi átlag.

Ha azt szeretnénk megvizsgálni, hogy Maros megye nélkül (amely csak egy kis részben tartozik a székelyföldi régióhoz), tehát csak kimondottan Kovászna és Hargita megyék átlagait számolva (az $\bar{A}(K,H)$ mutató segítségével), milyen értékeket kapunk és milyen rangsorolást, azt az alábbi táblázat mutatja meg.

23. táblázat Az elemzett megyék összehasonlítása a székelyföldi átlaghoz képest az FDI befektetések értékeinek szempontjából (millió euróban), Maros megye kivételével, a 2019-2022-es időszakban (a megyék értékei az $\bar{A}(K,H)$ -oz mért különbségeket mutatják)

Megyék/ Évek	2019	2020	2021	2022
$\bar{A}(K,H)$	174	253	325	343
Fehér	892	771	946	985
Brassó	2408	2415	2297	2483
Maros	1593	1631	1667	1809
Szeben	1387	1567	1563	1676
Kolozs	1886	1848	2002	2552
Bihar	703	770	690	740
Temes	4213	4326	4464	4898

(Forrás: BNR, 2023)

Megj. A táblázat kerekített értékeket tartalmaz.

A táblázat értékeiből kiolvasható, hogy amennyiben Maros megyét kivesszük az átlagszámításból (a többi elemzett mutatóhoz hasonlóan) a székelyföldi átlag értékei az FDI mutató szempontjából még gyengébbek lesznek, ezáltal a szakadék a többi elemzett megyéhez képest még feltűnőbb.

A következőkben (az eddig elemzett mutatókhoz hasonlóan) külön minden erdélyi fejlesztési régió megyéit összehasonlítjuk a székelyföldi régió megyéivel. A Központi Fejlesztési Régió tekintetében a leggyengébben Hargita megye teljesít, utána az utolsó előtti helyen Kovászna megye található, mindkettő nagy mértékben lemaradva a többi megye értékeitől az FDI mutató tekintetében. Maros megye viszont ebből a szempontból is sokkal jobb értékekkel rendelkezik, mint az említett két megye, a fejlesztési régióban mindössze Brassó megye előzi meg, így a második helyet tudhatja magáénak. A Nyugati Fejlesztési Régió esetében 2019-ben Hargita megye a legutolsó, 2020-tól kezdődően az utolsó előtti Krassó-Szörény megyét megelőzve. Kovászna mindvégig Krassó-Szörény megye előtt helyezkedik el, a régió összes többi megyéje jobban teljesít ebben az esetben is. Maros megyénél viszont ebben a fejlesztési régióban csak Temes megye teljesít jobban a 2019-2022-es időszakban. Az Észak-Nyugati Fejlesztési Régióban 2019-ben ugyancsak Hargita megye teljesít a leggyengébben, 2020-tól

kezdődően megelőzi Beszterce-Naszód megyét, így az utolsó előtti helyet foglalja el, Kovászna megye pedig a teljes elemzett periódusban jobban teljesít, mint az említett megye. Maros megye viszont ebben a fejlesztési régióban is mindössze egy megyénél, nevezetesen Kolozs megyénél, teljesít gyengébben, az összes többi megyét megelőzve a teljes elemzett időszakban.

Az összes erdélyi megyét bevonva az elemzésben, fejlesztési régiótól függetlenül, rangsoroltam a székelyföldi megyéket külön és az átlagszámítási mutatók értékeit (ezek az $\hat{A}(K,H,M)$ és $\hat{A}(K,H)$ mutatók), a többi megyéhez viszonyítva. A tizenhat (16) erdélyi megye rangsorában Hargita megye 2019-ben a tizenhatodik helyen helyezkedik el az FDI mutató értékének szempontjából, 2020-2022 között pedig a tizenötödik helyen. Kovászna megye az elemzett időszakban a tizenharmadik helyen található, maga mögött hagyva össz-erdélyi szinten Krassó-Szörény, Beszterce-Naszód és Hargita megyéket. Maros megye a negyedik helyet foglalja el az erdélyi megyék rangsorában. Az eddig elemzett mutatókhoz hasonlóan felosztva a tizenhat megyét négy negyedre, akkor Hargita és Kovászna a negyedik negyedben, míg Maros megye az első negyedben helyezkedik el a külföldi befektetések értékeinek szempontjából. Az $\hat{A}(K,H,M)$ mutató bevonásával tizennégy (14) elemzett területet kapunk, ebben az esetben Székelyföld értékének átlaga a nyolcadik helyet foglalja el. Amennyiben a számításból kivesszük Maros megye értékét és az $\hat{A}(K,H)$ átlaggal számolunk, tizenöt (15) elemzett területet kapunk, ebben az esetben viszont az elemzett régió átlaga 2019-ben a tizennegyedik (mindössze Beszterce-Naszód megyét megelőzve), míg 2020-2022 között pedig (Krassó-Szörény megyét is megelőzve) a tizenharmadik helyet foglalja el. A tizenöt (15) elemzett területet három harmadra osztva, az $\hat{A}(K,H)$ mutató a harmadik harmadban rangsorolható az FDI mutató értékének szempontjából.

Az FDI befektetések összesített értékei (millió euróban), az elemzett 2019-2022-es időszakra, az erdélyi megyék és az $\hat{A}(K,H,M)$ tekintetében, illetve ezek százalékos eltérései, a következő táblázatban követhetők nyomon.

24. táblázat Az erdélyi megyék FDI befektetései (millió euróban kifejezve) és ezek százalékos eltérései az $\bar{A}(K,H,M)$ mutatóhoz képest, 2019-2022 között

Évek/Megyék	FDI befektetések (millió euróban) évenként				Százalékos eltérés $\bar{A}(K,H,M)$ -hez képest			
	2019	2020	2021	2022	2019	2020	2021	2022
$\bar{A}(K,H,M)$	704	797	880	945				
Arad	914	1103	1495	1362	30	38	70	44
Krassó-Szörény	196	216	242	278	-72	-73	-73	-71
Hunyad	411	456	499	493	-42	-43	-43	-48
Temes	4386	4579	4788	5240	523	475	444	454
Bihar	876	1023	1014	1082	24	28	15	14
Beszterce-Naszód	138	123	173	225	-80	-85	-80	-76
Kolozs	2059	2101	2326	2894	192	164	164	206
Máramaros	700	710	824	929	-1	-11	-6	-2
Szatmár	553	570	604	768	-21	-28	-31	-19
Szilágy	421	451	422	495	-40	-43	-52	-48
Fehér	1065	1024	1270	1327	51	28	44	40
Brassó	2581	2668	2621	2825	267	235	198	199
Szeben	1560	1820	1887	2018	122	128	114	114
Összátlag eltérés $\bar{A}(K,H,M)$-hez képest százalékban (%) évenként					73	63	59	62
Összátlag eltérés $\bar{A}(K,H,M)$-hez képest százalékban (%) összesen					64			

(Forrás: BNR, 2023)

A táblázatból kiolvasható az erdélyi megyék és a székelyföldi átlag értékei az FDI befektetéseket illetően, illetve a megyék százalékos eltérései az $\bar{A}(K,H,M)$ mutatóhoz képest. Ennek értelmében 2019-ben az erdélyi megyékben átlagba 73%-al nagyobb volt a befektetések értéke, mint a székelyföldi átlag, 2020-ban 63%-al, 2021-ben 59%-al, illetve 2022-ben 62%-al. Összesítésben a négy év átlagát számolva ez 64%-al nagyobb, mint a székelyföldi értékek átlaga.

A külföldi közvetlen/működő tőke befektetésének szempontjából is elmondható, hogy a székelyföldi régiót leginkább alkotó Kovászna és Hargita megyék a legutolsók között helyezkednek el, míg Maros megye, az eddig elemzett mutatók szempontjából a legjobb teljesítményt nyújtva, az előkelő negyedik helyen található. Ez a szakadék a székelyföldi régiót alkotó megyék szempontjából az átlagszámításokban is nyomon követhető, hiszen óriási eltérés állapítható meg az $\bar{A}(K,H,M)$ és az $\bar{A}(K,H)$ mutatók között, a fennebb található rangsorolásnak megfelelően.

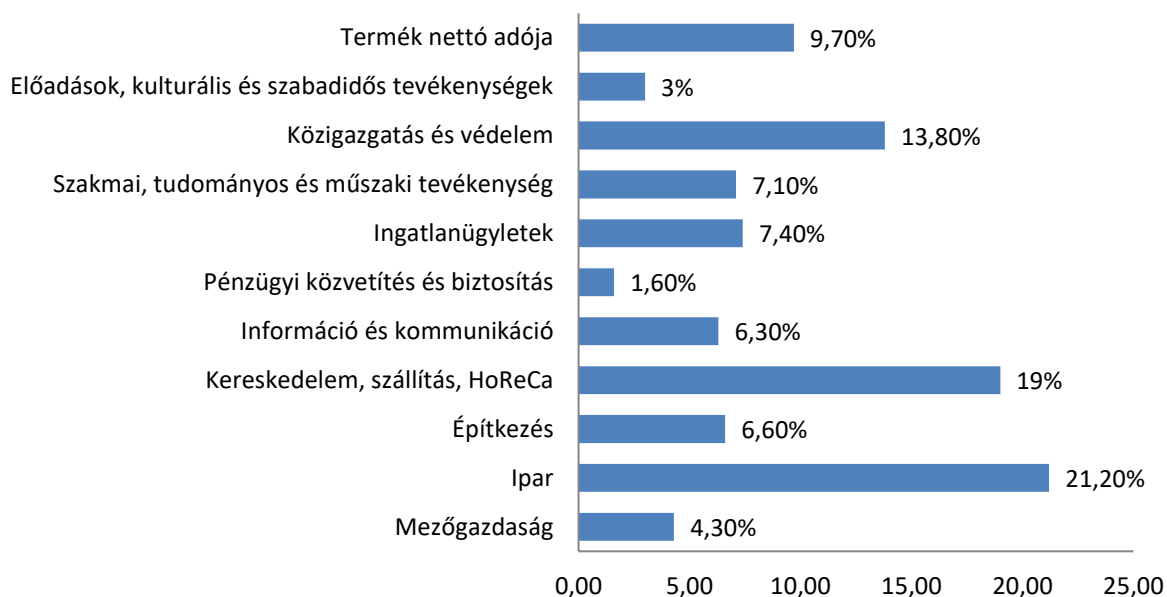
4.5 Az ipari tevékenységek romániai, erdélyi és székelyföldi helyzete

Romániában az ipar a gazdaság egyik legjelentősebb tartópillére, a rendszerváltás után sok termelési egységet bezártak és adtak át az enyészetnek, de idővel egyértelművé vált, hogy ipar

nélkül az ország képtelen a fejlődés útjára lépni. Ennek fényében a gazdasági reformok, átszervezések és új befektetések eredményeképpen az ipar súlya mai napig meghatározó és az egyik legnagyobb hozzáadott értékkel rendelkezik.

A továbbiakban megvizsgáljuk, az 51-ik ábra segítségével, hogy országos szinten az ipar milyen mértékben járul hozzá az éves GDP-hez, százalékban kifejezve (2021-es adatok):

41. ábra A gazdasági tevékenységek hozzájárulása az országos GDP-hez, százalékban kifejezve, 2021-ben

(Forrás: Pele, 2022)

Látható, hogy az ipar mai napig ebben a felosztásban a legnagyobb mértékben járul hozzá az éves GDP-hez. A hivatalos kimutatások ugyanakkor hangsúlyozzák, hogy mindössze tíz év leforgása alatt az ipar hozzájárulása 3,2%-ot esett (Pele, 2022). Továbbá az is megfigyelhető, hogy ha a szolgáltatásokat összevonjuk (nem bontjuk csoportokra), akkor ezek hozzájárulása nagyobb az ipari tevékenységek hozzájárulásánál, sőt egyre növekednek (Rudničhi, 2022). Mindezek tükrében azonban szükséges kiemelnünk egy alapvető ténytet, amit a kimutatások nem vettek figyelembe, nevezetesen azt, hogy a szolgáltatások jelentős része is az ipar köré épül. Pontosabban, ha az ipar bizonyos területei nem léteznének, akkor ezek a szolgáltatások sem jelennének meg. Sok esetben nem jelennének meg az oly sokat hangoztatott IT szolgáltatások sem, hiszen ezek meghatározó része éppen az ipari tevékenységeket szolgálja ki, de a tudományos és technikai tevékenységek is az ipart szolgálják, ugyanakkor azt is

figyelembe kell vennünk, hogy ebben a felosztásban az építkezés kategória külön jelenik meg, de ez valójában az építőiparhoz tartozik.

Kiemelkedő fontossággal bír az autógyártás és összeszerelés, a kitermelőipar, kohászat, élelmiszeripar, textilipar, fafeldolgozás, vegyipar, építőipar és olajfinomítás. Románia ipara az egyik legfontosabb tényező a GDP-hez való hozzájárulása tekintetében. Közép-Kelet Európai szinten a negyedik legnagyobb autógyártó, amely minden évben jelentős növekedést képes megvalósítani (átlagos 18%). Az autógyártás fő képviselői a Dacia és a Ford, a továbbiakban számadatok is tükrözik majd ezek fontosságát, ugyanakkor fontos kiemelni ezek beszállítóit, amelyek jelentős hozzáadott értékkel és munkahelyek létesítésével járulnak hozzá a gazdasághoz. Az ipari teljesítmény szempontjából az élvonalban járnak többek között a Petrom, Bitdefender, Mobexpert, Romstal stb, de nem feledkezhetünk meg az építőiparról sem, hiszen évente több ezer lakosztály és irodaház épül ezen iparágnak köszönhetően (Georgiana, 2022).

A Nemzeti Statisztikai Hivatal (INS) leközzölt adatai alapján (2020 és 2021-es adatok) az ország 25 megyéjében a legnagyobb feldolgozóiparban működő vállalatok, egyben a legnagyobb exportőrök is, és ezek minél erősebbek egy adott régióban, annál erősebbé válik gazdaságilag az adott régió is. Az INS adatai (2021) is rávilágítanak, hogy az ország legnagyobb exportőre a Dacia, őt követi a Ford, illetve a harmadik helyet a Star Assembly foglalja el. Az export óriási fontossággal bír, hiszen hosszú ideje az ország külkereskedelmi mérleg hiánnyal küzd, ezt a problémát pedig láthatóan csak az iparban működő vállalatok tudják enyhíteni és idővel megoldani. Romániában 800.000 vállalkozás működik, amiből csak 26.000 exportált a 2021-es évben, az importőrök száma pedig négyszer ekkora. A 2021-es évben az export értéke 75 milliárd euró volt (ez 20%-os növekedést jelent az előző évhez képest), míg az importé 100 milliárd euróra rúgott (22%-os növekedés az előző évhez képest). Habár az autóipar jól áll az export területén, akárcsak a háztartási gépek gyártásának ipara is, az élelmiszeripar nagyon törékenynek és gyengének bizonyul ebből a szempontból, egy olyan országban ahol a mezőgazdaság kiemelkedő fontossággal bír. Románia területén nagyon kevés az az élelmiszeriparban működő vállalkozás, amely üzleti forgalma meghaladja az évi egy milliárd lejt (200 millió euró). Ezek közül kiemelendő az Ursus (alkoholos italok gyártása), Coca-Cola (üdítők gyártása), Bunge és Expur (növényi olajok), viszont a húsfeldolgozó ipar, a tejipar, cukor és édesség gyártásával foglalkozó ipar messze elmaradnak ettől a szinttől. Az ipar fontossága megmutatkozik a demográfiai adatokban is, kimutatások bizonyítják, hogy ott ahol az ipar nincs jelen a lakosság csökkenése sokkal drámaiabb, mint az

ipari vidékeken (a lakosság fogyása országos jelenség). A hivatalosan leközölt adatok értelmében (2020) a feldolgozóipar megvalósított üzleti forgalma 380 milliárd lej (76 milliárd euró), amely a teljes (ország szintű) üzleti forgalom 23%-át teszi ki. Amennyiben a legnagyobb ipari szereplőket vesszük figyelembe, az első helyen egyértelműen a Dacia (autógyártás) áll, a feldolgozó ipar legnagyobb vállalkozása az Aramis Invest 1,2 milliárd lejes (hozzávetőlegesen 240 millió euró) üzleti forgalommal (2020-as adat). Megfigyelhetők ugyanakkor a vállalkozások méretei közötti óriási különbségek, a feldolgozóiparban 70.000 vállalkozás működik, de ebből a 300 legnagyobb kiteszi az éves üzleti forgalom 60%-át (230 milliárd lej, ez 46 milliárd euró) (Ciriperu, 2022).

Az ipari tevékenység elemzésekor és fejlesztési lehetőségeinek feltárásakor figyelembe kell vennünk az ország/régió természeti erőforrásait, hiszen ezeket nagy mértékben felhasználja az ipar, és ezek jelenléte vagy ennek hiánya jelentősen befolyásolja a termelési tevékenységeket. Azon területek esetében ahol bővelkednek az említett erőforrásokból csökkenti az illető terület függőségét, de ugyanakkor a termelési költségeket is jelentősen befolyásolhatják, amelyek viszont hatással vannak a termelékenységre és a versenyképességre. Románia azon országok közé tartozik, ahol túlzás nélkül kijelenthető, hogy szinte minden tekintetben bővelkedik az ipar számára elengedhetetlen természeti erőforrásokkal. Ebből az következik, hogy megfelelő intézkedésekkel, nem csak Közép-Kelet Európában, hanem Európai Unió szinten vezető szerepre tehet szert az ipari tevékenységek tekintetében. Az ország óriási erőforrás tartalékokkal rendelkezik, elsőként kiemelendő az urán, só, réz, nikkel, vasérc, olaj, földgáz és a fa. Az energetikai erőforrások tekintetében kiemelendő: a kőolaj, földgáz, urán, hidróenergia és kőszén, az ásványi fém jellegű anyagok esetében megemlítendő: a réz, ólom, cink, alumínium, arany, ezüst, a nem fém jellegűek esetében pedig: a kősó, baritok, grafit, gipsz, az építkezésben használt anyagok tekintetében: gránit, bazalt, mészkő, travertin, márvány, kaolin, a bioszféra erőforrásai tekintetében pedig nem feledkezhünk meg az óriási faállományról és a termőföldről (Bulfon, 2013). Mindennek ellenére az ország jelentős mennyiségű kőolajat és kőszént importál, ami arra enged következtetni, hogy vagy a kitermelés nem működik megfelelően, vagy pedig idegen tőke termeli ki saját maga részére az ország erőforrásait. A fa esetében különösen nagy a kitermelés, de idegen tőkével működő vállalatok részéről.

Románia nem kitermelt jelentősebb természeti erőforrásainak becsült értéke több mint 750 milliárd euróra rúgnak, azonban a pontos mennyiségek államtitokként vannak számon tartva. Néhány adat ennek ellenére napvilágot látott, íme, néhány példa: az ország 760 tonna

kitermelésre váró arannyal és 12.000 tonna ezüsttel rendelkezik, ezek értéke meghaladja a 41,14 milliárd euró értéket. Kiemelendő, hogy az utóbbi több mint 15 évben arany kitermelése egyáltalán nem történt az országban. Réz tekintetében hozzávetőlegesen két milliárd tonna áll rendelkezésre, ennek minimális értéke 42 milliárd euró. A sót illetően több, mint négy milliárd tonna vár kitermelésre, amely értéke messze meghaladja a 200 milliárd eurót (Deutsche Welle, 2020). A sort lehetne folytatni, de ezek az adatok arra engednek következtetni, hogy a természeti erőforrások kitermelésével és ezek feldolgozásával, illetve finomításával foglalkozó iparnak fejlődnie kell Romániában (természetesen főleg a hazai tőke képviselőiben).

Az ipar fejlesztésének lehetősége megvan úgy erőforrás, mint szakember, mint földrajzi elhelyezkedés szempontjából, de ez csak akkor fordítható az ország érdekeinek képviselőibe, ha ellenőrzés alatt lesz tartva a külföldi tőke és előnyben részesül a hazai vállalkozások tevékenységeinek fejlesztése.

A fejezet első részében említésre kerültek azon ipari tevékenységek (néhány vállalat is), amelyek vezető szerepet játszanak a romániai ipar tekintetében. A továbbiakban részletesen bemutatásra kerül, hogy az ország területén bizonyos ágazatok milyen mértékben vesznek részt az ipari tevékenységek szempontjából, amelyet az alábbi táblázat részletez (üzleti forgalom szempontjából- milliárd lej, és alkalmazottak szempontjából, 2020-as adatok).

25. táblázat Az ipari tevékenységek csoportosítása üzleti forgalom és alkalmazotti létszám szerint Romániában, 2020-ban

Ipar	Üzleti forgalom (milliárd RON)	Átlagos alkalmazotti létszám
járműgyártás	73,5	134.469
élelmiszeripar	47,6	147.142
gumi és műanyag termékek gyártása	27,5	61.495
gépek, berendezések gyártása	26,6	47.964
elektromos berendezések gyártása	23,8	46.961
fém építőipar	23,4	85.922
egyéb termékek gyártása nemfémes ásványokból	17,7	38.508

fafeldolgozás	14,1	40.376
kohászati ipar	13,3	20.102
italgyártás	13,1	19.362
kokszolókemence termékek gyártása	12,9	2.273
vegyi termékek gyártása	12,5	19.454
számítógépek gyártása	11,9	31.838
bútorgyártás	10,6	57.239
ruházati cikkek gyártása	7,7	87.304
textiltermékek gyártása	7,5	28.145
egyéb szállítóeszközök gyártása	7,2	25.629
papírkészítés	5,5	12.957
gépek és berendezések javítása	4,5	17.882
gyógyszergyártás	4,4	9.930
iratok nyomtatása és sokszorosítás	3,8	14.278
bőrök cserzése	3,7	32.397
egyéb ipari tevékenységek	3	16.807
dohánytermelés	2,1	2.408

(Forrás: Ciriperu, 2022)

A 25. táblázatban lévő adatok egyértelműsítik, hogy a legjobban működő iparág az autógyártás, úgy az üzleti forgalom, mint az alkalmazotti létszám szempontjából. Az élelmiszeripar második helyet foglal el ugyan, de a fennebbi adatok alapján arra következtethetünk, hogy ez főleg az első néhány nagyobb vállalatnak köszönhető, a kisebbek esetében bővítések és fejlesztések lehetnek szükségesek, hiszen az ország lehetőségeihez képest ez az iparág sokkal jobban teljesíthetne. Azt is megfigyelhetjük, hogy a természeti erőforrások kitermelésével és feldolgozásával/finomításával foglalkozó iparágak (ilyen a szén, fa, de akár a bútorgyártás is) az adott lehetőségekhez képest ugyancsak alul teljesítenek, de ezt a fennebbi adatok is alátámasztják. Ami igazán szembetűnő, hogy a könnyűipar igencsak hátracsúszott ebben a rangsorolásban, mint amilyen a textilipar, ruhagyártás, papírgyártás, de előnytelen helyet foglal el a gyógyszeripar is.

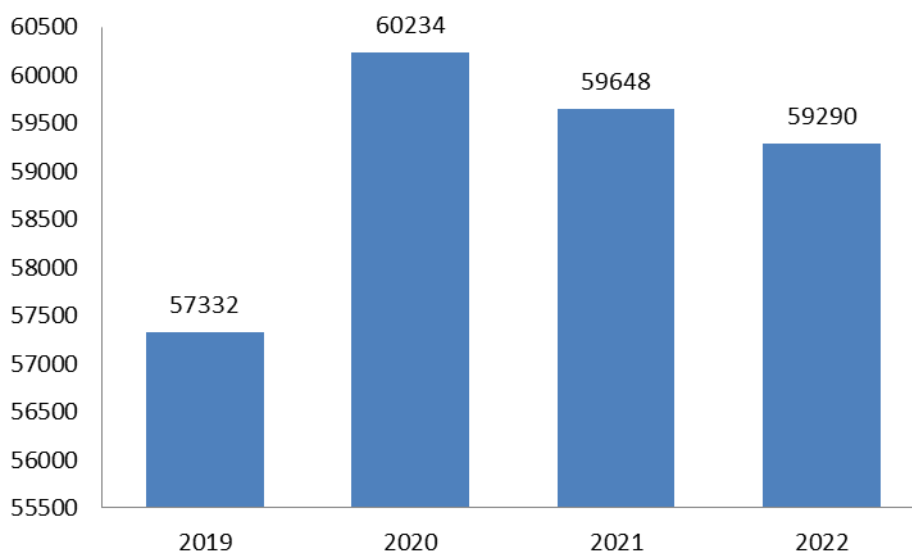
A jelen alfejezetben bemutatott és elemzett adatok alapján elmondható, hogy Romániában fejlesztésre szorul a feldolgozóipar általában, itt is főleg a KKV szektor, hiszen itt is az első

néhány óriásvállalat teljesít kiemelkedően. Ezt alátámaszta az is, hogy nagyon kevés ipari cég képes exportot megvalósítani, ez pedig makrogazdasági szinten is érezteti hatását. Egész pontosan a kitermelő, feldolgozó/ finomító ipar (szén, fa, só, nemesfémek stb.), a könnyűipar (textil, ruha, papír), de az élelmiszeripar is a megfelelő fejlesztésekkel jobb eredményeket érhet el, ezen belül is főleg a kis-és középvállalkozások. A fejlesztések új gépek, felszerelések, technológiák, know-how bevezetését jelentik, amelyek növelik a hatékonyságot és a termelékenységet, amelynek következtében növelhető a versenyképesség is nemzetközi szinten. Mindez hatással lesz az ország export-képességére, amely csökkenti (és megfordíthatja) a jelen pillanatban fennálló külkereskedelmi mérleg hiányát (amely az import többletértékének köszönhető az exporttal szemben). Természetesen a várt eredmények megvalósítása érdekében mindezek mellett nem feledkezhetünk meg a tudás, kreativitás és a kutatás-fejlesztés (K+F) fontosságáról, amelyek területén (ahogy a tanulmány eddigi részében is kitűnik), igencsak gyengén teljesít a romániai ipar. Ezek megvalósításához vitathatatlanul pénzügyi erőforrásokra van szükség, erre pedig megfelelő választ tud nyújtani az EU fejlesztési, vissza nem térítendő, forrásainak felhasználása.

A továbbiakban megvizsgáljuk az ipar jelenlétét az erdélyi megyék, kiváltképp a Központi Fejlesztési Régió és a székelyföldi megyék esetében, mégpedig úgy, hogy elemzésre kerül az ipari vállalatok száma. Ennek értelmében azok a cégeket, vállaltokat vesszük számításba és összesítjük, amelyeknek a tevékenysége a következő kategóriák valamelyikébe esnek: kitermelőipar, feldolgozó ipar és villamos energia, hőenergia, gáz, meleg víz, légkondicionálás előállítás és ellátásának biztosítása. A dolgozat további részében ezekben a kategóriákban működő vállalatokat nevezzük ipari vállalatoknak.

Elsőként az országos szinten működő ipari vállalatok számának alakulását vizsgáljuk a 2019-2022-es időszakban , ezt az 52-ik ábra mutatja be.

42. ábra Az ipari vállalatok számának alakulása Romániában, 2019-2022 között

(Forrás: INS Tempo- INT101R, 2023)

Az 42-es táblázat bemutatja, hogy míg 2019 és 2020 között egy jelentős ugrás figyelhető meg országos szinten az iparba működő vállalatok számát illetően, addig 2021 és 2020-ben egy enyhe visszaesés történt, figyelembe kell vennünk azonban, hogy ez a visszaesés rögtön a pandémiát követő időszakban történt.

A fejlesztési régiók közötti eltéréseket a következő, 26-os, táblázat mutatja be.

26. táblázat A romániai fejlesztési régiók összehasonlítása az ipari tevékenység szempontjából (ipari vállalatok száma), 2019-2022 között

Régiók/Évek	2019	2020	2021	2022
Észak-Kelet Régió	7109	7570	7472	7462
Dél-Kelet Régió	6194	6562	6459	6397
Dél Munténia	6647	7192	7215	7130
Dél-Nyugat Olténia	4245	4557	4488	4425
Nyugati Régió	5437	5678	5619	5686
Észak-Nyugati Régió	10058	10720	10557	10448
Központi Régió	8589	8960	8930	8896
Bukarest-Ilfov	8891	8995	8908	8846

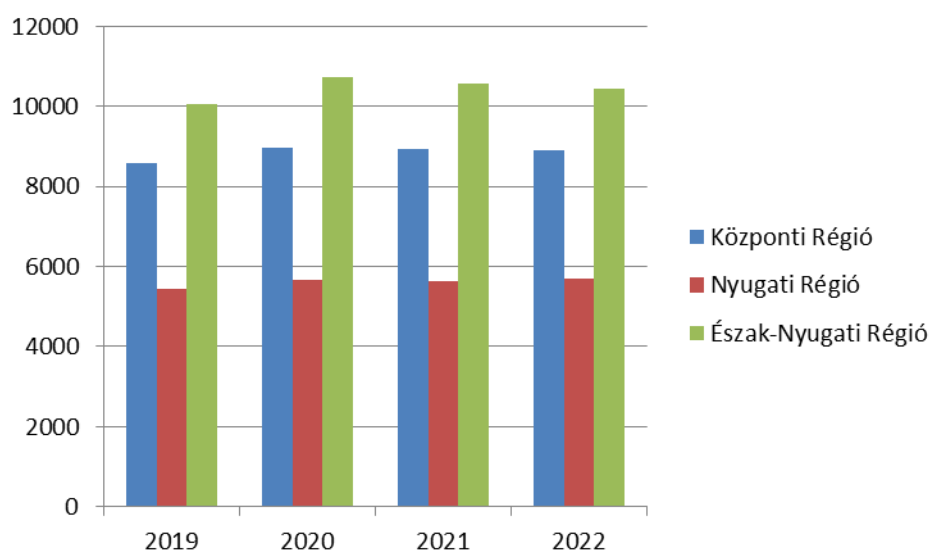
(Forrás: INS Tempo- INT101R, 2023)

A 26-os táblázatból kitűnik, hogy ez az eddig elemzett első mutató amelyben a fővárosi régió nem jár élen, illetve meglepő módon az Észak-Nyugati Régió teljesít a legjobban, őt pedig a

Központi Fejlesztési Régió követi, de 2019-ben és 2020-ban lemarad a fővárosi régiótól. Ebben az esetben meglátásom szerint, azért teljesít gyengébben a fővárosi régió mivel egy aránylag kis és urbanizált területről beszélhetünk, a többi fejlesztési régióhoz képest, ezért az ipari tevékenységek kiszervezésre kerülnek, viszont a többi régió szempontjából ez a mutató mérvadó a fejlettségi szint meghatározásához.

Következő lépésként szűkítve az elemzés területét, megvizsgáljuk, hogy Erdélyben a fejlesztési régiók szintjén milyen értékeket kapunk az iparban működő vállalatok tekintetében, ezt az 43-ik ábra érzékelteti.

43. ábra Az erdélyi fejlesztési régiók összehasonlítása az iparban működő vállalatok számának tekintetében, 2019-2022 között

(Forrás: INS Tempo- INT101R, 2023)

Az 43-ik ábrából kiolvasható, hogy erdélyi szinten a székelyföldi régiót magába foglaló Központi Fejlesztési Régió jobban teljesít ugyan, mint a Nyugati Fejlesztési Régió, de valamivel gyengébben, mint az Észak-Nyugati Fejlesztési Régió.

A következő, 27-es táblázat, tovább szűkítve a kört, megvizsgáljuk a megyék szintjén hogyan változik az ipari vállalatok száma, az elemzett időszakban (2019-2022). Ebben az alfejezetben is különös hangsúlyt fektetünk a Központi Fejlesztési Régió megyéire, illetve Kolozs, Bihar és Temes megyékre.

27. táblázat A székelyföldi megyék ipari tevékenységeinek összehasonlítása más megyék értékeivel, 2019-2022 között

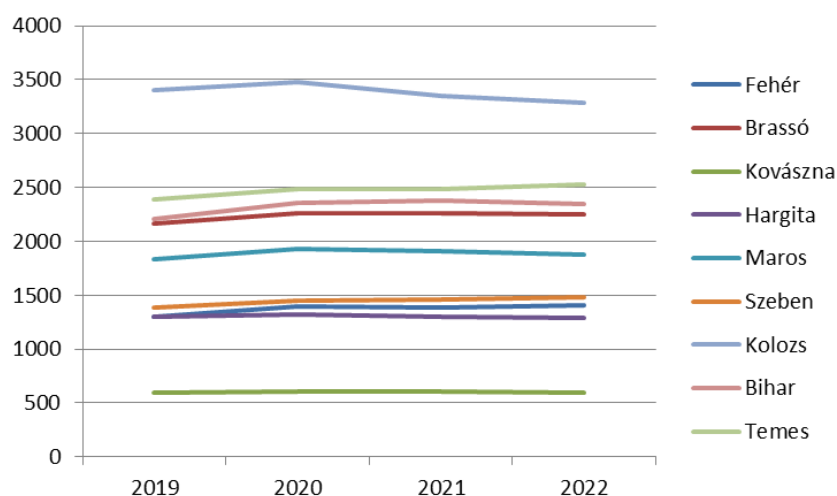
Megyék/Évek	2019	2020	2021	2022
Fehér	1301	1392	1387	1408
Brassó	2162	2257	2261	2250
<i>Kovászna</i>	<i>599</i>	<i>611</i>	<i>608</i>	<i>593</i>
<i>Hargita</i>	<i>1305</i>	<i>1319</i>	<i>1305</i>	<i>1292</i>
<i>Maros</i>	<i>1833</i>	<i>1926</i>	<i>1904</i>	<i>1875</i>
Szeben	1389	1455	1465	1478
Kolozs	3407	3483	3345	3282
Bihar	2212	2362	2376	2344
Temes	2387	2487	2486	2530

(Forrás: INS Tempo- INT101R, 2023)

A 27-es táblázat értelmében Kovászna és Hargita megyék értékei a legkisebbek minden évben, kivételt képez 2019, amikor Hargita megye minimálisan megelőzi Fehér megyét, viszont a többi elemzett évben már lemarad ettől is. Maros megyét megelőzi Brassó, Kolozs, Bihar és Temes megyék, viszont jobb értékekkel rendelkezik, mint Fehér, Kovászna, Hargita és Szeben megyék.

A következő, 53-as ábra, a 27-es táblázat adatait felhasználva érzékelteti az elemzett megyék közötti eltéréseket, az ipari tevékenység szempontjából, 2019-2022 között.

44. ábra Megyék közötti eltérések szemléltetése az ipari tevékenység szempontjából, 2019-2022 között

(Forrás: INS Tempo- INT101R, 2023)

A legjobb értékekkel Kolozs megye rendelkezik, őt követik Temes, Bihar és Brassó megyék, a legkisebb értékeket pedig Kovászna megye könyvelheti el, a következő a sereghajtók táborában Hargita megye, Maros megye középmezőnyösnek mondható.

Amennyiben meg szeretnénk vizsgálni, hogy a székelyföldi régió átlaga milyen értékeket képvisel, ahogy az eddigi mutatók esetében is, be kell vezetnünk az $\bar{A}(K,H,M)$ és az $\bar{A}(K,H)$ mutatókat. Ezek a mutatók egyértelműsítik Székelyföld (Maros megyével és nélküle is) helyét a megyék rangsorában az ipari tevékenység szempontjából. Az ezzel kapcsolatos adatokat a 28-as táblázat tartalmazza.

28. táblázat Az elemzett megyék összehasonlítása a székelyföldi átlaghoz képest az ipari tevékenység szempontjából, 2019-2022 között (ez értékek az $\bar{A}(K,H,M)$ -hez mért különbségeket mutatják)

Megyék/Évek	2019	2020	2021	2022
$\bar{A}(K,H,M)$	1246	1285	1272	1253
Fehér	55	107	115	155
Brassó	916	972	989	997
Szeben	143	170	193	225
Kolozs	2161	2198	2073	2029
Bihar	966	1077	1104	1091
Temes	1141	1202	1214	1277

(Forrás: INS Tempo- INT101R, 2023)

Megj. A táblázat kerekített értékeket tartalmaz.

A 28-as táblázat adatait úgy kapjuk, hogy minden elemzett megye értékeiből (az ipari vállalatok számát mutatják, amelyet a 27-es táblázat tartalmaz) kivonjuk az $\bar{A}(K,H,M)$ mutató értékeit (a székelyföldi régiót alkotó megyék számtani középárnyosa). Amennyiben pozitív értéket kapunk, ott az illető megye, ahol pedig negatív értéket kapunk, ott a székelyföldi régió teljesít jobban. A táblázat adataiból kitűnik, hogy minden elemzett évben az adatok pozitívak, ami azt jelenti, hogy minden megye jobban teljesít, mint az $\bar{A}(K,H,M)$ mutató (azaz, mint a székelyföldi átlag, Maros megyét is beleértve).

Amennyiben a székelyföldi régió átlagát Maros megye nélkül számoljuk, akkor a következő, 29-es táblázat értékeit kapjuk.

29. táblázat Az elemzett megyék összehasonlítása a székelyföldi átlaghoz képest az ipari tevékenység szempontjából, 2019-2022 között (az értékek az $\bar{A}(K,H)$ mutatóhoz mért különbségeket mutatják)

Megyék/ Évek	2019	2020	2021	2022
$\bar{A}(K,H)$	952	965	957	943
Fehér	349	427	431	466
Brassó	1210	1292	1305	1308
Maros	881	961	948	933
Szeben	437	490	509	536
Kolozs	2455	2518	2389	2340
Bihar	1260	1397	1420	1402
Temes	1435	1522	1530	1588

(Forrás: INS Tempo- INT101R, 2023)

Megj. A táblázat kerekített értékeket tartalmaz.

A 29-es táblázatból kitűnik, hogy az $\bar{A}(K,H)$ mutató esetében is minden érték pozitív (azaz minden elemzett megye, minden évben jobban teljesít, mint a székelyföldi átlag, Maros megye nélkül is), sőt ebben az esetben még nagyobb szakadék figyelhető meg az értékek között (tehát a székelyföldi régió még gyengébben teljesít).

Az ipari tevékenység szempontjából is minden erdélyi fejlesztési régió megyéjét összehasonlítottam a székelyföldi régió megyéivel. Ennek értelmében a Központi Fejlesztési Régióban Kovászna megye teljesítménye a leggyengébb, ebben a megyében figyelhető meg a legkisebb mértékben ipari tevékenység (az ipari vállalatok számát illetően), őt rögtön Hargita megye követi, Maros megye ebben a fejlesztési régióban a második helyet foglalja el, hiszen csak Brassó megye előzi meg. A Nyugati Fejlesztési Régió megyéihez mérve Kovászna megye csak Krassó-Szörény megyét előzi meg, Hargita megye ezen kívül Hunyad megyét, míg Maros megyét ebben a régióban is csak egy megye, nevezetesen Temes, előzi meg. Az Észak-Nyugati Fejlesztési Régió megyéihez mérve Kovászna minden esetben a leggyengébben teljesít, Hargita viszont jobb értékeket tudhat magáénak, mint Bihar, Beszterce-Naszód, Szatmár és Szilágy megyék, Maros megyénél pedig csak Kolozs megye értékei jobbak, az ipari tevékenységek szempontjából.

Összességében elemezve az erdélyi megyéket, fejlesztési régióktól függetlenül, tizenhat (16) elemzett területet (megyét) kapunk, ezt pedig a könnyebb kategorizálás érdekében négy negyedre osztottam, az előző mutatókhoz hasonlóan. A tizenhat megye ipari vállalatainak

számát illetően Kovászna megye a tizenötödik, az utolsó negyedik negyedben kap helyet, Hargita megye a kilencedik helyen, a harmadik negyedben, míg Maros megye összesítésben a negyedik, az első negyed utolsó helyén található a rangsorban. A székelyföldi régió átlagszámításának esetén, bevonva az $\bar{A}(K,H,M)$ mutatót, tizennégy (14) elemzett területet kapunk, ebben az esetben az elemzett régió a nyolcadik helyezést éri el. Az $\bar{A}(K,H)$ mutató bevonásával (székelyföldi átlag Maros megye kivételével) tizenöt elemzett területet kapunk, így a székelyföldi átlag a tizenharmadik helyhez elegendő. Amennyiben az elemzett területeket három harmadra osszuk ebből a szempontból, akkor ez az átlag a harmadik harmadban található.

A következő összesített táblázat megmutatja az ipari vállalatok számát az erdélyi megyékben és a székelyföldi átlagot ($\bar{A}(K,H,M)$ mutató), az elemzett 2019-2022-es időszakban, illetve a megyék értékeinek százalékos eltéréseit az említett mutatóhoz képest.

30. táblázat Az erdélyi megyék ipari vállalatainak száma és ezek százalékos eltérései az $\bar{A}(K,H,M)$ mutatóhoz képest, 2019-2022 között

Megyék/ Évek	Ipari vállalatok száma évenként				Százalékos eltérés $\bar{A}(K,H,M)$ -hez képest			
	2019	2020	2021	2022	2019	2020	2021	2022
$\bar{A}(K,H,M)$	1246	1285	1272	1253				
Arad	1403	1470	1454	1442	13	14	14	15
Krassó-Szörény	591	594	576	582	-53	-54	-55	-54
Hunyad	1056	1129	1103	1132	-15	-12	-13	-10
Temes	2387	2487	2486	2530	92	94	95	102
Bihar	2212	2362	2376	2344	78	84	87	87
Beszterce-Naszód	1024	1147	1127	1136	-18	-11	-11	-9
Kolozs	3407	3483	3345	3282	173	171	163	162
Máramaros	1567	1727	1749	1762	26	34	38	41
Szatmár	1055	1139	1135	1117	-15	-11	-11	-11
Szilágy	793	862	825	807	-36	-33	-35	-36
Fehér	1301	1392	1387	1408	4	8	9	12
Brassó	2162	2257	2261	2250	74	76	78	80
Szeben	1389	1455	1465	1478	11	13	15	18
Összátlag eltérés $\bar{A}(K,H,M)$-hez képest százalékban (%) évenként					26	29	29	31
Összátlag eltérés $\bar{A}(K,H,M)$-hez képest százalékban (%) összesen					28			

(Forrás: INS Tempo- INT101R, 2023)

A táblázat adataiból kiolvasható, hogy az ipari vállalatok számát illetően az erdélyi átlag 2019-ben 26%-al volt nagyobb, mint az $\bar{A}(K,H,M)$ mutató, míg 2020 és 2021-ben 29%-al, illetve 2022-ben 31%-al. Összességében a teljes elemzett időszakban az erdélyi megyék átlaga 28%-al nagyobb, mint a székelyföldi átlag.

A jelen alfejezet fennebb látható elemzéseiből kitűnik, hogy az ipari tevékenységek szempontjából a székelyföldi régiót alkotó Kovászna és Hargita megyék rendelkeznek a legkisebb értékekkel, a régiót részben alkotó Maros megye teljesítménye viszont sokkal jobb értékeket mutat. Az elemzett régió átlagszámításainak bevonását követően látható, hogy az $\dot{A}(K,H,M)$ mutató esetében a régió teljesítménye valamivel a középmezőny alatt helyezkedik el, de az $\dot{A}(K,H)$ mutató értelmében (Maros megye kivételével) már a kapott értékek az utolsók közötti helyezés elérésére elegendőek, a teljes elemzett időszakban.

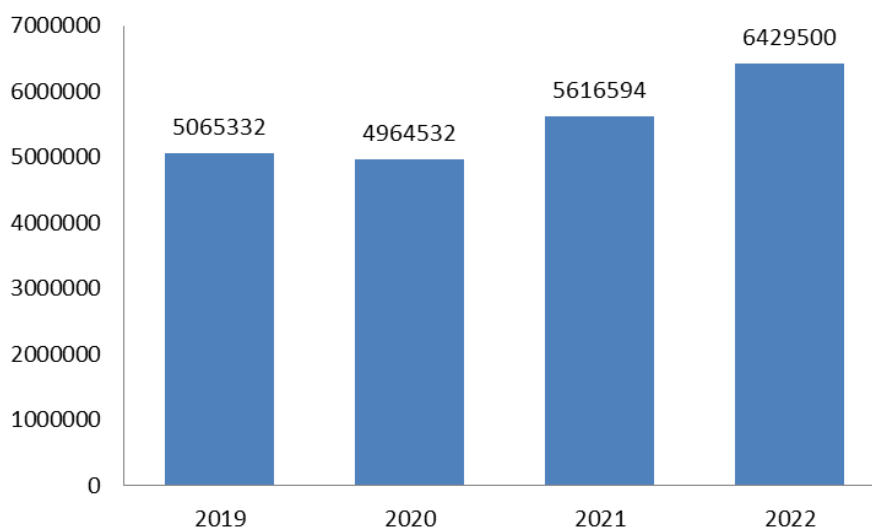
4.6 Kutatás-fejlesztés Romániában, Erdélyben és Székelyföldön

Amint az a jelen dolgozat 2.1.4-es alfejezetében is kiderült a kutatás-fejlesztés (K+F) és az ebből fakadó innováció jelentős mértékben befolyásolják a gazdaság fejlettségi szintjét, amelyet a makrogazdasági mutatók bizonyítanak, ez pedig a lakosság életszínvonalára is rányomja bélyegét.

Arra, hogy mennyire fontos egy állam vagy régió számára a kutatás-fejlesztés következtetni lehet az erre szánt költségekből, amelyet általában egy éves időszakra határoznak meg. A következőkben a kutatás-fejlesztési tevékenységekre szánt költségeket fogjuk vizsgálni úgy országos, mint régió szinten, illetve megyék szintjén is. A nemzeti statisztikai hivatal (INS) a kutatás-fejlesztési tevékenységekből származó költségekre vonatkozó adatokat tesz közzé, évi rendszerességgel, ezek elemzése, feldolgozása és értelmezése látható az alábbiakban, 2019-2022-es időszakra.

Országos szinten a K+F-re fordított költségeket a következő, 45-ös ábra mutatja be.

45. ábra K+F tevékenységekből származó költségek Romániában, ezer (1000) lejbe kifejezve, 2019-2022 között

(Forrás: INS Tempo - CDP104B, 2023)

Az 45-ös ábrán látható, hogy a 2020-as évben egy enyhe visszaesés történt, de 2021-től kezdődően az értékek visszaálltak a növekedési pályára, bár a 2.1.4-es alfejezetben elemzett adatokból kitűnik, hogy Románia az Európai Unió tekintetében egyelőre a sereghajtók táborába tartozik a K+F-re fordított költségek tekintetében.

Az ország fejlesztési régióinak a K+F-re szánt költségeinek értékét a következő, 31-es, táblázat részletezi.

31. táblázat A K+F tevékenységekre szánt költségek értékeinek eltérései Románia fejlesztési régiói között, ezer lejbe kifejezve, 2019-2022 között

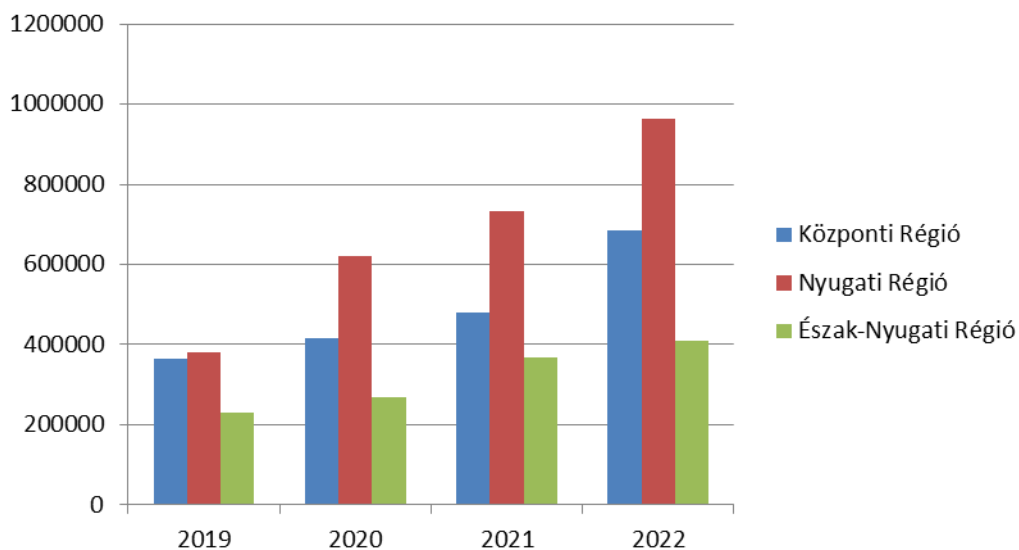
Megyék/Évek	2019	2020	2021	2022
Észak-Kelet Régió	331434	318422	319986	353885
Dél-Kelet Régió	88216	95511	114981	129684
Dél Munténia	434899	425470	357645	374072
Dél-Nyugat Olténia	97904	82923	106990	135506
Nyugati Régió	381327	621509	731879	964646
Észak-Nyugati Régió	230218	267954	366394	408545
Központi Régió	363016	416804	478793	686141
Bukarest-Ilfov	3138318	2735939	3139926	3377021

(Forrás: INS Tempo - CDP104B, 2023)

A 31-es táblázatból kitűnik, hogy a K+F-re szánt költségek évenként és fejlesztési régióként nagyon változóak, a Székelyföldet is magába foglaló Központi Fejlesztési Régió összesítésben a negyedik helyet foglalja el, viszont 2021-től már a Dél Munténiai Fejlesztési Régiót is megelőzi, így a harmadik helyre kerül országos szinten. A fővárosi, Bukarest-Ilfov, régió értékei minden évben messzemenően a legmagasabb a többi régióhoz viszonyítva, óriási a szakadék ebből a szempontból, vannak régiók ahol a lemaradás akár tízszeres az említett régióhoz képest.

Az elemzést szűkítve, a következő 56-os ábra érzékelteti az eltéréseket az erdélyi fejlesztési régiók között.

46. ábra A Központi Fejlesztési Régió K+F költségeinek összehasonlítása a többi erdélyi fejlesztési régió értékeivel, ezer lejben kifejezve, 2019-2022 között

(Forrás: INS Tempo - CDP104B, 2023)

A K+F-re szánt költségek tekintetében az 46-os ábra egyértelműsíti, hogy 2019-ben a Központi Fejlesztési Régió közel egy szinten volt a Nyugati Fejlesztési Régióval, de 2020-tól már vitathatatlanul lemarad ettől, viszont az elemzett időszak minden évében jobban teljesít, mint az Észak-Nyugati Fejlesztési Régió.

A következőkben megvizsgáljuk, hogy megyei szinten hogyan teljesítenek a K+F költségek tekintetében a székelyföldi régiót alkotó megyék, az előző alfejezetekben is elemzett megyék értékei kerülnek bemutatásra.

32. táblázat A székelyföldi megyék K+F költségeinek összehasonlítása más megyék értékeivel, ezer lejben kifejezve, 2019-2022 között

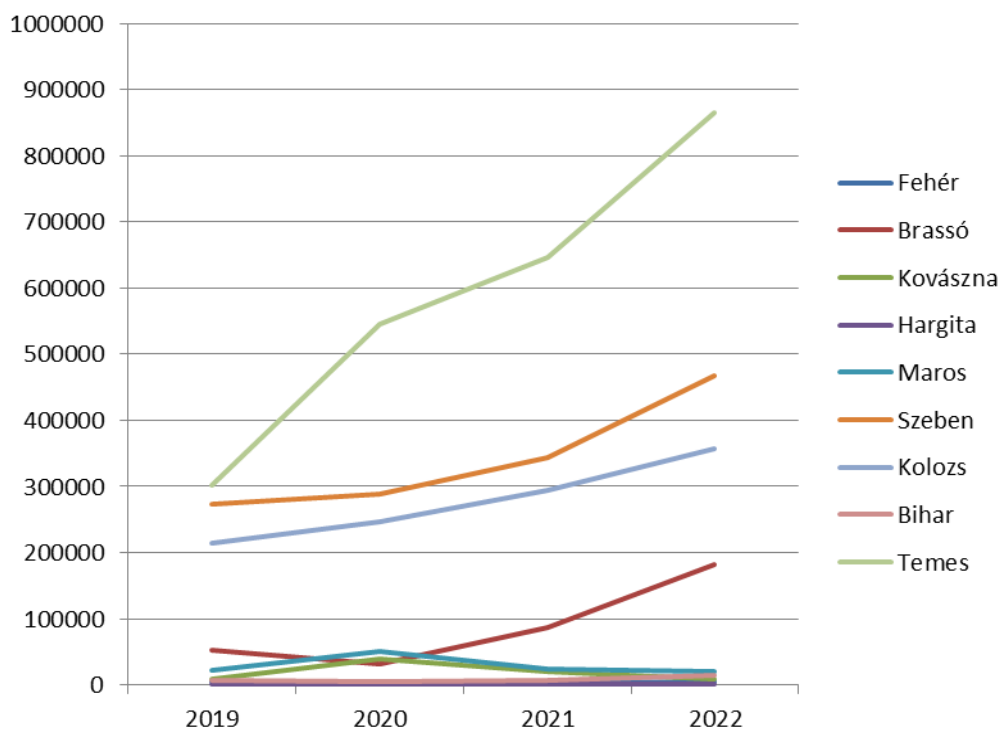
Megyék/Évek	2019	2020	2021	2022
Fehér	4392	4239	2885	4977
Brassó	51593	31685	87283	181940
Kovácsna	9282	39754	19392	9013
Hargita	1449	1394	1618	1935
Maros	22428	50615	23891	20297
Szeben	273872	289117	343724	467979
Kolozs	213464	246651	294707	357371
Bihar	6843	5871	6175	14782
Temes	302618	545220	646590	865254

(Forrás: INS Tempo - CDP104B, 2023)

A 32-es táblázat adatai bizonyítják, hogy akárcsak a fejlesztési régiók esetében, a megyéknél is nagyok az eltérések egyik évről a másikra. Hargita megye értékei ennél a mutatónál is az utolsó helyezésre elegendőek, viszont Kovászna megye, főleg a 2020-as évben, de akár 2021-ben is megugró tendenciát mutat, Maros megye a megszokott módon, itt is a legjobban teljesít a három megye közül, de összesítésben gyengébb, mint Brassó, Szeged, Kolozs és Temes megyék.

Az alábbi ábra a 32-es táblázat adatait felhasználva szemlélteti az értékek közötti különbségeket az elemzett évek, illetve megyék között.

47. ábra Megyék közötti eltérések szemléltetése a K+F költségek szempontjából, ezer lejben kifejezve, 2019-2022 között

(Forrás: INS Tempo - CDP104B, 2023)

Az 47-es ábrából tűnik ki leginkább, hogy Temes megye értékei mennyire aránytalanul magasak a többi elemzett megye értékeihez képest, főleg a 2020-as évtől kezdődően, öt követi Szeged, Kolozs megyék, majd messze ezektől lemaradva Brassó megye, amely viszont szemmel láthatóan jobban teljesít, mint Maros (2020-at kivéve), Bihar, Hargita és Kovászna megyék, főleg 2021-től erősen emelkedő tendenciával.

Mivel a dolgozat keretén belül egy régió értékeit vizsgáljuk kiélezetten, ez pedig nem hivatalosan elismert és nincsenek rá vonatkozó adatok, az előző elemzésekhez hasonlóan itt is az ezt alkotó megyék átlagaival számolunk, nevezetesen az $\dot{A}(K,H,M)$ és az $\dot{A}(K,H)$ mutatókkal (ezek részletes bemutatása a 4.1-es alfejezetben megtalálható). A 33-as táblázat bemutatja a három megye K+F költségeinek átlagát a többi elemzett megyéhez hasonlítva.

33. táblázat Az elemzett megyék összehasonlítása a székelyföldi átlaghoz viszonyítva a K+F költségek szempontjából, ezer lejben kifejezve, 2019-2022 között

Megyék/Évek	2019	2020	2021	2022
$\dot{A}(K,H,M)$	11053	30588	14967	10415
Fehér	-6661	-26349	-12082	-5438
Brassó	40540	1097	72316	171525
Szeben	262819	258529	328757	457564
Kolozs	202411	216063	279740	346956
Bihar	-4210	-24717	-8792	4367
Temes	291565	514632	631623	854839

(Forrás: INS Tempo - CDP104B, 2023)

Megj. A 33-as táblázat adatai kerekített értékeket tartalmaznak.

Az értékeket a 33-as táblázatban úgy kapjuk, hogy minden elemzett évben, minden megye K+F-re fordított költségeinek értékeiből kivonjuk az $\dot{A}(K,H,M)$ mutató értékeit, így megtudhatjuk melyik megyében költenek többet és melyikben kevesebbet a székelyföldi átlaghoz képest, hiszen amennyiben pozitív értéket kapunk az előbbi, amennyiben pedig negatív értéket, akkor az utóbbi helyzet áll fenn. A feltüntetett adatokból kivehető, hogy a székelyföldi átlagnál mindössze Fehér és Bihar megyék költenek kevesebbet K+F-re, viszont az utolsó, 2022-es, évben már Bihar megye értékei is nagyobbak.

Amennyiben a székelyföldi átlagot Maros megye kivételével elemezzük, akkor az $\dot{A}(K,H)$ mutató bevonása szükséges, és ezt kell összehasonlítani a többi elemzett megyével, az így kapott értékek a 34-es táblázatban követhetők nyomon.

34. táblázat Az elemzett megyék összehasonlítása a székelyföldi átlaggal a K+F költségek értékeinek szempontjából, Maros megye nélkül, ezer lejbe kifejezve, 2019-2022 között

Megyék/ Évek	2019	2020	2021	2022
<i>Á(K,H)</i>	5366	20574	10505	5474
Fehér	-974	-16335	-7620	-497
Brassó	46228	11111	76778	176466
Maros	17063	30041	13386	14823
Szeben	268507	268543	333219	462505
Kolozs	208099	226077	284202	351897
Bihar	1478	-14703	-4330	9308
Temes	297253	524646	636085	859780

(Forrás: INS Tempo - CDP104B, 2023)

A székelyföldi átlag, Maros megye nélkül, a 34-es táblázat adatainak értelmében, még megelőzi Fehér és Bihar megyét (az utóbbit csak 2020 és 2021-ben), a többi megyéhez képest a kapott értékek még kedvezőtlenebben, azaz a szakadék tágul ezekhez viszonyítva, az elemzett időszakban.

Amennyiben teljes képet szeretnénk kapni erdélyi szinten, nem csak az általam kiemelt megyék szempontjából, a K+F költségeket illetően, a következőkben megtekinthetők a székelyföldi megyék értékeinek és átlag mutatóinak összehasonlítása a többi fejlesztési régió megyéinek értékeivel. Ennek értelmében a Központi Fejlesztési Régióban a leggyengébben Hargita megye teljesít, Kovászna ezen kívül megelőzi Fehér megyét is (és kivételesen meglepő módon 2020-ban Brassó megyét), a többi megyénél viszont kisebb értékekkel rendelkezik. Maros megye, a megszokott módon, itt is jobban teljesít, hiszen az általa képviselt értékeknél csak Szeben és Brassó (utóbbi kivétel 2020) megyék értékei jobbak. A Nyugati Fejlesztési Régió esetében Hargita és Kovászna is mindössze Krassó-Szörény megyét előzik meg, kivételt képez az utóbbi, amely kivételesen 2020-ban jobban teljesít, mint Hunyad megye. Maros megye esetében Arad és Temes jobban, míg Krassó-Szörény és Hunyad megyék gyengébben teljesítenek. Az Észak-Nyugati Fejlesztési Régió megyéihez mérve, Hargita értékei a leggyengébbek, Kovászna és Maros megyét viszont csak Kolozs megye előzi meg, bár az előbbi esetében 2021-ben Máramaros értéke nagyobb, illetve 2022-ben már Bihar és Beszterce-Naszód megyék is megelőzik.

Az összes erdélyi megyét összesítve, fejlesztési régióktól függetlenül, bevonva az elemzésbe, tizenhat (16) elemzett területet (megyét) kapunk. Ebben az esetben Hargita a tizenötödik, a negyedik negyed utolsó előtti helyét foglalja el. Kovászna megye ebben az összesítésben 2019-ben a nyolcadik helyet, 2020-ban a hatodik helyet, 2021-ben a kilencedik, míg 2022-ben a tizedik helyezést éri el. Maros megye 2019-ben a hatodik helyet, 2020-ban az ötödik helyet, míg 2021 és 2022-ben már csak a nyolcadik helyet foglalja el.

Az $\dot{A}(K,H,M)$ mutató bevonásával tizennégy (14) elemzett területet kapunk, ebben az esetben a székelyföldi átlag 2019-ben a hetedik helyezést, 2020-ban a hatodik, 2021-ben a nyolcadik, míg 2022-ben már csak a kilencedik helyezést éri el, az erdélyi megyék rangsorában, a K+F költségek értékeinek szempontjából. Az $\dot{A}(K,H)$ mutatóval számolva (a székelyföldi régió Maros megye nélkül) tizenöt (15) elemzett területet kapunk (ezt három harmadra oszthatjuk). A 2019-es évben az elemzett régió a kilencedik helyet, 2020-ban a nyolcadik, míg 2021 és 2022-ben már csak a tizedik helyet foglalja el, amely a második harmad utolsó helyezéséhez elegendő.

A következő táblázatban megvizsgáljuk a K+F költségek értékeit (ezer lejbe kifejezve) az erdélyi megyék és az $\dot{A}(K,H,M)$ mutató tekintetében, illetve minden megye esetében az említett mutatóhoz viszonyított százalékos eltéréseket.

Fontos kiemelni, hogy a K+F költségek esetében bizonyon megyék között annyira óriásiak az eltérések, hogy az elemzés szempontjából (főleg majd az összegző elemzés tekintetében) a kapott értékek értelmezhetetlenek. Ezért ebben az esetben kiküszöböltem az évenkénti extrémításokat, azaz azon értékeket, amelyek túlzottan leszakadnak a többi megye értékeitől, pontosabban a három legnagyobb értékkel rendelkező megyéket (Temes, Kolozs, Szeben) és a három legkisebb értékkel rendelkezőket (Krassó-Szörény, Máramaros, Szilágy és bizonyos éveken Szatmár) kivontam a számításból.

35. táblázat Az erdélyi megyék K+F költségeinek értékei (ezer lejben) és ezek százalékos eltérései az $\dot{A}(K,H,M)$ mutatóhoz képest, az extrémítások kivonásával, 2019-2022 között

Megyék/ Évek	K+F költségek (ezer lejbe) évenként				Százalékos eltérés $\dot{A}(K,H,M)$ -hez képest			
	2019	2020	2021	2022	2019	2020	2021	2022
$\dot{A}(K,H,M)$	11053	30588	14967	10415				
Arad	56368	53436	60596	74063	410	75	305	611
Krassó-Szörény	76	0	0	0				
Hunyad	22265	22853	24693	25329	101	-25	65	143
Temes	302618	545220	646590	865254				
Bihar	6843	5871	6175	14782	-38	-81	-59	42
Beszterce-Naszód	4705	7530	12998	27610	-57	-75	-13	165
Kolozs	213464	246651	294707	357371				
Máramaros	1600	3018	48968	3137		-90	227	
Szatmár	1470	2761	1847	3709				-64
Szilágy	2136	2123	1699	1936	-81			
Fehér	4392	4239	2885	4977	-60	-86	-81	-52
Brassó	51593	31685	87283	181940	367	4	483	1647
Szeben	273872	289117	343724	467979				
Összátlag eltérés $\dot{A}(K,H,M)$-hez képest százalékban (%) évenként					49	-21	71	192
Összátlag eltérés $\dot{A}(K,H,M)$-hez képest százalékban (%) összesen					73			

(Forrás: INS Tempo - CDP104B, 2023)

A táblázat adataiból egyértelműsíthető, hogy 2019-ben az erdélyi megyék átlaga a K+F költségek tekintetében 49%-al nagyobb volt, mint az $\dot{A}(K,H,M)$ mutató, míg 2021-ben 71%-al és 2022-ben 192%-al. Egyedül 2020-ban kisebb az erdélyi megyék átlaga 21%-al, mint a székelyföldi átlag. Összesítésben a teljes elemzett időszakban az erdélyi megyék átlaga 73%-al nagyobb, mint az elemzett régió átlaga.

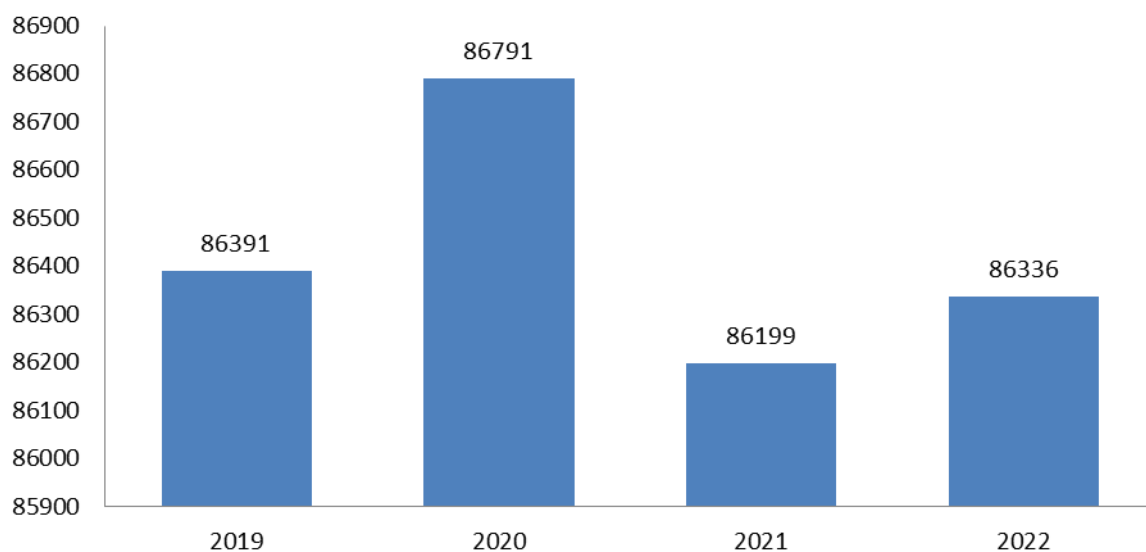
Összességében elmondható, a K+F költségek értékei szempontjából, hogy Hargita megye a tizenhat (16) erdélyi megyéből a tizenötödik helyen található, Kovászna értékei váltakoznak a hatodik és tizedik, míg Maros megye az ötödik és nyolcadik helyezés között, a 2019-2022-es időszakban. A régió átlagával számolva az $\dot{A}(K,H,M)$ esetében a helyezés a hatodik-nyolcadik között ingadozik, míg Maros megye nélkül az $\dot{A}(K,H)$ mutató értékei gyengébben teljesítenek, a nyolcadik-tizedik helyezéshez elegendőek, ez a legutolsó harmad határmezsgyéjén húzódik.

4.7 A közlekedési infrastruktúra Romániában, Erdélyben és ezen belül Székelyföldön

Láthattuk a dolgozat 2.1.2-es alfejezetében, hogy mennyire fontos szerepet tölt be az összekapcsoltság a gazdasági fejlődés szempontjából. Kielezeten a közlekedési infrastruktúrára fektettük ott a hangsúlyt, ahogy a jelen alfejezetben is tenni fogjuk. Itt viszont kimondottan a székelyföldi régiót vesszük figyelembe és hivatalosan közzétett számadatokkal elemezzük ennek közlekedési infrastruktúráját, összehasonlítva más erdélyi megyék értékeivel. A közlekedési infrastruktúrát pedig a közutak hosszúságának figyelembevételével elemezzük. A romániai nemzeti statisztikai hivatal (INS) által megfogalmazottak szerint közutaknak tekintünk minden olyan utat, amely a közforgalom számára nyitott egy adott időszakban, és a következő típusú utakat foglalja magába: műutak, korszerűsített utak, kövezett utak és földutak. Ennek értelmében minden olyan utat figyelembe veszünk, amely nyitott a közforgalom számára és alkalmas a gépjárműforgalom számára, függetlenül az út típusától vagy minőségétől (ezek lehetnek nemzeti jelentőségű főutak, Európai folyósok, megyei utak, kommunális utak, illetve egyéb utak).

Elsőként megvizsgáljuk, hogy romániai szinten hogyan alakultak az adatok a közutak hosszúságát illetően, a 2019-2022-es időszakban, ezt a következő 58-as ábra mutatja be.

48. ábra A közutak hosszúságának alakulása Romániában, 2019-2022 között, kilométerben kifejezve

(Forrás: INS Tempo - TRN139A, 2023)

Az 48-as ábrán látható, hogy országos szinten a közutak hosszúsága az elemzett időszakban (2019-2022) nyolcvanhatezer százkilencvenkilenc (86.199) kilométer és nyolcvanhatezer hétszázkilencvenegy (86.791) kilométer között oszcillál. Megfigyelhető egy ugrásszerű növekedés 2020-ban, aztán egy visszaesés a következő évben, utána pedig 2022-től újra egy enyhébb növekedési pálya. A változások a korszerűsített utak hosszából és az új útszakaszok építéséből származik, hiszen ha egy évben lezárnak útszakaszokat a közforgalom elől akkor abban az évben csökken a közutak hosszúsága, ha pedig felújítanak és újakat építenek, akkor ez az érték növekedik az illető évben.

Az alábbi 36-os táblázat megmutatja a közlekedési infrastruktúra helyzetét külön minden fejlesztési régióban, 2019-2022 között.

36. táblázat A közutak hosszúsága és ezek alakulása a fejlesztési régiók szintjén, 2019-2022 között, kilométerben kifejezve

Megyék/Évek	2019	2020	2021	2022
Észak-Kelet Régió	14909	14919	14977	14975
Dél-Kelet Régió	11014	11012	11012	11015
Dél-Munténia	12956	12941	12932	12938
Dél-Nyugat Olténia	11307	11312	11351	11367
Nyugati Régió	11104	11307	10868	10908
Észak-Nyugati Régió	12729	12865	12695	12754
Központi Régió	11474	11534	11463	11478
Bukarest-Ifov	898	901	901	901

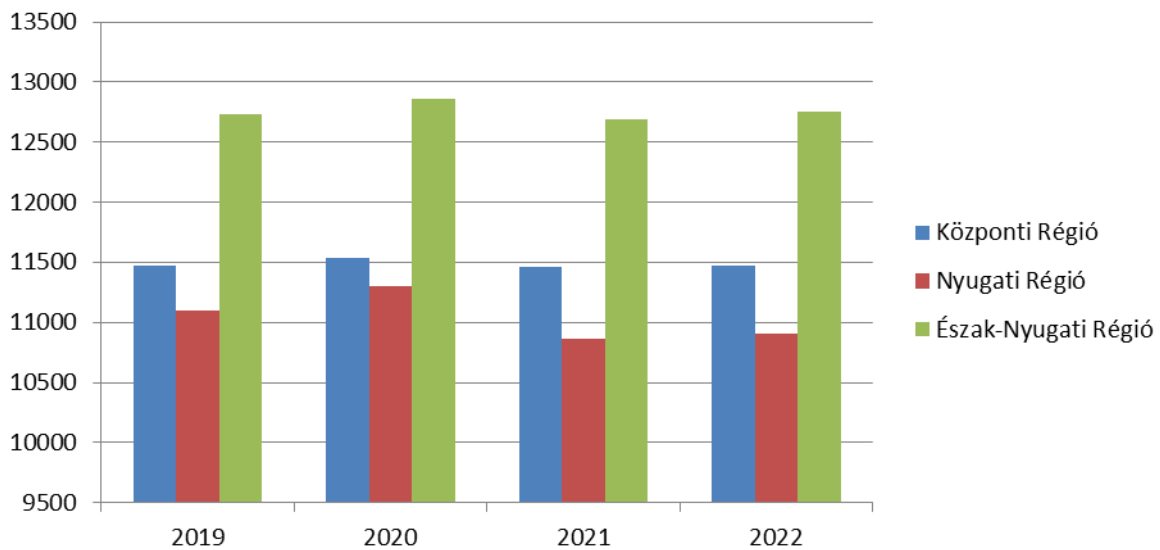
(Forrás: INS Tempo - TRN139A, 2023)

Megj. A táblázat kerekített értékeket tartalmaz.

A 36-os táblázatban látható, hogy a Központi Fejlesztési Régió a nyolc régió közül, az elemzett időszakban, következetesen minden évben a negyedik helyet foglalja el, viszont a fővárosi régió értékei ennél a mutatónál a legkisebbek, ez annak köszönhető, hogy területileg messzemenően ez a legkisebb fejlesztési régió az országban.

Tovább szűkítve az elemzést, az 49-es ábra érzékelteti, hogy kimondottan erdélyi szinten hol helyezkedik el a Székelyföldet is magába foglaló Központi Fejlesztési Régió, a közlekedési infrastruktúra tekintetében, az elemzett időszakban.

49. ábra A Központi Fejlesztési Régió közutjainak hosszúsága, a többi erdélyi régióhoz viszonyítva, 2019-2022 között, kilométerben kifejezve

(Forrás: INS Tempo - TRN139A, 2023)

Az 49-es ábra jól érzékelteti, hogy az elemzett időszakban a legnagyobb közúthálózattal az Észak-Nyugati Fejlesztési Régió rendelkezett, őt követik a Központi, aztán a Nyugati régiók. A régiók, illetve a következőkben a megyék, ilyen típusú összehasonlítása azonban nem ad valós képet a közlekedési infrastruktúra tekintetében, hiszen figyelembe kell veyük, hogy jelentős eltérések állapíthatók meg a területi kiterjedés szempontjából régiók és megyék között (INS, 2017). Ebből következik, minél kiterjedtebb egy terület értelemszerűen annál nagyobb úthálózattal rendelkezik, ezért láthattuk a 36-os táblázatban, hogy az egyébként legfejlettebb fővárosi régió rendelkezik a legkisebb úthálózattal. Annak érdekében, hogy az összehasonlítás valós legyen, nem azt kell megvizsgálnunk, hogy egy megye mekkora úthálózattal rendelkezik, hanem azt, hogy az illető megyében egy négyzetkilométerre hány méter közút esik. Ezt úgy számoltam ki, hogy minden elemzett megye esetében a kilométerben kifejezett közúthálózatot átváltottam méterre és a kapott értéket elosztottam az illető megye területével, amely négyzetkilométerbe van megadva, minden esetben (a kilométert azért váltottam át méterre, hogy az osztást követően ne tizedes számokat kapjunk, hanem egész számokkal tudjunk számolni). Az alábbi, 37-es táblázat megmutatja, hogy külön-külön a dolgozatban leginkább elemzett megyék (indoklás a 4.1-es alfejezetben) esetében egy négyzetkilométerre hány méter közút jut.

37. táblázat A székelyföldi megyék közúthálózat-hosszának összehasonlítása más megyék értékeivel, egy négyzetkilométerre eső úthálózat hosszúsága méterbe kifejezve, 2019-2022 között

Megyék/Évek	2019	2020	2021	2022
Fehér	484	489	481	482
Brassó	304	305	304	303
<i>Kovászna</i>	<i>234</i>	<i>234</i>	<i>236</i>	<i>234</i>
<i>Hargita</i>	<i>314</i>	<i>314</i>	<i>314</i>	<i>314</i>
<i>Maros</i>	<i>326</i>	<i>329</i>	<i>329</i>	<i>330</i>
Szeben	309	309	306	309
Kolozs	424	425	411	410
Bihar	398	399	398	399
Temes	368	368	354	354

(Forrás: INS Tempo –TRN139A, 2023; INS, 2017.)

A 37-es táblázat egyértelműsíti, hogy az elemzett periódus minden egyes évében Kovászna megye rendelkezik a legkisebb értékekkel, Hargita megye értékei valamivel jobbak, hiszen ezen kívül még két megyénél (Brassó és Szeben) valamivel jobban teljesít. Maros megye értékei ennél a mutatónál is jobbak a másik két székelyföldi megyéhez viszonyítva, de ezennel nem kimagaslóan, hiszen csak valamivel teljesít jobban, mint Hargita megye (az előző az ötödik, míg az utóbbi a hatodik helyezést éri el ebben a rangsorban).

Annak érdekében, hogy a székelyföldi régió értékét tudjuk összehasonlítani a többi megye értékével, be kell vezetnünk az $\bar{A}(K,H,M)$ és $\bar{A}(K,H)$ mutatókat (átlagszámítások Maros megyével és nélküle). A következő 38-as táblázat összehasonlítja a székelyföldi régió értékeit az elemzett megyék értékeivel, a 2019-2022-es periódusra.

38. táblázat Az elemzett megyék összehasonlítása a székelyföldi átlaghoz viszonyítva, a négyzetkilométerre eső közutak tekintetében, méterbe kifejezve, 2019-2022 között

Megyék/Évek	2019	2020	2021	2022
$\bar{A}(K,H,M)$	291	293	293	293
Fehér	193	197	188	189
Brassó	13	13	11	10
Szeben	18	16	13	16
Kolozs	132	133	118	117
Bihar	107	106	105	106
Temes	77	75	61	61

(Forrás: INS Tempo - TRN139A, 2023)

Megj. A táblázat kerekített értékeket tartalmaz.

A 38-as táblázatban szereplő értékeket úgy kapjuk, hogy minden megye értékéből külön-külön kivonjuk az $\bar{A}(K,H,M)$ mutató értékeit, 2019-2022 között. Ott ahol az érték pozitív, az illető megye teljesít jobban, ahol pedig negatív, ott a székelyföldi átlag ($\bar{A}(K,H,M)$ mutató) teljesít jobban. Látható, hogy minden elemzett megye esetében, minden évben (2019-2022 között) az értékek pozitívak, ami azt jelenti, hogy minden megye jobban teljesít, mint a székelyföldi átlag (Maros megyével), a négyzetkilométerre eső (méterben kifejezett) közutak tekintetében.

A székelyföldi régió átlag értékeit, ha Maros megye nélkül számoljuk, akkor az $\bar{A}(K,H)$ mutatót szükséges bevonnunk. A 39-es táblázat összehasonlítja a székelyföldi átlag értékeit, Maros megye nélkül, az elemzett megyék értékeivel, a közlekedési infrastruktúra tekintetében.

39. táblázat Az elemzett megyék összehasonlítása a székelyföldi átlaghoz viszonyítva, Maros megye nélkül, a négyzetkilométerre eső közutak tekintetében, méterbe kifejezve, 2019-2022 között

Megyék/ Évek	2019	2020	2021	2022
<i>Á(K,H)</i>	274	274	275	274
Fehér	210	215	206	208
Brassó	30	31	29	29
Maros	52	55	54	56
Szeben	35	35	31	34
Kolozs	150	151	136	136
Bihar	124	124	123	125
Temes	94	94	79	80

(Forrás: INS Tempo - TRN139A, 2023)

A 39-es táblázat értékeinek kiszámításánál ugyanazt a módszert használtam, mint a 31-es táblázat esetében. Az $\bar{A}(K,H)$ mutató esetében is a székelyföldi átlag (Maros megye nélkül) a leggyengébben teljesít, sőt (akárcsak a többi elemzett mutató esetében) a kapott értékek még gyengébbek, mint az $\bar{A}(K,H,M)$ mutató esetében, a teljes elemzett (2019-2022) periódusban.

A székelyföldi megyék összehasonlítása az összes erdélyi megyével külön-külön és az átlagmutatók bevonásával, a következőkben követhető nyomon. Elsőként megvizsgáljuk, hogy külön mindegyik székelyföldi megye milyen rangsorban helyezkedik el az erdélyi fejlesztési régiókban. Az elemzést követően kiderül, hogy 2022-ben, a Központi Fejlesztési Régió megyéihez képest Kovászna megye értékei a legkisebbek, ami az egy négyzetkilométerre eső közutat illeti, méterbe kifejezve. Hargita megye viszont a harmadik, illetve Maros megye a második (Fehér megyét követően) helyet foglalják el ebben a régióban. A Nyugati Fejlesztési Régió megyéihez viszonyítva ugyancsak Kovászna rendelkezik a leggyengébb teljesítménnyel, Hargita is csak Krassó-Szörény megyét előzi meg, illetve Maros megye is ezen kívül csak Arad megyénél rendelkezik jobb értékkel. Az Észak-Nyugati Fejlesztési Régió szempontjából is Kovászna megye a leggyengébb, Hargita és Maros megyék pedig Besztrece-Naszód és Máramaros megyéknél rendelkezik jobb értékekkel.

Egybevonva és elemezve az összes erdélyi megyét, fejlesztési régióktól függetlenül, tizenhat (16) megye között rangsorolhatjuk a székelyföldi megyéket. Ebben az esetben négy negyedét kapunk a rangsorolási csoportosítás szempontjából. Az említett rangsorban, a 2022-es évben, a Kovászna megye által képviselt érték a legkisebb, a tizenhatodik helyen található, amely a

negyedik (utolsó) negyed legutolsó helyét jelenti. Hargita megye értéke valamivel jobb, hiszen a rangsor tizedik helyén található, amely a harmadik harmad középmezőnyös helyezéséhez elegendő, Maros megye értéke pedig a nyolcadik ebben a rangsorolásban, amely a második negyed utolsó helyéhez elegendő.

Az átlagszámításhoz felhasznált mutatók bevonásával még a fenti esetben bemutatott értékeknél is gyengébbeket kapunk (2022-es értékek alapján), hiszen az $\bar{A}(K,H,M)$ mutató esetében (székelyföldi átlag Maros megyével) tizennégy (14) elemzett területet kapunk (tizenhárom megye és a székelyföldi átlag), amiből az említett mutató a tizenkettedik (12.) helyet foglalja el. Amennyiben az $\bar{A}(K,H)$ mutatót vonjuk be az elemzésbe, úgy tizenöt (15) elemzett területet kapunk (tizennégy megye és a székelyföldi átlag), amelyet három harmadra oszthatunk a rangsorolás csoportosítása érdekében. Ebben az esetben az $\bar{A}(K,H)$ mutató (székelyföldi átlag Maros megye nélkül) a tizennegyedik (14.) helyet foglalja el, amely a harmadik (utolsó) harmad utolsó előtti helyezéséhez elegendő (ettől mindössze Krassó-Szörény megye marad le).

40. táblázat Az erdélyi megyék úthálózatának hossza méterben, egy négyzetkilométeren belül, és az $\bar{A}(K,H,M)$ -hez viszonyított százalékos eltérései

Megyék/ Évek	Úthálózatok hossza (m/km ²) évenként				Százalékos eltérés $\bar{A}(K,H,M)$ -hez képest			
	2019	2020	2021	2022	2019	2020	2021	2022
$\bar{A}(K,H,M)$	291	293	293	293				
Arad	324	326	317	316	11	11	8	8
Krassó-Szörény	231	253	254	255	-21	-14	-13	-13
Hunyad	484	485	449	453	66	65	53	55
Temes	368	368	354	354	27	25	21	21
Bihar	398	399	398	399	37	36	36	36
Beszterce-Naszód	299	299	299	302	3	2	2	3
Kolozs	424	425	411	410	46	45	40	40
Máramaros	284	284	285	285	-2	-3	-3	-3
Szatmár	388	388	390	393	33	33	33	34
Szilágy	463	494	473	479	59	69	62	64
Fehér	484	489	481	482	66	67	64	64
Brassó	304	305	304	303	5	4	4	3
Szeben	309	309	306	309	6	5	4	5
Összátlag eltérés $\bar{A}(K,H,M)$-hez képest százalékban (%) évenként					26	27	24	24
Összátlag eltérés $\bar{A}(K,H,M)$-hez képest százalékban (%) összesen					25			

(Forrás: INS Tempo –TRN139A, 2023; INS, 2017)

A táblázat kerekített értékeiből kiolvasható, hogy az erdélyi megyék átlagba 2019-ben 26%-al hosszabb úthálózattal (m/km²) rendelkeznek, mint a székelyföldi átlag, 2020-ban ez az érték

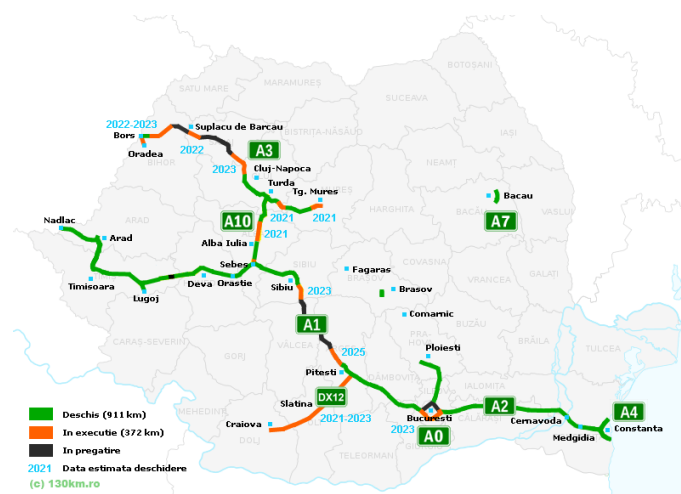
27%-al nagyobb, 2021 és 2022-ben 24%-al. Összesítve a teljes elemzett periódusban az úthálózatok hossza 25%-al nagyobb az erdélyi megyékben átlagba, mint az Á(K,H,M) mutató értékei.

Összességében az elemzett statisztikai adatokból elmondható, hogy a közlekedési infrastruktúra szempontjából az erdélyi megyék közül Kovászna értékei a leggyengébbek, Hargita és Maros megye értékei valamivel jobbak, de a régió átlagán ez nem igazán változtat, hiszen ezek értékei (Maros megyével, és nélküle is) az utolsók közötti helyezéshez elegendőek.

Székelyföld szempontjából meglátásomban a globális vérkeringésbe való bekapcsolódás jelenti reális gazdasági fejlesztés egyik tartópillérét. Ez infrastrukturális fejlesztéseket jelent, legfőképpen a közlekedés területén- utak, autópályák, vasutak, repterek- amelyek által megvalósítható az összekapcsoltság, nem csak régión belül, hanem más országos és globális gazdasági régiókkal egyaránt. Székelyföld hatalmas előnye ugyanakkor földrajzi elhelyezkedésében is rejlik, hiszen majdhogynem az ország közepén helyezkedik el, de ez az elhelyezkedés Európai szempontból is előnyösnek mondható. Ez pedig megfelelő infrastruktúrával lehetőséget nyitna számára egy országos, távlatilag pedig egy térségbeli, logisztikai áruelosztó központ szerepében.

Vizsgáljuk meg az elemzett régió jelenlegi közlekedési infrastruktúrájának helyzetét az autópályák, repterek és vasutak szemszögéből. Románia autópálya-hálózata jelenleg (60-as ábra).

50. ábra Románia autópálya-hálózata 2021-ben

(Forrás: 130.ro, 2021)

Látható a 50. ábrán, hogy ez a hálózat Hargita és Kovászna megyét teljes mértékben elkerüli, még Maros megyének is csak az A3-as pályából jut egy hozzávetőlegesen 40 km-es szakasz. Ami viszont még ennél is nagyobb aggodalomra ad okot, hogy az említett megyékben még a tervezett szintjén sem jelennek meg autópályák. A térképből kiolvasható, hogy legjobb helyzetben a Dél-Erdélyi régió van, Észak-Erdély felzárkózóban, de ott is építés alatt vagy a tervezés szintjén jelennek meg szakaszok.

A repterek tekintetében a következő helyeken vannak utas-és áruszállításra alkalmas repterek az ország területén.

51. ábra Repterek Romániában 2021-ben

(Forrás: Airlainstravel, 2021)

A 51-es ábrán látható, hogy Hargita és Kovászna megyék egyértelműen nélkülözik a személy és áruszállításra alkalmas reptereket, ezt részben ellensúlyozza a Marosvásárhelyen található „Aeroportul Internațional Transilvania” reptér.

Ami a vasúti infrastruktúrát illeti, Románia vasúthálózatát jelenleg kilenc fővonal alkotja, ezek képezik a vasúti szállítás gerincét és ezekhez csatlakoznak a mellékvonalak is. Erdélyben a következő településeken haladnak át ezek a fő vonalak, amelyek egyben a legfontosabb vasúti csomópontok is: Brassó, Nagyszeben, Arad, Kürtös, Segesvár, Tövis, Székelyföldvár, Kolozsvár, Nagyvárad, Mádéfalva, Déda, Dés, Nagybánya, Szatmárnémeti (Román Közlekedésügyi és Infrastrukturális Minisztérium, 2009). Székelyföld szempontjából

mindössze egy jelentősebb csomópont jelenik meg Mádéfalva képviselőjében, amelyből következik, hogy a régiót a fő vasúti vonalak is elkerülik.

A közlekedési infrastruktúra fejlesztésére lehetőséget teremtenek a 2021-2027-es periódusra az EU kohéziós alapjai, amelyek jelentős mértékben főleg útvonalak és vasúti hálózatok kiépítését támogatják. Az uniós források operatív programokon keresztül hívhatók le, Romániában a közlekedési infrastruktúra támogatására kijelölt alap a Szállítási Operatív Program (Programul Operațional Transport) keretében pályázható meg fejlesztésekre, ez a Befektetési és Európai Projektek Minisztérium (Ministerul Investițiilor și Proiectelor Europene) alárendeltségébe tartozik.

A fenti adatokból kiolvasható, hogy Székelyföld infrastruktúrája, nem csak európai szempontból, de még az átlag romániai helyzethez képest is jelentős lemaradásban van.

4.8 Az EU-s támogatások abszorpció helyete Erdélyben és ezen belül Székelyföldön

Az EU-s alapok felhasználásának képessége a gazdasági fejlődés egyik legmeghatározóbb hajtómotorja lehet, hiszen több milliárd eurós támogatásokról beszélhetünk egy költségvetési időszakot illetően. Ezek részletezése a jelen dolgozat 3.1.3-as, illetve 3.2, 3.3-as alfejezeteiben követhető nyomom. A jelen alfejezetben megvizsgáljuk, hogy a 2014-2020-as költségvetési időszakban az erdélyi és székelyföldi megyék hogyan teljesítettek az abszorpció tekintetében. Azért az előző (2014-2020) költségvetési időszakot elemezzük, mert erről az időszakról vannak végleges adataink, a jelenlegi költségvetési időszak (2021-2027) még folyamatban van, ezért végleges adatokat nem tudunk bevonni az elemzésbe, az időszak végéig rengeteg változás fog még történni ezek tekintetében. A 2014-2020-as időszak jelenlegi (2024.03.03) helyzete 91,56%-os abszorpció rátát mutat, tehát még ez az időszak sem zárult le teljesen a lehívások, elszámolások tekintetében, de több mint 90%-os feldolgozottság mellett már kialakítható egy reális kép a megyék támogatás felhasználásáról illetően. Az elmúlt időszakban az ország régióinak, megyéinek fejlettségi szintjét nagymértékben befolyásolta az uniós támogatási lehetőségek lehívásának képessége (abszorpció ráta) a 2014-2020-as költségvetési időszakban. Ezeket a vissza nem térítendő támogatásokat felhasználhatták infrastrukturális fejlesztésekre, oktatásra vagy akár a vállalkozások fejlesztésére, ugyanakkor az abszorpció ráta mértéke azt is elárulja, hogy egy régió vagy azon belül egy megye mennyire felkészült, modern és nyitott gondolkodású a felkínált

lehetőségek kihasználása terén. Országos szinten 18.528 projekt valósult meg uniós támogatási alapokból a 2014-2020-as időszakot illetően, ezek értéke 58,51 milliárd euró (ezekből elszámolható költségek 54,13 milliárd euró), amiből uniós hozzájárulás 44,23 milliárd euró, illetve nemzeti hozzájárulás 4,35 milliárd euró (MFE-MySMIS, 2024).

A következő 41. táblázat megmutatja, hogy a 2014-2020-as időszakban, az előbbi mutatókhoz hasonlóan az általunk részletesen elemzett megyék szempontjából (ezek indoklása a 4.1-es alfejezetben), milyen lehívott pénzösszegekkel számolhatunk (millió euróban kifejezve).

41. táblázat A székelyföldi megyék összehasonlítása más megyék értékeivel, a lehívott és megvalósított támogatások tekintetében, ezer euróban kifejezve, ezer lakósra, 2014-2020-as költségvetési időszakban

Megyék	Lehívott összeg ezer lakósra, ezer euróba kifejezve	Megvalósított projektek száma összesen (2014-2020-as időszak)
Fehér	1792	399
Brassó	1230	474
<i>Kovászna</i>	<i>865</i>	<i>146</i>
<i>Hargita</i>	<i>1090</i>	<i>332</i>
<i>Maros</i>	<i>1121</i>	<i>440</i>
Szeben	1435	348
Kolozs	2288	798
Bihar	2129	560
Temes	1633	609

(Forrás: MFE MySMIS, 2024; INS Tempo - POP105A, 2022)

Megj. A táblázat kerekített értékeket tartalmaz.

A 41-es táblázatban látható, hogy ezer rezidens lakósra levetítve (2022-es adatok) Kovászna megye értékei a leggyengébbek a lehívott támogatások tekintetében (ezer euróban), az utolsó előtti Hargita megye, majd rögtön Maros megye következik, amiből kitűnik, hogy ez a három megye teljesít a leggyengébben az elemzett megyék rangsorában.

Az átlagszámítások bevonásával a következő értékeket kapjuk (42-es táblázat).

42. táblázat Az elemzett megyék lehívott értékeinek összehasonlítása a székelyföldi átlaggal (Maros megyével és nélküle), ezer euróba kifejezve, ezer lakósra

Megyék	Lehívott összeg ezer lakósra, ezer euróba kifejezve (átlagokhoz mért különbségek)	
	<i>Á(K,H,M)</i> = 1025	<i>Á(K,H)</i> = 978
<i>Átlagmutatók</i>		
Fehér	767	815
Brassó	205	252
Szeben	410	457
Kolozs	1263	1311
Bihar	1104	1151
Temes	608	656

(Forrás: MFE MySMIS, 2024; INS Tempo - POP105A, 2022)

Megj. A lakósági adatok rezidens lakosságot tükröznek 2022 januárjában (INS Tempo, 2024), a lehívott összegek 2024.03.03-ig frissített adatokat tartalmaznak (MFE MySMIS, 2024).

A 42-es táblázat adatait úgy kapjuk, hogy a 41-es táblázat adatait felhasználva minden megye értékéből kivonjuk a székelyföldi átlagot ($\bar{A}(K,H,M)$ Maros megyével és $\bar{A}(K,H)$ Maros megye nélkül számolva a számtani középarányost), ha pozitív értéket kapunk, ott az illető megye, ahol pedig negatív, ott a székelyföldi átlag teljesít jobban. Látható a táblázatban, hogy minden esetben pozitívak az értékek, ami azt jelenti, hogy minden megye jobban teljesít a székelyföldi átlagnál, úgy Maros megyével ($\bar{A}(K,H,M)$ mutató), mint nélküle is ($\bar{A}(K,H)$ mutató), bár az előbbi esetében az értékek valamivel jobbak, mint az utóbbinál.

A következőkben megvizsgáljuk, hogy az erdélyi megyék esetében milyen értékeket kapunk a lehívott összegek tekintetében (ezer lakós/ezer euró), illetve milyen százalékos eltérések figyelhetők meg az elemzett régió átlagához képest.

43. táblázat Az erdélyi megyék lehívott értékei (ezer lakós/ezer euró) és ezek százalékos eltérései $\bar{A}(K,H,M)$ -hez képest, a 2014-2020-as költségvetési időszakban

Megyék és átlagmutató	Lehívott összeg ezer lakósra, ezer euróba kifejezve	Százalékos eltérés $\bar{A}(K,H,M)$ - hez képest
$\bar{A}(K,H,M)$	1025	
Arad	1075	5
Krassó-Szörény	2461	140
Hunyad	2453	139
Temes	1633	59
Bihar	2129	108
Beszterce-Naszód	2462	140
Kolozs	2288	123
Máramaros	1738	70
Szatmár	1820	78
Szilágy	1502	47
Fehér	1792	75
Brassó	1230	20
Szeben	1435	40
Összátlag		80

(Forrás: MFE MySMIS, 2024; INS Tempo - POP105A, 2022)

Megj. A táblázat kerekített értékeket tartalmaz.

Összességében a 43-as táblázat egyértelműen tükrözi, hogy a lehívott pénzeszegek tekintetében, a 2014-2020-as költségvetési idősakra, az $\bar{A}(K,H,M)$ átlagmutató (a székelyföldi átlag Maros megyével) teljesít a leggyengébben, Arad megyét valamennyire még megközelítve, de a többitől messze lemaradva. Összesítésben az erdélyi megyék átlaga 80%-al nagyobb, mint a székelyföldi átlag. A dolgozat következő részében majd megvizsgáljuk és elemezzük az adatok közötti összefüggéseket.

4.9 Összegzett elemzések

Ebben az alfejezetben összegzett elemzésre kerül sor az összes mutató tekintetében, amelyeket bemutattunk és elemeztünk a 4. fejezetben eddig. Az elemzés során azonosításra kerülnek a mutatók közötti összefüggések, ugyanakkor azt is meghatározzuk, hogy melyik

mutató milyen mértékben járul hozzá a gazdaság növekedéséhez. Ennek érdekében egy olyan összefüggésrendszer kerül bemutatásra, az eddig elemzett mutatók bevonásával (ezek a mutatók a GDP/fő, nettó átlagbér, munkanélküliségi ráta, FDI befektetések, ipar, K+F, infrastruktúra, abszorpció), amely számszerűsíti a növekedést, attól függően, hogy a mutatók külön-külön milyen értékeket vesznek fel. Ez megmutatja majd minden mutató hozzájárulását, súlyát és viszonyát a növekedéshez.

A fejezetben eddig bemutatott gazdasági mutatókat két nagy csoportra osztottam, az egyik csoport a passzív mutatókat tartalmazza, ezek egy adott értéket képviselnek, amelyen önmagában nem lehet változtatni (csak más mutatók által) ezek a következők: Bruttó Hazai Termék (GDP), nettó átlagbér és munkanélküliségi ráta. A következő csoportba tartoznak az aktív mutatók, attól függően, hogy ezekre hogyan hatunk, majd befolyásolják a fent említett passzív mutatók értékeit, ezek a következők: FDI befektetések, ipar jelenléte, K+F költségek, infrastruktúra, abszorpciós ráta.

A passzív mutatók esetében megfigyelhető az egymásra gyakorolt hatásuk, pontosabban az elemzésekből kitűnik, hogy abban az esetben, ha nagyobb a GDP értéke, akkor nagyobb a nettó átlagbér értéke is, illetve kisebb a munkanélküliségi ráta. A 4.1, 4.2 és 4.3-as alfejezetek összesített táblázataiból kiderül, hogy abban az esetben, ha a GDP/fő 29%-al nagyobb, akkor a nettó átlagbér 8%-al nagyobb, illetve a munkanélküliségi ráta 1%-al kisebb értékeket eredményez. Ennek alapján az értékek kerekítését követően kijelenthető, hogy az erdélyi megyék esetében átlagosan, ott ahol a GDP/fő értéke 30%-al nagyobb, ott a nettó átlagbér is közel 10%-al nagyobb, míg a munkanélküliségi ráta több mint 1%-al kisebb értéket könyvelhet el. Ennek tükrében megállapítható, hogy a GDP/fő értékének alakulása lefelé vagy felfelé húzza a többi passzív mutató értékeit. Ebből kifolyólag a passzív mutatók közül az összevont elemzésbe kizárólag a GDP/fő értékét vonjuk be, mint a legmeghatározóbb és leginkább befolyásolással bíró mutatót, a növekedést tehát ezzel mérjük. Ezért elemzésre kerül a továbbiakban, hogy az aktív mutatók külön (FDI, ipar, K+F, infrastruktúra, abszorpció) milyen hatással vannak a GDP/fő értékének alakulására.

A következő táblázat megmutatja (a 4.1-4.8-as alfejezetekben bemutatott összesítő táblázatok alapján, a 2019-2022-es periódusra), hogy az aktív mutatók százalékos eltérései külön-külön az $\dot{A}(K,H,M)$ -hez képest (ezt minden mutató esetében külön kiszámoltuk) hogyan befolyásolják a GDP/fő átlagos eltérésének mértékét az erdélyi megyék esetében. A 4.1-4.8-as alfejezetekben a GDP/fő és külön az összes aktív mutató esetében számoltunk $\dot{A}(K,H,M)$

értékeket (ez a három székelyföldi megye számtani középátlója, kiszámolva külön minden mutatóra). A táblázat azt is megmutatja, hogy az aktív mutatók külön-külön mekkora arányban járulnak hozzá az összesített eltéréshez. Az összesített eltérés 271%, ebből számoljuk ki, hogy az aktív mutatók külön milyen mértékben járultak hozzá az eltérésekhez. Továbbá, a tanulmányozott szakirodalom arra enged következtetni, hogy az általam nevezett aktív mutatók hozzájárulása a gazdasági növekedéshez (ezt itt GDP/fő-vel mérjük), megítélésem szerint 70%, a többi 30% más tényezőknek köszönhető (pl. politikai, gazdasági stabilitás, digitalizáció, globális konjunktúrák, törvénykezések, időjárás stb, ezek elemzésével viszont a jelen tanulmány nem foglalkozik). Külön minden aktív mutató esetében az eltéréseket ezért nem 100%-hoz, hanem 70%-hoz viszonyítjuk, így kapjuk az utolsó oszlop értékeit az alábbi táblázatban.

44. táblázat Az aktív mutatók hozzájárulása a gazdasági növekedéshez (a 2019-2022 időszakban elemzett adatok alapján)

GDP/fő eltérése Á(K,H,M)-hez képest százalékban (Passzív mutató)	29		
<i>Aktív Mutatók</i>	<i>Mutató eltérése százalékban Á(K,H,M)-hez képest (külön- külön)</i>	<i>Mutató hozzájárulásának aránya az eltéréshez, százalékban</i>	<i>70%-ból való hozzájárulás</i>
FDI	64	24	17
Ipar	28	10	7
K+F	73	27	19
Infrastruktúra	25	9	6
Abszorpció	80	30	21
Összesen	271	100	70

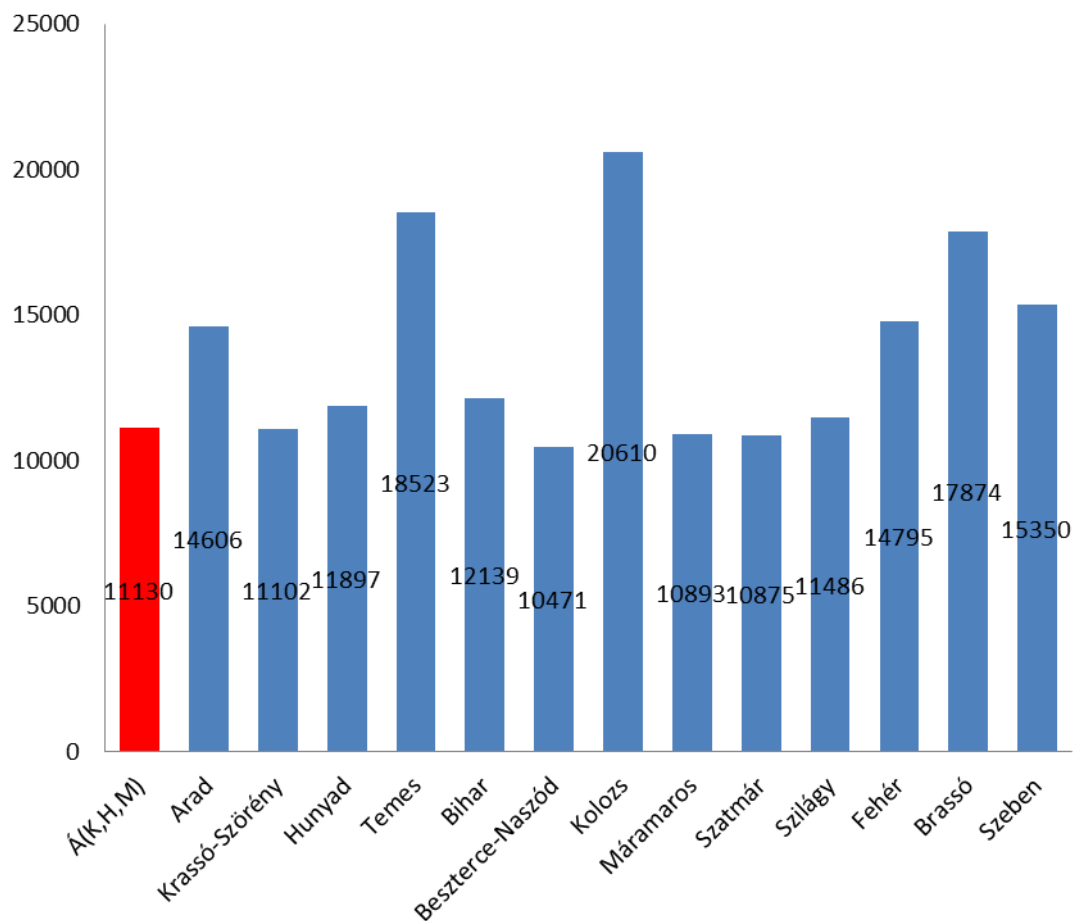
(Forrás: INS Tempo, 2023; CNSP, 2019, 2023; BNR, 2023; INS, 2017)

Látható a 44. táblázatban, hogy minden mutató eltérése az Á(K,H,M)-hez viszonyítva (ezt minden mutatóra külön számoltuk) pozitív, azaz nagyobb értéket képvisel. Az FDI esetében az erdélyi megyék átlaga 64%-al nagyobb, mint a székelyföldi átlag (FDI esetében számolt Á(K,H,M)), ennek hozzájárulása az összes eltéréshez 24% lenne, ha 100%-ban csak az elemzett mutatók hatnának a növekedésre, mivel azonban ezek hozzájárulását 70%-ra értékeltük, akkor (a 70-ből számolt 24%) ebben az esetben a változás 17%-val járul hozzá a

növekedéshez, az ipar esetében az erdélyi megyék átlaga 28%-al nagyobb a székelyföldi átlagnál, a növekedéshez való hozzájárulása pedig a változás 7%-át teszi ki. Hasonló algoritmus alapján számoltuk ki a többi mutató (K+F, infrastruktúra, abszorpció) hozzájárulását is a növekedéshez. A számítás során azt is figyelembe kell venni, hogy az elemzett aktív mutatók a maximális eltéréshez képest, csak 54%-os eltérést értek el (az említett eltérések esetünkben a növekedést jelentik). Ezt az értéket úgy kapjuk, hogy az eltérések összegének maximális százalékos értéke 500% lehetne (ha mind az öt érték 100%-ban térne el- azaz esetünkben növekedne- a minden esetben kiszámolt $\dot{A}(K,H,M)$ -hez képest), viszont ez az eltérés csak 271% volt, ami az ötszáznak (500%) az 54%-a. Ennek alapján feltételezzük, hogy az egyéb tényezők is (a 70% fölötti, 30%-os eltérés mértéke) a továbbiakban átlagosan 54%-os eltérést eredményeznek (ennyivel növekednek). Az így kapott százalékos növekedés összértékét meg kell szoroznunk 0,5-el, ahhoz, hogy megkapjuk a GDP/fő reális eltérését (esetünkben növekedését) százalékban. Ezt arra alapozom, hogy a felállított képlet alapján a 30% körüli GDP/fő (pozitív) eltérés akkor jön ki, az aktív mutatók feltárt eltéréseit felhasználva (FDI 64%, ipar 28%, K+F 73%, infrastruktúra 25%, abszorpció 80%, illetve az egyéb tényező 30%-os eltéréseinek 54%-a), amennyiben az említett szorzást (0,5-el) elvégezzük a végső értékkel (százalékban kifejezett érték). Ez annak köszönhető, hogy az elemzések azt mutatják, a fentiekben bemutatott módon kapott százalékos össznövekedést nem lehet egy az egyben a GDP/fő növekedéséhez hozzászámolni, hiszen ennek a növekedésnek fele valahol elvesztődik, amit az említett makrogazdasági mutató változása nem érzékel. Ennek több oka lehet: részben elhibázott befektetések, részben nem megfelelő technológia beszerzése, nem megfelelő munkaerő alkalmazása, részben nem megfelelő vállalatok támogatása stb., viszont a jelen tanulmány ezek okait nem tűzte célul, mindössze a tényt használja fel a számítások elvégzése érdekében.

Első lépésként vizsgáljuk meg a következő ábrán, hogy 2022-ben (ez a legfrissebb adat a dolgozat kidolgozásának pillanatában) a GDP/fő székelyföldi átlaga (amelyet az $\dot{A}(K,H,M)$ értéke képvisel, az említett makrogazdasági mutató szempontjából), milyen értékeket képvisel a többi erdélyi megyéhez képest.

52. ábra A székelyföldi átlag GDP/fő (Á(K,H,M) átlag) értékének összehasonlítása a többi erdélyi megye értékével, 2022-es év adatai alapján

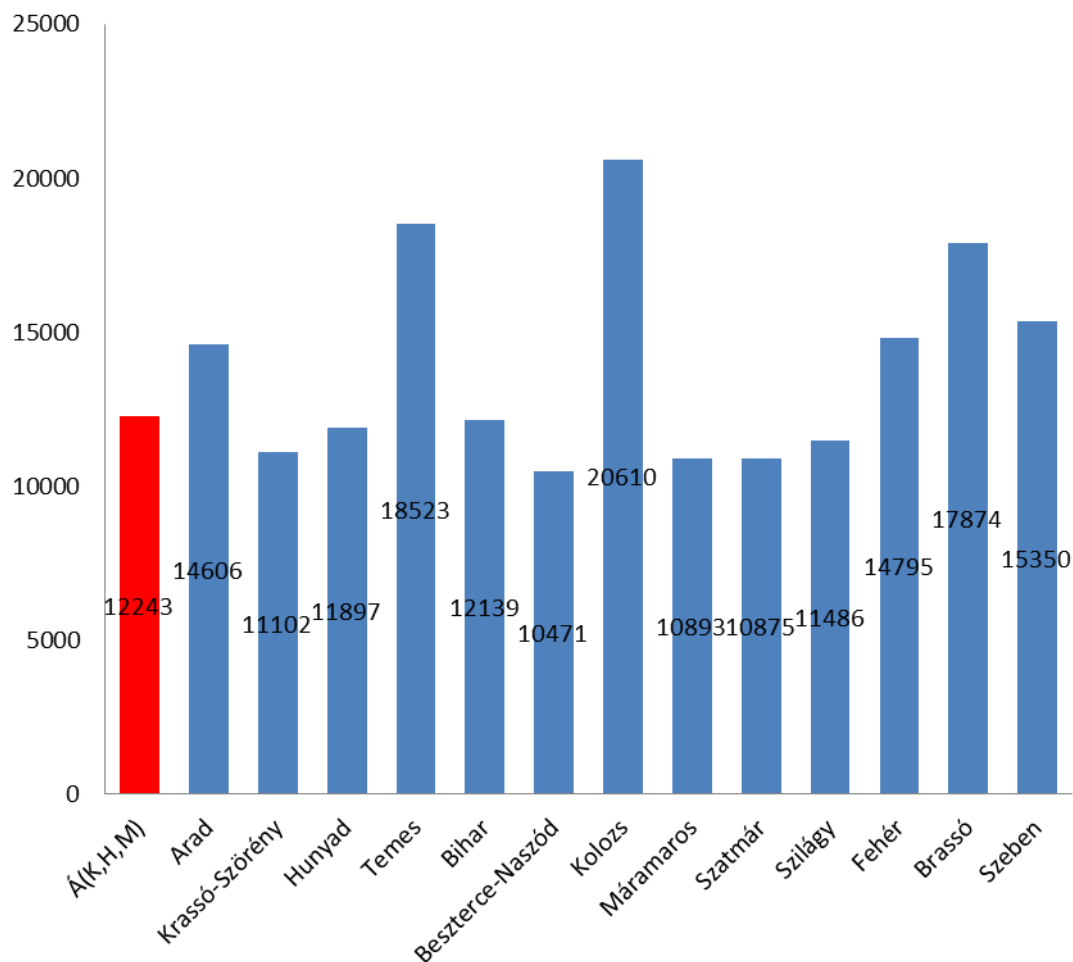

(Forrás: CNSP, 2019; 2023)

Az 52. ábrán látható, ha egybevonjuk a székelyföldi megyéket és egybevont terület átlagaként kezeljük, akkor az általa képviselt 11.130 eurós GDP/fő érték (az így kapott tizennégy elemzett területből) a tizedik helyet foglalja el (2022-ben).

A következőkben vizsgáljuk meg mi történik, ha az aktív mutatók mindegyikét külön-külön 20%-al növeljük (az egyéb növekedést befolyásoló tényezőket is -a 30%-nak- a 20%-al számoljuk), ugyancsak a 2022-es adatok alapján, ezt a lenti ábra mutatja meg.

53. ábra A székelyföldi átlag GDP/fő (Á(K,H,M) átlag) értéke a többi erdélyi megyéhez képest, ha az aktív mutatókat 20%-al növeljük, 2022-es adatokat felhasználva

(Forrás: CNSP, 2019; 2023)

A 53. ábrán látható, hogy ebben az esetben a székelyföldi GDP/fő átlag 12.243 euróra növekedik, ami 10%-os növekedést jelent, ebben az esetben a tizedik helyről a hetedik helyre kerül a rangsorban.

A számítások alapján a következő táblázat mutatja meg.

45. táblázat GDP/fő székelyföldi átlagának növekedése az aktív mutatók 20%-al történő emelése esetén

Mutatók	Növekedés (%)	Hozájárulás százalékban (%) a növekedésből	GDP/fő növekedéshez való hozzájárulás százalékban (%)
FDI	20	17	3
Ipar	20	7	1
K+F	20	19	4
Infr.	20	6	1
Absz.	20	21	4
Egyéb	20	30	6
Összesen			20
GDP/fő növekedés százalékban (%)			10

(A szerző saját szerkesztése)

Megj. A táblázat adatainak magyarázata a jelen alfejezet fennebbi részében található. A táblázat kerekített értékeket tartalmaz.

A felállított algoritmus bármilyen mutató/mutatók bármekkora százalékos változása esetén megmutatja a GDP/fő százalékos változását. Amennyiben 25%-al növeljük a mutatók értékeit, úgy a székelyföldi átlag GDP/fő értéke 13%-al növekedik még inkább megközelítve Arad megyét, amely a hatodik helyet foglalja el ebben a rangsorban. Látható, hogy mindegyik elemzett mutató jelentős befolyásoló tényezőként hat a GDP növekedésére, főleg a K+F kiadások, abszorpció és az FDI befektetések. Mindebből következik, hogy a bemutatott mutatók növelésével érhető el leginkább Székelyföld gazdasági növekedése.

5 Új tudományos eredmények

1. A székelyföldi megyék átlagértékeinek meghatározása Maros megyével ($\bar{A}(K,H,M)$ mutató) és Maros megye nélkül ($\bar{A}(K,H)$ mutató) a GDP/fő, nettó átlagbér, munkanélküliségi ráta, FDI befektetések, ipari tevékenység, K+F költségek, közlekedési infrastruktúra és abszorpciósi ráta szemszögeiből, a 2019-2022-es időszakra. A 2. és 3. fejezetekben részletezett elemzések és szakirodalom tanulmányozása arra enged következtetni, hogy ezek a legfontosabb makrogazdasági és fejlődést-generáló tényezők, amelyeket elemezni szükséges. Az átlagmutatók esetében nem használtam külön jelölést minden fennebb említett tényező esetében, de a dolgozatban egyértelmű, hogy ezek értékei mikor melyikre vonatkoznak. A GDP/fő esetében a fent említett átlagszámítási mutatók 2026-ig, míg a nettó átlagbér esetében 2027-ig előrevetítéseket/prognózisokat is tartalmaznak. Mivel a jelenlegi erdélyi régiófelosztás, a dolgozatban részletezett okok miatt, nem tükrözné a valós képet Székelyföld helyzetéről ezért az átlagszámítási módszerrel végzett elemzések az említett régiót átlagba egy megyeként kezeli, ami viszont összehasonlítható és rangsorolható az összes többi erdélyi megyével, ezzel a szemlélettel és elemzési móddal nem találok az eddigiek során. Az átlagszámítás mindkét mutatójának pontos értékei a 4.1-4.8-as alfejezetekben követhetők nyomon.
2. Az egyes pontban említett székelyföldi megyékből alkotott két átlagmutató egymással való összehasonlítása (az egyes pontban részletezett gazdasági mutatók szemszögéből), amelyből kitűnik Maros megye jelentősége, ez azért fontos, mert ez az a megye, amelyet az erdélyi régiófelosztás statisztikai számításainál nem a székelyföldi régióba sorolnak. Azért, hogy az összehasonlítás még érzékeltetőbb legyen mindét mutatót összehasonlítottam a Központi Fejlesztési Régió minden megyéjének, illetve Bihar, Kolozs, Temes megyéknek értékeivel (a dolgozatban részletezett okok miatt választottam ezeket a megyéket). Az elemzésekből kitűnik, hogy óriási eltéréseket figyelhetünk meg a székelyföldi fejlettségi mutatók szempontjából, amennyiben Maros megye nélkül végezzük a számításokat. A számítások a 2019-2022-es időszakra vonatkoznak. Az eltérések pontos számszerűsített eredményei a 4.1-4.8-as alfejezetekben találhatóak.
3. A székelyföldi átlagmutatók ($\bar{A}(K,H,M)$ és $\bar{A}(K,H)$ értékeinek rangsorolása az összes erdélyi megye figyelembevételével, a jelen alfejezet 1-es pontjában említett tényezők szempontjából, a 2019-2022-es periódusra. Ez a rangsorolás a helyzet-meghatározás szemszögéből fontos, ugyanis így pontos képet kapunk Székelyföld gazdasági fejlettségi szintjéről Erdélyi szinten. A rangsorolás (a helyezések meghatározása) mindkét átlagmutató esetében, minden tényező szempontjából, ugyancsak a 4.1-4.8-as alfejezetekben kerülnek részletezésre.
4. Végül pedig a legmeghatározóbb eredmény, hogy azonosításra kerül minden fejlettséget generáló tényező százalékos hozzájárulása, a gazdasági növekedés százalékos változásához. A fejlettséget generáló tényezőket a 2. és 3. fejezetekben azonosítottam és a jelen alfejezet 1-es pontjában is felsoroltam őket. A módszertan az 1.4-es alfejezetben, míg a részletes és pontos számítások, illetve eredmények pedig a 4.9-es alfejezetben kerülnek bemutatásra.

6 Összefoglaló, hipotézisvizsgálat és javaslatok

Székelyföld jelenlegi gazdasági helyzetét elemezve elmondható, hogy Hargita és Kovászna megyék a makrogazdasági mutatók tekintetében erdélyi szinten a sereghajtók táborába tartoznak, a részben ehhez a régióhoz tartozó Maros megye pedig felső-közép kategóriába sorolható. Amennyiben országos szintre terjesztjük az elemzést az elemzett régió helyzete összehasonlításban javul, félperifériás helyzetnek nevezhető. Benedek József azonban az ország polarizációját vizsgáló tanulmányában felhívja a figyelmet, hogy a helyzet változatlansága esetén Székelyföld a moldvai megyék, azaz a periféria irányába araszol majd a jövőben (Benedek, 2016). Ennek tükrében kijelenthetjük, hogy Székelyföld, a gazdasági fejlettség tekintetében egy félperifériás ország félperifériás régiójaként fogható fel.

A dolgozat első részében, nevezetesen a 2.1-es fejezetben és ezen belül is a 2.1.1-2.1.4-ig terjedő alfejezetekben, azt vizsgáltuk, melyek azok a tényezők amelyek befolyásolják a gazdaság fejlettségi szintjét, növekedését és napjainkban is a fejlett gazdaságok közé tartoznak, míg más területek hagyományosan az alulfejlett gazdaság problémájával szembesülnek. Az említett fejezetekből kitűnik, hogy a centrum-periféria viszony elmélete alapján, azok a gazdaságok tudják tartani a lépéselőnyt és folyamatosan biztosítják a fejlődést, ahol ipari tevékenységgel találkozunk, ezen belül is leginkább a termelői, feldolgozó iparral, illetve innovatív termékek előállítását valósítják meg. Az innováció szorosan kapcsolódik a K+F tevékenységekhez, hiszen az előző valójában az utóbbi eredményeképpen jön létre. Ehhez napjainkban nagy mértékben hozzásegít az információ, nagy adattömeg felhasználás és a digitalizáció. Az összekapcsoltság és a megfelelő infrastruktúra biztosítja az ellátási láncokba való bekapcsolódást, amely valójában a világgazdaság vérkeringésében való bekapcsolódást jelenti. A centrum országaiban történik a K+F és ennek eredményeképpen az innováció is, a fejlett technológiák használata, a fél-és periférián a termelés valósul meg, de a centrum által létrehozott technológiával és tőkével. Ez eredményezi huzamosabb ideje már a fejlettségi szintek közötti különbségeket. Ezt a tényt számszerűsített statisztikai adatok is alátámasztják, a 2.1.4-es alfejezet 7, 8, 9, 10 ábráiból egyértelműen kitűnik, hogy azon országokban ahol többet költenek K+F-re, ott az innovációs szint is sokkal nagyobb, a GDP és az átlagjövedelem (amely valójában az életszínvonalat tükrözik) értékei is nagyobbak. Ugyanazon alfejezet 1. táblázata csoportosítja az országokat K+F, innováció, GDP és átlagjövedelem szempontjából, amely egyértelműen bizonyítja az említett mutatók közötti összefüggéseket, és igazolja a centrum-periféria viszony elméletét, illetve a K+F

fontosságát. Mindezek alátámasztják az egyes (1-es) hipotézis igazolását, amelyek részletes elemzése az említett (2.1.1-2.1.4) alfejezetekben található.

A 2.1-es fejezetben azonosított fejlődést generáló tényezők rávilágítanak a székelyföldi hiányosságokra, hiszen a 4-es fejezetben végzett elemzések számszerűsítve alátámasztják, azt a tényt, hogy az elemzett régió pontosan az említett tényezők szempontjából jelentős lemaradásban van erdélyi tekintetben. Az azonosított problémák (ipar nem megfelelő jelenléte, fejlettségi szintje, K+F hiánya, innováció hiánya, nem megfelelő infrastruktúra) orvoslása pénzügyi keretek felhasználását feltételezi, erre pedig megfelelő választ tud nyújtani az EU kohéziós politikája. A 3-as fejezet részletezi és elemzi a támogatási alapokat, az operatív programokat a vissza nem térítendő támogatások szemszögéből (vállalkozóknak, önkormányzatoknak, nem kormányzati szervezeteknek egyaránt). A következő táblázat megmutatja, hogy minden egyes azonosított problémára létezik vissza nem térítendő támogatási forrás.

46. táblázat A székelyföldi hiányosságok és a hozzájuk rendelt támogatási lehetőségek összegzése

Srsz.	Hiányosság/problematika	Támogatási lehetőség
1	Ipar alulfejlettsége, termelékenység	<ul style="list-style-type: none"> • Kompetitivitás Operatív Program (POC) 4.1.1 és intézkedése (2014-2020-as időszakra) • Intelligens Növekedés, Digitalizáció és Pénzügyi Eszközök Operatív Program (2021-2027-es időszakra) • Regionális Operatív Program kiírásai a jelenlegi költségvetési időszakra • Start Up Nation állami támogatás (de minimis) • Mikro-ipari állami támogatások (de minimis)
2	K+F és innováció hiánya	<ul style="list-style-type: none"> • Intelligens Növekedés, Digitalizáció

		<p>és Pénzügyi Eszközök Operatív Program (2021-2027-es időszakra)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Regionális Operatív Program kiírásai a jelenlegi költségvetési időszakra
3	Gyenge közlekedési infrastruktúra	<ul style="list-style-type: none"> • Szállítás Operatív Program (Programul Operațional Transport-POT) által biztosított vissza nem térítendő támogatások
4	Szakoktatása hiánya	<ul style="list-style-type: none"> • Oktatási és Foglalkoztatási Operatív Program (Programul Operațional Educație și Ocupare) támogatási lehetőségei
5	A turisztika nem megfelelő kiaknázása és kreatív iparágak nem megfelelő hasznosítása	<ul style="list-style-type: none"> • Regionális Operatív Program kiírásai a jelenlegi költségvetési időszakra • Nemzeti Vidékfejlesztési Program (Programul Național pentru Dezvoltare Rurală- PNDR): <ul style="list-style-type: none"> - 6.2 al-intézkedés (submăsură): Nem mezőgazdasági aktivitások létrehozásának támogatása - 6.4 al-intézkedés (submăsură) Nem mezőgazdasági aktivitások fejlesztésének támogatása
6	Nem megfelelően kiaknázott mezőgazdaság	<ul style="list-style-type: none"> • Nemzeti Vidékfejlesztési Program (Programul Național pentru Dezvoltare Rurală- PNDR): <ul style="list-style-type: none"> - 4.1 Mezőgazdasági megmunkálások támogatása - 4.2 Mezőgazdasági

		termékek feldolgozása - 6.1 Fiatal farmerek támogatása - 6.3 Kis farmok fejlesztésének támogatása - 9.1 Mezőgazdasági termeléssel foglalkozó csoportok támogatása
--	--	--

(Forrás: MFE, 2022; ADRcentru, 2022)

A táblázatban található a turizmusra és a mezőgazdaságra is utaló támogatási lehetőségeket, hiszen ezek is jelentős mértékben hozzájárulhatnak a fejlesztéshez, ipari szempontból főleg az utóbbi hozzájárulhat az élelmiszeripar fejlődéséhez. A fenti táblázat, illetve a 3-as fejezet részletes feltárásai és elemzései igazolják és alátámasztják a második (2-es) hipotézist.

A 2-es és 3-as fejezetekben feltárt elméletek, szakirodalom és adatok alapján azonosítottam olyan makrogazdasági mutatókat és tényezőket, amelyek megmutatják egy ország, régió gazdasági fejlettségi szintjét, illetve jelentős módon befolyásolják a növekedést. Ezek az elemzett mutatók és tényezők a következők: GDP/fő, nettó átlagbér, munkanélküliségi ráta, külföldi működő tőke beruházás – FDI, ipar jelenléte (esetünkben az ipari vállaltok száma), infrastrukturális fejlettség (esetünkben az úthálózatok), K+F költségek és abszorpciós ráta (vissza nem térítendő uniós támogatások tekintetében). Az első három mutató egy terület gazdasági helyzetét, fejlettségi szintjét mutatja (passzív mutatók), a többi tényező pedig legfőképpen ezek alakulását befolyásolják (aktív mutatók). A 2-ik fejezet értelmében az ipar és ennek fejlettségi szintje határozza meg leginkább a gazdaság helyzetét, illetve biztosítja ennek folyamatos növekedését. Az ipari jelenlétet több szempontból lehet vizsgálni, a dolgozat az ipari vállalatok számát vizsgálja, a kutatás folytatásaként viszont be lehet vonni ebbe a vizsgálatba ezek üzleti forgalmát, a bérezés színvonalát is. Az ipar jelenlétéhez szorosan kapcsolódnak az FDI befektetések, mivel egy félperiférikus ország félperiférikus régiójáról beszélünk. Az ipari vállalatok jelenléte és fejlettsége nagy mértékben függ ilyen esetben a külföldi befektetésektől, hiszen ezek biztosítják a megfelelő pénzügyi forrásokat, technológiákat és know-howt. A fejlettség szintjével viszont a legszorosabb összefüggésben a K+F és az erre felhasznált költségek vannak. Ez befolyásolja az innovációs szintet, ez pedig a legmeghatározóbb tényező egy gazdaság fejlettségi szintjének tekintetében. A K+F pedig

leginkább az oktatástól, tudástól, kreativitástól, tehetségtől (és ennek kiaknázásától), az információk felhasználásától függ. A dolgozat 2-es fejezetéből az is kitűnik, hogy az ellátási láncokba való bekapcsolódás valójában a világgazdaság vérkeringésébe való bekapcsolódást jelenti, ennek egyik feltétele pedig a megfelelő infrastruktúra. A dolgozatban az infrastruktúrát az úthálózatok hosszával mértem erdélyi szinten, pontosan elemzésre került, hogy egy négyzetkilométeren belül hány méter úthálózat található megyékre leosztva, illetve a székelyföldi átlag tekintetében. Mindezek megvalósításához szükséges pénzügyi keret előteremtésében jelentős szerepe van az uniós források abszorpciójának, ezért utolsóként (az eddig felsorolt tényezők tekintetében) ezt elemeztem. A fennebb megjelölt mutatók és tényezők azonosításán túl a 4.1-4.8-ig terjedő alfejezetek keretén belül végzett elemzésekből kiderül, hogy a székelyföldi átlag lemaradásban van az erdélyi megyék átlagához viszonyítva. Ennek értelmében a GDP/fő székelyföldi átlagának értéke közel 30%-al (pontosan 29%-al) marad el az erdélyi megyék átlagától, a nettó átlagbér pedig 8%-al, illetve a munkanélküliségi ráta 1%-al nagyobb értéket képvisel. A dolgozatban aktív mutatóknak nevezett tényezők szempontjából pedig az elemzések azt mutatják, hogy a székelyföldi átlag (Á(K,H,M) mutató minden tényezőre külön kiszámolva), az FDI befektetések szempontjából 64%-al, az ipari jelenlét esetében 28%-al, a K+F-re fordított költségeknél 73%-al, az infrastruktúra jelenléténél (úthálózatok) 25%-al, az abszorpció tekintetében pedig 80%-al, van lemaradásban az erdélyi megyék átlagához képest. Ez pedig igazolja és alátámasztja a harmadik (3-ik) hipotézist.

A dolgozat arra is vállalkozott, hogy a kutatás során elemzett adatok, információk és kapott eredmények alapján meghatározza, a fennebb azonosított (4-ik fejezetben részletezett) tényezők hozzájárulásának mértékét a gazdasági növekedéshez (esetünkben ez a GDP alakulását jelenti). Ennek értelmében a 4.9-es alfejezetben részletezett elemzések és számítások alapján felállított algoritmus megmutatja, hogy a tényezők különböző mértékű változásai, milyen mértékben befolyásolják a gazdasági növekedés (esetünkben GDP/fő) alakulását. Amennyiben az aktív mutatók értékeinek eltéréseit a székelyföldi átlaghoz viszonyítva (fennebb az értékek megjelölve és a 4-es fejezetben részletezve) behelyettesítjük az algoritmusba, akkor a GDP/fő eltérése (pozitív irányba, tehát növekedve) 30% körüli (pontosan 30,5%), ami minimális eltéréssel ugyanazt az értéket adja, mint a 4.1-es alfejezetben feltárt 29% (az eltérés a kerekítéseknek köszönhető). Ha az eltéréseket 20%-ban határozzuk meg minden aktív mutató (és az egyéb tényezők) esetében, akkor a növekedés

(GDP/fő) összességében 10%-os értéket vesz fel. Minden azt igazolja, hogy meghatározható az aktív mutatók hatása a növekedés mértékére, ami alátámasztja a negyedik (4-ik) hipotézist.

A globális gazdaság működési mechanizmusait figyelembe véve javaslatokat/ fejlesztési irányokat jelöl a jelenlegi dolgozat. A centrum-periféria viszony mechanizmusát elemezve elmondható, hogy Székelyföld fejlesztésének egyik legfontosabb feltétele az iparosítás, a saját ipar kifejllesztése és folyamatos fejlesztése (pl. kitermelőipar, élelmiszeripar, textilipar), ez az *első javaslat*. Ez lehet a régió egyik kitörési pontja, bár hagyományosan mezőgazdasági és állattenyésztési terület. Az ipar köré épül ki majd számos szolgáltatás is, mindezek összességében a gazdasági élet fejlődését generálják. Mivel a régió fejlettségi szintje alacsony ez önerőből nem valósítható meg, ezért a *második javaslat*, hogy a fejlesztésnek részben a külföldi működőtőke (FDI) bevonzásának, ellenőrzött befektetésének, részben pedig az endogén (belső) lehetőségek fokozatos, tervszerű és módszeres kiaknázásának kettőséget szükséges ötvöznie. Az endogén tényezőkön alapuló fejlesztések lehetnek olyan területek, amelyek közvetlen vagy közvetett módon közelebb állnak az ott élő lakosság hagyományaihoz és eddigi életviteléhez, mint például az élelmiszeripar, textilipar vagy kitermelőipar. A tanulmány nem tér ki külön rá, de ez az ipar a XXI. század ipara kell legyen, amely figyelembe veszi a fenntarthatóságot és a fosszilis energiaforrások jelentős mérséklését.

Az ipar pedig, főleg a saját tőkével működő, csak úgy valósítható meg és fejleszhető, tehető versenyképessé, ha megfelelő hangsúlyt fektetünk a kutatás-fejlesztésre (K+F), ami azt jelenti, hogy ennek költségeit (úgy a vállalkozói, mint az állami szektorokban) növelni szükséges, ez a *harmadik javaslat*. Szorosan összefügg az eddig leírtakkal a tudás (mint a K+F előfeltétele) és az innováció (mint a K+F következménye) egymástól elválaszthatatlan elemei, de a nagy adattömeg felhasználása is. Ezek összefüggésben vannak az emberi tényezővel, ennek tudásszintjével és innováló képességével. A centrum-periféria viszony is egyértelműsíti, hogy ott ahol nagy mennyiségű adatbegyűjtés folyik, illetve ezek megfelelő értelmezése és felhasználása, abban a térségben jelenik meg az innováció, és ahol az innováció megjelenik, ott figyelhető meg valós gazdasági fejlődés. Ebbe a kategóriába tartozó régiók, országok globális érdekérvényesítése a meghatározó, ők képviselik a centrum táborát. Ez az emberi erőforrás folyamatos fejlesztésével, tanításával, képzésével, átképzésével valósítható meg, amelyekre az EU-s források is jelentős támogatást biztosítanak.

Ahhoz azonban, hogy egy térség fejlődést érjen el, ipara és a globális vérkeringésbe való bekapcsolódás által, figyelembe kell vevye a tudást, innovációt és big data-t is, mint a globális

gazdaság hajtómotorjának nélkülözhetetlen fejlődést-generáló elemeit. Amint már a tanulmány első részében elemzésre került a big data (nagy adattömeg) gyűjtése és felhasználás a globális tér hajtómotorja lett, amely úgy a gazdasági életet, mint az intézmények és egyének mindennapjait is meghatározzák. Ezért a big data és a digitalizáció, az előző jórészt az utóbbi jóvoltából valósulhat meg, megkerülhetetlen elemeivé, sőt létszükségleteivé váltak a gazdasági életnek. Az internet által biztosított virtuális térben a digitális hálózati társadalom látszik kibontakozni. A közösségi oldalak uralmát éljük, amelyek a hírek gyors terjedése és a kapcsolatteremtés és építés mellett, adatokat gyűjtenek, olyan adatokat, amelyeket akár döntéseink befolyásolására és életvitelünk meghatározására is felhasználhatnak. Ebben a folyamatban csak azon országok és régiók képesek versenyben maradni, és egyáltalán fennmaradni, amelyek felismerik a high-tech húzóágazatok követelményeit. Ennek megvalósítási feltétele a tudásra alapozó társadalom kiépítése, a képzési szint folyamatos emelése elengedhetetlen feltétele a „tudásintenzív” ágazatok sikerének (Forgács, 2015). A begyűjtött, feldolgozott és értelmezett adatok világában, az információs- és tudástársadalom megjelenéseiről beszélhetünk. Ebből a megközelítésből a gazdaság fő erőforrása az információ és a tudás. A jelenben is megfigyelhető, de a jövőben hatványozottan igaz lesz, hogy azon városok, régiók, országok jutnak vezető szerephez, amelyek ezt az új gazdasági erőforrást (az információt) elsőként építik be gazdasági szerkezetükbe, és a foglalkoztatottak nagy része a tudományos kutatásban, illetve a felsőoktatásban talál munkát. A tanulás során aktív tudásra, azaz képességre vagy kompetenciára teszünk szert, ez pedig eladhatóvá válik ott, ahol kereslet van rá a piacon, így válik az információ anyagi erővé, tőkévé. Az info-kommunikációs technológiák (ICT) fokozatosan megjelennek a közigazgatásban is, ami idővel megköveteli a hivatal szerkezetének átszervezését (Tózsza, 2008). A jövőt fürkészve kijelenthetjük, hogy az adat lesz a gazdaság új nyersanyaga. Ha jól kezeljük az adatokat, akkor tudományos áttöréseket érhetünk el és a gazdasági értékek új forrásait tárhatjuk fel. Az elkövetkezőkben az információ szerepe hangsúlyosabbá válik, a nyersanyagoké pedig várhatóan csökken. A vállalatok számára az adat, információ, új technológiák és technikai megoldások és gyártási eljárások fontosabbá válnak, mint a materiális nyersanyagok, gépek és berendezések. (Csizmadia, 2016). Az országok, régiók akkor képesek a fejlődés és biztonság útjára lépni, ha megértik a tudás, innováció és kreativitás fontosságát. A három fejlődést-generáló elem közvetlen kapcsolatban van az emberi tényezővel. Szellemi tőkét képviselnek és csak abban az esetben jelennek meg és alkalmazhatók, amennyiben egy régió vezetői, a társadalom tagjai megértik jelentőségét, befogadóvá válnak ezekkel szemben, illetve megtanulják felhasználni a

kívánt célok elérésére. Ebből következik, hogy legfontosabb alapot és termőtalajt a tudatosan és módszeresen tervezett, a legkisebb kortól a felnőtt korig tartó, tanulás biztosítja. Amennyiben egy ilyen tervezet alapján kiképzett generáció felnő és sikerül szülőföldjén tartani vagy visszahívni tanulmányait követően, az eredmény közép és hosszútávon a gazdasági életben is érzékelhetővé válik. A Humán Fejlettségi Index (HDI) vizsgálata válik indokolttá ebben a kérdésben, amely egy komplex mutatószám és három összetevője van: a születéskori várható élettartam, az oktatási komponens és az egy főre eső GDP értéke. A mutató élettartam és oktatási komponensét a társadalmi konvergencia mérésére használják (Benedek, 2016). A mutatót elemzések során felosztják és sok esetben ennek összetevőit külön-külön elemzik. A jelenlegi dolgozatban a GDP bemutatása fennebb már elemzésre került, ez annyiban szorul kiegészítésre, hogy amennyiben átlépjük Erdély földrajzi határait, főleg a moldvai megyék még a Székelyföldi adatoknál is gyengébben teljesítenek. Például Vaslui, Suceava, Galati, Vrancea, Teleorman megyék (Edelystat, 2017). Ezeket összehasonlítva a székelyföldi átlagot képviselő adattal, illetve a dolgozat fennebbi táblázatában bemutatott adatokkal, elmondható, hogy Székelyföld országos szinten félperiféria státusszal rendelkezik. Másrészt azonban Székelyföld helyzete lényegesen jobb, amennyiben szociális mutatókkal (oktatás, egészségügy) egészítjük ki az elemzést, illetve a különbségek a főváros és az ország többi része között is kisebbek (Benedek, 2016). A K+F tevékenységekre, tanulásra, továbbképzésre, átképzésre és képességek fejlesztésére, lehetőséget teremtenek az EU-s források a 2021-2027-es időszakra. Romániában az oktatásra szánt források az Oktatás és Foglalkoztatás Operatív Programon keresztül (Programul Operațional Educație și Ocupare) hívhatók le intézmények (beleértve vállalkozásokat is) támogatására.

A *negyedik javaslat* összetettebb és több alkotóelem rajzolja ki ennek egészét. Az egyik az infrastrukturális fejlesztés, amely egyrészt a külföldi tőke számára is vonzó „talaj”, másrészt a belső fejlesztések megvalósítását is segíti. De miért is fontos az infrastruktúra fejlesztése, és ezáltal, az összekapcsoltság megvalósítása? Az infrastrukturális beruházásoknak gazdaságélénkítő hatásuk van. Jelentősen hozzájárulnak a régió GDP növekedéséhez, de munkahelyteremtő és jövedelemnövelő hatásuk is van, amelynek következtében növekedik a kereslet a piacon, ez a pozitív hatás pedig begyűrűzik más gazdasági szektorokba is. Ugyanakkor bizonyos szolgáltatásokat is fellendít, mint amilyenek a tervezőcégek, topográfusok, hatástanulmányt végzők, tanácsadók, pályázatírók stb. De ennél sokkal többről van szó. A közlekedési infrastruktúra vonzóvá tesz egy régiót, ugyanakkor megkönnyíti az

áru, tőke és munkaerő helyválttatását úgy a régióon belül, mint az őt körülvevő térségekkel egyaránt. Ez azonban még mindig nem elég egy áttörő és fenntartható fejlesztés megvalósításához. A válasz a globális vérkeringésbe való bekapcsolódásban keresendő. Az infrastrukturális hálózatok által biztosított összekapcsoltság lehetőséget teremt, de a gazdaság fejlesztéséhez ma már többre van szükség, nevezetesen a helyi és bennszülött gazdasági berendezkedésből való kitörésre. Globális gondolkodást szükséges elsajátítani a lokális érdekek érvényre juttatása érdekében. A globalizmus egyik jellemzője, hogy már nem külön-külön vállalatok, hanem ellátási láncok versengenek egymással, amelyek egyre nagyobb földrajzi területeket fednek le, és az ebből kimaradt régiók (akár országok, városok) önmagukban nem képesek hatékonyan felvenni a versenyt. Az ellátási láncok és piacok akár a hagyományokon alapuló politikai szövetségeket is felülírják, ezt gyakorlati példák is alátámasztják. Ezt támasztja alá az EU és Kína között kötött kereskedelmi egyezmény, amely az Egyesült Államok nemtetszését váltotta ki. Székelyföld esetében sincs ez másként, iparágai részesei kell legyenek valamelyik ellátási láncnak, ez biztosítja a nagyobb piaci részesedést is. Nem kizárólag globális láncokról van szó, főleg kezdetben elegendő kisebb erdélyi vagy országos láncokba bekapcsolódni, idővel akár a balkáni vagy a V4-es övezethez kitermelésben, feldolgozóiparban, élelmiszeriparban egyaránt. A lényeg a berögzött helyi mentalitásból való kitörésen van. Azonosíthatók helyi márkák, amelyek kizárólag a régióhoz köthetők főleg az élelmiszeriparban, mint pl. a Góbé termékek, Székely Falat vagy akár a Csíki Sör. Ezek azonban, mivel nagyrészt (kivétel talán a Csíki Sör, amely a magyarországi piacra is próbál betörni) megrekedtek helyi szinten, súlyuk elvész és nem képesek a régió húzó iparágaivá fejlődniük. Ennek tükrében az *ötödik javaslat*, hogy Székelyföld, a kitermelés (fa, ásványi kincsek), termesztés (zöldség, gyümölcs), tenyésztés (sertés, baromfi, szarvasmarha), feldolgozóipar (élelmiszer, textil) területén, kapcsolódjon regionális, országos majd akár kelet európai ellátási láncokhoz. Ennek következményeként megnövekedne jövőbeni biztonsága, érdekképviselőtének súlya és piaci lefedettsége, ugyanakkor az összekapcsoltság, a földrajzi előnyök kihasználásával, lehetőséget teremthet egy országos-idővel akár térségbeli- logisztikai központ kiépítéséhez is.

Közismert Székelyföld természeti szépsége, ezért már-már közhelyként emlegetik a turizmusban rejlő lehetőségeket. Bár, meglátásomban, a turizmusnak közel sincs olyan súlya, mint az iparnak és innovációnak, ennek jelentőségét nem hagyhatjuk figyelmen kívül. A turizmus azonban csak akkor törhet ki középszerűségéből, amennyiben összekapcsolásra

kerül a fennebb bemutatott módon (2.1.4-es alfejezet) a kulturális és kreatív iparágakkal, ez a *hatodik javaslat*.

Mindegyik megjelölt javaslat/ fejlesztési irány esetében szükséges fokozott figyelmet szentelni az uniós források abszorpciójára, mint a dolgozatban megjelölt egyik legfontosabb pénzügyi keretnek, amely jelentősen befolyásolja a fejlesztések megvalósíthatóságának lehetőségét. Ezért a *hetedik javaslat* az uniós támogatási lehetőségek ismertetése a vállalkozások vezetőivel és tulajdonosaival konferenciák, kampányok, digitális ismertetőanyagok terjesztése által. Ugyanakkor pályázati cégek/szervezetek létrehozása (akár közpénzből is), amelyek segítséget nyújtanak a székelyföldi vállalkozásoknak a támogatási összegek lehívásában, projektjeik megvalósításában és utógondozásában. A *nyolcadik javaslat* ezzel van szoros összefüggésben, amelynek értelmében a székelyföldi régiót alkotó megyék önkormányzatai, akár anyaországi beavatkozással is, hozzanak létre egy olyan pénzügyi intézményt, amely segíti a vállalkozásokat a pályázati önrészek felmutatásában.

A bemutatott javaslatokat/ irányokat nem vagy-vagy módon kell értelmezni, ezek egyidejűleg és párhuzamosan megtett intézkedéscsomagként foghatók fel, amelyeknek közös eredője a fejlődés irányába mozdítják el Székelyföld gazdaságát a jövőben.

A következőkben megvizsgáljuk a javaslatok és az új tudományos eredmények közötti kapcsolatokat.

Azt a tényt, hogy Székelyföld gazdasági növekedésének és fejlődésének megvalósításához különös hangsúlyt szükséges fektetni az ipar jelenlétére, az FDI befektetésekre, K+F költségekre, infrastruktúrára és abszorpciósi rátára, az bizonyítja, hogy az elemzett régió ezek szempontjából jelentős lemaradásban van az erdélyi átlaghoz képest. A székelyföldi átlagok kiszámítását, minden egyes elemzett tényező szempontjából, az $\dot{A}(K,H,M)$ és az $\dot{A}(K,H)$ mutatók bevezetése tette lehetővé (2019-2022-es adatok alapján), amely a dolgozat első új tudományos eredményeként értelmezendő. Mivel a statisztikai adatfeldolgozásban, meglátásom szerint tévesen, Maros megyét gyakran külön veszik a székelyföldi régiótól, a dolgozat keretén belül bizonyításra kerül, hogy az említett megyével és nélküle mekkora teljesítménybeli eltérések figyelhetők meg. Ezt úgy valósítottam meg, hogy minden fejlődést generáló tényezőre kiszámolt $\dot{A}(K,H,M)$ mutató értékét összehasonlítottam az ugyanezekre a tényezőkre kiszámolt $\dot{A}(K,H)$ mutató értékeivel, a dolgozatban megjelölt és indokolt megyék szempontjából, a 2019-2022-es időszakra, ez a dolgozat második új tudományos eredménye.

Azt a felismerést pedig, hogy a dolgozatban részletezett fejlődést generáló tényezők átlagértékei szempontjából a székelyföldi régió lemaradásban van az erdélyi megyék átlagához képest, a dolgozat harmadik új tudományos eredménye tette lehetővé, amelynek értelmében a székelyföldi átlagértékeket rangsoroltam az összes többi erdélyi megyéhez viszonyítva. Végül pedig a dolgozat negyedik új tudományos eredménye segít számszerűsíteni, hogy az azonosított fejlődést generáló tényezők külön-külön milyen mértékben járulnak hozzá a gazdasági növekedéshez. Ez abból a szempontból fontos, hogy pontosan megtudhatjuk, ha egy aktív tényezőre bizonyos mértékben hatunk, annak milyen hatása lesz az össz gazdasági növekedésre, ugyanakkor a segít fontosságuk szerint rangsorolni az azonosított befolyásoló tényezőket. Ennek értelmében a három legfontosabb tényező az abszorpciós ráta, a K+F költségek és az FDI befektetések.

7 **Ábrák, táblázatok és alkalmazott rövidítések jegyzéke**

Ábrák:

1. ábra A kutatás folyamatának érzékeltetése
2. ábra A kutatási terek közötti kapcsolatháló szemléltetése
3. ábra A Kondratyev ciklus ábrázolása
4. ábra A kreatív iparágak és azok besorolásai az UNCTAD meglátásában
5. ábra K+F tevékenységekre szánt költségek/fő az európai országokban, 2021-ben
6. ábra Az európai országok innovativitásuk szerinti rangsorolása, 2021-es adatok
7. ábra GDP/fő (PPP) értékek az európai országokban, 2021-ben
8. ábra Az átlagos éves teljes munkaidős kiigazított fizetés, a 2021-es évre, országos rangsorolásban
9. ábra Az Európai Parlament összetétele a Brexit előtt és után
10. ábra Az ERFA megoszlása a régiótípusok között, 2021-2027-es költségvetési időszak
11. ábra Nemzeti és EU-s hozzájárulás mértéke a Romániának szánt ERFA alaphoz
12. ábra PO-k felosztása az ERFA keretén belül (Románia esetében)
13. ábra Az ERFA támogatásait összehasonlítva a legutóbbi (2014-2020) és a jelenlegi (2021-2027) költségvetési időszakban, a Kelet Európai térség országai tekintetében
14. ábra Az ESZA+ által hat leginkább támogatott tagállam (milliárd euróba kifejezve)
15. ábra A KA eddig elfogadott költségvetése nyolc tagállam számára biztosít támogatást (EU-s támogatás és nemzeti hozzájárulás összesen, milliárd euróba kifejezve)
16. ábra EU-s alapok százalékos megoszlása Románia esetében
17. ábra Románia esetében az IJG felosztása, arányaiban kifejezve
18. ábra Az ETC CBC és ETC TC alapok arányos megoszlásai Románia esetében
19. ábra Támogatások összehasonlítása az előző és a jelenlegi költségvetési időszakban, a Közép-Kelet Európai országok tekintetében, milliárd euróban (2022-es adatok alapján)
20. ábra Az egy főre jutó támogatások értéke az előző és a jelenlegi költségvetési időszakban, Közép-Kelet Európai országok tekintetében, euróban kifejezve (2022-es adatok alapján)
21. ábra GDP/fő értékek (PPP), a Közép-Kelet Európai országok tekintetében, euróban kifejezve (2021-es adatok)
22. ábra A központi régió térképe

23. ábra Románia GDP értékei és ezek előrejelzései 2021-2026 közötti időszakra (milliárd lejben kifejezve)
24. ábra A romániai GDP értékek reális növekedési ütemének előrejelzései százalékban kifejezve, az előző évhez képest
25. ábra A Központi Régió összehasonlítása a többi erdélyi fejlesztési régióval és az országos átlaggal a GDP/fő tekintetében, a 2021-2026-os időszakra
26. ábra Megyék közötti eltérések a GDP/fő (euróban) értékei között a 2021-2026-os időszakra
27. ábra A megyék GDP értékeinek fejlődési üteme százalékban kifejezve, az előző évhez képest, a 2021-2026-os időszakban
28. ábra Románia nettó átlagbérek alakulása 2021-2027 között (lejbe kifejezve)
29. ábra A nettó átlagbérek növekedési üteme Romániában, 2021-2027 között (százalékban kifejezve)
30. ábra A Központi Fejlesztési Régió nettó átlagbére a többi erdélyi régióhoz és az országos átlaghoz viszonyítva (2021-2027-es időszak)
31. ábra Megyék közötti eltérések a nettó átlagbér értékei között, a 2021-2027-es időszakra
32. ábra Az elemzett megyék nettó átlagbérének fejlődési üteme százalékban kifejezve, az előző évhez képest, a 2021-2027-es időszakban
33. ábra Románia munkanélküliségi rátájának alakulása 2021-2027 között (százalékban kifejezve)
34. ábra Az alkalmazotti létszámváltozás Romániában, százalékban kifejezve az előző évhez képest, 2021-2027 között
35. ábra A Központi Fejlesztési Régió munkanélküliségi rátája a többi erdélyi régióhoz és az országos átlaghoz viszonyítva (százalékban kifejezve, 2021-2027-es időszak)
36. ábra Megyék közötti eltérések szemléltetése a munkanélküliségi ráta tekintetében, a 2021-2027-es időszakra (százalékban kifejezve)
37. ábra A foglalkoztatott összlakosság számának alakulása az elemzett megyékben, százalékban kifejezve az előző évhez képest, a 2021-2027-es időszakban
38. ábra A Romániába irányuló FDI befektetések alakulása 2019-2022 között (millió euróban kifejezve)
39. ábra A Központi Fejlesztési Régióba irányuló FDI befektetések értékeinek összehasonlítása a többi erdélyi fejlesztési régió értékeivel, a 2019-2022-es időszakban (millió euróban kifejezve)

40. ábra Megyék közötti eltérések szemléltetése az FDI befektetések tekintetében, a 2019-2022-es időszakban (millió euróban kifejezve)
41. ábra A gazdasági tevékenységek hozzájárulása az országos GDP-hez, százalékban kifejezve, 2021-ben
42. ábra Az ipari vállalatok számának alakulása Romániában, 2019-2022 között
43. ábra Az erdélyi fejlesztési régiók összehasonlítása az iparban működő vállalatok számának tekintetében, 2019-2022 között
44. ábra Megyék közötti eltérések szemléltetése az ipari tevékenység szempontjából, 2019-2022 között
45. ábra K+F tevékenységekből származó költségek Romániában, ezer (1000) lejbe kifejezve, 2019-2022 között
46. ábra A Központi Fejlesztési Régió K+F költségeinek összehasonlítása a többi erdélyi fejlesztési régió értékeivel, ezer lejben kifejezve, 2019-2022 között
47. ábra Megyék közötti eltérések szemléltetése a K+F költségek szempontjából, ezer lejben kifejezve, 2019-2022 között
48. ábra A közutak hosszúságának alakulása Romániában, 2019-2022 között, kilométerben kifejezve
49. ábra A Központi Fejlesztési Régió közutjainak hosszúsága, a többi erdélyi régióhoz viszonyítva, 2019-2022 között, kilométerben kifejezve
50. ábra Románia autópálya-hálózata 2021-ben
51. ábra Repterek Romániában 2021-ben
52. ábra A székelyföldi átlag GDP/fő (Á(K,H,M) átlag) értékének összehasonlítása a többi erdélyi megye értékével, 2022-es év adatai alapján
53. ábra A székelyföldi átlag GDP/fő (Á(K,H,M) átlag) értéke a többi erdélyi megyéhez képest, ha az aktív mutatókat 20%-al növeljük, 2022-es adatokat felhasználva

Táblázatok:

1. táblázat Élenjáró és sereghajtó európai ország-csoportok a K+F, innováció, GDP/fő és átlagbér szempontjából
2. táblázat ERFA különbségek az előző és a jelenlegi költségvetési időszakban
3. táblázat EU-s régiótípusok, a technológiai élvonaltól való távolság és beavatkozási területek
4. táblázat Szükséges beavatkozás típusa Székelyföld fejlesztése érdekében és hozzárendelt romániai EU-s támogatási eszközök

5. táblázat A GDP/fő értékei Románia és a fejlesztési régiók szintjén, euróban kifejezve, 2021-2026 között (prognózis adatok)
6. táblázat A székelyföldi megyék GDP/fő értékeinek összehasonlítása más megyék teljesítményével
7. táblázat Az elemzett megyék összehasonlítása a székelyföldi régió átlagához képest GDP/fő euróban kifejezett értékek tekintetében, a 2021-2026-os előrejelzett időszakban (a táblázat az értékek közötti különbségeket mutatja)
8. táblázat Az elemzett megyék összehasonlítása a székelyföldi régió átlagához képest, Maros megye kivételével, GDP/fő euróban kifejezett értékek tekintetében, a 2021-2026-os időszakban (a táblázat az értékek közötti különbségeket mutatja)
9. táblázat Az erdélyi megyék GDP/fő értékei és ezek százalékos eltérései az $\dot{A}(K,H,M)$ mutatóhoz képest, 2019-2022 között
10. táblázat Románia nettó átlag bérszintkülönbségei az országos átlag és a fejlesztési régiók tekintetében, a 2021-2027-es időszakban (lejben kifejezve)
11. táblázat A székelyföldi megyék nettó átlagbérének összehasonlítása más megyék értékeivel
12. táblázat Az elemzett megyék összehasonlítása a székelyföldi átlaghoz képest a nettó átlagbérek szempontjából, 2021-2027-es időszak, lejben kifejezve (a megyék értékei az $\dot{A}(K,H,M)$ -hez mért különbségeket mutatják)
13. táblázat Az elemzett megyék összehasonlítása a székelyföldi régió átlagához képest, Maros megye kivételével, a nettó átlagbér tekintetében, 2021-2027 között, lejben kifejezve (a megyék értékei az $\dot{A}(K,H)$ -hoz mért különbségeket mutatják)
14. táblázat Az erdélyi megyék nettó átlagbérének értéke és ezek százalékos eltérései az $\dot{A}(K,H,M)$ mutatóhoz képest, 2019-2022 között
15. táblázat A romániai fejlesztési régiók és az országos átlag munkanélküliségi rátájának alakulása 2021-2027 között (százalékban kifejezve)
16. táblázat A székelyföldi megyék munkanélküliségi rátájának összehasonlítása más megyék értékeivel (százalékban kifejezve, 2021-2027 között)
17. táblázat Az elemzett megyék összehasonlítása a székelyföldi átlaghoz képest a munkanélküliségi ráta szempontjából, a 2021-2027-es időszakban, százalékban kifejezve (a megyék értékei az $\dot{A}(K,H,M)$ -hez mért különbségeket mutatja)
18. táblázat Az elemzett megyék összehasonlítása a székelyföldi átlaghoz képest, Maros megye kivételével, a munkanélküliségi ráta tekintetében, 2021-2027 között, százalékban kifejezve (a megyék értékei az $\dot{A}(K,H)$ -hoz mért különbségeket mutatják)

19. táblázat Az erdélyi megyék munkanélküliségi rátáinak értékei és eltérései az $\dot{A}(K,H,M)$ mutatóhoz képest, 2019-2022 között
20. táblázat A romániai fejlesztési régiók és az országos átlag alakulása az FDI befektetések értékeinek szempontjából, a 2019-2022-es időszakra (millió euróban kifejezve)
21. táblázat A székelyföldi megyék FDI befektetési értékeinek összehasonlítása más megyék értékeivel (millió euróban kifejezve, 2019-2022 között)
22. táblázat Az elemzett megyék összehasonlítása a székelyföldi átlaghoz képest az FDI befektetések értékeinek szempontjából (millió euróban), a 2019-2022-es időszakban (a megyék értékei az $\dot{A}(K,H,M)$ -hez mért különbségeket mutatják)
23. táblázat Az elemzett megyék összehasonlítása a székelyföldi átlaghoz képest az FDI befektetések értékeinek szempontjából (millió euróban), Maros megye kivételével, a 2019-2022-es időszakban (a megyék értékei az $\dot{A}(K,H)$ -oz mért különbségeket mutatják)
24. táblázat Az erdélyi megyék FDI befektetései (millió euróban kifejezve) és ezek százalékos eltérései az $\dot{A}(K,H,M)$ mutatóhoz képest, 2019-2022 között
25. táblázat Az ipari tevékenységek csoportosítása üzleti forgalom és alkalmazotti létszám szerint Romániában, 2020-ban
26. táblázat A romániai fejlesztési régiók összehasonlítása az ipari tevékenység szempontjából (ipari vállalatok száma), 2019-2022 között
27. táblázat A székelyföldi megyék ipari tevékenységeinek összehasonlítása más megyék értékeivel, 2019-2022 között
28. táblázat Az elemzett megyék összehasonlítása a székelyföldi átlaghoz képest az ipari tevékenység szempontjából, 2019-2022 között (ez értékek az $\dot{A}(K,H,M)$ -hez mért különbségeket mutatják)
29. táblázat Az elemzett megyék összehasonlítása a székelyföldi átlaghoz képest az ipari tevékenység szempontjából, 2019-2022 között (az értékek az $\dot{A}(K,H)$ mutatóhoz mért különbségeket mutatják)
30. táblázat Az erdélyi megyék ipari vállalatainak száma és ezek százalékos eltérései az $\dot{A}(K,H,M)$ mutatóhoz képest, 2019-2022 között
31. táblázat A K+F tevékenységekre szánt költségek értékeinek eltérései Románia fejlesztési régiói között, ezer lejbe kifejezve, 2019-2022 között
32. táblázat A székelyföldi megyék K+F költségeinek összehasonlítása más megyék értékeivel, ezer lejben kifejezve, 2019-2022 között

33. táblázat Az elemzett megyék összehasonlítása a székelyföldi átlaghoz viszonyítva a K+F költségek szempontjából, ezer lejben kifejezve, 2019-2022 között
34. táblázat Az elemzett megyék összehasonlítása a székelyföldi átlaggal a K+F költségek értékeinek szempontjából, Maros megye nélkül, ezer lejbe kifejezve, 2019-2022 között
35. táblázat Az erdélyi megyék K+F költségeinek értékei (ezer lejben) és ezek százalékos eltérései az $\dot{A}(K,H,M)$ mutatóhoz képest, az extrémítások kivonásával, 2019-2022 között
36. táblázat A közutak hosszúsága és ezek alakulása a fejlesztési régiók szintjén, 2019-2022 között, kilométerben kifejezve
37. táblázat A székelyföldi megyék közúthálózat-hosszának összehasonlítása más megyék értékeivel, egy négyzetkilométerre eső úthálózat hosszúsága méterbe kifejezve, 2019-2022 között
38. táblázat Az elemzett megyék összehasonlítása a székelyföldi átlaghoz viszonyítva, a négyzetkilométerre eső közutak tekintetében, méterbe kifejezve, 2019-2022 között
39. táblázat Az elemzett megyék összehasonlítása a székelyföldi átlaghoz viszonyítva, Maros megye nélkül, a négyzetkilométerre eső közutak tekintetében, méterbe kifejezve, 2019-2022 között
40. táblázat Az erdélyi megyék úthálózatának hossza méterben, egy négyzetkilométeren belül, és az $\dot{A}(K,H,M)$ -hez viszonyított százalékos eltérései
41. táblázat A székelyföldi megyék összehasonlítása más megyék értékeivel, a lehívott és megvalósított támogatások tekintetében, ezer euróban kifejezve, ezer lakósra, 2014-2020-as költségvetési időszakban
42. táblázat Az elemzett megyék lehívott értékeinek összehasonlítása a székelyföldi átlaggal (Maros megyével és nélküle), ezer euróba kifejezve, ezer lakósra
43. táblázat Az erdélyi megyék lehívott értékei (ezer lakós/ezer euró) és ezek százalékos eltérései $\dot{A}(K,H,M)$ -hez képest, a 2014-2020-as költségvetési időszakban
44. táblázat Az aktív mutatók hozzájárulása a gazdasági növekedéshez (a 2019-2022 időszakban elemzett adatok alapján)
45. táblázat GDP/fő székelyföldi átlagának növekedése az aktív mutatók 20%-al történő emelése esetén
46. táblázat A székelyföldi hiányosságok és a hozzájuk rendelt támogatási lehetőségek összegzése

Alkalmazott rövidítések:

ABS- eszközalapú/eszközfedezetű értékpapírok (Asset Backed Security)

ASEAN- Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetsége (Association of Southeast Asian Nations)

ASEAN+3- ASEAN plusz Japán, Kína, Dél-Korea

Á(K,H,M)- A székelyföldi, nevezetesen Kovászna, Hargita és Maros megyék átlagértéke, számtani középárayosa (több mutató/tényező esetében történik a kiszámításuk)

Á(K,H)- Kovászna és Hargita megyék (Maros megye nélkül) átlagértéke, számtani középárayosa (több mutató/tényező esetében történik a kiszámításuk)

BNR- Román Nemzeti Bank (Banca Națională Română)

C- megtermelt fogyasztás pénzben kifejezett összértéke

CAEN- Clasificarea Activităților din Economia Națională (a TEÁOR romániai megfelelője)

CDO- biztosított adósságkötelezettség (CDO- Collateralized Debt Obligation)

CDS- kötvénykockázati felár (CDS- Credit Default Swap)

CFD- tőkeáttételes szerződés (Contract for Differences)

CNSP- Nemzeti Stratégiai és Prognózis Bizottság (Comisia Națională de Strategie și Prognoză)

EFU- Európai Föderális Unió

EGD- Európai Zöld Megállapodás (European Green Deal)

EGK- Európai Gazdasági Közösség

EK- Európai Közösség

EKB- Európai Központi Bank

EMVA- Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap

ENSZ- Egyesült Nemzetek Szervezete

EP- Európai Parlament

ERFA- Európai Regionális Fejlesztési Alap

ESZA+ - Európai Szociális Alap Plusz

ESZAK- Európai Szén-és Acélközösség

ET- Európai Tanács

ETC- Európai Területi Együttműködés (European Territorial Cooperation)

ETC CBC- Határon Átnyúló Együttműködés (ETC Cross Border Cooperation)

ETC TC- Transznacionális Együttműködés (ETC Transnational Cooperation)

ETHA- Európai Tengerügyi és Halászati Alap

EU- Európai Unió

EUi- Bizottság által kezelt EU-s eszközök (Comission managed EU instruments)

FDI- Külföldi közvetlen-/működőtőke befektetések (Foreign Direct Investments)

G- kormányzati termék és szolgáltatásvásárlás pénzben kifejezett összértéke

GDP- Bruttó Hazai Termék (Gross Domestic Product)

GIS- Földrajzi Információs Rendszer (Geographical Information System)

I - bruttó beruházás pénzben kifejezett összértéke

ICT- info-kommunikációs technológia (Information and Communication Technology)

IJG- Befektetések munkahelyekért és növekedési célokért (Investment for jobs and growth goal)

ILO- Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (International Labor Organization)

INS- Országos Statisztikai Hivatal (Institutul Național de Statistică)

IT- Információs Technológia (Information Technology)

JTF- Igazságos Átmenet Alap (Just Transition Fund)

K- tőke (capital)

KA- Kohéziós Alap

KBER- Központi Bankok Európai Rendszere

K+F- Kutatás-fejlesztés

KGÖ- különleges gazdasági övezetek

KKV- Kis-és Közép Vállalkozások

L- munka (labor)

MBS- jelzálog fedezetű értékpapírok/biztosítékok (Mortgage Backed Security)

MFE- Európai Befektetések és Fejlesztések Minisztériuma (Ministerul Investițiilor și Proiectelor Europene)

MTMT- Magyar Tudományos Művek Tára

NAFTA- Észak-Amerikai Szabadkereskedelmi Egyezmény (North American Free Trade Agreement)

NUTS- Statisztikai Célú Területi Egységek Nomenklatúrája (Nomenclature of Territorial Units for Statistics)

OEEC- Európai Gazdasági Együtműködési Szervezet (Organisation for European Economic Co-operation)

OrcID- Nyílt Kutatói és Közreműködői Azonosító (Open Researcher and Contributor Identifier)

P/E- Ár/Nyereség arány (Price/Earning)

PO- Szakpolitikai Célkitűzés (Policy Objective)

PPP- vásárlóerő paritás (Purchasing Power Parity)

Q- kibocsátás mennyisége (quantity)

ROP- Regionális Operatív Program

TA- Technikai Segítségnyújtás (Technical Assistance)

TEÁOR- Tevékenységek Egységes Ágazati Osztályozási Rendszere

TEN-T- Transzeurópai Közlekedési Hálózat (Trans-European Transport Network)

TNC- Transznacionális Vállalat (Transnational Corporation)

TPP- Transz-csendes-óceáni partnerségi megállapodás (Trans-Pacific Partnership)

UNASUR- Dél-amerikai Nemzetek Uniója

UNCTAD- ENSZ Kereskedelmi és Fejlesztési Konferenciája

X- nettó export pénzben kifejezett összértéke

8 IRODALOMJEGYZÉK

130km (2021): Románia autópályái. <http://www.130km.ro/harta.html> , letöltve: 2021.02.20

Admiral Markets (2017b): *Mi az a Bitcoin?*
<https://admiralmarkets.com/hu/education/articles/trading-instruments/mi-a-bitcoin>

Admiral Markets (2018a): *Mi a CFD kereskedés jelentése?*
<https://admiralmarkets.com/hu/education/articles/forex-basics/mi-a-cfd-kereskedes-jelentese>

Airlinestravel (2021): Románia repterei, forrás: <https://airlinestravel.ro/aeroporturi-din-romania>, letöltve 2021.02.20

Artner, A. (2014): *Tőke, munka és válság a globalizáció korában*. Akadémia Kiadó, Budapest

Artner, A. (2018): *Marx 200*. Eszmélet Alapítvány, Budapest

Benedek, J. (2016): Területi polarizáció és periferializáció Romániában, székelyföldi perspektívából. Magyar kisebbség, 79. sz. = 21. évf. (2016.) 1. sz.
http://epa.niif.hu/02100/02169/00051/pdf/EPA02169_magyar_kisebbsseg_2016_1_077-098.pdf, letöltve: 2021.02.20

Bloomberg (2022): EUR-USD X-RATE, <https://www.bloomberg.com/quote/EURUSD:CUR>,
2022.11.21-én jegyzett árfolyam (1 EUR=1,02 USD), Letöltve: 2022.11.21

Bulfon, C. (2013): *Resursele naturale ale României*, forrás:
<https://www.scribd.com/doc/145033569/Resursele-Naturale-Ale-Romaniei#> , Letöltés dátuma: 2023.07.20

Brucker, B. (2020): Értékek és érdekek harca- az EU 2021 és 2027 közötti kohéziós politikája. <https://www.portfolio.hu/krtk/20201229/ertekek-es-erdekek-harca-az-eu-2021-es-2027-kozotti-kohezios-politikaja-463014#>, letöltve: 2022.04.20

Capital: *A származékos tőzsdei termékek és a kereskedéssel járó kockázatok. Mik azok az eszközalapú értékpapírok?* <https://capital.com/hu/eszkozalapu-ertekpapirok-abs>

Capital: *Mi a tőkeáttétel?* <https://capital.com/hu/tokeattetel-meghatarozas>

CentruRegion (2022): *Regiunea Centru*, http://centrurion.com/wp-content/uploads/2018/03/Regiunea_Centru.pdf , Letöltve: 2022.11.20

Ciriperu, D. (2022): Cum arată industria României: doar două sectoare au peste 100.000 de angajați. Care sunt sectoarele industriei prelucrătoare din România, ce cifră de afaceri, câți angajați și câte firme sunt pe fiecare sector de producție în parte, forrás: <https://www.zf.ro/zf-supliment-reindustrializarea-romaniei/arata-industria-romaniei-doua-sectoare-au-peste-100-000-angajati-20874326> , Letöltés dátuma: 2023.07.21

Csíki, O. (2019): *A külföldi működőtőke jelentősége Romániában és Erdélyben*, Erdelystat.ro, forrás: <http://statisztikak.erdelystat.ro/cikkek/a-kulfoldi-mukodotoke-jelentosege-romaniaban-es-erdelyben/39> , letöltve: 2021.02.20

Csíki, O. (2020): *Az ipari tevékenység Romániában és Erdélyben*, Erdelystat.ro, forrás: <http://statisztikak.erdelystat.ro/cikkek/az-ipari-tevekenyseg-romaniaban-es-erdelyben/45>, letöltve: 2021.02.20

Csizmadia, Norbert (2016): *Geopillanat- A 21. század megismerésének térképe*. L'Harmattan Kiadó, Budapest.

Deutsche Welle (2020): Am calculat toate resursele subterane pe care le are România, forrás: <https://www.dw.com/ro/sub-p%C4%83m%C3%A2nt-rom%C3%A2nesc-sa-am-calculat-toate-resursele-subterane-pe-care-le-are-rom%C3%A2nia-newsweekro/a-52337547> , Letöltés dátuma: 2023.07.20

Európai Befektetések és Projektek Minisztériuma -MFE (2022): Perioada 2021-2027, <http://mfe.gov.ro/minister/perioade-de-programare/perioada-2021-2027/> , Letöltés: 2022.11.23

Európai Befektetések és Projektek Minisztériumának Hivatalos Portálja -MFE (2022): A Kompetitivitás Operatív Program (POC 4.1.1), <https://mfe.gov.ro/programe/> ,Letöltve: 2022.04.20

Európai Befektetések és Projektek Minisztériuma (Ministerul Investițiilor și Proiectelor Europene- MFE, 2022): Operatív Programok, <https://mfe.gov.ro/programe/> , Letöltve: 2022.04.20

Európai Befektetések és Projektek Minisztériuma (Ministerul Investițiilor și Proiectelor Europene- MFE MySMIS, 2024): Date proiecte contractate, <https://www.fonduri-ue.ro/statistici?fbclid=IwAR3sq5PsyGLY2TitrfTlg7w5YUgi9HOzxB4gfGV8WkAT4ySxzV-C0m0X9Gs> , Letöltve: 2024.01.02.

Európai Bizottság Hivatalos Honlapja -ERFD (2022): European Regional Development Fund (ERDF), <https://cohesiondata.ec.europa.eu/funds/erdf/21-27> , Letöltve: 2022.11.20

Európai Bizottság Hivatalos Honlapja (2022): Cohesion open data platform. Romania, <https://cohesiondata.ec.europa.eu/countries/RO/21-27> , Letöltve: 2022.11.20

Európai Bizottság Hivatalos Honlapja (2022): 2014-2020 Cohesion policy overview, https://cohesiondata.ec.europa.eu/cohesion_overview/14-20 , Letöltve: 2022.11.22

Európai Bizottság Hivatalos Honlapja (2022): 2021-2027 Cohesion policy overview, https://cohesiondata.ec.europa.eu/cohesion_overview/21-27, Letöltve: 2022.11.22

Európai Bizottság Hivatalos Honlapja (2022): Operatív Program. https://ec.europa.eu/regional_policy/hu/policy/what/glossary/o/operational-programme,
letöltve: 2022.04.20

Európai Bizottság Hivatalos Honlapja- ESF+ (2022): European Social Fund Plus, https://cohesiondata.ec.europa.eu/funds/esf_plus/21-27 , Letöltve: 2022.11.20

Európai Bizottság Hivatalos Honlapja (2022): Cohesion Open Data Platform. Funding period: 2021-2027, <https://cohesiondata.ec.europa.eu/funds/cf/21-27> , Letöltve: 2022.11.20

Európai Bizottság Hivatalos Honlapja- CF (2022): Cohesion Fund, https://ec.europa.eu/regional_policy/funding/cohesion-fund_en , Letöltve: 2022.11.20

Európai Bizottság Hivatalos Honlapja- JTF (2022): Just Transition Fund (JTF), <https://cohesiondata.ec.europa.eu/funds/jtf/21-27> , Letöltve: 2022.11.23

Európai Bizottság Hivatalos Honlapja- Interreg (2022): Interreg: European Territorial Cooperation, https://ec.europa.eu/regional_policy/policy/cooperation/european-territorial_en ,
Letöltve: 2022.11.20

Európai Bizottság Hivatalos Honlapja- EU Buget (2022): 2021-2027: Cohesion policy EU buget allocations, <https://cohesiondata.ec.europa.eu/stories/s/2021-2027-EU-allocations-available-for-programming/2w8s-ci3y> , Letöltve: 2022.11.22

Európai Bizottság Hivatalos Honlapja- Countries 2021-2027 (2022): Explore 2021-2027 data by country, <https://cohesiondata.ec.europa.eu/countries/21-27>, Letöltve: 2022.11.25

Eur-Lex (2022): REGULAMENTUL (UE) 2021/1058 AL PARLAMENTULUI EUROPEAN ȘI AL CONSILIULUI din 24 iunie 2021 privind Fondul european de dezvoltare regională și Fondul de coeziune, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021R1058&from=EN> , Letöltés: 2022.11.20

Eurostat (2022): How much money does your government allocate for R&D?, forrás: <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/-/ddn-20220803-1> , Letöltés dátuma: 2023.07.10

Eurostat (2022): New indicator on annual average salaries in the EU, forrás: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20221219-3>, Letöltés dátuma, 2023.07.13

Erdélystat (2021): Székelyföld, <http://statisztikak.erdelystat.ro/adatlapok/szekelyfold/3284> , Letöltés: 2022.11.25

ESPON Hivatalos Honlapja (2022): European Territorial Observatory Network, <https://www.espon.eu/programme/espon/espon-2020-cooperation-programme> , Letöltve: 2022.11.20

Exchange Rates (2021): US Dollar to Euro Spot Exchange Rates for 2021, forrás: <https://www.exchangerates.org.uk/USD-EUR-spot-exchange-rates-history-2021.html> , Letöltés dátuma: 2023.07.12

Forgács, I. (2015): *Az eltűnő munka nyomában. A big data és a pénztőke évszázada.* Gondolat Kiadó, Budapest.

Georgiana, A. (2022): Industriile cu cele mai mari ponderi din economia României, forrás: <https://www.antena3.ro/economic/continut-platit/industriile-cu-cele-mai-mari-ponderi-din-economia-romaniei-643776.html> , Letöltés dátuma: 2023.07.17

Gilpin, Robert (2004): *Nemzetközi politikai gazdaságtan.* BUCIPE Bt, Budapest.

Horváth, Z (2007): *Kézikönyv az Európai Unióról,* Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest

Interact Hivatalos Honlapja (2022): Interact, <https://www.interact-eu.net/#o=news/interact-iv-programme-adopted> , Letöltve: 2022.11.20

Kengyel Á. (2015): *Kohéziós politika és felzárkózás az Európai Unióban.* Akadémiai Kiadó, Budapest

Kengyel, Á (2020): *Európai Unió Politikák,* Akadémiai Kiadó, Budapest

Kengyel, Á (2020): *Az Európai Unió belüli felzárkóztatás néhány stratégiai kérdése*, Köz-Gazdaság, Vol 11 No3 (2016), 195-212o.

Khanna, P. (2017): *Konnektográfia*. HVG Kiadó, Budapest.

Kocsis, L. Zs. (2022): *Global economic mechanisms and Szeklerland*, Köz-Gazdaság, Vol 17 No 2, 181-202 o.

Kocsis, L. Zs. (2023): *A székelyföldi régió fejlesztésének lehetséges irányvonalai*, Európai Tükör, Évf. 25 szám 1-2 (2022), 91-110.

Központi Fejlesztési Ügynökség -ADRcentru (2022): Regionális Operatív Programok struktúrája 2021-2027, <http://regio-adrcentru.ro/structura-por-2021-2027/>, Letöltve: 2022.04.20

Központi Régió Fejlesztési Ügynökségének Hivatalos Honlapja -ADRcentru (2022): Date de contact ale celorlalte ADR din Romania, <http://www.adrcentru.ro/contact-2/date-de-contact-ale-celorlalte-adr-din-romania/>, Letöltve: 2022.11.23

Központi Régió Fejlesztési Ügynökségének Hivatalos Honlapja -ADRcentru - Prezenta Regiunea (2022): Prezenta Regiunea Centru, <http://www.adrcentru.ro/prezenta-regiunea-centru/>, Letöltve: 2022.11.24

Központi Régió Fejlesztésének Hivatalos Dokumentuma -ADRcentru (2021): <http://regio-adrcentru.ro/wp-content/uploads/2022/11/Programul-Regional-Centru-aprobat-1.pdf>, Letöltve: 2022.11.25

Luyendijk, J. (2016): *Vakrepülés*. Corvina Kiadó KFT, Budapest

Marosán György (2000): A XX. század lázgörbéi. <https://www.mgyosz.hu/gyaripar/2000majus/lazgorbe.htm>

Morado Consulting Pályázatfigyelő Portál: A Start Up Nation állami támogatás, https://moradoconsulting.ro/fonduri-europene-startup-nation/?gclid=EAIaIQobChMI8vOb0se29wIVGYXVCh14MgP6EAAAYASAAEgLUhvD_BwE, Letöltve: 2022.04.20

Nemzeti Stratégiai és Prognózis Bizottság- Comisia Națională de Strategie și Prognoză (CNSP, 2019): Proiecția principalilor indicatori economico-sociali în profil teritorial până în 2023, <https://cnp.ro/prognoze-in-profil-teritorial/> , Letöltés dátuma: 2024.01.11

Nemzeti Stratégiai és Prognózis Bizottság- Comisia Națională de Strategie și Prognoză (CNSP, 2023): Proiecția principalilor indicatori economico-sociali în profil teritorial 2022-2026, <https://cnp.ro/prognoze-in-profil-teritorial/> , Letöltés dátuma: 2024.01.11

Nemzeti Stratégiai és Prognózis Bizottság- Comisia Națională de Strategie și Prognoză (CNSP, 2024): Proiecția principalilor indicatori economico-sociali în profil teritorial 2023/2027, <https://cnp.ro/prognoze-in-profil-teritorial/> , Letöltés dátuma: 2024.01.11

Népszámlálási Adatok Hivatalos Honlapja (2013): https://web.archive.org/web/20160118131243/http://www.recensamantromania.ro/wp-content/uploads/2013/07/sR_Tab_8.xls , Letöltve: 2022.11.24

Országos Statisztikai Hivatal (INS Tempo - Institutul Național de Statistică, 2023): Statistica întreprinderilor. Unități locale active, pe activități ale economiei naționale la nivel de secțiune CAEN Rev.2, clase de mărime după numărul de salariați, macroregiuni, regiuni de dezvoltare și județe, <http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table> (Tábla kódja: INT101R), Letöltés dátuma: 2024.02.18

Országos Statisztikai Hivatal- Institutul Național de Statistică (INS, 2021): Produsul intern brut în anul 2021 (date definitive), <https://insse.ro/cms/ro/tags/comunicat-pib-anual> , Letöltve: 2024.01.10

Országos Statisztikai Hivatal- Institutul Național de Statistică (INS, 2017): Repere economice și sociale regionale: Statistică teritorială, INS.

Országos Statisztikai Hivatal (INS Tempo - Institutul Național de Statistică, 2023): Câștig salarial. Câștigul salarial mediu net lunar pe activități ale economiei naționale (secțiuni și diviziuni) CAEN Rev.2, sexe, macroregiuni, regiuni de dezvoltare și județe, <http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table>, (Tábla kódja: FOM106E), Letöltve: 2023.01.30

Országos Statisztikai Hivatal (INS Tempo - Institutul Național de Statistică, 2023): Șomeri înregistrați. Rata șomajului pe sexe, macroregiuni, regiuni de dezvoltare și județe,

<http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table>, (Tábla kódja: SOM103A), Letöltve: 2024.02.01

Országos Statisztikai Hivatal (INS Tempo - Institutul Național de Statistică, 2023): Cheltuieli totale din activitatea de cercetare-dezvoltare, pe macroregiuni, regiuni de dezvoltare și județe-prețuri curente, <http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table> (Tábla kódja: CDP104B), Letöltve: 2023.01.30

Országos Statisztikai Hivatal (INS Tempo - Institutul Național de Statistică, 2023): Infrastructura transporturilor. Lungimea drumurilor publice, pe categorii de drumuri, tipuri de acoperământ, macroregiuni, regiuni de dezvoltare și județe, <http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table> (Tábla kódja: TRN139A), Letöltve: 2024.02.01

Országos Statisztikai Hivatal (INS Tempo - Institutul Național de Statistică, 2024): Populație rezidentă la 1 ianuarie pe grupe de vârstă și vârste, sexe și medii de rezidență, macroregiuni, regiuni de dezvoltare și județe, <http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table> (Tábla kódja: POP105A), Letöltve: 2024.01.20.

Pele, A. (2022): În căutarea direcției corecte: Evoluția structurii economice a României în ultimul deceniu, forrás: <https://cursdeguvernare.ro/in-cautarea-directiei-corecte-evolutia-structurii-economice-a-romaniei-in-ultimul-deceniu.html>, Letöltés dátuma: 2023.07.15

Román Közlekedésügyi és Infrastrukturális Minisztérium (2009): Vasúti statisztikai adatok. <https://web.archive.org/web/20090207182728/http://www.mt.ro/statistici/feroviar.html#>, letöltve: 2021.02.20

Román Nemzeti Bank (Banca Națională a României – BNR, 2023): Investițiile straine directe în România, <https://www.bnr.ro/PublicationDocuments.aspx?icid=9403>, Letöltve: 2024.02.12

Rudnițchi, C. (2022): În ultimii cinci ani, România a pierdut industrie și a câștigat administrație, forrás: <https://www.rfi.ro/economie-143374-ultimi-cinci-ani-romania-pierdut-industrie-castigat-administratie>, Letöltés dátuma: 2023.07.16

Safranski, R. (2004): Mennyi globalizációt bír el az ember? Európa Könyvkiadó, Budapest.

Samuelson, Paul A.- Nordhaus William D.(2012): *Közgazdaságtan*, Budapest, Akadémiai Kiadó.

Streeck, W. (2018): *A kapitalizmus vége*. Holnap Kiadó, Budapest.

Szociális Szövetkezetek Országos Szövetsége (2014): *A közösségi gazdaság (sharing economy)*. <http://szoszov.hu/a-kozossegi-gazdasag-sharing-economy>, Letöltve: 2018.10.10

The global economy (2022): GDP per capita, PPP-Country rankings, forrás: https://www.theglobaleconomy.com/rankings/gdp_per_capita_ppp/Europe/?fbclid=IwAR0RdQTIDS_M1cPUobogh3jX_kuOhzL9zas8_d7EUI5BQTMBm3JPLmyC4 , Letöltés dátuma: 2023.07.12

Tózsza, I. (2008): *Vizuális közszolgáltatás. Térinformatika és e-government*. HVG-Orac Lap-és Könyvkiadó, Budapest.

Trading Economics (2022): GDP per capita PPP, Europe, <https://tradingeconomics.com/country-list/gdp-per-capita-ppp?continent=europe> , Letöltve: 2022.12.01

Urbact Hivatalos Honlapja (2022): Urbact, <https://urbact.eu/who-we-are> , Letöltve: 2022.11.20

Vállalkozásfejlesztési és Turisztikai Minisztérium Hivatalos Honlapja: Start Up Nation állami támogatás <http://turism.gov.ro/web/2022/04/06/consultari-ale-mat-in-vederea-definitivarii-procedurilor-de-implementare-ale-programelor-start-up-nation-fabricat-in-romania-si-celui-destinat-comertului-si-serviciilor/>, <http://turism.gov.ro/web/2022/03/29/proiect-de-procedura-de-implementare-microindustrializare-fabricat-in-romania/>, <http://turism.gov.ro/web/2022/03/29/proiect-de-procedura-de-implementare-comert-si-servicii/>, Letöltve: 2022.04.20

Vidékfejlesztési Befektetések Támogatásának Ügynöksége (2022): Hivatalos Központi Portál, <https://online.afir.info/>, Letöltve: 2022.04.20

Wallerstein, I. (2010): *Bevezetés a vilárendszer-elméletbe*, L'Harmattan Kiadó, Budapest

World Economic Forum (2022): These are the top 5 most innovative countries in the European Union, forrás: <https://www.weforum.org/agenda/2022/10/european-union-top-innovative-countries/> , Letöltés dátuma: 2023.07.10

Worldometer (2022): European Countries by population, <https://www.worldometers.info/population/countries-in-europe-by-population/>, Letöltve: 2022.11.29

